

De Nederduitsch Hervormde gemeente te Utrecht in verband met het toenemend aantal onkerkelijken en in haar relatie tot haar evangelisatie-orgaan: de Nederlandsch Hervormde Stadszending

<https://hdl.handle.net/1874/364189>

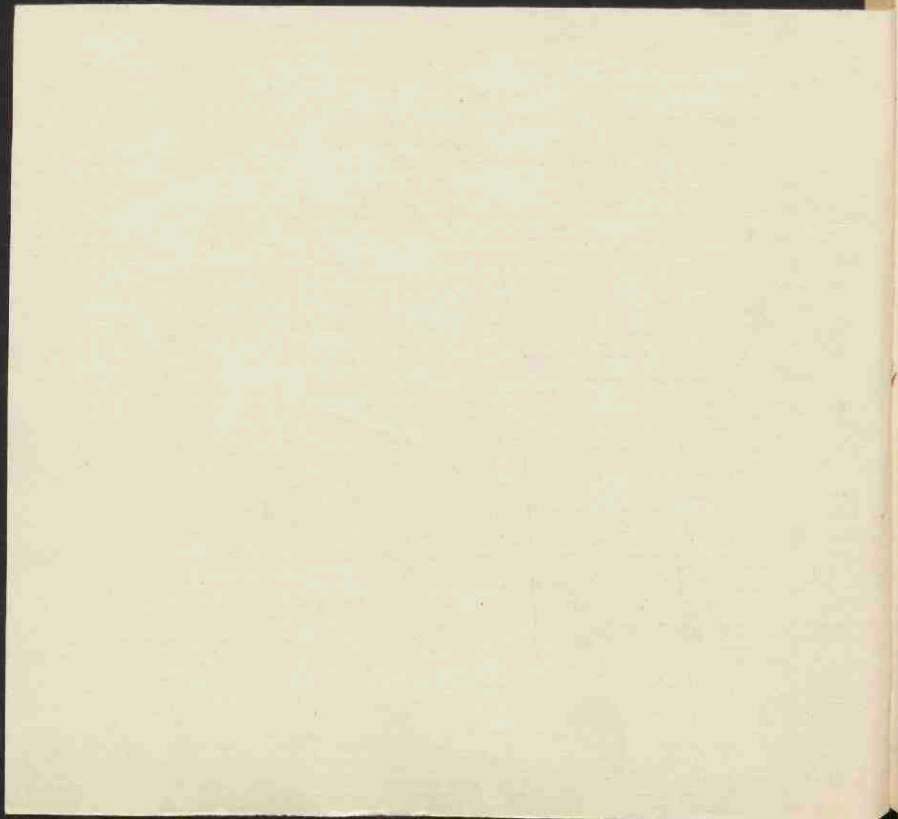
1943

DE NEDERDUIJSCH HERVORMDE GEMEENTE TE
UTRECHT IN VERBAND MET HET TOENEMEND
AANTAL ONKERKELIJKEN EN IN HAAR RELATIE
TOT HAAR EVANGELISATIE-ORGAAN:
DE NEDERLANDSCH HERVORMDE
STADSZENDING

W. TIMMERMANS

ERRATA.

- IX. 8e regel van onder bijvoegen na „raad“: en. *op blz. 34 3^e regel v.o.*
blz. 5, 11e regel van onder i.p.v. 1932: 1933. *i.p.v. 16, 18: 0, 68*
blz. 16 achter „Wijk K“ (tabel) i.p.v. 24,8 %: 34,8 %.
blz. 21, 5e regel van boven i.p.v. 2 %: 25 %.
blz. 33, 3e regel van boven i.p.v. 6,97 %: 18,73 %.
9e regel van boven i.p.v. 64,79 %: 76,55 %.
11e regel van boven i.p.v. 35,21 %: 23,45 %.
blz. 35, laatste cijfer i.p.v. 9359: 8941.
blz. 36, 13e regel van onder i.p.v. Uit: Van.
12e regel van onder i.p.v. huwelijken: kinderen.
blz. 37, 4e regel van boven i.p.v. 1592: 1593.
12e regel van onder i.p.v. 153: 128.
blz. 39, 17e regel van onder i.p.v. 118,24 %: 18,24 %.
3e regel van onder i.p.v. 49: 48.
blz. 40, 17e regel van onder i.p.v. 1935: 1936.
blz. 43, 3e regel van boven i.p.v. 41,55 %: 41,45 %.
17e regel van boven i.p.v. 182: 185.
21e regel van boven i.p.v. 8: 9; i.p.v. 1584: 1593.
blz. 44, 2e regel van boven i.p.v. N.H.: Prof.
Tabel VI in 't eerste vakje „Geen Vader, Geen Moeder“ bijvoegen
als bij Tabel VII.
Bijschrift Kaart A, i.p.v. Wijk: Kring.

**DE NEDERDUITSCH HERVORMDE GEMEENTE TE
UTRECHT IN VERBAND MET HET TOENEMEND
AANTAL ONKERKELIJKEN EN IN HAAR RELATIE
TOT HAAR EVANGELISATIE-ORGAAN:
DE NEDERLANDSCH HERVORMDE
STADSZENDING**

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR
IN DE LETTEREN EN WIJSBEGEERTE AAN DE RIJKS-
UNIVERSITEIT VAN UTRECHT, OP GEZAG VAN DEN
RECTOR-MAGNIFICUS L. VAN VUUREN, HOOG-
LEERAAR IN DE FACULTEIT DER LETTEREN EN
WIJSBEGEERTE, TE VERDEDIGEN TEGEN DE
BEDENKINGEN DER FACULTEIT VAN LETTEREN EN
WIJSBEGEERTE OP DINSDAG 27 JULI 1943 DES NA-
MIDDAGS TE 2 UUR DOOR

WILHELMINA TIMMERMANS
GEBOREN TE UTRECHT

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

1125 7866

*Aan den Stichter der
Ned. Herv. Stadszending
te Utrecht
Ds E. B. COUVÉE.*

Promotor

L. VAN VUUREN,

*Hoogleeraar in de Sociale Aardrijkskunde aan de
Rijks-Universiteit te Utrecht.*

INHOUD.

	Bladz.
Inleiding	XIV XI
I. De Nederduitsch Hervormde Gemeente te Utrecht	1
§ 1. Een en ander over statistische gegevens	1
§ 2. De verhouding van het aantal Nederduitsch Hervormden tot de geheele bevolking van Utrecht vergeleken met de verhouding van de andere godsdienstige groepeerings tot de geheele bevolking van die stad	5
§ 3. De verhouding van het aantal mannelijke tot dat der vrouwelijke lidmaten der Ned. Herv. Gemeente en de indeeling naar leeftijdsklassen	9
§ 4. De verdeling der Ned. Herv. lidmaten te Utrecht over verschillende stadsgedeelten	13
§ 5. Groepeerings binnen de Kerk	19
II. Kerkelijk meelevens	23
§ 1. Kerk-, Bijbellezing- en Catechisatiebezoek	23
§ 2. Heilige Doop, Kerkelijke huwelijksinzegening, bevestiging van nieuwe Lidmaten en Heilig Avondmaal	29
§ 3. Bijzondere pogings van de Kerk tot vergrooting en verdieping van de geestelijke belangstelling en tot versterking van den gemeenschapsband	49
III. Kerkelijk Wijkwerk	60
§ 1. De ontwikkeling van het wijkwerk	60
§ 2. Aanrakingen tusschen wijken en Stadszending	67
IV. Huisbezoek	75
V. Zij, die zich aan de kerkelijke gemeenschap onttrokken	83
VI. De Nederduitsch Hervormde Gemeente te Utrecht in haar relatie tot de Stadszending	95
§ 1. Van „Vereeniging Utrechtsche Stadszending” tot „Vereeniging Nederlandsch Hervormde Stadszending”	95
§ 2. Aanrakingen tusschen Ned. Herv. Kerk en Stadszending, die leidden tot versteviging van den onderlingen band. Volgens de notulen van den Kerkeraad en van het Ministerie van predikanten van de Ned. Herv. Gemeente te Utrecht aangevuld met gegevens uit ingekomen stukken en Stadszendingsnotulen	104
§ 3. Punten waarin verschil van inzicht heerschte tusschen de Ned. Herv. Kerk en de Stadszending Volgens de notulen van den Kerkeraad en van het Ministerie van predikanten van de Ned. Herv. Gemeente te Utrecht aangevuld met gegevens uit ingekomen stukken en Stadszendingsnotulen	116

VIII

Bladz.

§ 4.	De Nederduitsch Hervormde Gemeente in haar relatie tot de Stadszending in het licht van openbare uitspraken en artikelen dienaangaande	129
§ 5.	Wat de geciteerde notulen en aanrakingen doen zien ..	133
VII.	Historie en groei der Utrechtsche Stadszending ..	144
VIII.	Contacten van de Nederlandsch Hervormde Stadszending	158
	Slotbeschouwingen	170
	Literatuurlijst.. .. .	177

TABELLEN

- I. Bevolking naar de Kerkelijke gezindte per 1 Januari
- II. Staat der bevolking van de stad Utrecht en getal leden van iedere godsdienstige gezindheid op den 1sten Januari 1835.
- III. Overzicht aantal lidmaten Ned. Hervormde Kerk gemeente Utrecht, c.a., geboren 1854—1942, naar den stand op 25 November 1942.
- IV. Overzicht betreffende 1) aantal lidmaten Nederduitsch Hervormde Gemeente, dat „kerkelijk” onder Utrecht behoort; 2) aantal woningen naar de verschillende „welstands”kringen in de burgerlijke gemeente Utrecht en naar die verschillende deelen van de burgerlijke gemeenten Jutphaas, Maartensdijk en Zuilen, die kerkelijk onder Utrecht zijn ingedeeld.
- V. Leeftijdspyramide van de lidmaten der Ned. Herv. Gemeente te Utrecht.
- VI. Gedoopten in de Ned. Herv. Kerk te Utrecht van 1936 t/m 1942.
- VII. Gedoopten in de Ned. Herv. Kerk te Utrecht van 1936 t/m 1942.
Met de vermelding of Ouders, Vader, Moeder of Anderen op de doopvragen hebben geantwoord.
- VIII. Kerkelijke gezindte van het kind in verband met die van de ouders (levend aangegeven). Alleen werkelijke bevolking, ongerekend de elders geboren.
- IX. Ned. Herv. ingezegende huwelijken.
- X. Huwelijken naar den godsdienst der echtgenooten (in procenten van het totaal aantal).
- XI. Huwelijken naar den godsdienst der echtgenooten.

KAARTEN

- A. Verdeeling der stad Utrecht in wijken, slechts ten deele karakteriseerbaar.
- B. Verdeeling der stad Utrecht in „Welstandskringen”.
- C. Kerkelijke wijkindeeling.

Bij het beëindigen van dit proefschrift, wil ik allereerst U, Hooggeleerde van Vuuren, Hooggeachte Promotor, hartelijk danken voor Uw leiding bij mijn studie. De groote belangstelling, die U voor Uw leerlingen en oud-leerlingen aan den dag legt (en het is mij een voorrecht mij daaronder te mogen rekenen), zoowel wat betreft hun wetenschappelijke vorming als hun persoonlijk leven, zal ik steeds dankbaar gedenken.

Niet licht zal ik vergeten wat U ook bij de totstandkoming van dit proefschrift voor mij zijt geweest.

Hooggeleerde Oestreich, U dank ik voor de wijze waarop U mij inzicht hebt geschonken in de geomorphologie, zoowel door Uw colleges als door excursies. Uw groote liefde voor die wetenschap deelde U aan Uw leerlinge mede.

Hooggeleerde Kernkamp, voor Uw boeiend onderricht in de geschiedenis, mijn hartelijken dank.

Hooggeleerde van Everdingen, Schermerhorn en Rutten, U zeg ik hartelijk dank voor Uw aandeel in mijn wetenschappelijke vorming.

Zeergeleerde Mejuffrouw Hol, ook U dank ik voor Uw warme belangstelling in mijn wetenschappelijke vorming en voor Uw aandeel daarin, niet minder voor Uw medeleven met mijn persoon en de groote bereidheid waarmede U mij altijd met raad daad ter zijde stond.

Zeergeleerde Heere, voor Uw colleges in de Sociologie, de Methodiek en de Didactiek van de aardrijkskunde, mijn hartelijken dank. Door eerstgenoemde legde U de grondslagen voor dit proefschrift.

Aan mijn gevoelens van dankbaarheid zou onvoldoende uiting gegeven worden, indien ik niet mijn groote erkentelijk-

heid uitsprak voor wat de verscheiden hoogleeraren Kohlbrugge en Bolkestein bij mijn academische studie voor mij hebben beteekend.

Zeker zou ik tekort schieten, indien ik niet ook hier hartelijk dank bracht aan mijn Ouders, die mij met zooveel liefde tot het volgen van een academische opleiding in staat hebben gesteld.

Dank aan allen, die mij hebben terzijde gestaan bij het verzamelen van de voor dit proefschrift benoodigde gegevens en het corrigeeren van de drukproeven; in het bijzonder aan allen uit den kring der Stadszending die hiertoe te allen tijde voor mij klaar stonden.

Het is mij niet mogelijk, allen die mij medewerking verleenden, met name te noemen.

Een uitzondering wil ik slechts maken voor den Heer Th. J. J. S. Scholten, die met zooveel accuratesse en toewijding verschillende tabellen heeft samengesteld, en voor den Chef van het Bureau voor Statistiek te Utrecht, den Heer Augustinus en zijn medewerker den Heer Baars, die altijd weer klaar stonden mij de gewenschte gegevens te verstrekken.

Dank aan den Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente voor het vertrouwen in mij gesteld, waardoor ik inzage verkreeg in kerkelijke registers, ingekomen stukken en notulen. In dit verband wil ik ook noemen den adjunct-scriba van den Kerkeraad den Heer C. G. Paap, die mij zooveel waardevolle inlichtingen heeft gegeven, evenals de Heeren van het Bureau voor Kerkelijke Administratie en niet minder de Heeren Predikanten, die mij met het verstrekken van verschillende gegevens van dienst wilden zijn.

Dank tenslotte aan het Comité der Ned. Herv. Stadszending voor de inzage van de notulen der vereeniging en de nog verder verstrekte gegevens, benevens voor het mij verleende studieverlof, waardoor de voltooiing van dit proefschrift mogelijk werd.

INLEIDING.

Het onderwerp „De Nederduitsch Hervormde Gemeente te Utrecht in verband met het toenemend aantal onkerkelijken en in haar relatie tot haar Evangelisatie-orgaan de Nederlandsch Hervormde Stadszending”, willen we beschouwen vanuit den sociologischen gezichtshoek. De sociologie bestudeert de relaties, die er zijn tusschen menschelijke groepeeringsen, tusschen groepen en individuen en tusschen individuen onderling.

Wanneer we in Hoofdstuk I § 2 handelen over de verhouding van het aantal Ned. Hervormden tot de geheele bevolking van Utrecht, dit vergelijkende met de verhouding van andere godsdienstige groepeeringsen tot de geheele bevolking van die stad, dan is dat weer noodig om daaruit te kunnen afleiden het aandeel, dat de Ned. Hervormden hebben aan het steeds groeiend aantal onkerkelijken.

Wij vragen ons vervolgens in Hoofdstuk I af: Hoe is de Nederduitsch Hervormde Gemeente van Utrecht samengesteld?

Opgemerkt dient, dat gesproken wordt van *Nederduitsch Hervormde Gemeente*, niet van *Nederlandsche Hervormde Kerk*. De Nederlandsche Hervormde Kerk bestaat uit al de Hervormde gemeenten in het Koninkrijk der Nederlanden (Artikel 1 van het Algemeen Reglement der Kerk): Waalsche, Presbyteriaansch-Engelsche en Schotsche, zoowel als Nederduitsche. Men spreekt dus van de *Nederlandsche Hervormde Kerk*, maar van de *Nederduitsch Hervormde Gemeente* ter plaatse.

Wordt in dit proefschrift toch een enkele maal het woord Kerk gebruikt en wordt in Hoofdstuk II over „Kerkelijk meeleven”, in Hoofdstuk III over „Kerkelijk Wijkwerk”, in Hoofdstuk IV over „Huisbezoek” en in Hoofdstuk V over „Degenen die zich aan de kerkelijke gemeenschap onttrokken” gesproken, dan wordt daarbij gedacht aan dat deel van de Ned. Herv. Kerk, dat de *Nederduitsch Hervormde Gemeente* omvat.

Onder „Onkerkelijken” verstaan we met Dr. J. P. Kruyt, ons

aansluitend bij de gegevens van de Volkstelling: alle personen, die niet tot een of andere Kerk behooren. Het woord „Kerk” hierbij in den meest uitgebreiden zin genomen, inbegrepen allerlei godsdienstige gemeenschappen.

Onder de „Kerkelijken” willen we dan de onderscheiding maken: kerkschen en onkerkschen. De eerste categorie is niet alleen door lidmaatschap of dooplidmaatschap aan de Kerk verbonden, maar bezoekt ook, althans vrij regelmatig, de kerkdiensten. De tweede categorie is ook wel door lidmaatschap of dooplidmaatschap aan de Kerk verbonden, maar neemt geen, of slechts bij hooge uitzondering, deel aan de kerkdiensten.

Wij houden ons aan deze uiterlijke onderscheidingen.

In Hoofdstuk II bestudeeren we dan in hoeverre de kerkelijken ook kerksch zijn. Van onkerksch naar onkerkelijk blijkt de stap in vele gevallen maar klein te zijn.

Kerkelijk Wijkwerk en Huisbezoek bedoelen veelal naast verdieping van het geestelijk leven, kerkschheid te bevorderen en dienen dan ook besproken te worden, tevens met het oog op de relatie Ned. Herv. Gemeente — Ned. Herv. Stadszending.

De sociale wetenschappen zien gemeenschapsvorming als inhaerent aan het wezen van den mensch als oerverschijnsel, met direct daaraan verbonden, een gemeenschap-ondermijnende kracht, in den drang naar bezit, het verlangen naar eer, voorrang enz., samen te vatten als den drang naar macht, eveneens een oerphenomeen ¹⁾.

Ook bij de totstandkoming van een Kerkelijke Gemeente vormt zeker de gemeenschapsdrang een factor. De sociale wetenschappen blijven echter staan bij het constateeren van oerphenomenen. Verder kunnen ze niet gaan. Deden ze dat, dan zouden ze het terrein van het geloof betreden.

Wij kunnen dan ook in deze studie niet anders doen dan uitgaan van concrete gegevens: De Nederduitsch-Hervormde Gemeente van Utrecht, haar Evangelisatie-orgaan de Nederlandsch Hervormde Stadszending en het toenemend aantal onkerkelijken.

Wij bezien de gemeente zonder meer als menschenlijke groepeerings, wetende, dat dit slechts één van de gezichtshoeken is, van waaruit men haar kan beschouwen.

¹⁾ Prof. Dr. H. J. Pos. Lezing over „De tweevoudige grondslag van de sociale wetenschappen”, gehouden 30 October 1939 te Utrecht.

HOOFDSTUK I.

DE NEDERDUITSCH HERVORMDE GEMEENTE TE UTRECHT

§ 1. *Een en ander over statistische gegevens.*

De kerkelijke statistiek is nog lang niet zoo, dat men door hare gegevens een duidelijk inzicht in het kerkelijk leven kan verkrijgen. Wanneer deze statistiek een volledig beeld wilde geven van de Ned. Herv. Gemeente, zou ze niet alleen moeten vermelden hoeveel lidmaten die gemeente telde, maar ook zou moeten blijken, hoeveel doopleden en vooral ook hoeveel doopleden boven 20 à 25 jaar aanwezig waren. Dikwijls is het verband dezer laatsten met de Herv. Kerk zeer los, het bestaat vaak slechts formeel. Nu deze statistiek er niet is en van dit belangrijke gegeven in casu dus geen gebruik gemaakt kan worden, zal ter benadering van het aantal doopleden, het aantal lidmaten moeten worden afgetrokken van het totaal aantal Hervormden.

Het totaal aantal Hervormden omvat degenen, die aan het Bevolkingsbureau opgeven, dat zij Hervormd zijn. Dit blijkt wel niet altijd geheel juist te zijn, maar met dit gegeven moet toch gewerkt worden. Het komt b.v. voor, dat iemand die zich uit het kerkelijk register heeft laten afvoeren, op het stadhuis nog opgeeft, dat hij (zij) tot de Ned. Herv. Kerk behoort. Het Bevolkingsbureau gaat de opgaven niet controleeren en kan dus met deze onjuistheid geen rekening houden.

Op het Kerkelijk Administratie-bureau wordt de lidmaten-, statistiek alleen bijgehouden voor wat adreswijzigingen, sterfgevallen, geboorten en huwelijken betreft. Sinds twaalf à vijftien jaar werden daartoe tot Mei 1943 alle gegevens over Hervormde gezinnen, die op het Bevolkingsbureau van Utrecht binnen kwamen, doorgezonden naar het kerkelijk bureau; eveneens van de randgemeenten Maartensdijk, Jutphaas en Zuilen, daar van die gemeenten een deel kerkelijk onder Utrecht

valt. Tevoren, werd reeds enkele tientallen jaren het kaartregister van de Herv. Kerk jaarlijks vergeleken met de gegevens van het Bevolkingsbureau.

De gegevens, die op het kerkelijk bureau over doopleden binnen kwamen, werden doorgezonden naar de kerkelijke wijken. Nemen we echter de som van de in de verschillende wijken ingeschreven doopleden en lidmaten, dan blijkt dit getal niet in overeenstemming te zijn met het aantal Ned. Hervormden, zooals dit bij de burgerlijke gemeente bekend is. Bij de burgerlijke gemeente staan n.l. 15106 inwoners minder als Hervormd ingeboekt, dan bij de Kerkelijke gemeente.

Deze cijfers zijn derhalve te onnauwkeurig om daarop beschouwingen te bouwen. Aan de zuivering van de wijkregisters wordt hard gewerkt. In 1938 b.v. was het verschil nog 35402.

De lidmatenstatistiek dateert, althans wat de stemgerechtigde mannelijke lidmaten betreft, van 1862. In 1912 werd melding gemaakt van een kaartregister, dat in bewerking was, van de vrouwelijke lidmaten van 1862 af. Het was in 1912 reeds voor een groot deel gereed.

In het lidmatenregister treffen wij onnauwkeurigheden aan, die van jaren her dateeren. Slechts de tijd zal hierin verbetering brengen.

233 kaarten komen er in het lidmatenregister voor van personen van negentig jaar en ouder. Deze 233 vormen ruim 0,99% van het totaal aantal kaarten; zelfs ruim honderd-jarigen vindt men in het kaartregister. Het is vrijwel zeker, dat deze menschen reeds overleden zijn, zonder dat het kerkelijk bureau daarvan op de hoogte werd gebracht. Eveneens hebben verscheidene verhuizingen jaren geleden plaats gehad, zonder dat 't Kerkelijk bureau daarvan verwittigd werd. Maar sinds de laatste twaalf à vijftien jaar werden alle gegevens, die door het Bevolkingsbureau naar het kerkelijk bureau werden doorgezonden, in het kaartsysteem verwerkt.

Van de doopleden is dus op het kerkelijk bureau voor administratie geen kaartregister aangelegd. Wel worden de doopbriefjes bewaard, maar eventueele adreswijzigingen worden daar niet op aangebracht. Iedere wijkpredikant krijgt bericht, wanneer in zijn wijk een kind gedoopt is, eveneens van eventueele mutaties, zooals reeds werd opgemerkt.

De Kerkelijke Ontvanger tracht zooveel mogelijk de namen en adressen der doopleden te verzamelen. Allen, die een bepaald inkomen hebben en als Hervormd bekend zijn, krijgen een aanslag in den Hoofdelijken Omslag. Wanneer daarop niet gereageerd wordt, zendt de kerkelijke ontvanger zijn bezoekers er op uit om te informeeren, wat de oorzaak van deze nalatigheid is. Soms blijkt dan, dat de aangeslagenen niet eens Hervormd zijn, een anderen keer, dat de band met de Hervormde Kerk zoo los is, dat van een verzoek om betaling niets te verwachten is. Dit laatste wordt aangeteekend, zoodat deze menschen geen hoofdelijk omslagbiljet meer krijgen.

Doopleden, die echter eenige kerkelijke belangstelling toonen, hetzij door het laten doopen van hun kinderen, of in het kerkelijk laten bevestigen van hun huwelijk, worden weer aangeslagen in den hoofdelijken omslag.

Niet alle doopleden zijn echter bekend. Zij, die van elders komen en zich op het Bevolkingsbureau niet opgeven als Hervormd, gaan voor de Kerk verloren.

Reglementair behooren tot de Ned. Herv. Kerk: lidmaten, doopleden en ongedoopte kinderen, waarvan beide ouders dooplid der Ned. Herv. Kerk zijn. In dit opzicht is zij dus zeer ruim. Noemen deze menschen zichzelf ook Hervormd, dan blijven ze gekend, maar geven ze op tot geen kerkgenootschap te behooren, dan behooren ze reglementair wel tot een Kerkgenootschap, maar weten het zelf niet; gegevens over hen worden niet door het bevolkingsbureau doorgegeven.

Belangrijk zou het zeer zeker zijn, te weten, tot welke beroepsklassen de Ned. Hervormden behooren. Een poging is aangewend om deze gegevens te verzamelen. Het kerkelijk register vermeldt de beroepen van de kerkleden echter niet. Was het adresboek van Utrecht c.a. nu maar volledig en nauwkeurig, dan waren met veel moeite de gewenschte gegevens tóch te verkrijgen. Maar dit is niet het geval.

Getracht werd op het Bevolkingsbureau de ontbrekende gegevens te verkrijgen. Aangezien echter ook hier niet alle gewenschte gegevens voorhanden waren en onderzoek naar wat dan wel voorhanden was, vele bezwaren met zich mede zou brengen, kon ook dit belangrijke gegeven niet gebruikt worden. Indien er een beroepsstatistiek zou zijn van de burgerlijke gemeente en men kon er een tot stand brengen van de kerkelijke

gemeente, dan zouden er hoogst interessante vergelijkingen gemaakt kunnen worden. Vooralnog is dit echter onmogelijk.

Wel kan een indeeling naar wijken gemaakt worden. Men kan in een geografisch begrensde, maatschappelijk eenigszins homogene wijk, nagaan hoeveel lidmaten der Ned. Herv. Kerk er wonen. De wijken kunnen zóó gekozen worden, dat men ze in algemeene lijnen kan kenschetsen als: arbeiderswijk, wijk van kleine ambtenaren, van intellectueelen enz. Wanneer wij dan bovendien nog het totaal aantal huizen in een dergelijke wijk kunnen vaststellen, komen we tot vergelijkbare grootheden. In paragraaf 4 van dit hoofdstuk zal hierover gehandeld worden.

Van September tot November 1942 werd het kaartregister van de lidmaten der Ned. Herv. Gemeente doorgenomen. Er bleken 23757 kaarten te zijn van lidmaten. Voor de verdere beschouwingen laten we echter de 233 kaarten van personen van 90 jaar en ouder buiten bespreking, daar we hierdoor zeer waarschijnlijk de waarheid meer benaderen. Dan blijven er toch nog 40 lidmaten over van 89 jaar, wat zeer waarschijnlijk aan den hoogen kant is; schattenderwijs is dit alles echter niet op te lossen en daarom gaan we tot den 89-jarigen leeftijd uit van het register, zooals dat op het administratiebureau van de Ned. Herv. Kerk aanwezig is.

Wij willen nu achtereenvolgens nagaan:

§ 2. De verhouding van het aantal Ned. Hervormden tot de geheele bevolking van Utrecht, vergeleken met de verhouding van de andere godsdienstige groepeerings tot de geheele bevolking van die stad.

§ 3. De verhouding van het aantal mannelijke- tot dat der vrouwelijke lidmaten der Ned. Herv. Gemeente en de indeeling naar leeftijdsklassen.

§ 4. De verdeeling der Ned. Herv. lidmaten over verschillende stadsgedeelten.

§ 5. Groepeerings binnen de kerk.

§ 2. *De verhouding van het aantal Nederduitsch Hervormden tot de geheele bevolking van Utrecht, vergeleken met de verhouding van de andere godsdienstige groepeerings tot de geheele bevolking van die stad.*

In deze paragraaf verstaan we onder Ned. Hervormden degenen, die zich op het bevolkingsbureau onder deze categorie scharen.

Van 1900 af deze verhouding nagaande, krijgen we het volgende beeld: (*Zie tabel I*).

De burgerlijke bevolking is in deze jaren gestegen van 102086 tot 170545, de Ned. Herv. Gemeente van 52349 tot 54304. De groei van de Ned. Herv. Gemeente houdt dus bij lange na geen gelijken tred met den groei van de Utrechtsche bevolking. Zou dit het geval geweest zijn, dan moest de Ned. Herv. Gemeente in 1942 \pm 87425 leden geteld hebben. Schrijnend duidelijk wordt dit tekort, wanneer we het cijfer nagaan, dat aangeeft welk procent de Ned. Herv. Gemeente vormt van de geheele bevolking. Dat loopt van 1900 tot nu terug van 51,3 % tot 31,9 %.

De groote sprong tusschen 1932 en 1934 is te verklaren uit het feit, dat inmiddels de gegevens van de volkstelling 1930 bekend werden. Tot en met 1932 gold voor het Bevolkingsbureau als basis de volkstelling van 1920. Binnenkomende gegevens werden op dien grondslag verwerkt. Bij de volkstelling van 1930 bleek, dat een groot aantal personen, die zich in 1920 nog tot de Ned. Herv. Kerk rekenden, dat in 1930 niet meer deden. Terwijl in 1924 het aantal Hervormden nog 63593 bedroeg, was dat in 1934: 53889, een verschil van 9704. Bij de volkstelling van 1920 deden zich dergelijke verrassingen niet voor. In 1940 werd geen volkstelling gehouden.

In de periode 1924 tot en met 1932 hebben zich \pm 4500 Hervormden uit de lidmatenboeken der Ned. Herv. Kerk laten afvoeren of te kennen gegeven, dat zij niet langer wenschten te worden beschouwd als tot de Ned. Herv. Kerk te behooren.

Slechts voor een klein gedeelte zijn deze personen overgegaan naar een ander Kerkgenootschap; voor verreweg het grootste deel versterkten zij het leger van de „tot geen Kerkgenootschap behoorenden”. Zij vormen ten deele een factor in het groote verschil tusschen 1924 en 1934. De kerkelijke gegevens betreffen n.l. ook die deelen van de randgemeenten, die kerkelijk onder Utrecht vallen, te weten: „Nieuw Zuilen”, „Tuindorp-

Maartensdijk", „Hoograven", dat in de gemeente Jutphaas ligt.

Stel dat we de \pm 4500 afgevoerden zonder meer mochten beschouwen als te hebben meegewerkt aan het tot stand komen van het getal 9704 (we elimineeren dan degenen, die door vertrek en vestiging dit getal onzuiver maken), dan blijven er nog \pm 5200 die we niet thuis kunnen brengen, afgezien van degenen, die door geboorte-overschot het getal van 1934 grooter hadden moeten maken dan dat van 1924, terwijl dit integendeel kleiner werd.

Het is niet waarschijnlijk, dat er onder dat getal van 5200 vele lidmaten schuilen; immers de hoofdelijke omslag met gerechtede vervolging bestond reeds. Zij die niet wenschten te betalen, lieten zich uit de ledenboeken der Ned. Herv. Kerk afvoeren. Het zullen dus voornamelijk doopleden zijn geweest, of misschien ongedoopten uit een gezin, dat toch wel eenig verband met de Herv. Kerk had. Het is niet zeker, of de Herv. Kerk ze al dan niet tot haar leden rekende. Haar doopleden zijn haar immers maar ten deele bekend en het kerkelijk bureau ontvangt eerst sinds \pm 12 à 15 jaar gegevens van het Bevolkingsbureau over hen, die zich Hervormd noemen. Het is dus slechts aan het Bevolkingsbureau volledig bekend, wie de in 1934 tot geen Kerkgenootschap behoorenden zijn.

We bespraken de periode 1924—1934 niet alleen omdat deze relatief zoo'n sterke afname van het aantal Hervormden toont, maar ook in feite. Na 1934 zien we aanvankelijk nog een voortzetting van dit verschijnsel. Laten we nu het geboorte-overschot buiten beschouwing, dan worden de verschillen meer dan gedekt door hen, die zich lieten schrappen; echter de factor van het geboorte-overschot is te belangrijk, dan dat we die buiten beschouwing kunnen laten. Nu het kerkelijk register echter steeds bijgehouden wordt, zal het steeds minder voorkomen, dat aan de Kerk leden ontvallen, die zij niet kent, te meer daar, voor zoover bekend, ook aan doopleden hoofdelijke omslagbiljetten gezonden worden. Immers, zij komen, wanneer zij onwillig zijn te betalen, er nu ook eerder toe aan den Kerkelijken Ontvanger te doen weten, dat ze tot geen Kerkgenootschap wenschen te behooren. Het is echter mogelijk, dat een nieuwe volkstelling toch weer verrassingen brengt.

Het treft ons, dat bij een relatieve daling van 1900 af toch nog een feitelijke toename van het aantal Ned. Hervormden plaats

heeft tot 1926; dan volgt een daling tot 1930, waarop weer een geringe toename tot 1932 ontstaat, terwijl van dat oogenblik af niet alleen een relatieve, maar ook een feitelijke daling plaats heeft tot 1940, wat dus wel een buitengewoon sterke daling ten opzichte van de andere godsdienstige groepen beteekent. Het geboorte-overschot compenseert niet eens, wat zich aan de Kerk onttrekt (vestiging en vertrek daargelaten). Mocht het nog in 1900 vrijwel bij uitzondering voorkomen, dat men tot geen Kerkgenootschap behoorde en werd dat als zeer ongepast beschouwd, voor het grootste deel van de bevolking is dat in onze dagen een „gewoon” verschijnsel geworden, waarvoor men zich volstrekt niet meer geneert. Immers, ruim $\frac{1}{8}$ van Utrechts' bevolking verkeert in dat geval en nu staat Utrecht op kerkelijk gebied nog wel goed aangeschreven!

De periode: 1940—1942 doet wel een relatieve daling zien, maar toch voor het eerst na tien jaren weer een numerieke stijging. Dit verschijnsel wijst misschien in de richting van meer waardeering van de Kerk.

In de periode 1900—1942 neemt de categorie: „tot geen Kerkgenootschap behoorenden” toe van 1011 tot 30523 of van 1 % van de bevolking tot 17,9 %. Deze aanwinst dankt de genoemde categorie voor het allergrootste deel aan de Ned. Hervormden. Wat andere categorieën achteruit gingen, vormt samen slechts 2,8 % van de bevolking.

Na de „tot geen kerkgenootschap behoorenden” boekt dan de categorie: niet in tabel I genoemde of onbekende kerkelijke gezindten, de grootste winst. Ze komt n.l. van 0,2 op 2,5 % van de bevolking. Ongetwijfeld heeft ook daaraan de Herv. Kerk een groot contingent geleverd.

Vervolgens is het de Roomsche-Katholieke Kerk, die de meeste winst boekt. Ze is immers van 35,3 % der bevolking op 37,1 % gekomen, d.w.z. een relatieve vooruitgang van 1,8 %. Waarschijnlijk zijn het maar voor een zeer klein deel de overgangen uit andere Kerken, die dit hebben bewerkt (van Hervormde zijde althans is dit aantal al zéér gering, zóó gering, dat het practisch verwaarsloofd kan worden). Deze toename kunnen we bijna uitsluitend toeschrijven aan het geboorte-overschot.

De Ned. Herv. Kerk en de Roomsche-Katholieke Kerk vormen samen de twee groote volkskerken. Ze omvatten samen 69 % van de Utrechtsche bevolking. Alle andere Kerkgenootschap-

pen tellen samen 13,1 %, waarvan de Gereformeerde Kerken dan weer 5,8 % voor haar rekening nemen.

Was in 1900 de Ned. Herv. Kerk kwantitatief de meerdere van de R.K. Kerk (zij omvatte immers 51,3 % van de Utrechtsche bevolking tegen de R.K. Kerk 35,3 %, dat wil dus zeggen dat ze numeriek bijna 1½ maal zoo sterk was), nu overtreft de R.K. Kerk haar in ledental (37,1 % van de Utrechtsche bevolking tegen de Ned. Herv. Kerk 31,9 %).

In de vierde plaats zijn het de Gereformeerde Kerken, die verhoudingsgewijze 't meest zijn vooruit gegaan. De Gereformeerde Kerk is een belijdende Kerk, bestaat uitsluitend uit belijdende leden. Uit den aard der zaak komt afval daar dan ook veel minder voor dan in de Hervormde Kerk. Bovendien is de band in de Gereformeerde Kerk hechter dan in de Hervormde Kerk. Misschien is de toename van 1900 tot 1942 voor een deel te verklaren uit overgangen uit andere Kerken, maar zeer zeker ook uit het aantal geboorten.

Verder zijn het dan nog de Nederlandsche Israëlieten, die eenige winst boeken, maar die kunnen we verder buiten beschouwing laten. Zij danken dit uit den aard der zaak aan geboorte- of vestigings-overschot of aan beide.

Vergelijken we den toestand van 1900 met dien van 1835 — (waarvan het bevolkingsbureau toevalligerwijze een statistiekje in handen kreeg — (zie tabel II), dan treft 't ons dat deze vrijwel stationair is gebleven. Immers onder Gereformeerden zullen we in 1835 te verstaan hebben de Ned. Hervormden plus degenen, die zich in 1834 daarvan afscheidden, (in 1900 aangegeven als Chr. Gereformeerden).

In 1886 had de doleantie plaats, zoodat, wanneer we de cijfers van 1835 en die van 1900 vergelijken, we, voor wat het laatste jaar betreft, de Hervormden, Gereformeerden en Chr. Gereformeerden mogen samen tellen. We komen dan tot 56,7 %, dus in 65 jaar slechts een relatieve achteruitgang van 1,7 %. De Rooms-Katholieken boekten een vooruitgang van nog geen kwart procent. Dit alles doet ons zien, dat de groote veranderingen eerst in de 20e eeuw plaats vinden, de eeuw waarin het sectarisme ¹⁾ zich doet gelden en vooral de onkerkelijkheid

¹⁾ Sectarisme: het verschijnsel der secten-vorming. Onder een secte verstaan we een groep, die een bijkomstig onderdeel van de algemeen als waarheid erkende godsdienstige overtuiging maakt tot uitgangspunt van een nieuwe leer, die zij meestal met fanatisme voorstaat.

schrikbarend toeneemt, in hoofdzaak ten koste van de Ned. Herv. Kerk, die in tegenstelling met de R.K. Kerk immers geen alleen-zaligmakende Kerk is, zoodat men zich aan haar heel wat gemakkelijker onttrekt dan aan de R.K. Kerk; bovendien worden de verhoudingen gewijzigd doordat de geboortefrequentie bij de ééne groep veel grooter is dan bij de andere (hierover meer in hoofdstuk II, § 2).

§ 3. *De verhouding van het aantal mannelijke- tot dat der vrouwelijke lidmaten der Ned. Herv. Gemeente en de indeeling naar leeftijdsklassen.*

Wij moeten daarbij uitgaan van den toestand, zooals die thans is, omdat die uit vorige jaren niet meer te reconstrueeren is.

Het beeld is dan, als *tabel III* weergeeft: 60,73 % vrouwen, 39,27 % mannen. De vrouwen zijn dus wel sterk in de meerderheid, procentsgewijze veel sterker dan bij de burgerlijke bevolking. De burgerlijke bevolking van Utrecht telde ultimo 1942 n.l. 82.911 mannen en 87.978 vrouwen, dat is respectievelijk 48,52 en 51,48 % van de totale bevolking.

Ten opzichte van doopleden is deze verhouding echter niet na te gaan, evenmin ten opzichte van de „tot geen Kerkgenootschap behoorenden”.

Zeer waarschijnlijk is het, dat het aantal volwassen mannelijke doopleden grooter is dan dat der vrouwen. Immers, ouders die hun kinderen laten doopen, laten zoowel jongens als meisjes doopen. Het is niet aannemelijk, dat ouders, die meer jongens hebben dan meisjes, juist tot de categorie zouden behooren, die hun kinderen niet laten doopen, terwijl dan ouders, die meer meisjes hebben dan jongens, tot de categorie zouden behooren, die hun kinderen wel laten doopen. Hiervan uitgaande concludeeren wij met een vrij groote zekerheid tot de juistheid van de gemaakte veronderstelling. Gaan we dan ook de huwelijksstatistiek na en de statistiek van ouders, die hun kinderen laten doopen, dan blijkt dat er meer bruidegoms dooplid zijn dan bruiden, en meer doopvaders dan -moeders.

Daarop gaan we hier echter niet verder in, want beschouwingen over huwelijk en doop hooren thuis in Hoofdstuk II § 2.

Het verschijnsel, dat gemiddeld meer meisjes ter catechisatie gaan dan jongens, wijst in dezelfde richting.

Een brandende kwestie voor de Kerk is dus wel: hoe bereiken wij de jongens?

Men zal verstandig doen met een fundament te leggen reeds vóór de „Sturm und Drangperiode“.

Althans in Utrecht wordt tot nu toe veel meer aandacht besteed aan jonge meisjes, dan aan jonge jongens.

Terwijl er hier en daar al meisjesclubs gehouden worden voor meisjes van 6 jaar af, vangt het jongenswerk, afgezien van Zondagsschoolwerk, Godsdienstonderwijs op scholen en verteluren der Ned. Herv. Stadszending, eerst op z'n allervroegst bij 8 jaar aan en meestal ouder. (Zie onder II § 3).

Natuurlijk is daarmee niet gezegd, dat de verhoudingen door meer aandacht aan de jongens te schenken op slag normaler worden, maar dit zal daardoor toch zeker eer bevorderd dan tegengegaan worden.

Ongetwijfeld is het getal jongens dat ernstige geestelijke schokken in de puberteitsjaren krijgt, grooter dan het getal meisjes, daar dit vooral door het fabrieksmilieu sterk bevorderd wordt en het aantal jongens daar overwegend is. Deze leeftijd is voor de geheele jeugd een periode van strijd, waarin men zelf moet verwerven, wat tot dan toe overgeleverd bezit was. Het is dan echter toch wel van het grootste belang dat er althans een overgeleverd bezit aanwezig is.

Daar de Bijbelkennis in zeer vele gezinnen, die met een sterkere of zwakkere draad aan de Kerk verbonden zijn, dikwijls bedroevend klein is, is het dus zaak, dat de Kerk en haar Evangelisatie-organen meer dan tot nu toe aandacht geven aan werk onder jongere jongens.

Ja, vooral voor Evangelisatie-organen ligt hier een groote taak, omdat het niet in de eerste plaats betreft de kinderen van Christelijke scholen die bovendien voor een deel in een Christelijk gezin groot worden, maar juist die jongens, die thuis van het Evangelie niet hooren en misschien op z'n best op de Openbare School eenmaal in de week een uur er mee in aanraking komen.

In het laatste geval blijven ze toch altijd nog eenigszins in de schoolsfeer, al is godsdienstonderwijs op de Openbare lagere scholen een schitterend Evangelisatiemiddel, door de Ned. Herv. Kerk te Utrecht reeds jaren ter hand genomen.

Echter, als het voor meisjes noodig is, daarnaast verenigings-

werk te organiseeren, is het dat voor jongens stellig niet minder.

Bovendien: godsdienstonderwijs wordt door de Herv. Kerk op de Openbare scholen in Utrecht slechts gegeven in de hoogere klassen (van de 5e af) en alleen op twee scholen (in „Tuindorp“ en in „Oog in Al“) wordt dit door de Ned. Herv. Stadszending aangevuld voor de lagere klassen (in „Tuindorp“ voor de 1e t/m de 4e klas, in „Oog en Al“ voor de 3e en 4e klas).

Daar de Herv. Kerk althans nu nog niet in staat is, dit onderwijs uit te breiden, is het wenschelijk dat de Ned. Herv. Stadszending haar oogen daarvoor open houdt. Ook zij heeft echter maar beperkte krachten en middelen.

Het groote punt voor het uitbreiden van het jongenswerk is het leidersprobleem. Is dat op dit moment schier onoplosbaar, ook in normale tijden doet het zich gevoelen.

Verlevendiging van het verantwoordelijkheidsbesef bij de Gemeente is dan ook dringend noodzakelijk; dat zullen wij telkens moeten constateeren.

Tabel III nog eens beschouwende, valt het ons op, dat met eenige schommelingen de verhouding rond 61 : 39 van vrouwen tot mannen vrijwel stationair is. De grootste afwijkingen zijn 73 : 27 (bij hen, die van 1856 zijn) en 48 : 52 (bij hen, die van 1871 zijn, de eenige generatie waarin de mannen de vrouwen overtreffen). Deze afwijkingen herstellen zich echter weer direct, zoodat wij aan toevallige oorzaken moeten denken.

Merkwaardig, dat deze verhouding een zoo gelijkmatig beeld vertoont. Hieraan kunnen twee oorzaken ten grondslag liggen:

1. Reeds sinds plus minus 60 jaren overtreft het aantal vrouwen, dat belijdenis doet, dat der mannen met plus minus 54 %.
2. In de voorbije jaren zijn het grootendeels mannen geweest, die zich aan de gemeenschap der Kerk onttrokken.

Is dit laatste het geval, dan zou omstreeks 1900 de verhouding van mannen tot vrouwen evenrediger zijn geweest; is het eerste het geval, dan heeft de toenemende onkerkelijkheid mannen en vrouwen gelijkelijk beïnvloed. Nu is het moeilijk na te gaan welke van de genoemde oorzaken de werkelijke is. Wellicht hebben beide er toe medegewerkt de huidige verhouding vrouwelijke tot mannelijke lidmaten tot stand te brengen.

Van de 124 gevallen van afvoering uit het kerkelijk register, waarover de Ned. Herv. Stadszending in September 1942 verslag uitbracht (zie daarover verder hoofdstuk V) waren er 75 mannen en 49 vrouwen, dus ongeveer anderhalf maal zooveel mannen als vrouwen.

Afstappende van de verhouding vrouwen tot mannen, richten wij ons tot de verhouding van de verschillende leeftijdsgroepen, zoowel bij de vrouwen als bij de mannen.

Wanneer wij de in tabel III gegeven verhoudingen grafisch voorstellen, krijgen wij het volgende beeld: *tabel V*, waarbij ons direct opvalt de onevenredig smalle basis. Dit is ongetwijfeld een ongezond beeld. Normaal zou het zijn, als de jeugd vooraan ging.

In plaats van in breedte toe te nemen, van boven naar beneden, neemt de pyramide in breedte af.

Voor het toekomstig lot van de Gemeente zal het dan ook van het grootste belang zijn, dat volle aandacht besteed wordt aan de jeugd en aan de jonge gezinnen, en wel in het bijzonder aan de buitenkerkelijke jeugd. Dit geschiedt in Utrecht wel steeds meer in den vorm van bijzondere samenkomsten en acties van jonge lidmaten, (waarover in hoofdstuk II § 3 gehandeld zal worden), maar het is niet alleen zaak deze jongeren zoo nu en dan te bereiken, maar in breede lagen blijvend contact te leggen. Dit is dikwijls heel moeilijk. Daarom zal telkens weer naar nieuwe middelen gezocht moeten worden om opnieuw een „aanval” te wagen.

Hierin kan het Evangelisatie-orgaan van de Kerk: de Ned. Herv. Stadszending, dat al zoovele jaren wegbereidend werk heeft verricht, zeker een uitgebreid arbeidsterrein vinden.

Aangezien deze jeugd zich echter moeilijk in een bestaande godsdienstige omgeving laat voegen, zal men moeten trachten haar te bereiken door huisbezoek en vooral door te beproeven contact met haar — de jeugd — te verkrijgen, op fabrieken, op ateliers, in zaken, op middelbare scholen, in de studentenwereld, of waar ze ook werkzaam moge zijn. De studenten vormen in Utrecht het terrein van den — speciaal daarvoor aangestelden — studenten-predikant.

Nu is voor een dergelijke werkwijze in de eerste plaats noodig, dat directeuren en hoofden van bedrijven en scholen medewerking verleen. Een goed begin zou zijn als de Christenen,

of misschien beter gezegd, de tot de Kerk behoorenden onder hen, het voorbeeld gaven.

Ook hier is verantwoordelijkheidsbesef weer een dringende eisch, zoowel bij leidinggeevenden als bij de onder hun leiding werkenden.

Op samenwerking komt het aan. En in de eerste plaats op het besef, dat Christen zijn beteekent: getuige zijn!

§ 4. *De verdeling der Ned. Herv. lidmaten te Utrecht over verschillende stadsgedeelten.*

Voor de nu volgende beschouwingen maakten we gebruik van een bij de gemeente Utrecht (Bureau voor Statistiek) bestaande indeeling van de verschillende straten in die gemeente in kringen, waaronder sommige een geprononceerd karakter vertoonen wat het welvaartspeil van de bevolking betreft, terwijl andere een heterogene bevolking hebben. Deze laatste leenen zich er niet toe de relatie op te sporen tusschen het aantal lidmaten in een bepaalden kring en den welstand, waarin zij verkeerden. Wel kunnen we deze kringen in de beschouwing betrekken, als we ze zonder meer zien als geografisch begrensde stadsgedeelten. Bovendien kunnen deze geografisch begrensde kringen vergeleken worden met de kerkelijke wijken. Een enkelen keer vallen de kerkelijke wijken geheel of ten naaste bij samen met één of meer welstandskringen.

Aan de hand van het kaartregister van de Ned. Herv. Gemeente gingen we na, hoeveel lidmaten er in de onderscheiden kringen wonen. Bekend was het aantal woningen in de respectievelijke kringen. We deelden het aantal woningen op het aantal lidmaten en kwamen zoo tot vergelijkbare cijfers (*Tabel IV*). Het blijkt dan (*kaart A*) dat de kringen 4 en 7 het hoogste cijfer behalen, dus relatief het grootste aantal Ned.

Herv. lidmaten tellen. Kring 4 kan men in groote lijnen typeeren als: oudere arbeiderswijk (al zijn er enkele straten die buiten deze typeering vallen en bewoond worden door beter gesitueerden). Kring 7 is Utrechts best gesitueerde wijk. Het laagste cijfer treffen we in kring 26, een gedeelte van Utrechts moderne arbeiderswijk, dat economisch het zwakste is, terwijl het gedeelte in de omgeving van de Citroenstraat ook sociaal zwak is. Genoemde drie kringen vertegenwoordigen inderdaad bepaalde groepen van de bevolking.

De gegevens van tabel IV zijn verwerkt in het kaartje met B aangeduid, waarop de wijken met een geprononceerd karakter naar voren komen. Aan de hand van tabel IV zijn de cijfers berekend, die gevormd worden door het quotient van het aantal Ned. Hervormde lidmaten in die wijken gedeeld door het aantal woningen (dit moest ten deele schattenderwijs geschieden).

Van klein naar groot de quotienten rangschikkende krijgen we:

<i>Quotient</i>	<i>wijk</i>	<i>globale typeering der bevolking.</i>
0,29	wijk L:	Moderne arbeiderswijk.
0,33	wijk H:	Een grootendeels minder draagkrachtige arbeiderswijk .
0,36	wijk B:	Gemengde arbeidersbevolking.
0,37	wijk J:	Middenstanders uit intellectueele beroepen en uit den handel.
0,40	wijk D:	Moderne arbeiderswijk.
0,46	wijk C:	Typische oude volksbuurt van kleine neringdoenden en ongequalificeerde arbeiders.
0,47	wijk A:	Ten westen van de spoorlijn behoorlijke arbeidersbuurt, ten Oosten heterogene volksbuurt.
0,50	wijk M:	Middenstanders uit intellectueele beroepen en uit den handel.
0,51	wijk I:	Tamelijk homogeen wat betreft economische draagkracht van de bevolking. Overigens nogal gedifferentieerd, vrij veel Christelijke arbeiders naast groepen van andere richtingen; kleine ambtenaren en dergelijke.
0,54	wijk E:	Meerendeels de zoogenaamde „kleine burgerman“ w.o. een groot contingent eenvoudige hoofdarbeiders en veel spoorwegambtenaren („Tuinwijk“).
0,68	wijk G:	Intellectueelen (best gesitueerden en middenstanders).
0,71	wijk F:	Oudere arbeiderswijk .

We zien dus dat het laagste cijfer behaald wordt door de moderne arbeiderswijk Nieuw-Zuilen. Verschillende oorzaken kunnen hieraan ten grondslag liggen:

- a. Een grootere onkerkelijkheid dan in de andere wijken.
- b. Een relatief grooter aantal doopleden dan in de andere wijken.
- c. Een grooter percentage menschen van een andere godsdienstige gezindte dan in de andere wijken.

Wat a. aangaat kan gezegd worden, wat ook Dr. J. P. Kruyt in zijn boek: „De onkerkelijkheid in Nederland” opmerkt, n.l. dat het percentage van degenen, die tot geen Kerkgenootschap behooren, in Zuilen hooger is dan in de stad Utrecht (althans in 1930 respectievelijk 13,95 % en 8,8 %). Dit hooge percentage voor Zuilen is te danken aan de arbeidersbevolking van „Nieuw-Zuilen”.

Wat de onder b. gemaakte veronderstelling betreft: Het quotient dat ontstaat, wanneer men het aantal woningen deelt op het *totaal* aantal Ned. Hervormden, is voor Zuilen lager dan voor Utrecht, n.l. respectievelijk 1,08 en 1,29. Voor doopleden blijft dan respectievelijk over 0,79 en 0,80. In Zuilen is het aantal doopleden 2,73 maal het aantal lidmaten. In Utrecht 1,63 maal. Dit verschil wijst dus op een relatief grooter aantal doopleden in Zuilen dan in Utrecht; of dit echter volwassen doopleden zijn of kinderen, is niet te zeggen, wellicht beiden.

In hoeverre de onder c. gemaakte veronderstelling werkelijkheid is en heeft medegewerkt om Zuilen het laagste quotient te bezorgen, is onbekend, daar de benoodigde gegevens ontbreken. Zeer waarschijnlijk is de onder a. genoemde oorzaak wel de belangrijkste.

Bij wijk H, met op één na het laagste quotient, teekent het Bureau voor Statistiek te Utrecht aan: Waarschijnlijk overwegend Katholieke arbeiders. Hier zullen de factoren a, b, en c. met elkaar het lage quotient hebben doen ontstaan. In het algemeen valt over de genoemde quotienten echter weinig te zeggen, daar we niet weten of 't factor a of b, of c is, of een combinatie daarvan, die tot het verkregen resultaat hebben geleid; we kunnen alleen maar constateeren in welke kringen relatief de meeste Hervormde lidmaten wonen. Hierover nog een enkele opmerking:

- 1e. Arbeiderswijken treffen we zoowel aan daar, waar het

quotient beneden het gemiddeld quotient voor kerkelijk Utrecht blijft, als daar waar het er verre boven uitgaat. Het hoogste quotient komt zelfs aan een arbeiderswijk toe. Wel moet opgemerkt worden, dat dit een *oudere* arbeiderswijk is. Vermoedelijk wonen hier hoofdzakelijk Utrechtenaren, terwijl de moderne arbeiderswijken in het Noorden van de stad een meer heterogene samenstelling hebben en beneden het gemiddelde blijven. Ook dient opgemerkt, dat deze kring een deel vormt van de Ned. Herv. kerkelijke Wijk XII, die het langst systematisch bewerkt is.

2e. Tusschen Tuindorp en Oog in Al (aangeduid met M en J) kringen, die een soortgelijke bevolking hebben, is een groot verschil.

3e. De wijk van „de kleine burgerman" (E) komt even boven het gemiddelde, de wijk van de intellectueelen (G) aanzienlijk.

Utrechts best gesitueerde kring (kring 7, zie kaart A) behaalt zelfs met kring 4 het hoogste quotient.

Gaan we na hoeveel procent van de Hervormde lidmaten in de nader gekarakteriseerde wijken wonen, dan blijkt het volgende:

Wijk A	6 %
Wijk B	9,3 %
Wijk C	1,1 %
Wijk D	6,4 %
Wijk E	8,4 %
Wijk F	7,2 %
Wijk G	7,5 %
Wijk H	0,8 % (Alleen Sterrenbuurt).
Wijk I	8,2 %
Wijk J	1,7 %
Wijk K	24,8 % (daarvan in de binnenstad binnen de singels 10 %).
Wijk L	5,6 %
Wijk M	3 %

Wanneer we aannemen, dat in wijk I de helft van de lidmaten uit arbeiderskringen komt, en dat het aantal, hetwelk in de als arbeiderswijken getypeerde wijken niet tot den arbeidersstand behoort, ongeveer opweegt tegen het aantal arbeiders in de

niet te karakteriseeren stadsgedeelten (wijk K), dan komen we tot $\pm 40\%$ lidmaten der Ned. Herv. Kerk uit arbeiderskringen; naar schatting $\pm 20\%$ uit intellectueele kringen, (n.l. uit de wijken G, J, M en $1/3$ uit wijk K), dan blijft er 40% over voor de overige categorieën.

Wanneer we nu een quotient voor de kerkelijke wijken vaststellen, doen we dat door het gemiddelde te nemen van de kringen op kaart A aangegeven, die geheel of ten deele tot een kerkelijke wijk behooren, rekening houdende met de grootte van die deelen. We zullen daarmede het juiste cijfer waarschijnlijk benaderen: (zie kaart C).

Wijk	I	—	0,59
"	II	—	0,58
"	III	—	0,56
"	IV	—	0,37
"	V	—	0,52
"	VI	—	0,44
"	VII	—	0,51
"	VIII	—	0,65
"	IX	—	0,52
"	X	—	0,39
"	XI	—	0,43
"	XII	—	0,70
"	XIII	—	0,53
"	XIV	—	0,32
Gemiddeld			0,51

Het zijn uit den aard der zaak weer de wijken, die voor een belangrijk deel een arbeidersbevolking herbergen, die onder het gemiddelde blijven, met uitzondering van wijk XII. Overigens zouden ook deze cijfers meer zeggen, als we daar naast cijfers hadden van de andere godsdienstige groepeerings.

Tenslotte vermelden we nog, dat hier en daar woningcomplexen zijn van een bouwvereniging van een bepaalde kleur. Aanvankelijk wonen in dgl. complexen meestal menschen, die de politieke of godsdienstige richting hebben welke de bouwvereniging voorstaat; later wordt in den regel de samenstelling geleidelijk aan heterogeen. We vinden deze complexen:

- In kring 9:
Dr. Schaepman (R.K.)
- Ferdinand Bolstraat ten oosten van de v. d. Helststraat en Johan Vermeerstraat.
- In kring 12:
Utr. Chr. Besturenbond.
- Complex, begrensd door Merwedekade, Zaanstraat, Rijnlaan, Waalstraat, zonder de woningen aan de Rijnlaan.
- In kring 12:
Utr. Woningstichting (rood).
- Complex begrensd door Waalstraat, (zuidzijde), Jutphaasscheweg, Linge-straat (noordzijde), Maasplein, Rijnlaan, met inbegrip van de woningen aan de Westzijde van de Rijnlaan. Eveneens: Noordzeestraat tot Grevelingenstraat (beide zijden).
- In kring 17:
St. Augustinus (R.K.)
- Busken Huetstraat (Oostzijde), Staringstraat (Zuidzijde), Alb. Thijmstr. beide zijden, met uitzondering van de Oostelijke helft Zuidz.; Bosb. Tous-saintstraat tusschen Staringstraat en Alb. Thijmstr.; Westelijke helft van 't gedeelte Vleutenscheweg Noord-zijde tusschen Busken Huetstraat en Bosboom Toussaintstraat.
- In kring 23:
Utr. Chr. Besturenbond.
- Complex begrensd door Geranium-straat Zuidzijde; A'damschestr.weg (zonder de woningen daaraan), Ane-moonstraat, Hyacinthstraat, Koren-bloemstraat (zonder de woningen aan deze straat), Bremstraat, Noord-Oostzijde, Distelstraat, Seringstraat (beide zijden).
- In kring 24:
Woningb.vereeniging
„Utrecht" (rood).
- Driehoekig complex, begrensd door van Egmondkade, Marnixlaan en v. Hoornekade (zuidzijde).

Deze complexen beslaan maar een betrekkelijk klein deel van een kring (met uitzondering van kring 23), zoodat de invloed daarvan thans niet van buitengewoon groot belang meer zal zijn.

§ 5. *Groeperingen binnen de Kerk.*

De Ned. Herv. Gemeente te Utrecht kent verschillende richtingen en groepen, die min of meer elk een afgesloten geheel vormen, althans vormden.

De laatste jaren zijn de grenzen wel wat aan het vervloeien, maar van een homogeen geheel kunnen we toch nog niet spreken.

De volgende groeperingen zijn te maken:

a. *Ultra-rechtschen*, de „bevindelijke menschen“, waarbij het pas goed is als men „een stem“ gehad heeft. De menschen die daar hun leven lang verlangend naar hebben uitgezien, maar er toch niet van mee kunnen praten, zijn onherroepelijk „verloren“, in tegenstelling tot „de uitverkorenen“, „de bekeerden“. Aan het leven van hen, die zich niet tot de laatste categorie durven rekenen, ontbreekt alle glans. Deze menschen begrijpen niet, dat Gods stem den heelen Bijbel door uitnoodigend tot hen klinkt. Dat er weinig vreugde in hun leven is, kan men ze uiterlijk wel aanzien. Men kan haast zeggen, ze zijn zoo maar te herkennen aan kleeding en gelaatsuitdrukking. Vraagt men een „bekeerde“ uit die groep naar zijn leeftijd, dan antwoordt iemand van 80 jaar rustig, b.v. 44 jaar, wat dan zeggen wil, dat 44 jaar geleden de bewuste „stem“ tot hem kwam. Men telt dus vanaf „de bekeering“ en spreekt dan ook bij iemand die pas tot het licht gekomen is van „een jonggeborene“.

Het is vooral het „milieu“ dat deze menschen zoo gemaakt heeft. De prediking waaronder zij verkeerden, dreef hen in die richting. Deze menschen zijn wel „kerksch“, in dezen zin, dat ze 's Zondags naar de Kerk gaan, liefst twee maal, maar ze hangen niet aan de Hervormde Kerk. Als ze elders „vettere weide“ vinden, gaan ze gemakkelijk over, b.v. naar de Oud-Gereformeerde Gemeente, de Gereformeerde Gemeente, wel te onderscheiden van de Gereformeerde Kerken, en de Christelijk Gereformeerde gemeenten.

b. *Gereformeerde-bonders*. Zooals de naam al zegt, hebben zij zich (zij het dan ten deele) in een bond vereenigd. 't Zijn

streng dogmatische mensen. Zij voelen zich ten deele een afgesloten geheel, waar de „bondsvorming” ook toe mede werkt. De belijdenis is voor hen van zéér groot belang. Men kent die belijdenis vrijwel hetzelfde gezag toe als den Bijbel. Niet dat de andere groepen deze belijdenis verwaarloozen, maar het accent valt er niet zoo op als bij den Gereformeerden Bond. Een uiterlijk kenmerk van hun kerkdienst is, dat er geen gezangen worden gezongen. Eén van Utrechts Bondspredikanten trekt echter veel mensen, die niet tot den Gereformeerden Bond behooren, maar tot de meer linksche groepen. De meeste volgelingen zijn in deze „plus royaliste que le roi”. Deze mensen zijn niet alleen „kerksch” (ook zij kerken 's Zondags bij voorkeur twee maal), maar ook „kerkelijk”. Zij gaan niet makkelijk tot een andere Kerk over.

Deze beide groepen samen tellen naar schatting van Utrechts oudsten Predikant $\pm 30\%$ van de Utrechtsche kerkelijk-meelevende mensen.

c. De *Confessioneeelen*, een groep, die de Confessioneele vereeniging achter zich heeft. Hun grondslag vormen de Drie formulieren van Eenigheid. (De Heidelbergsche Catechismus, de Nederlandsche Geloofsbelijdenis en de Dordtsche Leerregels).

Echter kent men aan den Bijbel het gróóste gezag toe, zoodat er plaats is voor een telkens weer toetsen van de belijdenisgeschriften aan den Bijbel. In den kerkdienst wordt één gezang gezongen en dan nog liefst als „tusschenzang”. Dit dateert uit den tijd toen van hooger hand het zingen van één gezang verplicht werd gesteld. Men moest hiervoor wel buigen en plaatste dat ééne gezangetje dan maar liefst tusschen de preek. Toen de oude bundel in de Hervormde Kerk nog in gebruik was, mocht dat vooral geen „nieuw Gezang” zijn. Dit probleem is met den nieuwen bundel tenminste opgeheven.

Ook deze groep is zoowel „kerksch” als „kerkelijk”. Zij telt, naar schatting $\pm 25\%$ van de kerkelijk meelevende Hervormden.

d. De *Rechts-Ethischen*, zeer ten deele met de groep genoemd onder e, in de „Ethische Vereeniging” vereenigd. Een groep die meer dan de vorige den nadruk legt op het leven en zich afvraagt: „Wat komt er in de practijk terecht van het geloof; van wat de Bijbel eischt?”

Het is niet de bedoeling te zeggen, dat dit nu het criterium is, waardoor deze groep zich van andere onderscheidt, het is slechts een constateeren, waar het accent valt. Deze groep is minder kerksch, gaat meestal echter wel eenmaal per Zondag naar de Kerk en omvat $\pm 2\%$ van de kerkelijk meelevenden. Eigenaardig is, dat, zou men aan deze menschen vragen: „Tot welke richting rekent gij u?“, velen zouden zeggen: „Dat weet ik niet, eigenlijk tot geen richting, het etiket kan me niet schelen, als ik maar een kind van God ben“. Psalmen en Gezangen worden in hun kerkdiensten gelijkelijk gezongen.

e. De *Linksch-Ethischen*, een groep van 20% van de kerkelijk meelevenden, maar de grens tusschen links en rechts is niet precies aan te geven. Zij pleiten voor samengaan met de „Vrijzinnige richting“, die tot voor kort in de Hervormde Kerk van Utrecht geen plaats vond, echter sinds 15 Mei 1942 zich officieel een hulpredikant ziet toegewezen, n.l. den predikant van de afd. Utrecht van den Nederlandschen Protestanten Bond.

De Utrechtsche Hervormde Gemeente telt tenslotte:

f. *Vrijzinnige leden.*

Deze moesten om bevestigd te worden en zoo tot de Hervormde Kerk toegelaten te worden, tot voor kort naar een andere Ned. Herv. Gemeente reizen, waar de Kerkeraad er géén bezwaar tegen had, (wat in Utrecht wel het geval was) om vrijzinnige lidmaten te bevestigen. Waren ze aldus tot de Hervormde Kerk toegetreden, dan werd wél van hen verwacht, dat ze in de financiëele lasten van de Ned. Herv. Kerk te Utrecht mede zouden dragen.

Nu is dat anders geworden. De tegenwoordige Voorganger van de Vrijzinnig Hervormden en Hulpprediker van de Ned. Herv. Kerk, heeft sinds Maart '43 het recht in zijn kring twee keer per jaar den H. Doop te bedienen, het Heilig Avondmaal te vieren en nieuwe leden kerkelijk te bevestigen in diensten, uitgaande van den Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente in het gebouw van de Vrijzinnig Hervormden „Leeuwenbergh“.

Genoemde indeeling geldt voor de kerkelijk meelevenden.

Daarnaast is echter een breede groep van menschen, die kerkelijk niet meer of maar zeer betrekkelijk meeleeft. Verschillende huisbezoekers constateeren: In acht van de tien gevallen is dat zoo. De eene wijk verschilt in dit opzicht echter nog wel wat met de andere. Hier en daar zijn de getallen misschien iets

gunstiger. Een telling van het Kerkbezoek (zie Hoofdst. II § 1) wijst in die richting. Het zijn menschen die soms nog wel hun kinderen laten doopen, maar verder buiten alle kerkelijk leven, staan.

De Hervormde Kerk rekent, zooals gezegd, niet alleen lidmaten en gedoopten tot haar leden, maar ook ongedoopte kinderen waarvan beide ouders dooplid der Hervormde Kerk zijn. Ze staat open voor de groote massa, is een „Open Kerk”, vandaar dat een heele groep van de bevolking tot de Hervormde Kerk behoort, die practisch niet alleen buiten alle kerkelijk-, maar veelal ook buiten alle geestelijk leven staat. Toch maakt Utrecht nog een goed figuur onder de groote steden.

HOOFDSTUK II.

KERKELIJK MEELEVEN.

§ 1. *Kerk-, Bijbellezing- en Catechisatiebezoek.*

a. *Kerkbezoek.*

Het kerkelijk meeleven der gemeente uit zich in het bijzonder in het kerkbezoek.

Menschen, die alleen hun huwelijk kerkelijk laten bevestigen, hun kinderen laten doopen, en verder aan de kerk voorbij gaan, kan men toch niet „kerkelijk meelevend” noemen. Aan het begeeren van den doop voor hun kinderen ligt veelal een R.K. survival ten grondslag, of de gedachte aan een vorm van levensverzekering, (eventueelen kerkelijken steun, verzorging van weezen, ouden van dagen enz.) of de meening, dat men zijn kinderen toch niet als „heiden” mag laten opgroeien.

Ook kerkelijk het huwelijk te laten bevestigen, sluit geen kerkelijk meeleven in. Menigeen, die bij de huwelijksbevestiging de Kerk betrad, kwam er verder niet meer in dan misschien bij het laten doopen van kinderen.

Men schijnt van meening te zijn, dat de kerkelijke huwelijksinzegening een zeker cachet geeft, zonder te beseffen, dat het een gemeenschappelijk begin met God bedoelt te zijn.

Voor „kerkelijk meeleven” is kerkbezoek de thermometer. Daarom liet ik het kerkbezoek tellen op de Zondagen 18 October, 25 Oct. en 1 Nov. 1942. Het leidde tot de gegevens vermeld op de volgende bladz. Het waren „gewone” kerkdiensten, in enkele waarvan de Heilige Doop bediend werd, met uitzondering van een specialen dienst op Zondagmorgen 18 October in de Buurkerk voor oudere Zondagsschoolleerlingen en voor leerlingen der openbare scholen, die godsdienstonderwijs namens de Herv. Kerk ontvangen (leerlingen van de 5e klasse en hooger). Deze bijzondere kerkdienst zag een groot aantal kinderen bijeen, n.l. \pm 1500 (waaronder begeleidende ouderen). Daardoor

gaan de morgengodsdienstoefeningen van 18 October, wat aantal bezoekers betreft, voorop. De andere groote getallen zijn te danken aan geliefde sprekers.

Telling kerkgangers 1942.

Op de Zondagen	18 October,		25 October,		1 November.	
	v.m.	n.m.	v.m.	n.m.	v.m.	n.m.
Domkerk	1450		500		723	
Janskerk	570		740		905	
Jacobikerk	300	450	475	630	550	100
Buurkerk J.d.	1500	600	900			350
Nicolaikerk	572	817	793	323	946	
Nieuwekerk	1150	250	400	325	1025	175
Vredeskerk	750	365	850	154	525	345
Oranjekerk	1250	175	900	250	1200	800
Julianakerk	600	100	1000	100	400	500
Wilhelminakerk	700		400		250	
W. de Zwijgerkerk	273	78	252	54	236	269
Totaal	9115	2835	7210	1836	6760	2539

Op het kerkbezoek hebben de weersomstandigheden weinig invloed uitgeoefend. Zij waren als volgt:

18 October 1942:

9.30 uur. Temperatuur 15° C, droog, betrokken.

16.30 uur. Temperatuur 15° C, regen, betrokken.

25 October 1942:

9.30 uur. Temperatuur 7° C, zwaarbewolkt, droog.

16.30 uur. Temperatuur 11° C, halfbewolkt, droog.

1 November 1942:

9.30 uur. Temperatuur 9° C, lichte regen, betrokken.

16.30 uur. Temperatuur 11° C, droog, betrokken.

Althans Zondagmiddag 18 October is geen invloed van den regen te bespeuren. Het middagkerkbezoek is op 18 Oct. het grootst. Wel moet er echter rekening mee worden gehouden, dat op 25 October en 1 November een dienst minder plaats had. Het was ook eigenlijk wel te verwachten, dat de regen weinig invloed zou hebben op het middagkerkbezoek, want degenen die 's middags naar de Kerk gaan, behooren, althans wanneer

dat een tweeden kerkgang betreft, zeker niet tot degenen die zich door een regenbuitje laten afschrikken.

Evenmin is de invloed van den regen merkbaar op Zondagmorgen 1 November. Dien morgen heeft er n.l. geen Jeugd-dienst plaats en er is een zekere categorie van jonge menschen, die alleen aan de Jeugddiensten deelneemt, zoodat we kunnen aannemen, dat het lagere totaalcijfer van Zondag 1 November voor het grootste deel daaraan te danken is.

We gaan nu het totaal aantal kerkbezoekers op een Zondag na.

Daarvoor nemen we 't gemiddelde van de drie willekeurig gekozen Zondagen en tellen het morgen- en namiddagbezoek bij elkaar op, zoodat we tot het getal 10098 komen. Op deze wijze krijgen we een surplus, doordat we degenen die twee maal ter Kerk gaan dubbel tellen — we mogen veronderstellen dat dat zeker de helft van de middagkerkbezoekers is —; we nemen echter aan, dat dit opweegt tegen het aantal dat een Kinderkerk, een Jeugdkapeldienst, een Evangelisatiesamenkomst of een dienst in Leeuwenbergh bezoekt, en komen dan tot de slotsom, dat van het totaal aantal Ned. Hervormden 18,4, zeg 20 %, ter Kerk gaat, of althans een godsdienstoefening bijwoont.

Dergelijke gegevens zijn ook voorhanden van het jaar 1914, toen de Stichter van de Ned. Herv. Stadszending te Utrecht, Ds. E. B. Couvée, ter gelegenheid van het vijfjarig bestaan, een overzicht gaf van wat door de Stadszending verricht was, waarbij hij tevens de noodzakelijkheid van dat werk aantoonde.

Het aantal kerkbezoekers, (ook bij een gemiddelde van drie Zondagen, en eveneens middag- en avondsamenkomsten bij elkaar geteld) was toen ± 5300 .

Het aantal Hervormden, dat op 31 December 1909: 55989 bedroeg en op 31 December 1920: 60267, kan voor 1914 op ± 58000 gesteld worden; zoodat we voor 1914 komen tot een kerkbezoek van 11 % van het totaal aantal Hervormden. Is het totaal aantal Hervormden sindsdien achteruit gegaan, het kerkelijk meeleven in den zin van kerkbezoek is toegenomen en wel met $7\frac{1}{2}$ %.

Of dit grootere kerkbezoek echter van de laatste jaren is, (in 't algemeen wordt de opmerking gemaakt, dat de Kerk weer meer belangstelling gaat genieten sinds de oorlogsdagen) is niet uit te maken, daar tusschenliggende gegevens ontbreken. Ten deele zal dit wellicht het geval zijn.

Deze toeneming van het kerkbezoek kan er ook op wijzen, dat degenen, die sinds 1914 van de Ned. Herv. Kerk afvielen, voor het grootste deel de niet kerkelijk meelevenden waren.

Dat 20 % van de Ned. Hervormden kerkelijk meeleeft is, in vergelijking met wat 't geweest is, zeker niet ongunstig te noemen, vooral als we in aanmerking nemen, dat deze telling in 1942 plaats had, toen verscheidene Nederlandsche mannen in het buitenland te werk gesteld waren, van wie waarschijnlijk toch een gedeelte tot de kerkelijk meelevenden behoorde, terwijl ook anderszins leden aan de gemeenschap onttrokken waren. Verschillende ouden van dagen, zieken en jonge kinderen zijn van kerkgaan uitgesloten, evenals menschen die Zondagsdienst hebben. Deed de invloed van deze factoren zich niet gelden, dan zou het cijfer waarschijnlijk met eenige procenten verhoogd zijn. Tevredenheid over het kerkbezoek mag er echter nog niet zijn. Daarvan kan eerst sprake zijn als allen, die dat kunnen, kerkelijk meeleven en samen een werkgemeenschap vormen ter verdere verbreiding van het Evangelie.

b. *Bijbellezingbezoek.*

Het aantal bezoekers van de bijbellezingen vormt veelal een klein deel van dat, hetwelk de Kerk bezoekt.

Iedere wijkpredikant houdt, hield althans (tot de verduisteringsmaatregelen daar bij enkelen een einde aan maakten) eens per week of eens in de veertien dagen een bijbellezing in wijkgebouw of wijkkerk. Het is de bedoeling dat wijkbewoners samen komen om onder leiding van den wijkpredikant in den loop van een seizoen (de wintermaanden) een bijbelgedeelte te bestudeeren.

Echter zijn er altijd menschen, die zich niet aan hun wijkpredikant houden, hetzij dit een kwestie van richting is, hetzij dat ze meer gesteld zijn op één van de andere predikanten.

Deze bijbellezingen dragen het karakter van een godsdienst-oefening: er wordt gebeden, gemeenschappelijk gezongen, en meestal uitsluitend gesproken door den predikant of zijn plaatsvervanger.

Het is mogelijk dat het in nog meer wijken geschiedt, maar slechts één van de wijken maakte melding van de gelegenheid tot vragen stellen — wijk X —, wat door de bezoekers zeer gewaardeerd werd.

Het grootste deel van de bezoekers behoort tot de oudere leeftijdsgroepen, al zijn er ook eenige predikanten die daarnaast jeugdige personen onder hun gehoor hebben bij de Bijbellezing.

De bijbellezingbezoekers worden als de kern van de kerkelijk-meelevenden beschouwd. Dat wil bij lange na echter niet zeggen, dat deze allen ook actief medewerkenden zouden zijn, of zelfs ook maar geestelijk achter activeeringspogingen zouden staan.

Op de vraag aan Heeren predikanten gesteld: hoeveel bezoekers hun bijbellezingen in 1942 telden, kwamen zeven concrete antwoorden binnen. Bij deze zeven predikanten samen kwamen ± 525 bezoekers; enkele antwoorden bevatten echter de vermelding, dat er in normale tijden meer kwamen. We kunnen voor normale tijden dit cijfer op ± 750 schatten.

Door twee predikanten werden wegens de verduisteringsbepalingen geen bijbellezingen gehouden, enkele anderen gebruikten daarvoor een middaguur.

Nemen we nu tot grondslag het cijfer van het geschatte normale bijbellezingbezoek, dat zich waarschijnlijk toch ook weer zal herstellen als de verduisterings- en andere belemmerende bepalingen opgeheven zijn, en nemen we aan dat de gegevens, die door zeven predikanten niet werden verstrekt hetzelfde resultaat zouden hebben opgeleverd als de ontvangen gegevens, (schattenderwijze mogen we dat wel doen, omdat het zoowel gegevens betrof van druk bezochte bijbellezingen, als van zeer schaarsch bevolkte, zoodat voor zeven bijbellezingen wel ongeveer een gemiddelde zal zijn verkregen), dan komen we tot het resultaat, dat 2,76 % van de Utrechtsche Gemeente aan dezen vorm van godsdienstig onderricht deelneemt.

c. *Catechisatiebezoek.*

Het catechisatiebezoek wil de kerk doen aanvangen, als kinderen den Zondagsschoolleeftijd te boven zijn, dat wil zeggen als de jongens en meisjes 13—15 jaar zijn.

Verschillende kinderen gaan echter eerst veel later naar de catechisatie. De Ned. Herv. Gemeente heeft vastgesteld, dat men ter voorbereiding van het lidmaatschap minstens twee jaar catechetisch onderwijs moet ontvangen. Voor tal van jonge menschen houdt dit in, dat ze dan ook ongeveer twee jaar vóór ze belijdenis denken af te leggen naar de catechisatie gaan.

Bewust of onbewust leeft bij velen de vraag: „met hoe weinig kan ik volstaan?“

Toch valt er de laatste jaren hier en daar een verschuiving naar beneden van den leeftijd, waarop men het catechetisch onderwijs aanvangt, waar te nemen. Dit is niet anders dan toe te juichen, daar de kennis van den Bijbel en van de geloofsleer dikwijls bedroevend gering is, ook bij lidmaten van de Kerk. En al is *kennis* niet het *allervoornaamste* waar het op aankomt, toch is een zekere mate van kennis voor een gefundeerd geloofsleven onontbeerlijk.

Daarom is het zeer wenschelijk, dat met het catechetisch onderwijs op jeugdigen leeftijd wordt begonnen. In enkele wijken is er een prachtig verband tusschen alle onderdeelen van het wijkwerk. Zoo bijv. in wijk XII, waar de leerlingen, die de Zondagsschool-vervolgklas verlaten, direct overgaan naar de catechisatie. Verlieten voorheen deze leerlingen met Kerstmis de Zondagsschool, al eenige jaren is dat op Paschen gesteld, zoodat ze direct na Paschen met het catechetisch onderwijs een begin kunnen maken.

Ongetwijfeld heeft een dergelijk systematisch opvangen van de jeugd ook in andere wijken plaats. Het verdient echter aanbeveling dat dit algemeen wordt.

Gedurende de laatste zeven jaren namen de aantallen leerlingen, vermeld in ondervolgende tabel, deel aan het catechetisch onderwijs dat uitgaat van de Ned. Herv. Kerk.

	A	A	B	
1915:	5317	1932:	4527	
1916:	5298	1934:	4586	
1918:	5719	1935:	4819	2394
1919:	5147	1936:	4919	2445
1922:	4599	1937:	4926	2610
1925:	4574	1938:	5005	2699
1926:	4566	1939:	4803	2631
1927:	4467	1940:	4666	2582
1928:	4617	1941:	4771	2529
1929:	4657	1942:	4824	2593

Onder A is vermeld het totaal aantal catechisanten van de Herv. Kerk met inbegrip van degenen, die op de lagere scholen godsdienstonderwijs vanwege de Ned. Herv. Kerk ontvingen; onder B alleen de catechisanten van de predikanten (en hun plaatsvervangers).

Van 1935 tot en met 1942 zijn dus de aantallen bekend van degenen, die bij de predikanten of hun plaatsvervangers ter catechisatie gingen, terwijl wanneer we ook de schoolcatechisaties meetellen, die uitgaan van de Ned. Herv. Kerk, er gegevens aanwezig zijn over meer jaren.

Beschouwen we het totaal aantal catechisanten, dan zien we van 1918 tot en met 1927 een geleidelijke daling, terwijl van 1932 tot en met 1938 weer een geleidelijke stijging optrad, die in 1939 en '40 weer in daling veranderde, om in 1941 en '42 weer te stijgen, zoodat de belemmerende omstandigheden in aanmerking genomen, het peil van 1935 tot en met 1938 weer ongeveer is hersteld. Van vernieuwde belangstelling voor het godsdienstonderwijs tijdens de oorlogsjaren spreken deze cijfers echter niet. Evenmin kolom B. Wel kunnen we, tabel I vergelijkende, met kolom A van de opgave, vermeld op bladz. 28 constateeren, dat de stijging van het aantal catechisanten tusschen 1932 en 1938 samenvalt met een afneming in die jaren van 't aantal Hervormden. Dat spreekt voor de Hervormde Kerk wel van eenige verbetering in den toestand, een verbetering die echter niet eerst met de oorlogsjaren aanving, maar reeds tien jaar geleden inzette.

§ 2. *Heilige Doop, Kerkelijke huwelijksinzegening, bevestiging van nieuwe Lidmaten en Heilig Avondmaal.*

a. *Heilige doop:*

Reeds eerder werd opgemerkt, dat het niet alleen de kerkelijk meelevende ouders zijn, in dien zin dat ze tot de vrij regelmatige kerkgangers behooren, die hun kinderen laten doopen, maar heel vaak ook die ouders, die aan den rand der Kerk staan.

We wezen reeds op factoren die daarin meespraken: ten 1e. het Rooms-Katholiek survival, ten 2e. het „verzekeringselement“, ten 3e. de overweging: men kan zijn kind toch niet als „heiden“ laten opgroeien.

Zoo constateeren we dan dat aan verreweg het grootste

deel van de kinderen, die als „Hervormd“ op het Bevolkingsbureau worden aangegeven, de Heilige doop wordt bediend.

De tabel, die mij door het Bureau voor Statistiek werd ter hand gesteld, onderscheidt eerst van 1924 af de Ned. Hervormden en andere Protestantsche groepeerings. Daarvóór werd gewerkt met het verzamelbegrip: Protestant. Vanaf 1924 kunnen we dan ook een vergelijking maken met het aantal Ned. Herv. gedoopte kinderen.

Wel moet de opmerking gemaakt, dat niet alle kinderen in hetzelfde jaar gedoopt worden als ze geboren zijn. De Herv. Kerk doopt n.l. kinderen tot en met 14 jaar. Zijn de kinderen dan niet gedoopt, dan kunnen ze gedoopt worden bij de bevestiging tot lidmaat. Dit laatste komt dikwijls voor maar daarover later.

Aangezien het aantal groote kinderen, dat gedoopt wordt, relatief maar klein is, terwijl de doop van grootere kinderen toch van jaar tot jaar plaats vindt, zullen we de kolommen I en II wel mogen vergelijken en zelfs daaruit de kolommen III en IV afleiden. (Zie de tabel op bladz. 31).

Het blijkt dan, dat het aantal ouders, dat hun kinderen liet doopen, de laatste negen jaar, procents-gewijze aanmerkelijk hooger was dan de daaraan voorafgaande tien jaar. In 1938 werd zelfs het hooge percentage van 91,48 bereikt. Daarna trad wel weer een zekere daling in, maar in 1942 nemen we toch weer een stijging waar.

De relatieve toeneming van het aantal doopelingen kan eenerzijds wijzen op een vermeerderde kerkelijke belangstelling, maar anderzijds is 't mogelijk dat het percentage Ned. Herv. kinderen dat gedoopt wordt, grooter geworden is, doordat in den loop der jaren de ouders die hun kinderen niet laten doopen zich aan de Kerk onttrokken hebben en hun kinderen aan het Bevolkingsbureau nu niet meer opgeven als Hervormd. Dat dit element mede van invloed geweest zal zijn op de relatieve toeneming van het aantal doopelingen, doen de gegevens uit hoofdstuk V veronderstellen.

Gemiddeld bleven er in de laatste 19 jaren ruim 1/5 van de kinderen, die als Hervormd op het Bevolkingsbureau werden aangegeven, ongedoopt. Het is mogelijk, dat een klein gedeelte daarvan volwassen gedoopt is of wordt. Verder zullen deze ongedoopte kinderen inderdaad ten deele tot de Ned. Herv.

Overzicht van de in de jaren 1924 t/m 1942
in de Ned. Herv. Gemeente geboren, resp. gedoopte kinderen.

JAAR	I. Ned. Herv. aangegeven levend gebo- renkinderen ¹⁾	II. Ned. Herv. gedoopte kinderen ²⁾	III. Procent, dat kolom II vormt van kolom I.	IV. Procent van de ouders, die hun kinderen aangaven als N.H. en toch niet lieten doopen.
1924	1260	999	79,28	20,72
1925	1124	848	75,44	24,56
1926	1088	797	71,64	28,36
1927	1065	792	74,36	25,64
1928	1056	782	74,05	25,95
1929	1032	742	71,90	28,10
1930	1102	846	76,77	23,23
1931	984	676	68,70	31,30
1932	1030	773	75,05	24,95
1933	971	741	76,31	23,69
1934	982	832	84,73	15,27
1935	970	792	81,65	18,35
1936	996	788	79,12	20,88
1937	929	831	89,45	10,55
1938	927	848	91,48	8,52
1939	1011	826	81,70	18,30
1940	1041	850	81,65	18,35
1941	1097	838	76,39	23,61
1942	1065	895	84,04	15,96

Kerk behooren; dit is immers zoo, als Vader en Moeder doop-
lid van de Herv. Kerk zijn.

De gezinnen, waarin de kinderen niet gedoopt worden, staan
zóó aan den buitenkant van de Kerk, (een enkele uitzondering
zal ook hier den regel bevestigen) dat ze in ieder geval als
evangelisatie-object moeten worden beschouwd, terwijl van de
gezinnen, waarvan de kinderen dan wel gedoopt worden er ook
nog verschillende zijn, voor wie het evangelie nog lang niet tot
een levende realiteit geworden is.

¹⁾ Onder kolom I zijn ook begrepen de elders geboren, die in Utrecht
aangegeven zijn. (Dit betreft hoogstens enkele tientallen per jaar).

²⁾ Onder kolom II ook de elders gedoopten, die in de Utrechtsche doop-
boeken ingeschreven zijn.

Nog dient opgemerkt, de aanmerkelijke daling van het aantal Hervormd-geborenen sedert 1924 (eenige schommelingen buiten beschouwing gelaten). Wel valt de laatste jaren weer eenige stijging waar te nemen, maar tot op heden is het peil van 1924 nog niet bereikt.

Uit de doopboeken der Ned. Herv. Kerk werd een statistiek samengesteld, die aangeeft of de ouders, die hun kinderen lieten doopen, beiden of één van beiden lidmaat van de Herv. Kerk zijn, of dat zij behooren tot de categorie „geen lidmaat“, — wat kan inhouden dat men dooplid is krachtens geboorte tot de Ned. Herv. kerk behoort of valt onder de „tot geen Kerkgenootschap behoorenden“, of tot een andere godsdienstige groepeeringsgroep gerekend moet worden.

Wij bepaalden ons tot de laatste zeven jaar, omdat er alleen over deze jaren vergelijkbare cijfers waren van het Bureau voor Statistiek te Utrecht.

Het aantal gedoopten klopt niet geheel met dat in de voorafgaande tabel. Dat komt, omdat in Tabel VI ook rekening is gehouden met de volwassen gedoopten, terwijl de elders gedoopten en de in Utrecht in de doopboeken ingeschrevenen niet werden medegerekend. Dit terwille van de vergelijkbaarheid met de cijfers van het Bureau voor Statistiek.

Beschouwen we eerst den totaalstaat (*Tabel VI H*), die over genoemde zeven jaren werd gemaakt.

In die periode werden er 6169 kinderen en volwassenen gedoopt te Utrecht, waarvan 482 volwassenen, d.i. 7,81 %, 70 onwettige kinderen en enkele wettige kinderen, die bij den doop reeds geen vader meer hadden.

In genoemde periode werden er 1990 kinderen gedoopt, waarvan de beide ouders lidmaat waren. Dit getal is 32,26 % van het totaal aantal gedoopten (het is niet waarschijnlijk, dat bij degenen, die volwassen gedoopt werden, het veel voorkwam, dat beide ouders lidmaat waren). Laten we de volwassen gedoopten buiten beschouwing, dan wordt het percentage: 34,99; dus in slechts plus minus $\frac{1}{3}$ van de gevallen waren beide ouders lidmaat, terwijl in 1577 gevallen, d.i. 25,56 % beide ouders geen lidmaat waren. (Waarschijnlijk kwam dat ook meer malen voor bij degenen, die volwassen gedoopt werden). Dat is dus ongeveer in $\frac{1}{4}$ van de gevallen. Deze ouders zullen grootendeels niet onder de kerkelijk meelevendenden in engeren zin moeten worden gerekend.

Vervolgens noemen we de gevallen, waarbij één van de ouders lidmaat is, terwijl de ander „geen lidmaat” is. Het zijn er 1155, d.i. 6,97%^{18,73}; nl. 806 gevallen waarin de moeder lidmaat is en de vader „geen lidmaat” — en 349 gevallen, waarin het omgekeerde zich voordeed. Ook in het totaal zijn er meer doopmoeders lidmaat dan doopvaders, n.l. 3017 moeders tegen 2507 vaders.

In totaal werden er 4722 kinderen gedoopt, waarvan beide ouders tot de Herv. Kerk behoorden, d.i. 64,79%^{76,55}. Er resteeren dus 1447 Ned. Herv. gedoopte kinderen, waarvan één der ouders een andere gezindte heeft dan Ned. Hervormd, d.i. 35,21%^{23,45}.

Van de Ned. Herv. gedoopte kinderen uit gemengde huwelijken vormen die uit de combinatie Ned. Hervormd-Roomsch-Katholiek het hoogste aantal. In genoemde zeven jaar komt deze combinatie 584 maal voor, d.w.z. in 9,48% van de gevallen. Dus bijna 1/10 van alle Ned. Hervormde gedoopte kinderen in de jaren 1936 tot en met 1942 komt uit de huwelijken, die gemengd Ned. Hervormd-Roomsch-Katholiek zijn.

Nu is de algemeene ervaring, dat in dergelijke gezinnen het godsdienstig leven niet op hoog peil staat, al zullen ook hier weer uitzonderingen den regel bevestigen. Vrijwel zeker is dat het geval, waar de ééne ouder, die Hervormd is „geen lidmaat” is. Dit is zoo in de meeste, te weten in 402 van de 584 gevallen, of bij 6,53% van alle Ned. Herv. gedoopte kinderen, dat wil dus zeggen bij plus minus 1/15 der Ned. Herv. gedoopten.

355 kinderen, d.i. 5,77% van alle in de Hervormde Kerk gedoopte kinderen zijn Ned. Herv. gedoopt, omdat hun moeder Hervormd is (vader R.K.), 229 kinderen, d.i. 3,71%, omdat hun vader Hervormd is (moeder R.K.).

In 126 gevallen is de combinatie der ouders Ned. Herv.-Gereformeerd (2,05%). Bij deze combinatie komt het meer voor, dat de Hervormde partij lidmaat is, dan „geen lidmaat”, n.l. resp. 75 en 51. In de huwelijken van deze combinatie zal relatief veel meer van de godsdienstige opvoeding der kinderen terecht komen, dan in de voorgaande combinatie.

Vervolgens komt de combinatie Ned. Hervormd-Evang. Luthersch nog al eens voor. Als we dit op één lijn stellen met Duitsch-Evangelisch, zijn er 74 gevallen, te zamen 1,21%.

Op de andere combinaties die verre beneden één procent blijven, gaan we niet verder in.

We vergelijken nu de tabellen VI, A, B, C, D, E, F, en G. In de korte tijdsperiode van 1936 tot en met 1942 is, wat het aantal volwassen gedoopten betreft, geen bepaalde tendens waar te nemen, noch in de richting van stijging, noch in die van daling. Het is een betrekkelijk gelijkmatig getal. Niets wijst er op, dat het aantal nieuwe lidmaten uit ongedoopte kringen sinds de oorlogsjaren zou zijn toegenomen.

Hetzelfde geldt van de onwettige kinderen, die gedoopt werden. Wel nemen we sinds 1940 een relatieve stijging waar van gedoopte kinderen, waarvan de beide ouders geen lidmaat zijn; iets meer medeleven dus, wat den doop betreft, van de categorie, die veelal aan den rand van de Kerk leeft.

Het relatieve aantal gemengde huwelijken Ned. Herv.-R.K. schommelt tusschen 12,27 % in 1937 en 7,06 % in 1942. We kunnen echter nog niet concludeeren tot een tendens naar daling van dit cijfer.

(1936: 8,65 %; 1937: 12,27 %; 1938: 7,96 %; 1939: 11,19 %; 1940: 9,36 %; 1941: 9,61 %; 1942: 7,06 %).

Overigens geeft de vergelijking van genoemde tabellen geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

De tabellen VII A tot en met H bieden dezelfde gegevens als de tabellen VI A tot en met H, met dit verschil, dat is aangegeven of op de doopvragen geantwoord is door de ouders, door de moeder alleen, door den vader alleen, of door anderen. In vrijwel alle gevallen, waarin de ouders beiden lidmaat zijn, is door de ouders geantwoord (op zes na, wellicht kon de vader niet aanwezig zijn). In de gevallen, waarin een van beiden lidmaat is, komt het echter wel voor, dat een van de beide partijen niet *wil* antwoorden (hoewel er natuurlijk ook van verhindering sprake kan zijn) en zodoende de verantwoordelijkheid op de(n) ander laadt; een enkele uitzondering daar gelaten antwoordt dan degene, die lidmaat is. In de gevallen, waarin geen van beide ouders lidmaat zijn, komt het relatief meer voor, dat maar één van beide partijen antwoordt. Dit is dan meestal de moeder (in 82 van de 100 gevallen).

Relatief nog veelvuldiger komt het bij de gemengde huwelijken voor, dat maar één van de ouders antwoordt. Dat is dan als regel degene, die Hervormd is.

Meestentijds komt het den kinderen niet ten goede, als maar één van de beide ouders min of meer de verantwoordelijkheid

voor den doop op zich neemt. De sfeer thuis wordt toch door vader en moeder *samen* geschapen (terwijl later uit den aard der zaak ook de kinderen daarop invloed hebben). Is de godsdienstige sfeer de sfeer van vader alleen, of van moeder alleen, dan is het voor het kind al van het begin van zijn bewustwording af niet de sfeer, waarin het thuis behoort.

Komt er dan nog bij, dat een der ouders openlijk godsdienstige invloeden tegenwerkt, dan wordt het wel zeer moeilijk voor het kind. In vele gevallen komt het er dan ook op neer, dat kinderen uit dergelijke gezinnen hun godsdienstige vorming voor het grootste deel buitenshuis moeten ontvangen. Daardoor missen deze kinderen ontzaglijk veel.

Tenslotte zijn er nog kinderen gedoopt, waarvan geen van de ouders de verantwoordelijkheid voor den doop op zich nam. Het komt een enkele maal voor, dat dergelijke ouders toch hun kinderen laten doopen. Dat is dan meestal om familieleden een genoeg te doen. Een ander aanvaardt dan de verantwoordelijkheid. Uit den aard der zaak geldt voor deze kinderen in dubbele mate, wat boven gezegd werd van de kinderen, waarbij slechts één van de ouders de verantwoordelijkheid voor den doop aanvaardde.

We willen vervolgens de *tabellen VIII A tot en met H* beschouwen en beginnen met tabel VIII H.

In deze tabel worden onder den naam Protestant, de volgende groepeeringsen samengevat: Nederduitsch Hervormd, Waalsch Hervormd, Remonstrant, Christelijk Gereformeerd, Doopsgezind, Evangelisch-Luthersch, Duitsch-Luthersch, Hersteld Luthersch, Gereformeerde Kerken, Apostolische Gemeente, Hersteld Apostolisch (Zendingsgemeente), Oud-Gereformeerde Gemeente, Gereformeerde Kerk in Hersteld Verband, Gereformeerde Gemeente, Gereformeerde Gemeente onder het Kruis, Evangelische Gemeente, Engelsche Kerk (Anglic. Episcopaal), Mormoon (Kerk van Jezus Christus van de heiligen der laatste dagen), Herrnhutters (Evang. Broedergemeente), Baptisten, Engelsch Herv. Presbyt., Vrij Evangelisch, Leger des Heils, Zevende Dags-Adventisten, Vrije Gemeente, Vereeniging van Geloovigen, Christ. Evangelische Gemeente, Chr. Afscheiden Gemeente, Protestantenvbond.

Van deze lange lijst wordt het groote contingent Protestanten geleverd door de Nederd. Hervormden. Van de 9359 8941

van 1936 tot en met 1942 als Protestant aangegeven kinderen, waren er 7066 Ned. Hervormd, d.i. $\pm 3/4$.

Laten we aannemen, dat dit cijfer ongeveer een gemiddelde aangeeft, zoodat wanneer we in de tabellen VIII „Protestant“ lezen, we daarbij denken: daarvan zal $\pm 3/4$ Ned. Hervormd zijn. We zullen daarmee waarschijnlijk de waarheid nabij komen.

Tabel VIII verstrekt ons verschillende belangrijke gegevens, die dus alle uitsluitend gelden voor de periode 1936/1942. Zij zeggen ons:

1. dat het aantal onwettige kinderen bij Herv. en R.K. relatief plus minus gelijk is;
2. dat het bij de Protestanten aanmerkelijk veel meer voorkomt, dat een kind, waarvan beide ouders Protestant zijn, wordt opgegeven als „tot geen Kerkgenootschap behoorend“, dan bij de Roomsch-Katholieken, resp. 163 van de 8242 en 16 van de 8834; bij de Protestanten dus relatief ruim tien maal zooveel;
3. dat bij de gemengde huwelijken Prot.-R.K. het kind het meest „met de moeder meegaat“, onverschillig of de moeder Protestant of Roomsch-Katholiek is; veelal geldt daarbij de zeer aanvechtbare overweging: „de moeder moet het kind opvoeden“. (Moeder Protestant — vader R.K.: 270 kinderen Protestant, 203 kinderen Roomsch-Katholiek; moeder Roomsch-Katholiek — vader Protestant: 310 kinderen R. K. — 227 kinderen Protestant).
4. dat bij de gemengde Prot.-R.K. huwelijken een groot aantal kinderen tot geen Kerkgenootschap gaat behooren. Uit de 1443 huwelijken, 432 kinderen, d.i. plus minus 30 %;
5. dat daar, waar een Protestant trouwt met iemand die tot geen Kerkgenootschap behoort, het kind in de meeste gevallen tot geen Kerkgenootschap gaat behooren, terwijl daar waar een Roomsch-Katholiek trouwt met iemand die tot geen Kerkgenootschap behoort, het kind in de meeste gevallen Roomsch-Katholiek wordt. Dit hangt samen met het verschil in doop-opvatting bij Prot. en R.K. De combinatie Prot. — tot geen Kerkgenootschap behoorend, komt 288 maal voor. In 153 van de 288 gevallen behoort het kind tot geen Kerkgenootschap, d.i. 53,1 %. De combinatie R.K. — tot geen Kerkgenootschap behoorend, komt 128 maal

voor. In 51 van de 128 gevallen behoort het kind tot geen Kerkgenootschap, d.i. 39,06 %;

6. dat het aantal kinderen, waarvan vader en moeder tot geen Kerkgenootschap behooren 1592 was, d.i. 7,48 %.
Dit procent is laag als we bedenken, dat in die periode \pm 17 % van de totale bevolking tot geen Kerkgenootschap behoorde.

Totaal werd 11,82 % van de kinderen opgegeven als tot geen Kerkgenootschap behorend. Ook dat is dus in verhouding tot de geheele bevolking een laag percentage, temeer daar we de onkerkelijkheid vooral in de jongere leeftijdsgroepen meenden te moeten vaststellen. (Zie Hoofdstuk I § 3). Totaal behoorden 1862 vaders tot geen Kerkgenootschap, d.i. 8,75 % en 1818 moeders, d.i. 8,54 %; relatief is het aantal kinderen dat tot geen Kerkgenootschap behoort, dus hooger dan het aantal vaders en moeders.

Het is mogelijk dat er onder de ouders verschillende zijn, die zich nog Protestant noemen, maar die, wanneer ze niet van plan zijn hun kind te laten doopen opgeven, dat het kind tot geen Kerkgenootschap behoort, niet wetend dat althans wat de Herv. Kerk betreft, ongedoopte kinderen van Herv. doopliden nog tot de Herv. Kerk worden gerekend.

7. Nu bij de ouders van pasgeboren kinderen het verschijnsel zich voordoet, dat de combinatie Prot. — tot geen Kerkgenootschap behorend, veel frequenter is dan de combinatie R.K. — tot geen Kerkgenootschap behorend (respectievelijk 288 en 153 maal) mogen we concludeeren dat er meer Protestanten in 't huwelijk treden met tot geen Kerkgenootschap behorenden dan Rooms-Katholieken;
8. dat er in totaal meer R. K. kinderen geboren zijn dan Protestantsche. Relatief is dat dan zeker het geval, want het totaal aantal Protestanten is grooter dan het aantal R.K. (43,97 % van de kinderen komt voor rekening van de Protestanten, 46,4 % komt voor rekening van de R.-Katholieken).

In verhouding tot het aantal Prot. kinderen bedraagt het aantal R.K. kinderen dus 105,55 %.

Bij de beschouwing van de tabellen VIII A tot en met G be-

merken we, dat deze in groote lijnen aanleiding geven tot soortgelijke opmerkingen als tabel VIII H, al doen zich hier en daar schommelingen voor:

1e. Tot en met 1939 blijft het aantal onwettig geboren kinderen bij de R.K. onder of gelijk aan dat bij de Protestanten, terwijl het van 1940 af daarboven uitkomt. Van dat jaar af komen er bij de Hervormden minder onwettige geboorten voor dan bij de R. K.

2e. Betreffende het aantal kinderen geboren uit ouders waarvan de één R.K. is en de ander tot geen Kerkgenootschap behoort, moet worden opgemerkt dat in de jaren 1937 en 1941 het aantal kinderen dat zèlf tot geen Kerkgenootschap gaat behoren, grooter is dan het aantal dat R.K. wordt.

In 1940, 1939, 1937 en 1936 overtreft het aantal kinderen, dat zelf Protestant wordt en geboren is uit ouders waarvan de een Protestant is en de ander tot geen Kerkgenootschap behoort, het aantal kinderen dat tot geen Kerkgenootschap behoort; in de overige jaren is het andersom, en wel in die mate dat het totaal-beeld tot de conclusies voerde, die boven gemaakt werden. (Onder 5).

3e. Het percentage 11,82 van de kinderen die tot geen Kerkgenootschap behooren (zie onder 6), wordt van 1939 af overtroffen, terwijl het in 1936 en 1937 daaronder blijft.

Er is dus van 1936 af een tendens naar stijging van dit percentage waar te nemen (al bemerken we in 1941 en 1942 een geringe inzinking; ten opzichte van 1941 vertoont 1942 weer een kleine stijging).

4e. Slechts in 1941 worden er twee Prot. kinderen meer geboren dan Rooms-Katholieke. Overigens overtreft in de jaren 1936 tot en met 1942 het aantal R.K. kinderen het aantal Protestantsche.

b. *Kerkelijke huwelijksinzegening.*

Geniet van de kerkelijke plechtigheden de doop wel de meeste belangstelling, ook de kerkelijke huwelijksinzegening wordt begeerd, zoowel door degenen die kerkelijk meelevende, als door velen, die dat overigens niet doen.

Vergelijken we de tabellen VI H met VIII H en IX H met XI H, dan constateeren we, dat er van de kinderen uit Protestantische ouders 61,39 % gedoopt werden in de Hervormde Kerk,

n.l. 5060 van de 8242. Het getal 5060 werd verkregen door van het totaal aantal in de Ned. Herv. Kerk gedoopten (6169), af te trekken de volwassen gedoopten en de in de kolommen 3, 10 en 11 van tabel VI H vermelden. Van de huwelijken, waarvan beide partijen Protestant waren, werden er 1687 van 4447, d.i. 37,94 % in de Hervormde Kerk bevestigd.

Het getal 1687 werd op dezelfde wijze verkregen als het getal 5060 bij de gedoopten.

We willen eerst de *tabellen IX A tot en met H* beschouwen en beginnen met tabel IX H. Uit den aard der zaak spreken we dus weer uitsluitend over de periode 1936 tot en met 1942.

Deze tabel zegt ons verschillende dingen:

1e. 1753 huwelijken werden kerkelijk in de Ned. Herv. Kerk bevestigd en wel 835 waarvan man en vrouw lidmaat waren, dat is 47,63 %; 471 waarvan één van de partijen lidmaat was, dat is 26,87 % en 298 waarvan beiden „geen lidmaat” waren, dat is 17 %. Van de 1753 in de Herv. Kerk bevestigde huwelijken waren in 1604 gevallen beide partijen Hervormd, of wel 91,5%, zoodat 149 gemengde huwelijken overblijven die in de Herv. Kerk werden ingezegend, zijnde 8,5 %.

Waren er bij den doop meer moeders die lidmaat waren dan vaders, ook bij de kerkelijke huwelijksinzegening zijn meer vrouwelijke lidmaten dan mannelijke. De eersten overtreffen de laatsten zelfs met 118,24 %.

2e. Bij de gemengde huwelijken neemt de combinatie Hervormd-Roomsch-Katholiek de grootste plaats in, n.l. 54 van de 149. Van het totaal aantal Ned. Herv. kerkelijk ingezegende huwelijken vormen zij echter slechts 3,08 %.

We constateeren weer dat in deze combinatie bij de kerkelijk bevestigde huwelijken, evenals bij den doop, de meeste Hervormden geen lidmaat zijn, n.l. 33 van de 54.

3e. Ook hier zijn het weer in de tweede plaats de Gereformerd-Hervormde huwelijken die onder de gemengde huwelijken genoemd moeten worden. Deze combinatie komt 48 maal voor. Het gaat hier slechts om 2,75 % van het totaal aantal Ned. Herv. kerkelijk ingezegende huwelijken. In deze combinatie zijn weer de meeste Hervormden lidmaat, n.l. 33 van de 49. Dit was ook zoo bij de doopouders.

4e. Het zijn tenslotte van de gemengde huwelijken alleen nog de Hervormd-Lutherschen, die samen meer dan 1 % van

het totaal aantal vormen; de andere combinaties zullen we daarom laten rusten. Hervormd-Luthersch (daarbij ook Duitsch-Evangelisch gerekend) werden er 19 huwelijken gesloten, die in de Ned. Herv. Kerk werden ingezegend, dat is 1,08 %.

Vergelijken we nu de tabellen IX A tot en met G met de tabel IX H, dan treft het ons, dat het percentage ingezegende huwelijken, waarbij man en vrouw beiden lidmaat waren, van 1936 tot en met 1940 boven het gemiddelde uitging; dat van 1936 tot en met 1938 een stijging van het percentage plaats had tot zelfs 56,24 % en dat sinds dien een vrij sterke daling intrad, zoodat we eind 1942 reeds aan de 39,88 % zijn.

Met eenige schommelingen kan voor de kerkelijk ingezegende huwelijken, waarbij beiden „geen lidmaat“ waren een omgekeerde tendens geconstateerd worden: een geleidelijke daling van 1936 tot en met 1938, een stijging van 1939 tot en met 1942. Terwijl wat de lidmaten betreft, het percentage van 1942 aanmerkelijk onder dat van 1936 valt, komt het percentage „geen lidmaten“ in 1942 ondanks de stijging nog lang niet aan dat van 1936 toe. Mogen we de laatste jaren al spreken van een zekere toeneming van kerkelijke belangstelling voor wat betreft de kerkelijke huwelijksinzegening van degenen die „geen lidmaat“ zijn en die dus grootendeels niet tot de kerkelijk meeleevenden zullen behooren, toch is de hoogte van 1935⁶ nog niet bereikt.

De tabellen IX A tot en met G worden overigens, kleine schommelingen daargelaten, door dezelfde tendensen gekenmerkt als tabel IX H.

We beschouwen vervolgens de tabellen X en XI, waarin de huwelijken zijn weergegeven naar den godsdienst der echtgenooten. De categorie Protestant wordt weer niet nader onderscheiden.

We beschouwen eerst de tabellen X H en XI H, vergelijken deze met tabel IX H en constateeren:

1e. Van de tusschen 1936 en 1942 kerkelijk ingezegende huwelijken werden er 1753 van de 2310, of 76,32 % in de Herv. Kerk ingezegend, terwijl van de 2137 niet-kerkelijk ingezegende huwelijken waarschijnlijk een nog iets grooter percentage voor rekening van de Hervormden komt.

2e. Terwijl bij de Protestanten slechts 51,94 % het huwelijk

kerkelijk liet inzegenen, was het procent der in de Roomsch-Katholieke Kerk gesloten huwelijken 86,41 ¹⁾).

Evenals bij den doop zal bij het huwelijk verschil van opvatting als de voornaamste oorzaak kunnen worden aangenomen. Bij de huwelijken van een Roomsch-Katholiek met een Protestant is het aantal kerkelijk gesloten huwelijken 15,87 % of wel 268 van de 1689. Deze huwelijken vormen 15,74 % van het totaal aantal gesloten huwelijken. Een vergelijking met tabel IX laat zien, dat van de 268 kerkelijk ingezegende en gesloten huwelijken tusschen R.-Katholieken en Protestanten er slechts 54 in de Hervormde Kerk bevestigd zijn. Er resteeren dan nog 214 kerkelijke huwelijken; deze zijn vrijwel zeker in de Roomsch-Katholieke Kerk gesloten. Dus slechts $\pm 1/5$ in de Herv. Kerk en $\pm 4/5$ in de Roomsch-Katholieke Kerk.

3e. Bij de in de Hervormde Kerk bevestigde huwelijken van Roomsch-Katholieken met Protestanten was in 25 gevallen de man Protestant en de vrouw Roomsch-Katholiek en in 29 gevallen de vrouw Protestant en de man Roomsch-Katholiek. Dit ontloopt elkaar zoo weinig, dat daaruit geen tendens valt af te leiden.

De Roomsch-Katholieken, die hun huwelijk niet in de R.-Katholieke Kerk sloten, kunnen voor die Kerk grootendeels als verloren worden beschouwd (zij zijn immers uitgesloten van het waarnemen van hun kerkelijke plichten), terwijl wat de Hervormden betreft, ook wel gezegd kan worden dat het geestelijk leven, als het er ooit geweest is, nu wel erg in het gedrang zal komen, vooral bij degenen, die hun huwelijk niet kerkelijk lieten inzegenen.

Drie mogelijkheden kunnen zich bij de genoemde gevallen voordoen; het eerste geval is daarvan het gunstigste.

- a. Man en vrouw laten elkaar vrij en gaan ieder hun eigen weg. In de practijk komt het er meestal op neer, dat dan langzamerhand de belangstelling voor de Kerk toch kwijnt; vooral wanneer een gezin gevormd wordt, zijn botsingen veelal niet te vermijden, tenzij er afspraken gemaakt zijn als: de jongens gaan met vader

¹⁾ In de Hervormde Kerk worden de burgerlijk gesloten huwelijken ingezegend of bevestigd; de Roomsch-Katholieke Kerk daarentegen ziet het kerkelijk huwelijk als de eigenlijke huwelijksluiting.

mee, de meisjes met moeder. Maar dit alles staat toch een gezond geestelijk gezinsleven in den weg.

- b. We „doen voortaan maar geen van beiden meer aan godsdienst, dan krijgen we daarover tenminste geen ruzie“.
- c. Komt het voor dat één van beiden in stilte toch tracht met het Evangelie in aanraking te komen, maar de ander moet het maar niet weten.

Uit den aard der zaak werkt ook deze houding zeer belemmerend op de ontplooiing van het geestelijk leven. Van kerkelijk- en van geloofsstandpunt uit bezien, zijn dus gemengde huwelijken, in 't bijzonder in de combinatie Protestant-Roomsch Katholiek, niet aanbevelenswaardig.

4e. Vervolgens merken we bij de beschouwing van tabel X op, dat bij de huwelijken, waarvan beide partijen Oud-Katholiek of Israëlitisch zijn, het percentage kerkelijke huwelijksinzegeningen, evenals bij de Roomsch-Katholieken zeer hoog is, n.l. respectievelijk 82,14 en 80,52 %.

De Protestanten komen ten opzichte van andere Godsdienstige groepeerings dus wel erg achteraan wat hun percentage kerkelijke huwelijksinzegeningen betreft.

5e. In slechts 419 gevallen, dat is 3,91 % van het totaal aantal gesloten huwelijken, behoorden zoowel man als vrouw tot geen Kerkgenootschap.

Merkwaardig, dat 11,22 % daarvan toch nog hun huwelijk kerkelijk liet inzegenen. Het zich beschouwen als tot „geen Kerkgenootschap te behooren“ is blijkbaar nog niet synoniem met „niets met de Kerk te maken willen hebben“.

6e. Er traden meer mannen in het huwelijk die tot geen Kerkgenootschap behoorden, dan vrouwen, n.l. resp. 892 en 752. Dit verschijnsel doet ons te sterker vermoeden, dat er meer onkerkelijke mannen zijn dan vrouwen. (Zie hoofdstuk I § 3).

7e. Evenals we bij de geboortestatistiek constateerden, dat er bij de ouders meer combinaties waren Prot. — tot geen Kerkgenootschap behorend, dan R.K. — tot geen Kerkgenootschap behorend, nemen we dat ook waar bij de mannen en vrouwen die in het huwelijk traden, n.l. resp. 580 en 207. Dit ligt trouwens ook voor de hand.

8e. Tenslotte vergelijken we tabel VIII H met de tabellen X H en XI H.

We zien dan dat in het tijdvak 1936 t/m 1942 4447 huwelijken gesloten werden, waarbij beide partijen Protestant waren, (d.i. 41,55 % van alle huwelijken), 3127 huwelijken, waarbij beide partijen R.K. waren (d.i. 29,15% van alle huwelijken). In diezelfde periode werden 8242 kinderen geboren uit Prot. ouders, waarvan er 8075 zelf Protestant werden, d.i. 37,97 % van alle geboren kinderen; 8834 kinderen werden geboren uit R.K. ouders, waarvan er 8815 zelf Roomsch-Katholiek werden, d.i. 41,45 % van alle geboren kinderen. Dat wil dus zeggen dat, niettegenstaande het aantal huwelijken, waarvan beide partijen Prot. waren, het aantal, waarvan beide partijen R.K. waren, met \pm 42 % overtrof, het aantal kinderen dat uit Prot. ouders Protestant werd geboren slechts 91,61 % vormde van het aantal kinderen uit R.K. ouders geboren, dat Roomsch-Katholiek werd.

Terwijl er op de 100 huwelijken bij de R.K. 282 kinderen geboren werden, was dat getal bij de Prot. slechts 182, ruim 1/3 minder.

Een vergelijking van geboorten en huwelijken bij de tot geen Kerkgenootschap behoorenden wijst zelfs op een aanwas van 380 kinderen per 100 huwelijken (8 van de 1584 uit tot geen Kerkgenootschap behorende ouders geboren kinderen, kregen wel weer een kerkelijke gezindte; dat is echter zoo weinig, dat we dezen factor gevoegelijk kunnen verwaarloozen). Voor de toekomst blijkt deze geboortefrequentie een gevaar te zijn voor Prot. en R.K. Kerken beide, en wel het meest voor de Prot. Kerken.

Blijft de geboortefrequentie in de Prot. kringen en met name in de Hervormde Kerk zich om de thans bestaande verhoudingen bewegen, dan kan een afneming van de relatieve sterkte dier Kerk niet uitblijven.

Daar waar de tabellen A t/m G aanleiding geven tot dezelfde opmerkingen als de tabellen H, en de percentages om het gemiddelde heenschommelen zonder een bepaalde tendens te vertoonen, bepalen we ons tot wat naar aanleiding van tabel H gezegd werd.

Wat onder ten 2e. vermeld werd dient echter aangevuld met eenige opmerkingen.

We geven daartoe eerst de volgende cijfers (zie bladz. 44):

onder A: het aantal kerkelijk ingezegende en gesloten huwelijken tusschen Roomsch-Katholieken en Protestanten;

onder B: het percentage dat deze kerkelijk ingezegende en gesloten huwelijken vormen van het totaal aantal N.H.-R.K. huwelijken.

onder C: het aantal R.K.-Prot. huwelijken in de Herv. Kerk bevestigd.

onder D: het percentage dat de in de Ned. Herv. Kerk ingezegende huwelijken vormen van het totaal aantal in die jaren gesloten R.K.-Prot. huwelijken.

	A	B	C	D
1936	18	9,42	3	1,57 %
1937	24	11,6	10	4,86 %
1938	19	8,6	12	5,45 %
1939	13	5,7	6	2,62 %
1940	48	18	11	4,21 %
1941	49	21	5	2,16 %
1942	97	27,6	7	1,99 %

De laatste jaren constateeren we een stijging van het aantal kerkelijk ingezegende en gesloten Prot.-R.K. huwelijken.

We zien dat de toename niet betreft de Herv. kerkelijk ingezegende huwelijken, dus dan vrij zeker de R.K. kerkelijk gesloten huwelijken.

Het percentage 11,22, aangevende het percentage kerkelijk ingezegende huwelijken van tot geen Kerkgenootschap behorenden — bij de beschouwing van tabel X H onder ten 5e genoemd, — wordt de laatste jaren sterk overtroffen. Terwijl het tot en met 1939 aanmerkelijk onder het gemiddelde blijft, komen in de latere jaren de volgende percentages voor:

1940: 12,20 %

1941: 33,75 %

1942: 23,81 %

Deze cijfers zeggen, dat de laatste jaren, dus van het oorlogsjaar 1940 af, het begeeren van de kerkelijke huwelijksinzegening door onkerkelijken (waaronder ex-Ned. Hervormden de grootste plaats innemen) aanmerkelijk toeneemt.

Nu eenige opmerkingen over wat onder ten 8e. vermeld werd:

Verhouding van het aantal huwelijken en het aantal kinderen
bij Protestanten en Rooms-Katholieken.

	Prot. huwelijken	% van het totaal	R.K. huwelijken	% van het totaal	Huwelijken van hen, die tot geen kerkelijke gezindte behooren	% totaal
1936	539	43,75	351	28,49	65	5,28
1937	594	42,70	431	30,98	56	4,03
1938	643	45,22	395	27,77	60	4,22
1939	774	44,—	546	31,04	75	4,26
1940	651	42,33	406	26,40	41	2,67
1941	499	36,85	380	28,07	80	5,91
1942	747	36,78	618	30,43	42	2,07

	Kinderen uit Prot. ouders	% totaal	Kinderen uit R.K. ouders	% totaal	Kinderen van ouders zonder kerkelijke gezindte.	% totaal
1936	1223	42,95	1252	43,95	217	7,62
1937	1141	41,35	1213	43,06	214	7,76
1938	1102	37,89	1219	41,57	216	7,43
1939	1144	36,90	1299	41,96	229	7,40
1940	1152	36,59	1281	40,68	259	7,22
1941	1253	37,92	1290	38,73	227	7,16
1942	1226	38,26	1280	39,94	230	7,18

	Aantal kinderen uit Prot. ouders per 100 huwelijken.	Aantal kinderen uit R.K. ouders per 100 huwelijken.	Aantal kinderen uit 100 huwelijken van ouders zonder kerkelijke gezindte.
1936	227	357	334
1937	192	281	382
1938	171	308	306
1939	148	238	300
1940	177	315	632
1941	251	340	284
1942	164	207	548

We maakten een overzicht van de huwelijken die in de jaren tusschen 1936 en '42 gesloten werden door Protestanten, Rooms-Katholieken en door hen die geen kerkelijke gezindte hebben, daarna van de kinderen, in die jaren geboren uit Prot. R.K. ouders en ouders zonder kerkelijke gezindte, tenslotte van

het aantal kinderen, dat in die periode geboren werd op de 100 huwelijken die gesloten werden. (zie blz. 45). Slechts enkele tendensen vallen daarbij waar te nemen:

1e. Van 1938 af een geleidelijke, relatieve daling van het aantal Prot. huwelijken.

2e. Van 1936 t/m 1940 een geleidelijke daling van het percentage geboren kinderen bij de Protestanten, sindsdien eenige stijging. Ook bij de Rooms-Katholieken daling t/m 1941, in 1942 weer eenige stijging.

Van jaar tot jaar zijn de R.K. de Prot. echter aanmerkelijk vooruit, wat het aantal kinderen per 100 gesloten huwelijken betreft.

c. Bevestiging van nieuwe lidmaten.

Jaarlijks worden aan de Ned. Herv. Gemeente nieuwe leden toegevoegd, die belijdenis des geloofs hebben afgelegd.

Hieronder volgt onder A een overzicht van het gemiddelde aantal nieuwe leden in vijfjaarlijksche perioden van 1900 af en een driejaarlijksche periode van 1940 t/m 1942. Het percentage dat die cijfers uitmaken van het totaal aantal Ned. Hervormden in Utrecht, is opgenomen onder B.

		A	B			A	B
1900 t/m	1904	809	1,44	1925 t/m	1929	587	0,92
1905	„ 1909	881	1,51	1930	„ 1934	521	0,93
1910	„ 1914	818	1,39	1935	„ 1939	591	1,1
1915	„ 1919	680	1,06	1940	„ 1942	563	1,05
1920	„ 1924	573	0,89				

We constateeren dan een geleidelijke daling van het percentage nieuwe lidmaten ten opzichte van het totaal aantal Ned. Hervormden in de periode 1905 tot en met 1909 tot de periode 1925 tot en met 1929. In laatstgenoemd jaar treedt een zekere stijging in.

In de periode 1940 tot en met 1942 deden zich door den oorlog verschillende belemmerende omstandigheden voor (verduistering, vele jonge menschen over de grenzen), waaraan de geringe relatieve afnemng van 't aantal nieuwe lidmaten t.o.v. de

vorige periode, althans ten deele zal moeten worden toegeschreven. We mogen dan ook wel, wat het aantal nieuwe leden betreft, in het algemeen van een kleine opleving spreken sinds 1925.

Bij de besprekingen over den Heiligen doop werd er reeds op gewezen, dat jaarlijks ook een zeker aantal volwassenen gedoopt wordt bij gelegenheid van de bevestiging tot lidmaat.

Voor het grootste deel zullen dit personen zijn, die uit onkerksche, zoo niet onkerkelijke kringen komen.

Het volgend staatje geeft onder A de aantallen van de volwassen gedoopten; onder B het totaal aantal nieuwe lidmaten, onder C het percentage, dat de onder A genoemde getallen uitmaken van die onder B:

	A	B	C
'1936	40	547	7,31
1937	88	633	13,90
1938	76	622	12,22
1939	79	612	12,91
1940	59	568	10,39
1941	70	514	13,62
1942	70	606	11,55
totaal	482	4102	gem. 11,75

Een tendens naar toe- of afnemning van het aantal nieuwe leden die als kind niet gedoopt werden, valt in de laatste zeven jaar niet te constateeren. In genoemde periode vormden zij gemiddeld 11,75 % van alle nieuwe leden.

d. *Heilig Avondmaal.*

Het Heilig Avondmaal wordt vier maal per jaar in verschillende Kerken der Ned. Herv. Gemeente gevierd. Aan dit Heilig Avondmaal mogen lidmaten der gemeente aanzitten.

Van 1929 af is het aantal deelnemers aan het Heilig Avondmaal bekend en ook het aantal kerkdiensten, waarin de Avondmaalsviering plaats had; van 1904 af zijn tevens enkele cijfers over deelneming aan het Heilig Avondmaal genoteerd, zonder

dat daarbij bekend is over hoeveel diensten de aanzittenden verdeeld waren, Nu is dit laatste gegeven van ondergeschikt belang, want menschen, die aan het Heilig Avondmaal willen deelnemen, zoeken als regel de Kerken wel op waar het gevierd wordt.

Het volgende staatje geeft het aantal deelnemers aan het Heilig Avondmaal weer, benevens het aantal kerkdiensten, waarin het gevierd werd:

Heilig Avondmaal.

jaar	beurten	deelnemers
1904		4955
1909		5104
1914		4825
1929	26	3446
1931	26	3464
1932	26	3468
1933	26	3494
1934	33	4606
1935	32	4499
1936	35	4895
1937	33	5069
1938	35	5797
1939	35	5340
1940	35	6130
1941	35	6245
1942	35	7317

We mogen veilig aannemen dat het deelnemen aan het Heilig Avondmaal in 1929 aanmerkelijk minder was dan in 1904, 1909 en 1914. Wanneer een toeneming is ingetreden, valt niet met zekerheid te zeggen; in ieder geval kunnen we, eenige schommelingen daargelaten, van 1929 af een voortdurende stijging waarnemen, die in 1942 haar hoogtepunt bereikt en vooral de laatste jaren zeer sterk is. Dit wijst ongetwijfeld op een toenemend aantal kernleden der Ned. Hervormde Gemeente, want zij, die aan het Heilig Avondmaal deelnemen, behooren zeker tot de kern der Gemeente, al moeten daartoe nog verscheidene anderen gerekend worden, vooral uit de meer

rechtsche groepeeringsen, die niet den moed hebben aan het Heilig Avondmaal deel te nemen (1 Corinthe 11 : 29).

Niet kan worden aangegeven hoeveel procent van het aantal Ned. Hervormden aan het Heilig Avondmaal deelneemt, daar niet bekend is, of de deelnemers een-, twee-, drie- of viermaal per jaar er aan hebben deelgenomen. Om diezelfde reden kan evenmin worden nagegaan welk percentage zij vormen van het aantal Kerkbezoekers. Wel kunnen we een vergelijking treffen tusschen 1914 en 1942, omdat over 1914 gegevens over het Kerkbezoek voorhanden zijn uit het Stadszendingsverslag „Vijf jaar arbeid“.

	A	B	C
	deelnemers aan het H. Avondmaal	Kerkbezoekers	B gedeeld op A.
1914	4825	± 5300	0,91
1942	7317	10098	0,72

Het zegt ons dat het Kerkbezoek naar verhouding sterker toegenomen is dan de deelneming aan het Heilig Avondmaal.

§ 3. *Bijzondere pogingen van de Kerk tot vergrooting en verdieping van de geestelijke belangstelling en tot versterking van den gemeenschapsband.*

Zocht de Kerk behalve door den Kerkdienst de laatste tientallen jaren den band met haar leden voornamelijk te versterken door middel van haar Wijkcommissies en trachtte zij in hoofdzaak op die wijze de geestelijke belangstelling harer leden te vergrooten en te verdiepen, in de laatste tijden gaat er meermaalen een poging tot vergrooting en verdieping van de geestelijke belangstelling uit van den Kerkeraad als geheel. Eventueel belast de Kerkeraad bepaalde commissies met zekere opdrachten. Ook behartigt de Kerkeraad eventueel via zijn Commissies de belangen van bepaalde categorieën van de Gemeente, die door het Wijkwerk niet of moeilijk kunnen worden bereikt: de doofstommen; de schippers; de studenten; ter

wijl in de normale tijden, van 1932 af, de Kerkeraad zich via de Stadszending richtte tot de witkielen, taxi-chauffeurs, woonwagenebewoners enz. In 1932 ging de Kerkeraad er n.l. toe over de Stadszendingspredikanten E. B. Couvée en G. Koning te beroepen tot predikanten met bijzondere opdracht. Ds. Couvée met opdracht voor den Stadszendingsarbeid en Ds. Koning met opdracht voor de geestelijke verzorging van de krankzinnigengestichten en ziekenhuizen. (Hierover handelt hoofdstuk VI uitvoerig). Ongetwijfeld betekende deze stap een belangrijke schrede vooruit op den weg naar versterking van den gemeenschapsband.

Verder noemen we de volgende pogingen van den Kerkeraad tot vergrooing en verdieping van de geestelijke belangstelling en versterking van den gemeenschapsband.

Een poging ten opzichte van de jeugd bestaat in sedert 12 Juni 1923 vanwege den Kerkeraad gehouden Jeugddiensten. Daartoe benoemde de Kerkeraad een Kerkeraad-commissie voor het Jeugdwerk („Jeugdcommissie“). Nauw verbonden aan dit werk was het zoogenaamde: „Jeugdilde“, dat in 1935 getuigenisavonden voor de Utrechtsche buitenkerkelijke jeugd organiseerde in de Buurkerk. Deze avonden gingen wel niet direct van den Kerkeraad uit, maar vonden toch plaats in overleg met dien Raad.

Het „Jeugdilde“ legde bij die gelegenheid zeer veel activiteit aan den dag. Om tot deze samenkomsten op te wekken werden op drukke punten in de stad strooibiljetten uitgereikt, een methode voorheen niet gebruikelijk in kerkelijke kringen, met uitzondering der Stadszending, waar dit wel gewoonte was. Een directe aanval op de buitenkerkelijke jongeren.

Het „Jeugdilde“ legde ook bij het jaarlijks terugkeerende „Oogstfeest“ in het najaar en den Paaschbloemendienst veel ijver aan den dag. Deze bijzondere bijeenkomsten mogen wel als de hoogtepunten van de Jeugddiensten beschouwd worden.

Den dag tevoren worden door de jeugd fruit en bloemen gebracht, die dan na den jeugddienst hun weg vinden naar zieken, eenzamen, hospitaal en gevangenis. Voor de organisatie daarvan wordt een bloemencommissie aangewezen uit het Hervormd Jeugdilde.

Onder de auspiciën van de Kerkeraad-commissie voor de Jeugddiensten staat ook het Jeugdkoor. Deze zelfde commis-

sie organiseerde in Mei 1942 een Jeugd-Appèl, drie zeer belangrijke Kerkdiensten voor de buitenkerkelijke jeugd, over essentiële onderwerpen. Deze jonge mensen werden daartoe uitgenoodigd door jonge lidmaten, catechisanten en leden van kerkelijke vereenigingen.

In deze diensten kon men zich door middel van een briefje opgeven voor een nabespreking in kleineren kring. Hiermede werd het gewenschte resultaat echter *niet* bereikt.

Genoemde samenkomsten trokken zooveel belangstelling, dat naast de aangegeven kerk een tweede kerk in gebruik moest worden genomen.

2e. In het jaar 1930 werd een commissie benoemd tot voorbereiding van openbare lezingen, waarmede in Maart 1931 werd begonnen in de Nicolaïkerk. Al spoedig kreeg de commissie een nieuwen naam: „Commissie tot versterking en bevordering van het kerkelijk leven in de Gemeente Utrecht”. Van October 1931 af organiseerde deze commissie jaarlijks niet zoo zeer „openbare lezingen”, als wel een reeks Gemeente-avonden, waar onderwerpen van verschillenden aard besproken werden en waarbij van gedachten kon worden gewisseld, al was het de bedoeling, dat het vooral geen debat-avonden zouden worden, „maar avonden van gemeenschappelijke bespreking en gebed”.

Het eerste jaar stond het maatschappelijk vraagstuk in het middelpunt van de belangstelling, later onderwerpen als „De Apostolische Geloofsbelijdenis”, onderwerpen die bedoelden meer begrip bij te brengen van wat door de Kerk gedaan wordt, als „De door-de-weeksche Dominee”, „De diaken en zijn werk”, „De ouderling en zijn werk”, „Wat doet de Kerkvoogdij”? en andere.

In 1941 en 1942 bereidt de „Commissie tot versterking en bevordering van het kerkelijk leven” kerksamenkomsten voor over actueele onderwerpen, uitgaande van den Kerkeraad.

Ook gaf deze commissie uitvoering aan de plannen tot oprichting van een Centraal Bureau voor Vrijwilligen Kerkelijken Arbeid: „Het Contact” (A. B. C.), dat ingesteld werd bij Kerkeradsbesluit van 8 Mei 1933, en 22 September d.a.v. het levenslicht zag. De bedoeling van dit Bureau is op allerlei terrein hulp te bieden en te bemiddelen:

- I. *Persoonlijke hulp:*
 - a. ziekenbezoek
 - b. voorlezen aan zieken
 - c. hulp bij correspondentie
 - d. patronaat
 - e. kinderrwettencomité.

- II. *Gezinshulp:*
 - a. hulp in de huishouding
 - b. hulp bij kinderen in het gezin
 - c. opname of plaatsing van kinderen buiten het gezin.

- III. *Collectieve hulp:*
 - a. colportage
 - b. zendingscollecten en propaganda
 - c. zendingsactie „Simavi”
 - d. collecten voor zending of anderszins
 - e. hulp in vereenigingen
 - f. lectuurverspreiding onder schippers
 - g. stationswerk
 - h. diaconaal goederendepot
 - i. administratie voor vereenigingen.

- IV. *Hulp aan het kind:*
 - a. zondagsschool
 - b. jongensclub
 - c. meisjesclub
 - d. spreker kinderkerk
 - e. assistent kinderkerk.

- V. *Hulp aan de jeugd:*
 - a. leiding jongemannenclub
 - b. leiding jongevrouwenclub
 - c. spreker jeugddienst
 - d. assistent jeugddienst.

- VI. *Hulp aan de Gemeente:*
 - a. administratie
 - b. wijkregisters
 - c. bidstonden

- d. wijkcommissie
- e. armbezoek
- f. wijkcollectes
- g. wijkblaadjes
- h. propaganda predikbeurtenblad
- i. mannenkringen.

VII *Eeredienst:*

- a. verbetering kerkzang
- b. handreiking en onderhoud gebouwen
- c. collectanten 2e zakje kerk
- d. subdiakenen
- e. deurcollectanten
- f. geleide naar de Kerk.

VIII *Ontwikkeling:*

- a. cursussen
- b. spreekbeurten, lezingen
- c. muziek
- d. voordracht en lichtbeelden.

IX. *Werkloozen:*

- a. voordrachten
- b. cursussen.

Het eerste jaar kwamen er 85 aanvragen binnen, waarvan er 34 open bleven en 234 aanbiedingen waarvan er 110 open bleve. (In 1935: 226 aanbiedingen). Een dergelijk bureau kàn van groot nut zijn, al is het denkbaar, dat voor de groepen IV en V b.v. een predikant er eerder toe zal over gaan een hem bekend meelevend Gemeentelid te vragen, dan een oproep te doen via „het Contact”.

Het verslag over 1935 maakt de opmerking: „Toch wil het ons voorkomen, dat er in onze groote Gemeente nog meer aanbiedingen konden zijn en vooral dat er meer navraag om arbeidskrachten kon zijn”.

Dit bureau kan uit den aard der zaak indirect den gemeenschapsband in de Gemeente versterken en medewerken tot vergrooting en verdieping van de kerkelijke belangstelling.

1 Mei 1934 ging deze commissie over tot de instelling van een

vast scribaat. Het moderamen van den Kerkeraad wijzigt telkens; de adunct-scriba is daarin het vaste element en kan aan eenmaal gemaakte plannen vasthouden.

3e. 23 September 1935 werd het besluit genomen het Avondgebed, dat toen reeds eenige jaren op initiatief van een der predikanten gehouden werd, voortaan van den Kerkeraad te doen uitgaan. Het is een korte, liturgische dienst op Zaterdagavond, ter voorbereiding van den Zondag. De reeds bestaande commissie voor het Avondgebed werd een subcommissie van de Commissie voor Kerkelijk leven.

In Maart 1940 werd de volgende stap gedaan: Er werd een vaste commissie gevormd van den Bijzonderen Kerkeraad ¹⁾, die als opdracht had de zorg voor het Avondgebed, dat 's Zaterdagavonds om de veertien dagen van 1 November af tot Pinksteren gehouden wordt. De data en de plaats van samenkomst worden vastgesteld door den Kerkeraad op voorstel van de commissie.

9 September 1939 verwittigde de commissie voor het Avondgebed den Kerkeraad van het plan om vaker in gebed bijeen te komen en daarvoor aansluiting te zoeken bij hen, die het Morgengebed (een korte liturgische samenkomst, op enkele morgens in de week, belegd door één der predikanten en dus niet uitgaande van den Kerkeraad) in onze gemeente leidden, zoodat voortaan naast dit Morgengebed op sommige dagen per week een kort Avondgebed zou plaats hebben en wel den eenen dag een Morgengebed, den anderen dag een Avondgebed. Dit plan kwam tot uitvoering.

Toen in 1937 de Oxfordgroep in Utrecht veel van zich deed spreken en er van die zijde massale meetings belegd werden, ging de Kerk hieraan niet voorbij, maar belegde op 30 Juni 1937 een groote samenkomst over het onderwerp: „Oxford en de Kerk”. Tegenover vele stroomingen bleef ze onbewogen; nu meende ze te moeten spreken en deed dat over: „De schat der Kerk”, „De grondslag der Kerk” en „De roep der Kerk”. Geconstateerd werd dat de houding van de Kerk tegenover „Oxford” tweërlei moet zijn, welwillend en dienend.

4e. 1 Februari 1939 ging de Kerkeraad over tot de benoeming van een hulppredikant voor de studenten. 11 October 1940 werd

¹⁾ De Bijzondere Kerkeraad wordt gevormd door de predikanten en ouderlingen der gemeente.

op verzoek van dezen een Kerkerads-commissie voor evangelisatiewerk onder de studenten benoemd.

De werkzaamheden van den studentenpredikant bestonden uit:

- 1e. Huisbezoek, in het bijzonder bij de buitenkerkelijke studenten, d.w.z. doopleden der Kerk en bij hen, die geen enkelen officieelen band met de Kerk hadden, wat hem tot de conclusie bracht: „er is waarachtig geestelijke nood onder deze jongeren“. Bij allen op één na was genoemde predikant hartelijk welkom.
- 2e. Catechisatie. Eén voor a.s. lidmaten, één vrijblijvend.
- 3e. Spreekuur.
- 4e. Enkele predikbeurten.

(Ontleend aan het eerste jaarverslag van 10 Maart 1940).

Uit het verslag over de laatste maanden van 1942 bleek, dat er vijftien goed functioneerende Bijbelkringen waren, eenige koffietafels voor studenten werden georganiseerd, waaraan sprekers werden genoodigd, vragenuren werden gehouden, waarvoor studenten vragen mochten inzenden, die beantwoord werden door daartoe door den studenten-predikant uitgenoodigde hoogleraren van verschillende faculteiten, dat eenige week-ends werden belegd en een universiteitsweek werd georganiseerd (evangelisatie-avonden voor studenten) gevolgd door een vragenuur. Wekelijks werd een weeksluiting of een academiepreek gehouden.

De belijdeniscatechisatie telde eind 1942: zeven studenten, de gewone catechisatie dertig.

Voor de eerstejaarsstudenten werd een eerstejaarsvergadering belegd, waaruit een paar eerstejaarskringen voortkwamen. Onlangs zijn voor dit werk twee ouderlingen benoemd.

5e. Sinds 1939 hebben er weer godsdienstoefeningen plaats voor slechthoorenden en doofstommen. Omstreeks 1912 hadden dergelijke godsdienstoefeningen ook plaats, maar in dat jaar werden ze gestaakt. Een voorstel in 1914 aanhangig in den Bijzonderen Kerkeraad, om dergelijke diensten weer in te stellen, werd verworpen, omdat destijds slechts drie personen bekend waren, die deze zouden willen bezoeken.

In 1939 werd het werk onder slechthoorenden en doofstommen echter weer hervat. Tweemaal in de maand vindt een samenkomst plaats van de genoemde personen, terwijl eens per

jaar in hun kring het Heilig Avondmaal bediend wordt door een predikant der Gemeente, wiens woorden vertolkt worden door den Godsdienstonderwijzer, voorganger van den kring van slechthoorenden en doofstommen.

6e. In September 1942 ontving de Utrechtsche Kerkeraad een schrijven van den Hervormden Schippersraad, waaruit het volgende blijkt: „in 1933 werd door de Algemeene Synode de Hervormde schippersraad opgericht met als taak: stimuleering van den geestelijken arbeid onder den schippersstand, die door het ambulante bedrijf niet zoo nauw aan de Kerk verbonden was als wel te wenschen ware.

De Raad vervult die taak op veelzijdige wijze, n.l. door verspreiding van het officiële orgaan „de Vuurtoren-Immanuël”, de uitgave van een adresboek voor den Hervormden schipper, het bijhouden van een centraal register, het beleggen van samenkomsten voor en door schippers, de organisatie van avonden voor de rijpere jeugd, de huisvesting van schoolgaande schipperskinderen, enz. enz.”

In vele schipperscentra zijn afdelingen van dezen Raad opgericht. Dit geldt ook voor Utrecht, waar in 1935 de Evangelisatie onder de schippers ter hand werd genomen, terwijl deze arbeid 11 Maart 1940 ondergebracht werd bij een Kerkeraad-commissie: De Hervormde Schippersraad, afdeling Utrecht. Door deze commissie wordt wekelijks de predikbeurtenlijst bezorgd op alle daarvoor in aanmerking komende schepen; ook worden speciale catechisaties gehouden. Deze werden in 1941 door acht à achttien leerlingen bezocht.

Het verslag over 1939/1940 van den Hervormden Schippersraad, afdeling Utrecht, vertelt ons, dat bij de wekelijksche samenkomsten het eerste deel werd ingenomen door de Bijbelbespreking, terwijl in het tweede deel allerlei praktische onderwerpen werden besproken. Deze samenkomsten vonden in de wintermaanden plaats en trokken in de vorstperiode de meeste belangstelling (20 bezoekers).

Ook werd door de commissie zieken- en scheepsbezoek gedaan. (In 1941/1942 respectievelijk 37 en 330 bezoeken).

Het verslag van 1941/1942 maakt melding van een Jeugdkring „Immanuël”, die regelmatig iederen Zondagavond bijeenkomt. Voor de oprichting hiervan werden 400 korte propaganda-bezoeken gebracht.

Het is een kring met een vaste kern, terwijl de door-varende jongeren, wanneer ze Utrecht aandoen, ook gaarne dezen jeugdkring bezoeken. Tijdens de vorstperiode waren er meermalen 35 à 40 jongeren bijeen, terwijl bovendien sinds eenige maanden (dit werd gezegd in Mei 1942) iederen Dinsdagavond een „Instuifavond" voor hen wordt georganiseerd, waarop gezongen, gepraat en gespeeld wordt.

Een Kerstfeestviering trok in 1941 \pm 100 bezoekers. (Hierbij werden 75 scheurkalenders en 56 kinderboeken uitgedeeld).

Het werk onder de schippers wordt door de belanghebbenden zeer gewaardeerd. Binnenkort zullen voor dit werk twee ouderlingen worden benoemd.

7e. 10 Maart 1941 werd besloten tot instelling van een Kerkeradscommissie, die tot taak heeft te zorgen voor de gezinnen van elders te werk gestelden. Deze commissie ging samenwerken met de interkerkelijke commissie.

8e. Zondag 20 April 1941 werd in de Domkerk door den Kerkeraad een dienst belegd, waartoe alle nieuwe lidmaten werden uitgenoodigd.

9e. 28 Mei 1941 werd de Ned. Herv. Jeugdorganisatie te Utrecht opgericht. Zij omvat alle christelijke jeugdverenigingen, die tot de Hervormde Kerk behooren en achttien Zondagsscholen. Voor dit werk kwam een Kerkerads-commissie tot stand, die later uitgebreid werd met leden der Gemeente en toen den naam kreeg „Hervormde Jeugdraad". Dit was n.l. aanbevolen door de synodale commissie van denzelfden naam. Hierdoor is nu uitdrukkelijk vastgelegd dat het jeugdwerk Kerkewerk is.

In het najaar van 1941 werden door den Kerkeraad twee bijzondere Kerkdiensten belegd voor de jeugd, één voor de leden der Christelijke jeugdverenigingen en de catechisanten en één voor de oudste leerlingen der Zondagsscholen en de leerlingen der openbare scholen, die vanwege de Ned. Herv. Kerk godsdienstonderwijs ontvangen.

In 1942 werden wederom dergelijke samenkomsten gehouden. Ook voor bestuursleden van verenigingen, jeugdleiders en personeel der Zondagsscholen werden bijeenkomsten belegd, waar onderwerpen, die van direct of indirect belang waren voor hun werkzaamheden, aan de orde werden gesteld. Deze Hervormde Jeugdraad heeft nu ook twee sub-commissies: één

voor het werk onder jonge lidmaten, met de bedoeling deze jonge menschen te activeeren en door middel van vervolgcatechisaties, bijbelkringen e.a. hun geestelijk leven te verdiepen en één voor kerkelijk evangelisatiewerk onder meisjes.

Wat de eerste sub-commissie betreft, zij gaf weer den stoot tot het ontstaan van wijkjeugdcommissies, bestaande uit drie of vier meelevende jongeren, die wijksgewijze het werk onder jonge lidmaten moeten stimuleeren en als sub-commissie van de wijkcommissie kunnen worden beschouwd. (Over wijkcommissies wordt in het volgende Hoofdstuk gehandeld).

10e. Met ingang van 1 Januari 1942 werden door den Kerkeraad vijf hulppredikanten benoemd. De Kerkeraad is er nl. van overtuigd, dat vermeerdering van werkers voor het geestelijk welzijn der Gemeente noodzakelijk is. De instructie van de hulppredikers houdt in: huisbezoek, catechisatie en vereenigingswerk, (alles geregeld en onder leiding van den wijkpredikant).

11e. Misschien mag hier ook vermeld worden de uitzending van kinderen uit de groote stad naar het platte land, die in den zomer van 1942 plaats had. Valt de diaconale arbeid buiten het kader van dit proefschrift, met de uitzending van kinderen die ten deele uit volkomen onkerksche kringen kwamen, wordt eenigszins het terrein van ons onderwerp betreden. 1070 Kinderen brachten een zomer buiten door en kwamen veelal in een christelijk milieu. Lag bij deze poging niet het accent op de evangelisatiegedachte, hier is toch zeker een methode aangegeven, die voor evangelisatiewerk van belang kan zijn.

12e. In den winter van 1942/1943 ging de Kerkeraad er toe over Bijbelkringen te organiseeren. Doel van deze kringen is verdieping van de Bijbelkennis en versterking van de onderlinge gemeenschap. Aan deze kringen, 54 in getal, werd door 580 personen deelgenomen.

13e. Ook iets nieuws was de Paaschzangdienst op den eersten Paaschdag 1943 in de Domkerk, waarin medewerkers van alle Kerkkoren desgewenscht konden medezingen.

14e. Tenslotte vermelden we nog de in Juni 1943 gehouden „Kerkeweek voor iedereen“, waartoe de Algemeene Synode van de Hervormde Kerk het initiatief nam.

De bedoeling van de Synode was te trachten de buitenkerkelijken en menschen aan den rand van het kerkelijk leven, terug

te brengen tot de Kerk. Hiertoe werden verschillende godsdienstoefeningen belegd, waarvoor op ruime schaal uitnodigingen werden verspreid.

Op deze samenkomsten zullen nog weer eenige andere volgen, voorbereid door de Commissie voor Kerkelijk leven.

15e. Voor de geestelijke verzorging van het Diaconessenhuis is onlangs een predikant benoemd met bijzondere opdracht.

Ook zullen binnen afzienbaren tijd twee nieuwe predikantsplaatsen worden gevestigd.

Samenvattende kunnen we dus zeggen: er zijn de laatste twintig jaar heel wat pogingen gedaan tot vergroting en verdieping van de geestelijke belangstelling en tot versterking van den gemeenschapsband. Vooral in de laatste jaren is het aantal pogingen daartoe sterk toegenomen. De Kerk heeft van 1923 af aan de jeugd speciale aandacht besteed. (Instelling van Jeugddiensten). De laatste jaren is deze belangstelling echter sterk toegenomen. (Benoeming studentenpredikant, bijzondere samenkomsten voor jongeren, instelling van den Hervormden Jeugdraad).

Hoezeer dit noodig was toonde ons hoofdstuk I § 3.

Ter versterking van den gemeenschapsband in de Gemeente werd ook het één en ander gedaan: de Kerkeraad richtte de „Commissie tot versterking en bevordering van het kerkelijk leven“ op, die o.a. Gemeente-avonden belegde. In 1942 werden er ook door den Kerkeraad Bijbelkringen georganiseerd. De laatste jaren toonde dit College steeds meer te beseffen niet bij den eigen kring te mogen blijven staan; getuige o.a. de inschakeling van het Stadszendingswerk in kerkelijk verband en de onlangs gehouden Kerkeweek. De Kerkeraad toonde steeds meer te begrijpen, dat voorlichting gevraagd wordt op allerlei terrein. Dit kwam o.m. tot uiting in de reeds genoemde Gemeente-avonden, in den Oxford-avond, in de avonden over actueele onderwerpen van de laatste jaren. Langzamerhand werd verstaan dat er groepen zijn, die door omstandigheden stiefkinderen van de Kerk dreigden te worden en daarom een bijzondere belangstelling verdienen. (De schippers, de studenten, de doofstommen, de elders tewerk gestelden). Bovendien, dat intensivering van den arbeid een dringende zaak was (Benoeming hulppredikanten, vestiging van nieuwe predikantsplaatsen). Men ziet, dat, waar een grootere energie aan den dag gelegd werd, resultaten niet uitbleven.

HOOFDSTUK III.

HET KERKELIJK WIJKWERK.

§ 1. *De ontwikkeling van het wijkwerk.*

Sinds vele jaren bestaat er in de grootere plaatsen een wijkverdeeling voor predikanten. Zoo ook in Utrecht. Dit met het oog op de herderlijke zorg.

In 1908 werden echter door den Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente te Utrecht voor het eerst vaste commissies voor den arbeid in elk der voor het herderlijk toezicht gevormde wijken ingesteld onder den naam van Wijkcommissies en bestaande uit predikant, ouderlingen en diakenen der wijk. Oorspronkelijk werden de ouderlingen niet aan een bepaalde wijk toegewezen, terwijl tot 1908 de grenzen van diakenkwartieren en predikantswijken door elkaar liepen. Nog wat later kwam het tot een reglement voor de Wijkcommissies.

Bestonden er vóór 1908 reeds eenige wijkverenigingen, die verschillende vormen van wijkwerk behartigden, sinds dat jaar werd dat werk dus officieel van Kerkeraadside gestimuleerd. 't Was n.l. de bedoeling, dat de Wijkcommissies o.a. zouden beraadslagen over hetgeen kon geschieden tot geestelijke en stoffelijke verzorging van de bewoners der wijk.

In 1908 waren er twaalf wijken, in 1914 kwam daar een dertiende bij, terwijl in 1920 de veertiende wijk gevormd werd. Tot heden is dat zoo gebleven. (Zie kaart C). De tot standkoming van twee nieuwe wijken vormt thans echter een punt van bespreking in den Kerkeraad.

In het wijkwerk komt steeds meer teekening. Vóór 1908 vonden we naast Bijbellezingen en Catechisatie hier en daar een met de wijkvereniging in verband staande zondagsschool, mannenkring, moederkring of naaivereniging, meisjesvereniging (de beide laatstgenoemde naaien voor de behoeftigen in de wijk), bewaarschool, naai- en breischool en waarschijnlijk

een enkel zangkoor. Van lang niet alle vereenigingen liggen de oprichtingsdata vast. De historie vermeldt in 1908 althans enkele van de genoemde vereenigingen in de tegenwoordige Wijken: III, V, VII en XI. Een bijzonderheid voor Wijk III is dat daar reeds van 1894 af gewerkt werd door een Evangelisatie-vereeniging: „Azareël”, die destijds een Christelijk logement exploiteerde, terwijl in dat gebouw een zaal was waar de genoemde vereenigingen een centrum vonden. Dit werk heeft voor Wijk C veel beteekend. Velen daar danken de kennis, die zij van het Evangelie hebben, vrijwel uitsluitend aan het werk van „Azareël”. Oorspronkelijk was het een vereeniging binnen het wijkwerk, waarvan de wijkpredikant voorzitter was. De laatste jaren is dit werk in directen zin „wijkwerk” geworden. Al aanmerkelijk eerder was het overgebracht naar het wijkgebouw.

Ook van Wijk VII valt een bijzonderheid te vermelden: Zij bezat (van ± 1892—1930) een eigen Ziekenfonds „Wijkbelang”. Een tijdlang werd in het wijkgebouw kliniek gehouden. Alle aangesloten leden hadden één bepaalden geneesheer. Dit gaf een gevoel van saamhoorigheid.

Bovendien kende Wijk VII in 1894 reeds een muziekvereeniging. Na 1908 en vooral sinds ± 1920 vertoont het wijkwerk echter veel meer variatie.

Genoemde vereenigingstypen zien we langzamerhand in de meeste wijken komen. Al spoedig volgen nu tot 1920 knapenvereenigingen en jongelingsvereenigingen (die ± 1920 ten deele afdelingen gaan vormen van de U.C.J.M.V. ¹⁾), later ook ten deele afdelingen van het N.J.V. ²⁾), dameskransen, bibliotheken, kinderkerken, kinderkoren, hier en daar wijkafdeelingen der N.C.G.O.V. ³⁾). Wijk VIII spreekt van vier kinderclubjes: twee voor jongens en twee voor meisjes.

Wijk X heeft reeds een fluitafdeeling, een afdeeling van de N.C.J.G.O.V. ⁴⁾ „De Schakel” en een vereeniging voor fabrieksmeisjes; behalve de laatste zijn het typen, die we later ook in andere wijken aantreffen. Voorts was Wijk X een cursus voor jonge moeders rijk.

¹⁾ Utrechtsche Christelijke Jongemannenvereeniging.

²⁾ Nederlandsch Jongelings Verbond.

³⁾ Nationaal Christen-geheelonthoudersvereeniging.

⁴⁾ Nederlandsche Christen-Jongelieden Geheelonthouders Vereeniging.

Wijk XI vermeldt een Kinderzendingsvereniging.

Na 1920 komen er weer nieuwe typen bij. Clubwerk in „Ons Huis”. „Ons Huis” is het wijkgebouw van Wijk II. Er komen tal van clubs samen, bestaande uit een klein aantal kinderen, waarmede spel en handenarbeid (voor meisjes ook handwerk) wordt gedaan, volksdansen worden uitgevoerd en gezongen wordt.

Ook elders ontstonden clubs voor handenarbeid en in Wijk II ontstaan twee Westhill Zondagsscholen. De Westhill Zondagsschool onderscheidt zich van andere Zondagsscholen door haar gedecentraliseerd karakter. In de eerste plaats is zij onderverdeeld in vier afdelingen volgens de leeftijden:

- 1e. de „Vijfjes” (kinderen van 4 en 5 jaar);
- 2e. de „Kleintjes” (6- tot 9 jarigen);
- 3e. de „Juniors” (9—11 jarigen);
- 4e. de „Oudsten” (12—16 jarigen).

Iedere afdeling is weer verdeeld in groepjes van 4 à 6 kinderen. In het Zondagsschooluur wordt een voorbespreking gehouden door de(n) leid(st)er, die ook 't geheele uur leidt. Daarna wordt in 12 à 20 min. (korter bij de kleine kinderen, langer bij de grootere) het Bijbelverhaal verteld door assistenten, waarna de kinderen in het z.g. expressiewerk, door teekenen, werken met zand of klei en het beantwoorden van vragen of anderszins, tot uitdrukking brengen wat ze gehoord hebben.

Door de assistenten wordt het door de(n) leid(st)er gehouden voorbereidingsuur gevolgd, waarin het onderwerp en de gang van den dienst besproken worden.

Wijk VII heeft het eerste Wijkblad. Zoo'n blad werkt mede tot versteviging van den band met de wijkbewoners. Tusschen 1930 en 1941 treffen we in de meeste wijken wijkbladen aan, met uitzondering van de Wijken I, III, XI, XII en XIII, waar de behoefte daaraan blijkbaar nog niet zoo sterk gevoeld werd.

Wijk VII is de eerste die jeugddiensten organiseerde. (van 1922—1925). In deze wijk werd een poging gedaan om tot Driehoekwerk te komen, maar deze mislukte (in '29). Driehoekwerk werd het werk der Nederlandsche Meisjesclubs (N. M.C.) genoemd, naar het insigne van de N.M.C., een blauwe driehoek binnen een gouden cirkel. Over den aard van dit werk wordt in hoofdstuk VII nader gesproken. Wijk XII richtte een

Mondaccordeonclub op en een Geheelonthoudersafdeeling voor kinderen „Hoop der toekomst”. Later komen deze verschillende verenigingen ook in andere wijken.

Wijk XIV heeft een tamboerijn- en pijpercorps, een omzetting van een voormalige fluitclub.

Na 1930 ontwikkelt het werk zich weer in nieuwe banen: in Wijk II komen een Avondgebed, cursussen over godsdienstige onderwerpen en speciale cursussen voor werklozen. (1934). ± 1931 worden een Jeugdkapelvereniging, een jeugdkapelkoortje en een sportclub opgericht. De Jeugdkapelvereniging verenigt — althans ten deele — de jeugdkapelbezoekers.

Zoo'n jeugdkapel komt het eerst in Wijk II tot stand in 1931 en wordt in 1937 ook in Wijk VII opgericht. Er worden korte liturgische diensten gehouden voor jongeren van 13—16 jaar.

De jeugd heeft in deze diensten een actief aandeel. Aan dit werk is een Paaschbloemendienst verbonden. De jeugd bezorgt de tevoren gebrachte bloemen aan zieken en eenzamen, in gevangenissen en hospitalen.

De Jeugdkapelvereniging organiseert avonden, waarop geestelijke onderwerpen besproken worden, afgewisseld met avonden waarvan ontspanning in verschillenden vorm het hoofdbestanddeel vormt. 's Zomers worden door de leden nu en dan tochten gemaakt, weekends en kampen georganiseerd.

In Wijk VI kwam in 1938 een zaagclub, in Wijk VII de vereniging „Woord en Spel” (die reciteert, voordraagt en leekespelen opvoert); in de Wijken IX en XIV in 1911: een Evangelisatiekoortje; in Wijk XI in 1939 in verband met de geïsoleerde ligging van een deel van de wijk, een meisjesclubje onder leiding van de wijkzuster ¹⁾ in een particuliere woning; Wijk XII richtte in 1935 een jeugdclub op voor kinderen van 10—14 en 6—10 jaar.

Hiermede zijn de verschillende takken van wijkwerk gereleveerd. Het zijn alle pogingen om den band tusschen wijk en wijkbewoners te versterken en de gemeenschap in kleineren kring tot uitdrukking te brengen. De jeugdverenigingen zijn thans alle verenigd in den Hervormden Jeurraad.

¹⁾ De wijkzuster of wel de wijkdiacones. In bijna alle wijken is een wijkdiacones aangesteld voor de ziekenverpleging. Behalve dat ze zich aan dat werk geeft, heeft zij veelal de leiding van één of meer verenigingen in de wijk.

Thans over de verschillende wijken nog een enkele opmerking.

Wijk I. *Dom-Buur-Geertekerk.*

In den loop der jaren hebben in de binnenstad combinaties van verschillende voormalige wijken plaats gehad. Naarmate de city-vorming toenam, was dat mogelijk. De binnenstad werd meer en meer als wooncentrum verlaten. Men ging zich aan den buitenkant van de stad vestigen. Zodoende konden in de buitenwijken met hun steeds groeiende bevolking nieuwe kerkelijke wijken worden gevestigd, waar de predikanten, die door samenvoeging der binnenstadswijken vrij kwamen, weer hun arbeidsterrein vonden.

De combinatie van Domkerk- en Buurkerkwijk had plaats in het jaar 1914; de samenvoeging van deze gecombineerde wijk met de Geertekerkwijk in het jaar 1931.

Men treft in Wijk I verschillende van de genoemde vereenigingen aan en een Zondagsschool. De meeste vereenigingen zijn echter geen wijkvereenigingen in den directen zin, daar ze niet van de Wijkcommissie uitgaan en ook niet bedoeld zijn voor de wijkbewoners alleen. Het zijn n.l. vereenigingen op Ge-ref. grondslag, die open staan voor hen, die de genoemde richting toegedaan zijn.

Wijk II. *Abstede.*

Het werk in Wijk II is in zijn verschillende geledingen sterk verbonden. Een gedeelte van het jeugdwerk (clubwerk) draagt meer het karakter van maatschappelijk werk dan van direct geestelijk werk. Door de sfeer waarin de kinderen komen, wil men trachten geestelijken invloed op hen uit te oefenen. Ook 't werk onder werkloozen droeg een maatschappelijk karakter.

Men wil de jeugd opvoeden om te leeren geven. Met Kerstfeest bv. geven de kinderen een zelf gemaakt cadeautje aan hun moeder, zonder zelf iets te ontvangen.

Het clubwerk wordt veelal afgesloten met een lentefeest.

Bij de verschillende werkers in Wijk II, die allen arbeiden in het Wijkgebouw „Ons Huis”, wordt de gemeenschapszin sterk aangekweekt. Voorheen werd jaarlijks met hen en andere belangstellende gemeenteleden een boottocht gehouden of een dag buiten doorgebracht.

Wijk II is het eerst begonnen met het oprichten van een kerstboom eenige dagen voor Kerstmis, waarbij in alle stilte

door Gemeenteleden gaven kunnen worden neergelegd, die aan minbedeelden ten goede komen. Dit voorbeeld wordt later gevolgd in de Wijken VII ('35) en X ('35).

Wijk II bezat ook het eerste Kerkkoor, dat uitsluitend wilde dienen in Kerkdiensten en bij wijsamenkomsten. De andere wijkkoren hadden oorspronkelijk een anderen opzet, ze lieten zich nu en dan hooren in ziekenhuizen en dergelijke, op wijkavonden en bij andere Christelijke bijeenkomsten, maar werkten het overige deel van den tijd voor concoursen en uitvoeringen.

Over Wijk III „*Jacobikerk*” met zijn Evangelisatievereniging „*Azareël*” spraken we reeds.

In Wijk IV „*Gansstraat—Hoograven*” heerscht nog al actie. Jonge lidmaten bewerkten de 16-jarigen voor catechisatie en verenigingen. Er is een bloeiend verenigingsleven.

Wijk V „*Nicolaïkerk*” heeft eveneens verschillende van de genoemde verenigingstypen.

Wijk VI „*Pijlsweert*” idem. Voor de jeugd is evenals in Wijk IX, een speciale jeugdkamer ingericht in het wijkgebouw. In deze wijk hield de kinderkerk in 1941 een Paaschbloemendienst. Ook hier worden door jonge lidmaten nieuwe catechisanten geworven.

Wijk VII „*Lauwerecht-Tuinwijk*”, valt in twee heterogene gedeelten uiteen n.l. de Lauwerecht e.o. en Tuindorp-Tuinwijk. Er zijn dan ook twee wijkgebouwen, omdat de bewoners zich niet laten combineeren.

In Wijk VIII „*Oudwijk*” bestond tot voor kort de „*Vriendenkring Oudwijk*” met een jongenszondagsschool en verder jongenswerk. Deze Vriendenkring was slechts indirect aan het wijkwerk verbonden, doordat de voorzitter van de wijkvereniging q.q. in het bestuur zat. Deze vereniging dateert reeds van ongeveer 1880. Het meisjeswerk gaat regelrecht van de wijk uit.

Wijk IX. *Tolsteeg-Vaartsche Rijn*, heeft ook veel van de genoemde verenigingen. In 1920 was er wekelijks een avond voor fabrieksmeisjes.

Van 1935 af hooren we ook in deze wijk bij de Zondagscholen (later gecombineerd) van een Paaschbloemendienst. Het Evangelisatiekoortje zingt o.a. met Kerstmis bij zieken thuis; de wijkpredikant gaat met de wijkverpleegster den avond vóór

Kerstmis per auto de wijk rond om bij zieken en degenen die bijzondere moeilijkheden hebben (rouw enz.) een Kerstgroet te brengen, terwijl het voorkomt dat de Meisjesvereniging Kerstfeest viert met de eenzamen en de behoeftigen van de wijk.

Jaarlijks wordt in alle Hervormde gezinnen een wijkkalendertje bezorgd.

Wijk X. *Leidschevaart*. De meeste genoemde verenigingstypen vinden we ook in deze wijk. Bovendien is er een vereniging tot bevordering van de geestelijke belangen van de Wijk „Leidschevaart“, die o.a. meewerkt aan leatuurverspreiding.

De laatste jaren uitgezonderd, heeft jaarlijks met de Zondagscholen het zoogenaamde „kerseneten“ plaats gehad. In optocht ging het dan, onder muziek van het fanfarecorps, naar den boomgaard, terwijl de stoet ergens midden in de wijk onder veel belangstelling ontbonden werd. Evenals Wijk VII in twee heterogene gedeelten uiteen valt, is dat het geval met Wijk X. Hier vertoont „Oog in Al“ een uitgesproken eigen karakter. Voor dat gedeelte van die Wijk worden dan ook speciale samenkomsten belegd.

Wijk XI. *Bethlehemkerk*, telt verschillende van de genoemde verenigingen.

Wijk XII. *Nieuwe Kerk*. Hier treft ons het sterke verband tusschen de verschillende deelen van het werk.

Na Kerstmis krijgen alle ouders van kinderen, die voor Zondagsschool of catechisatie in aanmerking komen, een uitnoodiging om hun kinderen daarheen te sturen. De vervolklasse van de Zondagsschool neemt met Paschen afscheid, zoodat de jongens en meisjes direct over kunnen gaan naar de catechisatie. Zondagsschoolleerlingen krijgen zoo nu en dan een uitnoodiging voor een propaganda-avond van de een of andere vereniging waarop verschillende onderwerpen worden behandeld, veelal van geestelijken aard, terwijl hier en daar ook het ontspanningselement niet ontbreekt. Met Kerstmis worden aan zieken Kerstmandjes gebracht.

Ook Wijk XIII *Noorderbrug* kent verschillende van de genoemde verenigingstypen.

Wijk XIV *Oranjekerk* stelt in 1925 verschillende commissies in voor de verschillende vormen van werk, o.a. een commissie voor liefdewerk, voor jeugdarbeid, voor zang en muziek, voor drankbestrijding enz.; in 1932: 16 in getal. Hier-

voor werd weer een centrale commissie in het leven geroepen om den onderlingen band te versterken.

Bovendien kent Wijk XIV de meeste van de genoemde vereenigingstypen.

Van 1940 af hebben er geregeld „werkersavonden” (avonden voor degenen die zich aan het wijkwerk geven) plaats, waarop het werk besproken wordt.

Sinds November 1942 vindt 's Zaterdagavond in de Oranjerkerk het Avondgebed plaats.

In den loop der jaren boden de verschillende wijken dus wel heel wat mogelijkheden tot versterking van den band aan ouderen en jongeren. De vereenigingen trekken dikwijls ook jongeren uit overigens onkerksche omgeving.

Dit mag zeker gezegd worden voor het clubwerk uit Wijk II, maar geldt toch ook voor menige andere vereeniging. Naast de vereenigingsavonden kennen de meeste wijken zoogenaamde „wijkavonden”. Deze avonden beoogen den band tusschen alle wijkbewoners te verstevigen. Ze worden echter vrijwel uitsluitend bezocht door kerkelijk meelevenden.

§ 2. *Aanrakingen tusschen Wijken en Stadszending.*

Tenslotte willen we de contacten nagaan welke verschillende Wijken met de Stadszending hebben of gehad hebben. (Over het Stadszendingswerk spreken we uitvoerig in de Hoofdstukken VI, VII en VIII).

Wijk I: Aanrakingen met Wijk I zijn niet overgeleverd.

De predikant dezer Wijk is van meening dat gedeelten van de wijk zeker meer object voor evangelisatie-arbeid vormen dan voor strikt kerkelijken arbeid.

Wijk II. Vóór de tegenwoordige Wijk II „Abstede”, tot stand kwam, werd een deel van die wijk bearbeid door de Stadszending. Bij de vorming van de nieuwe wijk trok de Stadszending zich terug en deed de bestaande vereenigingen aan de wijk over. De Stadszending kon op een ander punt beter haar krachten besteden. Haar notulen van 7 October 1910 zeggen hierover het volgende: Voor een derden post in de stad noemt Ds. Couvée de Noteboomenlaan in de wijk van Ds. T., die zich indertijd welwillend over den arbeid uitliet. Ds. Couvée, wenscht dit dus met Ds. T. te bespreken”.

14 October 1910: „Ds. Couvée deelt mede dat Ds. T. volkomen bereid is mede te werken, als de Stadszending een post begint in zijn wijk en wel in de Noteboomenlaan”.

21 October 1910: „Ds. Couvée deelt mede, dat Ds. T. met zijn wijkvereniging over het werk der Stadszending in de Noteboomenlaan heeft gesproken. De wijkvereniging was hierop ingegaan en nu heeft Ds. T. een stuk zijner wijk aangewezen dat niet bearbeid wordt, en dat hij nu geheel wenscht te stellen voor rekening der Stadszending. Dit evenwel niet om de Stadszending hier aan te binden, want de geheele wijk staat voor haar open”.

Met Wijk III zijn geen aanrakingen overgeleverd, al werd het Stadszendingswerk in volkslogementen en in de hofjes door den wijkpredikant gewaardeerd.

Wijk IV. Tot 1938 werd met Wijk IV een andere wijk aangeduid dan thans. De toenmalige is verdeeld onder bestaande wijken. De Wijk Gansstraat-Hoograven, de tegenwoordige Wijk IV, is eerst in 1933 gevormd, daarvóór vormde deze wijk een onderdeel van Wijk V.

Op Hoograven is meer dan 25 jaar een post van de Stadszending geweest.

Het verslag van Wijk V over 1933 zegt n.a.l. van het overlijden van den Evangelist van de Stadszending het volgende: „Een groot verlies leed onze wijk, speciaal in den post „Hoograven” door het droevig verlies van Br. A., die daar onze permanente hulpprediker, „ons geheugen”, „ons register” was. Zegenrijk heeft hij daar 23 jaar gearbeid; ook een cultureele verheffing is voor een belangrijk deel aan hem te danken. Waar we hem in dankbaar aandenken houden, hopen we dat hij spoedig moge worden vervangen. We kunnen dezen post van de Stadszending niet missen”.

Later werd in het gebouw van de Stadszending door een hulpprediker van Wijk V catechisatie gegeven.

In 1938 werd dus de nieuwe wijk gevormd, waarvan het eerste verslag zegt: „Uit den aard der zaak kwamen wij in onzen arbeid telkens in aanraking met de Stadszending, die in Hoograven haar eigen arbeid heeft. Het contact was en is steeds van den aangenaamsten aard. Van allerlei werden wij op de hoogte gesteld. Het lokaal kregen wij ten gebuike voor onze Bijbellezingen.

Er gaat van de Stadszending een Zondagsschool uit. Er is ook met de leiding van deze Zondagsschool contact".

De Wijkpredikant begeerde dat het openluchtwerk der Stadszending daar geregeld voortgang zou vinden en zegde persoonlijke medewerking toe.

Hoewel de Wijkpredikant het Stadszendingswerk op Hoograven nog graag had zien blijven, werd het in 1939 beëindigd. De wijk kon volledig door de kerkelijke Wijk bewerkt worden. De Stadszending kon beter diensten bewijzen in Oog in Al, waaraan van kerkelijke zijde maar weinig aandacht kon geschonken worden. Het Stadszendingsgebouw op Hoograven werd „Wijkgebouw“.

Het vereenigingswerk, dat nog op Hoograven was en de Zondagsschool gingen aan Wijk IV over.

Wat de aanrakingen met Wijk VI betreft, is alleen overgeleverd de overdracht van twee Stadszendingszondagsscholen en eenige jongensbonden. Deze overdracht had plaats nadat Wijk VI nieuw geconstitueerd was. Ook voor deze wijk had de Stadszending dus pionierswerk verricht. Voorts had in 1941 een tentweek plaats in samenwerking met de Wijken VI en XIV.

Met Wijk VII waren er eveneens aanrakingen, oorspronkelijk doordat de Stadszending in de Hoogstraat een post had.

De notulen der Stadszending vermelden:

1 November 1918: „Het lokaal in de Hoogstraat is Woensdag geopend. De eerste samenkomst was druk bezocht. Ds. de H., de wijkpredikant, (van Wijk VII) was er bij tegenwoordig en sprak een sympathiek woord.

Meer direct waren er echter aanrakingen door den pioniersarbeid, dien de Stadszending verrichtte in Tuindorp-Maartensdijk, dat eerst later kerkelijk bij Utrecht ging behooren.

Het verslag van Wijk VII over 1931 zegt: „Op den duur kan het niet uitblijven, dat Tuindorp kerkelijk wordt geannexeerd. De Heer V., Evangelist bij de Ned. Herv. Stadszending, werkt daar en houdt op de aangenaamste wijze contact met ons“.

Ook hier ging het Stadszendingsgebouw aan de Wijk over. Toen Tuindorp kerkelijk bij Utrecht werd gevoegd, werd het het eerste wijkgebouw.

Aanvankelijk bleef de Evangelist der Stadszending nog huisbezoek doen, tot 1936.

In 1938 vormen Wijk en Stadszending samen een Bezoek-

commissie. De Stadszending heeft in Tuindorp, doordat ze er godsdienstonderwijs op de openbare school geeft, veel contacten. Samenwerking in deze kan 't werk slechts ten goede komen.

Met Wijk VIII zijn geen aanrakingen overgeleverd, wel met Wijk IX. In de wijkkerk hadden in 1910 om de veertien dagen Evangelisatiesamenkomsten plaats in nauwe samenwerking met den wijkpredikant die deze kerk voor dat doel aan de Stadszending afstond en ook zelf een enkele spreekbeurt vervulde, terwijl de wijkouderling en de evangelist der Stadszending er samen op uit trokken om huisbezoek te doen.

Destijds behoorde ook tot deze wijk de omgeving van het Houtenschepad en Hoograven. Thans behooren deze gedeelten tot Wijk IV.

Voor de bewerking van een deel dezer wijk werd destijds een overeenkomst getroffen tusschen het Wijkcomité en de Stadszending. Hierover wordt gesproken in de notulen van de Stadszending:

11 November 1911: „Nu brengt Ds. Couvée het verzoek over van Ds. B., namens zijn wijkcomité, om het Houtensche pad door de Stadszending te doen bewerken. Deze arbeid zou dan op denzelfden grondslag komen als destijds met Ds. T. voor den arbeid in de Noteboomenlaan was overeengekomen, n.l. de Stadszending werkt geheel vrij en zelfstandig, maar pleegt overleg met en geeft verslag van haren arbeid aan den wijkpredikant. Deze zelfde overeenkomst zou dan ook kunnen gelden voor het werk op den Hoogravenscheweg, die mede tot de wijk van Ds. B. behoort. Men voelt, zoo eenigszins mogelijk, op het verzoek van Ds. B. te moeten ingaan”.

In 1931 en 1932 werden door de wijk openluchtsamenkomsten georganiseerd, waarvoor ze de hulp en medewerking van de Stadszending inriep.

Notulen Stadszending 9 April 1931: „Er is een schrijven van Wijkcomité IX met mondelinge toelichting van Ds. van M., gaande over de vraag en 't verzoek aan de Stadszending om medewerking van ons muziekcorps en onze Evangelisten bij openluchtsamenkomsten (van dat wijkcomité uitgaande) in Wijk IX (rivierenwijk). Gaarne willen we met onze hulpkrachten en eigen krachten, ook van muziek en zang, als de voorzitter maar tijdig plaats en tijd weet, alle medewerking verleen”.

Wijk X. Ook met Wijk X zijn verschillende aanrakingen geweest: In 1913 gaf Wijk X een gedeelte van haar domein ter bearbeiding aan de Stadszending. (Zie hoofdstuk VI § 2a).

De Stadszendingsnotulen noemen nog enkele punten:

11 Juni 1915: „De openluchtsamenkomsten zijn nu in vollen gang. Op het Bankaplein zal met Ds. B. (den wijkpredikant van Wijk X) des Zondagsmorgens een samenkomst worden gehouden”.

9 October 1916: „Ds. B. heeft te kennen gegeven, dat hij wat meer contact wenscht met de Stadszending, nu één van haar colportrices in zijn wijk werkt. Ds. Couvée wenscht er met hem over te gaan spreken en hem voor te stellen, dat zij hem nu en dan verslag komt doen van haar werk in zijn wijk”.

27 October 1916: „Met Ds. B. heeft Ds. Couvée een aangenaam gesprek gehad en verscheidene bezwaren kunnen wegnemen. Ds. Couvée heeft den indruk gekregen, dat het Ds. B. werkelijk te doen is om samenwerking. Ds. B. heeft de hulp der Stadszending ingeroepen voor een Evangelisatieavond in zijn lokaal en wenscht een Lombok- en Transvaalavond te organiseren en dezen in „Silo” te houden om zijn wijkkas te stijven. Beide heeft Ds. Couvée toegestaan, indien Ds. B. dan ook van zijn kant op Zondagavond in Silo wil helpen, hetgeen Ds. B. beloofd heeft. De colportrice zal nu een bepaald gedeelte van de wijk bewerken en daarvan Ds. B. geregeld verslag komen doen”.

30 November 1916: „De Evangelisatie-avond van Ds. B. in zijn wijklokaal met hulp der Stadszending, wat sprekers en muziek betreft, is uitnemend geslaagd, zeer tot genoegen van Ds. B., die had toegestaan dat in de zaal door de colportrice „Blijde Boodschappen” werden verkocht (het Evangelisatieblaadje der Stadszending).”

21 Januari 1921: „Ds. B. is er niet tegen, dat de Stadszending in zijn wijk een post begint, want ook al mocht er in den loop des tijds een hulpprediker komen, de wijk is groot genoeg voor twee werkkrachten”.

5 Maart 1931: „De voorzitter heeft met Ds. B. een rustig er breedvoerig onderhoud gehad over verhouding van Kerk en Stadszending in Wijk Leidschevaart. Dit bracht beiden tenslotte zooveel dichter tot elkaar, dat wij God mogen danken voor de wijze waarop deze samenspreking plaats gehad heeft. Voortaan zal tusschen Ds. B. eenerzijds en Br. V. en Mej. van O. ander-

zijds (de Stadszendingsarbeiders in die wijk), maandelijks geconfereerd worden over gezinnen en gevallen en arbeid, daar onderling overleg niet anders dan vruchtdragend kan zijn".

Ook Wijk XI trof een overeenkomst met de Stadszending, waarbij zij een gedeelte van de wijk aan de Stadszending ter bewerking gaf. (Zie Hoofdstuk VI § 2a). Verder geven de Stadszendingsnotulen nog eenige aanrakingen:

24 September 1915: „Ds. M. wenscht niet alleen in de Bethlehemkerk kinderkerk te houden, maar dit ook te doen in het lokaal (der Stadszending) Narcisstraat. De bezwaren worden ernstig overwogen, maar het Comité ¹⁾ (der Stadszending) voelt, dit niet te kunnen weigeren".

Met de Wijken XII en XIII zijn geen aanrakingen overgeleverd.

Vóór Wijk XIV gevormd werd, had de Stadszending sinds 1917 een post in de Elinckwijk, daar dit stadsgedeelte van de Bethlehemkerk uit, tot welke wijk het destijds behoorde, moeilijk te bewerken was. Aan den wijkpredikant werd het Stadszendingsgebouw voor catechisatie en Bijbellezing afgestaan.

Contact was er ook met den nieuwen wijkpredikant, die in 1919 kwam; we vermelden weer wat de Stadszendingsnotulen dienaangaande geven:

21 November 1919: „Ds. Couvée heeft een bezoek van Ds. K. gehad om te vragen, of hij twee avonden en den Zaterdagmiddag zou mogen gebruik maken van het lokaal der Stadszending in de Fultonstraat. Hoewel Ds. K. het werk der Stadszending (dat zooveel voorbereidend werk in zijn nieuwe wijk heeft gedaan) in zijn intreepreek zelfs niet heeft genoemd, wordt toch besloten hem dat verzoek niet te weigeren".

19 Maart 1920: „Ds. Couvée stelt voor den post in de Fultonstraat op te heffen zoodra Ds. K. zijn barak en noodkerk zal hebben ingericht".

8 October 1920: „Een uitnodiging is ingekomen van den Kerkeraad om de opening van de hulp-Oranjekerk bij te wonen".

15 October 1931: „De voorzitter vertelt, hoe Ds. K. van een zekere toenadering blijk geeft, sinds zijn uitvoerig onderhoud met Br. V. (den evangelist der Stadszending) en zijn aanbod om gemeenschappelijk Evangelisatiesamenkomsten te houden. Het

¹⁾ Het Comité der Stadszending is het bestuur der Stadszending. De leden van dit bestuur vormen samen „de Vereeniging Stadszending". Verder kent „de Stadszending" geen leden, alleen medearbeiders.

blijkt, roept van M. (één van de leden van het comité der Stadszending) met blijdschap uit, dat er een andere, gunstiger mentaliteit aan het groeien is".

12 November 1931: „De voorzitter vertelt ervan hoe Ds. K. bij hem op bezoek is geweest; na allerlei wrijving uit vroegere dagen, voorwaar op zichzelf reeds een symptoom van een betere gezindheid, die ook reeds aan den dag was getreden toen Br. V. als nieuwe Evangelist in Post Narcisstraat zich bij hem gemeld had; want toen was er door Ds. K. meteen gesproken over gemeenschappelijke Evangelisatiesamenkomsten op het erf der Oranjekerk. Hierover kwam Ds. K. nu met Ds. Couvée nader spreken, waarbij van alles ter sprake kwam, goed en kwaad, het wederzijdsche wantrouwen met al de oorzaken daarvan, totdat het alles bezonk en het water helder werd. Besloten werd zoo mogelijk op Donderdag die Evangelisatiesamenkomsten in de Oranjekerk te houden en geregeld samenspreking te hebben tusschen Ds. K., Br. V. en Zr. G. (beide laatstgenoemden zijn arbeiders der Stadszending)”, evenals dat in den Post Borneostraat met Ds. B. geschiedt.

9 October 1936: „Ook is Br. V. samen met Ds. K. weer met lichtbeeldenavonden begonnen bij de Oranjekerk in de openlucht”.

In 1938 kreeg deze wijk een nieuwen wijkpredikant, met wien de samenwerking werd voortgezet.

19 April 1940: „Met Ds. W., den nieuwen wijkpredikant en zijn contact met Br. V. (Stadszending) in de wijk Zuilen-Amsterdamsche Straatweg, ziet het er bemoedigend uit”.

In September 1941 had, zooals bij wijk VI reeds werd gemeld, een tentweek plaats, georganiseerd door de Stadszending, in samenwerking met de Wijken VI en XIV.

Eind 1941 kwam het tot de oprichting van een Zondagsschool, waarvoor Wijk XIV en de Stadszending de handen ineen legden.

In Januari 1943 begon de vorming van meisjesclubs in het „Betondorp”. De organisatie daarvan berust bij Wijk XIV en de Stadszending samen.

Resumeerend constateeren wij, dat het meermalen kwam tot een practische verdeling van arbeid in wijken, die voor een regelmatige bearbeiding van wege de Kerk te groot waren: in verschillende wijken werd overleg gepleegd tusschen den wijkpredikant en de daar geplaatste Stadszending-arbeiders; in

diverse wijken ging de Stadszendingsarbeid aan den kerkelijken arbeid vooraf en werd overgedragen als de tijd daarvoor rijp was.

Voor het houden van Evangelisatiecampagnes en -samenkomsten zochten verschillende wijken samenwerking met de Stadszending, terwijl ook het omgekeerde plaats had.

Bij voorkomende moeilijkheden bleken samensprekingen in den regel tot het gewenschte resultaat te leiden.

Hadden samenspreking en samenwerking ook reeds vóór 1932 plaats, in de toekomst zal dat nog meer het geval moeten zijn.

Alle wijkpredikanten en wijkcommissies zullen ter verkrijging van een organische samenwerking rekening dienen te houden met de speciale opdracht van den Kerkeraad aan de Stadszending.

HOOFDSTUK IV.

HUISBEZOEK.

Het huisbezoek vormt wel één van de allerbelangrijkste taken van kerkelijk werk. Het is de eenige manier voor de Kerk om contact met *alle* Hervormden te krijgen. Velen zijn in den loop der jaren zóó afgedwaald, dat van direct resultaat geen spoor te vinden is. Anderen komen er echter toe weer wat meer contact met de Kerk te zoeken.

In de laatste jaren is het meer en meer het streven geworden in een bepaald tijdsbestek de geheele wijk te bezoeken. Van synodale-zijde ¹ wordt dit sterk gestimuleerd.

In het ontwerp-reglement voor de wijk-commissies der Ned. Herv. Gemeente te Utrecht van Juni 1914 lezen we reeds in artikel 8: „De wijk-commissie bevordert zooveel mogelijk het huisbezoek, het godsdienstonderwijs en de ziekenverpleging in de wijk en het aanleggen van een bevolkingsregister ten dienste van den wijkarbeid.

Zij verleent haar medewerking bij het bezoeken in de wijk van leden der Ned. Herv. Kerk, die zich in de gemeente komen vestigen, die hunne attestatie indienen, die zich wenschen af te scheiden, die kerkelijk trouwen of een kind lieten doopen”.

Hierbij wordt aangeteekend: „Vooral op het doen van geregeld huis- en ziekenbezoek moet hier de nadruk worden gelegd, omdat dit één der meest beproefde middelen is om geregeld contact tusschen Kerk, wijkbestuur en wijkbewoners te onderhouden. Slechts door veelvuldig en systematisch huisbezoek kan de algemeen gehoorde klacht verstommen, dat de Kerk zich niet voldoende aan haar leden laat gelegen liggen.

Staat het huisbezoek van predikant en ouderlingen hier bo-

¹⁾ De Synode der Ned. Herv. Kerk is het hoogste kerkelijke bestuurslichaam.

venaan, ook door aanraking met de overige leden eener wijk-commissie zal dat contact wel degelijk worden gevoeld".

Jarenlang bleef in de meeste wijken het huisbezoek tot de in alinea 2 van artikel 8 vermelde gevallen plus het zieken- en rouwbezoek beperkt, waardoor velen de bovengenoemde klacht slaakten en steeds verder van de Kerk afraakten en zelfs voor haar verloren gingen.

De laatste jaren wordt er, mede door de vorming van huisbezoek-commissies en de aanstelling van hulppredikers, meer en meer getracht de geheele wijk systematisch te bewerken. Veelal bepaalt de predikant zich dan tot de bijzondere gevallen, de eventuele hulpprediker staat hem ter zijde en doet systematisch huisbezoek, terwijl de wijk voor ouderlingen in kwartieren is verdeeld en de bezoek-commissies hulp bieden.

De wijken I, II, IV, V, VII, VIII, IX, XII, XIII en XIV hebben een bezoek-commissie. In vele wijken is de taak van de bezoekers de nieuw ingekomenen te verwelkomen. Meer dan eens blijft het dan bij een oppervlakkige aanraking. Eventueel geven de bezoekers dan aan wijkpredikant of ouderlingen de adressen door waar een direct geestelijk bezoek wenschelijk is; maar steeds meer worden ook door leden van bezoek-commissies direct geestelijke bezoeken gebracht.

Een hulppredikant(e) is er in de wijken I, V (twee) sinds 1931, VI met onderbrekingen van \pm 1936 af, VII van 1 Jan. 1942 af, VIII sinds 1 April 1943, IX, X (Godsd. Onderwijzer) van 1908 af, XII (in ieder geval reeds in 1920), en XIV sinds Sept. 1940.

Bij een overzicht over verslagen van predikanten, ouderlingen en diakenen over het jaar 1942 wordt opgemerkt: „het huisbezoek door de hulppredikers heeft zeer veel goed gemaakt wat anders ongedaan had moeten blijven".

Zoo maakt wijk IV de opmerking dat in \pm 2 jaar de geheele wijk bezocht werd, wijk V had slecht $1\frac{1}{2}$ jaar noodig, wijk VI $2\frac{1}{2}$ jaar, wijk XII $2\frac{1}{2}$ jaar en dat is in die wijk reeds tientallen jaren zoo. Overigens behooren resultaten zooals in de bovengenoemde wijken bereikt werden, tot de laatste twaalf jaren; in de wijken IV en VI is dit alles van veel recenter datum.

Een rapport van een „Commissie-Huisbezoek" merkt in Februari 1929 op: „er ontsnappen in onze stad nog te veel mensen aan de aandacht der Kerk. Dat moest worden voorkomen door intensiever bezoek". Dit rapport zegt dus iets

over den stand van zaken in het jaar 1929. Ook wijkverslagen doen zien dat het bezoeken van de geheele wijk lange jaren een utopie heette.

Wijk VII: verslag over 1933: „Het huisbezoek geschiedde weer onder de zinspreuk: als het niet kan zooals het moet, dan moet het maar zooals het kan”.

Wijk VIII: verslag over 1937: „In 't huisbezoek werd de wijkpredikant geholpen door ouderling en huisbezoekers.

In onze zeer groote wijk met overwegend Hervormde bevolking, blijft deze arbeid altijd een oorzaak van zorg”.

Over 1940/1941: „Het is dringend noodzakelijk dat 't getal bezoekbroeders grooter wordt. Het onderling contact tusschen een wisselende bevolking is uiteraard moeilijk te leggen. Toch is het een levenskwestie voor onze Kerk, dat de gemeenschap des geloofs onderling gevoeld wordt, men van elkaar weet en met elkaar kan meeleven”.

Wijk IX, verslag over 1932: „Het huisbezoek is zóóveel omvattend, dat het aantal beschikbare krachten bij lange niet toereikend is”.

Over 1938: „Een geregeld contact met de wijkbewoners wordt steeds meer een utopie, daar de groei der huizencomplexen niet stilstaat”.

Wijk XI verslag over 1919/1920: „Alle nieuw ingekomenen, alle gedoopten, kerkelijk gehuwden, alle nieuwe lidmaten werden bezocht. Zooveel dat mogelijk was ook de zieken, die ons noodigden. Helaas laat het ziekenbezoek in den wintertijd, wanneer alle arbeid met volle kracht aan den gang is, veel te wenschen over”.

Verslag over 1930/1931: „Huisbezoek; jammer dat het aantal verhuizingen zoo groot is, dat de nieuw-ingekomenen haast allen tijd in beslag nemen en dat we zoo weinig kunnen „vasthouden”.

Wijk XIV verslag over 1928: „Hoe langer hoe meer gaat blijken, dat het zonder hulp niet kan. Allerlei bezwaren doen zich voelen. Het aantal wijkbewoners breidt zich al maar uit. Dat brengt mee dat de uitbreiding van het ziekenbezoek daarmee evenredig is en andere bezoeken vaak achterwege blijven”.

Door verschillende wijkpredikanten werden mij gegevens verstrekt over het jaar 1942:

Wijk I. Van deze wijk werden geen gegevens over 1942 ontvangen, wel over 1938¹⁾.

In dat jaar werden door den wijkpredikant 571 bezoeken gebracht, waarvan er echter vele buiten de wijk vielen. De predikant behoort n.l. tot den Gereformeerden Bond en bezoekt de leden van dien bond, die uit den aard der zaak verspreid wonen.

Ouderlingen brachten 78, wijkbezoekers 944 bezoeken, zoodat we in dat jaar tot een totaal komen van 1593. Naar schatting bedraagt het aantal Hervormden in wijk I 6000, dat is, eveneens naar schatting, 1200 à 1500 gezinnen. Wanneer we in dit hoofdstuk van gezinnen spreken, rekenen we daar ook onder alleenwonenden en die gezinnen, die door een gemengd huwelijk slechts ten deele Hervormd zijn. De schattingen waarbij een gezin getaxeerd werd op 4 à 5 leden, zullen door dit alles dan ook eerder te laag dan te hoog zijn.

In aanmerking genomen, dat de wijk in 1938 drie ouderlingen telde en nu vier, terwijl nu ook een hulpprediker zijn krachten geeft, mag verondersteld worden, dat men deze wijk in twee à drie jaar doorkomt. We laten dan ruim tijd voor bezoeken aan nieuw gevestigden en houden er rekening mede dat sommige gezinnen meer dan één bezoek per jaar ontvangen. Deze overwegingen gelden voor alle wijken. In 1938 werd in wijk I de helft van de bezoeken gebracht in verband met vestigingen.

Wijk II telt naar schatting 2672 Hervormden, dat is eveneens naar schatting 535 à 668 gezinnen.

In de wijk werken naast den wijkpredikant vier ouderlingen en een bezoek-commissie. Althans in 1937 kwam op deze bezoek commissie neer het bezoeken van de nieuw ingekomen personen, zoowel degenen, die van buiten als die van binnen de stad zich in de wijk kwamen vestigen.

Over het aantal gebrachte bezoeken werd geen opgave ontvangen.

Wijk III. Deze wijk telt 4861 Hervormden, dat is naar schatting 975 à 1215 gezinnen.

De wijk heeft geen bezoek--commissie of hulppredikant. Het huisbezoek geschiedde door den wijkpredikant en drie ouderlin-

¹⁾ Reeds was dit hoofdstuk voltooid, toen de gegevens van wijk I binnen kwamen. In 1942 werden 1344 bezoeken gebracht; tijdsomstandigheden en ziekte maakten het getal iets lager dan in 1938.

gen. De wijk is voor de respectievelijke ouderlingen in drie deelen verdeeld. Zeer waarschijnlijk komen ook in deze wijk de bijzondere bezoeken voor rekening van den predikant. Er werden in 1942 \pm 800 bezoeken gebracht. Wederom een ruime plaats gevende aan bezoeken in verband met vestiging, mogen we veronderstellen, dat in den loop van vier jaar alle gezinnen die met de Hervormde Kerk verbonden zijn, wel bezocht zullen zijn.

Wijk IV. Deze wijk telt 4041 Hervormden, wat we taxeeren op 810 à 1015 gezinnen. De wijk is in 6 kwartieren verdeeld, in elk waarvan door twee bezoekbroeders gewerkt wordt.

Bezochten deze broeders voorheen slechts degenen, die zich in de wijk vestigden, sinds 1941 meldt het wijkverslag dat hun arbeid zich belangrijk heeft uitgebreid en zij ook meer gewone huisbezoeken brengen. Verder wordt huisbezoek gedaan door den wijkpredikant en vier ouderlingen. Zooals boven gezegd werd kan in twee jaar de heele wijk bezocht worden, terwijl de wijkpredikant zich als ideaal gesteld heeft: „ieder jaar een bezoek aan alle gezinnen in de wijk die met de Hervormde Kerk verbonden zijn“.

Wijk V telt 4412 Hervormden: naar schatting 882 à 1103 gezinnen.

Het huisbezoek is als volgt geregeld: de bezoekbroeders (acht à twaalf in getal) bezoeken degenen, die binnen de stad verhuisd zijn. Eén der ouderlingen bezoekt hen, die zich van buiten de stad in de wijk vestigen, de andere ouderlingen brengen de geregelde bezoeken evenals de beide hulppredikers, terwijl voor den wijkpredikant de bijzondere gevallen blijven.

Op deze wijze kan de wijk in 1½ jaar bezocht zijn.

Wijk VI telt 5207 Hervormden. Dat is naar schatting 1050 à 1302 gezinnen. Deze worden bezocht door wijkpredikant, hulpprediker en ouderlingen. In 1942 brachten beide eerstgenoemden 1194 bezoeken, terwijl door de ouderlingen \pm 700 bezoeken gebracht werden, tezamen dus \pm 1900 bezoeken. In 2½ jaar werd op deze wijze aan alle Hervormde gezinnen in de wijk een bezoek gebracht.

Wijk VII. Moest wijk VII in 1933 met het oog op het huisbezoek nog klagen: „als het niet kan zooals het moet, dan moet het maar zooals het kan“, sindsdien is die klacht verstomd. Het kan nu beter. In 1935 kwam er een bezoek-commissie en 1 Jan.

1942 een hulpprediker, zoodat in het verslag over 1942 de opmerking gemaakt wordt: „in het huisbezoek nam de hulppredikant een zeer krachtig aandeel. Hij is een heel eind op weg bij allen in de wijk een bezoek gebracht te hebben”.

Behalve door de genoemden, werd huisbezoek gedaan door den Wijkpredikant en vier ouderlingen, welke laatsten elk een gedeelte van de wijk voor hun rekening hebben.

Totaal werden er \pm 1550 bezoeken afgelegd. Het aantal Hervormden in wijk VII is 4367 (opgave 1941), d.i. naar schatting 874 à 1092 gezinnen. Ook deze wijk wordt thans in \pm 1½ jaar bezocht.

Wijk VIII telt 5887 Hervormden, naar schatting 1178 à 1472 gezinnen. De wijk wordt bezocht door den wijkpredikant, vier ouderlingen, een bezoekcommissie uit negen leden bestaande (waarin nu en dan enkele vacatures) en sinds 1 April 1943 door een hulpprediker. Vergelijking met andere wijken doet veronderstellen dat deze wijk met het genoemde aantal arbeidskrachten ook wel in een paar jaar zal worden bezocht.

Wijk IX: Deze wijk telt 8500 Hervormden; naar schatting dus 1700 à 2125 gezinnen. Deze worden bezocht door den wijkpredikant (die ook hier weer de bijzondere gevallen voor zijn rekening neemt), de ouderlingen, bezoekbroeders en een hulpprediker. Laatstgenoemde bracht in 1942 700 à 750 bezoeken; predikant en ouderlingen idem. Bezoekbroeders \pm 500. Er werden 7 à 800 gezinnen bezocht. Thans lijkt het bezoeken van de wijk dus geen utopie meer (zie bladz. 77) al vraagt het toch 2½ à 3 jaar voor alle Hervormde gezinnen bezocht zijn. Voorheen verrichtten de bezoekbroeders uitsluitend pioniersarbeid; bij hun bezoeken verzamelden zij statistische gegevens. Thans is dat aanmerkelijk veranderd. De taak wordt nu veel meer als een geestelijke gezien, zoodat getracht wordt naar een geestelijk gesprek. Dat lukt in meer dan de helft van de gevallen.

Wijk X telt 7825 Hervormden, naar schatting 1565 à 1956 gezinnen. Volgens opgave werden er in 1942 \pm 3500 bezoeken afgelegd door wijkpredikant, godsdienstonderwijzer en drie ouderlingen. Voor het bezoeken van deze wijk is drie jaar noodig.

Wijk XI: telt naar schatting 5500 Hervormden, dat is eveneens naar schatting 1100 à 1375 gezinnen. Huisbezoek wordt uitsluitend gedaan door den wijkpredikant en vier ouderlingen. Slechts één jaar is er een hulppredikant in deze wijk werkzaam

geweest (voor de helft van de week). De wijk heeft ook geen bezoekcommissie, voorheen wel. De ouderlingen bezoeken \pm 500 nieuw inkomenden per jaar. Bovendien worden, mede ter controleering van het wijkregister, enkele straten bezocht volgens de aanwezige kaarten. De predikant bepaalde zich tot de bijzondere gevallen en bracht \pm 500 bezoeken. Op de vraag aan den wijkpredikant: „Hoeveel tijd acht U noodig om alle gezinnen van Uw wijk te bezoeken“, was het antwoord: „Voor systematisch huisbezoek zou \pm drie à vier jaar noodig zijn, maar ondertusschen zijn reeds velen weer verhuisd“.

Wijk XII telt 5043 Hervormden. (als volgt verdeeld: 2498 lidmaten, 1210 doopleden boven 18 jaar, 967 gedoopten tot 18 jaar; 368 ongedoopten tot 18 jaar). We schatten het aantal gezinnen op 1010 à 1261. Het huisbezoek is reeds vele jaren als volgt geregeld:

Een ouderling bezoekt de van buiten komende menschen, de bezoekcommissie, uit vijf leden bestaande, hen die binnen de stad verhuizen. De hulppredikant doet bezoek van huis tot huis bij alle Hervormden.

De predikant verzorgt de bijzondere gevallen. Totaal zijn er drie ouderlingen werkzaam. In 1932 werden \pm 2000 bezoeken gebracht, voor het meerendeel zuiver geestelijke bezoeken. In 2½ jaar worden alle met de Hervormde Kerk verbonden gezinnen zeker bezocht.

Wijk XIII telt naar schatting 4756 Hervormden, dat is eveneens naar schatting 951 à 1189 gezinnen. Behalve door den wijkpredikant worden bezoeken gebracht door de ouderlingen en de bezoekbroeders (vermoedelijk \pm acht). Over het aantal bezoeken zijn geen gegevens ontvangen.

Wijk XIV is de grootste wijk en telt volgens opgave 31 December 1942: 10400 Hervormden of rond 3500 gezinnen, waarvan ongeveer 1000 gemengde.

In 1942 werden 1700 bezoeken afgelegd, waarvan \pm 1200 huisbezoeken. In de wijk worden behalve door den wijkpredikant bezoeken gebracht door twee hulppredikanten (één voor den vollen tijd, één voor twee halve dagen per week), door de ouderlingen (vier) en door een bezoekcommissie uit twintig leden bestaande. Voor het bezoeken van alle met de Hervormde Kerk verbonden gezinnen is twee à drie jaar noodig. Het ideaal is: alle gezinnen eens per jaar te bezoeken.

Het huisbezoek in de verschillende wijken nog eens overziende, constateeren we, dat in de eene wijk deze tak van arbeid meer gesystematiseerd is dan in de andere.

Op de wijkpredikanten komen in hoofdzaak de bezoeken neer waar een bijzondere aanleiding voor is: doop, kerkelijke huwelijksinzegening, bevestiging tot lidmaat, ziekte, sterfgeval, vragen op het spreekuur.

De hulppredikers(sters) doen veelal het systematische huisbezoek. Voor de bezoekcommissies treffen we eenerzijds een indeeling van de wijk aan in sub-wijken, vooral wanneer één of meer dier subwijken samenvallen met ouderlingen-kwartieren, komt zulk een indeeling zeer practisch voor — anderzijds zien we aan de bezoekcommissies een speciale taak toegewezen: het bezoeken van de nieuw-ingekomenen in de wijk. Wijk XII heeft hiervoor een specialen ouderling. Door inschakeling van het leekenelement wordt het uitvoerbaar, in bepaalde gevallen aan een gezin bijzondere aandacht te schenken, zonder daarmede anderen wijkbewoners tekort te doen. Een predikant heeft beperkte krachten, het aantal ouderlingen is gelimiteerd; het aantal leden der bezoekcommissie kan echter aan de omstandigheden worden aangepast.

Uit den aard der zaak moeten we ons bepalen tot de verstrekte gegevens over de bezoeken. Enkele wijken wijzen er op dat de genoemde getallen eigenlijk nog vergroot moesten worden door de bezoeken van Zondagsschool-assistenten en verenigingsleiders(sters) daarbij op te tellen. Dit is echter niet geschied, omdat deze bezoeken door de wijkbewoners niet gezien worden als bezoeken „door de Kerk” gebracht. Waar ons iets werd medegedeeld over den aard van de bezoeken werd dat vermeld. Overigens zijn cijfers over huisbezoek maar zeer ten deele vergelijkbare grootheden. Tusschen het eene bezoek en het andere bestaat uiteraard een groot verschil. Bij het eene bezoek wordt in het licht van het Evangelie gesproken over de diepste roerselen van de menschenziel, bij het andere blijft het bij oppervlakkige aangelegenheden.

Vele factoren zijn hierop van invloed. Dit kunnen we echter constateeren, dat thans in de meeste wijken de Kerk eens per 1½ à 3 jaar blijkt geeft van haar belangstelling in haar leden door middel van bezoek. Wel een heel andere situatie dan eenige jaren geleden.

HOOFDSTUK V.

ZIJ DIE ZICH AAN DE KERKELIJKE GEMEENSCHAP ONTTROKKEN.

Toen de Utrechtsche Stadszending haar werkzaamheden aanvatte (1909), behoorde $\pm 3,6\%$ van de Utrechtenaren tot geen Kerkgenootschap. Dat waren voor het grootste deel ex-Ned. Hervormden. Sindsdien kwamen er jaarlijks nieuwe briefjes binnen, waarop het verlangen te kennen gegeven werd, afgeschreven te worden. Men vraagt zich af: wat is daarvan de oorzaak? Men zou gaarne de motieven kennen. Voor het grootste deel worden deze besluiten echter niet met redenen omkleed, zoodat de bedoelde „briefjes” ons over al die jaren ten aanzien van de motieven in het duister laten. Wat mondeling aan wijkpredikanten of andere kerkelijke vertegenwoordigers werd medegedeeld, is niet op schrift vastgelegd.

Er zijn echter toch eenige gegevens van den laatsten tijd voorhanden. Aan de Ned. Herv. Stadszending werd nl. bij besluit van de „Kerkeraad-Commissie voor de behandeling der brieven van hen, die zich wenschen af te scheiden van de Ned. Herv. Kerk” van 11 Februari '41, opgedragen de definitief afgevoerden, voor zoover zij niet overgingen tot een ander Kerkgenootschap, nog eens te bezoeken met de bedoeling te beproeven zoo mogelijk nog eenigen invloed te oefenen op hen, die voor de Kerk verloren dreigen te gaan.

In September 1942 werd over deze bezoeken, die 124 gevallen betroffen, rapport uitgebracht aan den Ned. Herv. Kerkeraad. De motieven door de bezochte personen zelf genoemd, zijn uit den aard der zaak eenzijdig.

Over het algemeen ontvangt men bij kennisneming daarvan den indruk, dat het meestal personen geldt, voor wie reeds geruimen tijd kerkelijke belangstelling en kerkelijk verantwoordelijkheidsbesef niet meer bestonden. Sommigen spreken on-

omwonden uit, geen belangstelling te hebben voor geestelijke dingen.

De financiëele mede-verantwoordelijkheid waarop zij werden aangesproken in den vorm eener kerkelijke belasting, gaf dan den doorslag.

Dit was zoo bij 42 van de 124 gevallen. Dit is dus bij 33,87%. Drie van deze menschen wenschten toch nog wel bezoek.

Vier van hen zijn, zonder zelf geestelijk daarachter te staan, op aandrang van de ouders lidmaat geworden. Eén van de vier vermeldde zelfs, „met de zweep zijn godsdienstige opvoeding ontvangen te hebben”. Dwang in deze werkt funest.

Drie andere personen kwamen van buiten, leefden daar wel kerkelijk mee, maar konden zich in de groote stad niet thuis voelen en werden daar ook van kerkelijke zijde niet in geholpen. De geestelijke belangstelling kwijnde daardoor. Ook deze drie gevallen staan niet op zich zelf.

Bijzondere belangstelling van de zijde der Kerk voor hen, die uit hun natuurlijk milieu gerukt zijn, is zeker op zijn plaats.

Dan waren er onder die 42 nog twee personen, die oorspronkelijk geregeld kerkbezoeker waren, maar daarin verslaptten, minder en minder naar de Kerk gingen, maar ook door bezoek daartoe niet werden opgewekt. Deze beiden zijn slechts de vertegenwoordigers van een breede groep.

Daarna vormen onder de genoemde 124 gevallen het *hoogste* percentage zij, die overgingen tot een ander Kerkgenootschap. Deze overgang was aan de kerkelijke administratie niet medegedeeld. Bij bezoek bleek dat eerst. Het waren 19 gevallen. Dat is 15,3%.

Vier personen gingen over tot de Sekte der „Jehova's getuigen” of „Bijbelvorschers”. Zij, die zich door deze Secte lieten winnen, leefden meestal reeds aan den omtrek der Kerk, waren vol critiek daarop en namen dus gaarne die van anderen nog over. Zij hadden weinig gedegen Bijbelkennis; de groote lijn in den Bijbel ging aan hun oog voorbij.

Vier gingen over tot de Gereformeerde Kerk, een vrouw ging mee met haar man, een vader met de kinderen bij wie hij inwoonde en twee personen gingen over, omdat zij van Gereformeerde zijde opgezocht werden, wat van Hervormde zijde was nagelaten. Dit verzuim accentueert weer eens de groote waarde van huisbezoek voor het versterken van den band.

Een gevaar voor de Ned. Herv. Kerk vormen de kleine groepen, die vaak opgebouwd worden uit leden dier Kerk, die tegen haar (soms ongegronde) bezwaren hebben, echter ook uit menschen, die zich meer thuis gevoelen in een kleinen kring, waar men elkander persoonlijk kent en dus op meer persoonlijke belangstelling kan rekenen.

Een eigen plaats onder deze „concurrenten” nemen de sekten in, die door hun wervingsijver en hun fanatiek-autoritair optreden (zij alleen bezitten de waarheid en wie het niet met hen eens is, dwaalt) de onvasten en meestal Bijbel-onkundigen imponeeren. Deze sekten kunnen aangeduid worden als „onbetaalde rekeningen der Kerk”. In hun manier van optreden doen zij vaak denken aan bloedzuigers op het lichaam der Kerk.

De laatste twee van de 42 personen gingen tenslotte over naar het Leger des Heils.

Nu volgt de groep, die bedankte omdat haar verzoek om dispensatie van hoofdelijken omslag niet werd ingewilligd. Deze groep omvat 9 personen, dat is 7,3 %.

Eén van deze 9 gaf ziekte als oorzaak op; een ander, een vrouw, wier man Rooms-Katholiek was en die niet wenschte te betalen voor zijn echtgenoot, vroeg om deze reden dispensatie, terwijl de overigen zonder meer concludeerden, dat zij niet konden betalen.

In al dergelijke gevallen wordt een onderzoek ingesteld. Met het oog hierop werd in 1924 de reeds genoemde „Kerkerads-commissie voor de behandeling der brieven van hen, die zich wenschen af te scheiden van de Ned. Herv. Kerk” ingesteld.

Uit een advies, dat de Ouderlingenkring 15 September 1924 aan het Breed-Moderamen ¹⁾ van den Bijzonderen Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente te Utrecht uitbracht over de toen te constitueeren commissie, blijkt, dat ook de wijkcommissies de ingekomen afschrijvingen destijds reeds behandelden, want het advies luidt als volgt: „De commissie zal de ingekomen berichten van afschrijvingen zelf in ontvangst nemen en beoordeelen, of deze een extra behandeling door de commissie

¹⁾ Het Breed-Moderamen van den Bijzonderen Kerkeraad bestaat uit drie predikanten (praeses, scriba en eerstvolgende praeses van den Kerkeraad) en drie ouderlingen. De Bijzondere Kerkeraad wordt gevormd door de predikanten en ouderlingen der Gemeente.

vorderen of als gewoonlijk, door de betrokken wijkcommissie kunnen behandeld worden. Zij neemt ook de antwoorden der wijkcommissie in ontvangst. Eerst daarna worden de afschrijvingen ter administratieve afdoening aan de kosterij afgestaan".

Blijkbaar brachten de wijkcommissies niet over alle gevallen van afschrijving rapport uit. Op aandrang van het Ministerie van predikanten ¹⁾ zal dat dan anders worden. 't Geeft aan het Breed-Moderamen van den Bijzonderen Kerkeraad o.a. het volgende te kennen: het wil, dat in *alle* zaken eerst het advies zal worden ingewonnen van de betrokken wijkcommissie. Blijkt werkelijk, dat een gezin aan zijn financiële verplichtingen niet kan voldoen, dan wordt vrijstelling verleend. Maar dit geschiedt alleen in het uiterste geval.

Uit den aard der zaak zijn de inzichten van den kerkelijken Ontvanger en van de desbetreffende gezinnen lang niet altijd gelijk. Het gaat dikwijls maar om bedragen van enkele gulden. Is de ware belangstelling voor de Kerk aanwezig, dan zal het toch inderdaad uitzondering zijn, dat men daarvoor niet enkele centen of een dubbeltje per week zal kunnen wegleggen.

Stond dit voorheen ter beoordeeling van den kerkelijken Ontvanger en zijn ambtenaren, daarin is in Juni 1930 wijziging gekomen op aandrang van één van de wijkcommissies, die zich op 9 April 1930 met een schrijven richtte tot den Bijzonderen Kerkeraad. De klacht, daarbij weergegeven, wordt nog steeds gehoord: „Herhaaldelijk komt het voor, en dat zal zeker ook in andere wijken wel het geval zijn, dat bij bezoeken van personen, die hun lidmaatschap van de Kerk hebben opgezegd en bij het onderzoeken naar de oorzaken daarvan, te kennen gegeven wordt, dat men, toen men op het Bureau van den kerkelijken Ontvanger kwam mededeelen niet in staat te zijn kerkelijke belasting te betalen, door het bureaupersoneel onheusch werd behandeld, ja, zelfs dat van die zijde het advies werd gegeven om, als men niet betalen kan, zijn lidmaatschap van de Kerk maar op te zeggen".

Ook geldt nog steeds het volgende, dat daarbij opgemerkt werd: „Natuurlijk zal het meermalen voorkomen dat deze klach-

¹⁾ Het Ministerie van predikanten is het College dat alle dienstdoende predikanten omvat.

ten onbillijk zijn, en dat men zelf door blijkbaren onwil om te betalen, het personeel irriteert. Maar daarnaast bestaat toch ook de mogelijkheid, dat een of ander bezoeker inderdaad door ziekte als anderszins tijdelijk niet in staat is aan zijn verplichtingen te voldoen en daarom, waar hij toch gaarne lidmaat wil blijven, wil trachten een regeling te treffen. Wordt zoo iemand, voor wien zoo'n boodschap toch al niet aange-naam is, dan op boven omschreven wijze behandeld, of toegesproken, dan is daarvan onwillekeurig een bedanken het gevolg, waartoe men aanvankelijk allerminst het voornemen had".

In het schrijven merkt men dan verder op:

„Komt dan een of ander lid van Kerkeraad of wijkcommissie een bezoek brengen, dan is het in den regel reeds te laat, want men heeft nu eenmaal bedankt en wil daarbij dan nu ook maar blijven.

Het komt onze commissie voor, dat zulke personen moeten worden bezocht vóór ze hun lidmaatschap hebben opgezegd. Maar dat zal alleen mogelijk zijn, wanneer de betrokken ouderlingen of wijkcommissies tijdig kennis krijgen. Deze ouderlingen of wijkcommissieleden zijn de personen, die een onderzoek moeten instellen, of de weigering om te betalen c.q. het verzoek om uitstel, inderdaad grond van bestaan heeft, en die moeten trachten, indien daar redenen voor zijn, tot een vergelijk te komen. Dit ligt niet op den weg van den kerkelijken Ontvanger of zijn personeel. Daarom wordt aan den Bijzonderen Kerkeraad voorgesteld de Heeren Kerkvoogden¹⁾ te verzoeken aan bedoeld personeel opdracht te geven bij eventuele verzoeken om vrijstelling of uitstel van betaling zich persoonlijk van oordeelen of adviezen te onthouden, maar zoo spoedig mogelijk naam en adres op te geven aan den Bijzonderen Kerkeraad, opdat deze de zaak ter onderzoek doorgeve aan de betrokken wijkcommissie, die dan op haar beurt, na onderzoek, een advies zou kunnen uitbrengen aan Heeren Kerkvoogden".

Op dit schrijven wordt ingegaan; de Heeren Kerkvoogden geven den kerkelijken Ontvanger opdracht wekelijks aan den Bij-

¹⁾ Het *beheer* der kerkelijke goederen en fondsen der Hervormde Gemeenten in Nederland en de zorg voor de kosten van haar eeredienst zijn in iedere Gemeente opgedragen aan *Kerkvoogden*.

zonderen Kerkeraad opgave te verstrekken van de personen, die voor een bezoek vanwege dien Raad in aanmerking komen. Zij verzoeken van de bereikte resultaten in kennis te worden gesteld.

Het komt wenschelijk voor thans nog verder te gaan, door voor de genoemde gevallen een regelrecht beroep mogelijk te maken op de wijkcommissies; van haar mag men toch zeker aannemen dat zij de overtuiging is toegedaan, dat geestelijke belangen gaan boven financieele.

Behalve de genoemde personen lieten nog anderen zich afvoeren in verband met den hoofdelijken omslag: drie, die nog wel kerkelijk meelevend waren en dat misschien nog zijn. Er zijn verschillende menschen voor wie het alleen maar is een kwestie van: ik betaal geen „belasting" aan de Kerk.

Van de 124 besproken gevallen vormen deze 2,42 %.

Acht personen waren er, die nog wel eenige geestelijke belangstelling aan den dag legden, maar geen contact meer hadden met de Kerk en dus ook niet daarvoor wenschten te betalen. Zij vormen 6,45 % van de 124.

Twee vonden de belasting te hoog en bedankten daarom; 1,2 %.

Twee vroegen om uitstel en kregen toen toch weer een aanmaning. Aangezien hun dit niet aanstond, verbraken ze den band met de Kerk maar.

In twee gevallen weigerde de man, die zelf niets van de Kerk weten wilde, voor zijn vrouw te betalen.

Totaal waren het 27 gevallen waarbij de hoofdelijke omslag en kwesties in verband daarmee de aanleiding waren tot verbreken van den band met de Kerk. Dat is 21,77 %.

Het daarop volgende hoogste percentage wordt bereikt door personen die bedankten wegens bezwaren tegen de Kerk. Het waren er acht, d.i. 6,5 %. Natuurlijk waren de bezwaren niet voor allen dezelfde. We willen ze hier noemen.

1e. Er zijn tal van *sociale misstanden*, die de Kerk zonder protest maar liet en laat voortbestaan. Erger dan dat, ze werkt als 't ware zelf mee verschillende klassen te erkennen door in verschillende Kerken banken met vrije zitplaatsen en daarnaast betaalde zitplaatsen laten voortbestaan, zoodat op die manier de onvermogens van de meer vermogens gescheiden worden.

2e. Zoowel wat het sociale als het particuliere leven aangaat

kan de levenshouding van het kerkgaand publiek den toets der critiek niet doorstaan. In 't leven van anderen weet men van allerlei te veroordeelen bv. hun niet-kerkgaan, hun handelwijze op den Zondag, maar wat is er in eigen leven nog veel recht te zetten, wat is de liefde er vaak zoek!

3e. Er is nu \pm 20 eeuwen Christendom geweest. Wat is daarvan het resultaat? Is de wereld ook maar iets beter dan tevoren? En brengen de Christenen er zooveel meer van terecht dan de niet-Christenen? Beoogt „Christelijke“ politiek al niet evenzeer partijbelang als alle andere?

Terecht concludeerde hij, die deze opmerkingen maakte, echter: „het ligt niet aan de boodschap, maar aan de menschen“.

4e. De Kerk propageert liefde en eenheid, maar er is nergens zooveel verdeeldheid als juist binnen de Kerk.

5e. Gebrek aan belangstelling van de zijde van de Kerk. In verschillende gevallen waren wel eens eenige „heeren van de Kerk“ aan de deur geweest, maar deze bepaalden zich tot het bespreken van zakelijke aangelegenheden en lieten de geestelijke dingen volkomen rusten.

„Is de herder er niet om zijn schapen te zoeken?“

Opgemerkt dient, dat de van de lidmaten-boeken afgevoerden toch als doopleden geboekt blijven, daar de band, door den doop gelegd, niet kan worden te niet gedaan.

We willen genoemde klachten nog even wat nader bezien.

Wat onder 1e. vermeld werd, wordt werkelijk niet alleen gezien door hen, die buiten- of aan den rand van de Kerk leven; het wordt ook door de kern steeds meer als een misstand erkend.

Een geschrift als b.v. dat van Ds. Aris „De verlegenheid der Kerk“ vindt in breeden kring instemming. Hier is de juiste weg gevolgd: als levend lid der Kerk getuigen.

Het wordt tijd om van de tegemoetkoming aan onvermogenen in den vorm van afzonderlijke banken af te zien. Het zal voor deze categorie en zeer zeker voor hen, die buiten hun eigen schuld tot deze maatschappelijke gesteldheid gekomen zijn, een weinig gemakkelijker zijn als althans in de Kerk nu eens niet dat bepaalde stempel op hen gedrukt wordt, als ze dáár althans eens één mogen zijn, ook naar het uiterlijke, met alle anderen. De „wereld“ kijkt al genoeg op hen neer.

Wat onder ten 2e. is vermeld, moet zeker ten deele worden toegegeven. Maar dat mag toch geen reden zijn om zich aan de

Kerk te onttrekken! Men is toch niet verantwoordelijk voor wat anderen zeggen of doen en wordt daardoor toch zeker niet ontslagen van eigen verantwoordelijkheid, juist in die Kerk? Inderdaad, wanneer we de Kerk van haar menschelijken kant bekijken, treffen we heel wat onvolmaaktheden aan, maar er is óók, ja er is in de eerste plaats de andere kant. Immers de Kerk ontleent haar bestaansrecht aan de opdracht van haar Heer. Die opdracht blijft, afgezien van de vraag, of de menschen die geheel, of ten deele, of heelemaal niet aanvaardden.

Wat de klachten betreft die onder 3e. werden weergegeven, dient allereerst opgemerkt dat de klagers toch wel erg kortzichtig zijn, wanneer zij meenen dat het Christendom geen enkel resultaat heeft afgeworpen. Tal van werken van barmhartigheid zijn daar onder andere de vrucht van: ik denk aan de lange lijst van Christelijke inrichtingen die maatschappelijk en ethisch werkzaam zijn. Onze geheele cultuur is van Christelijke invloeden doordrenkt, maar voor zoover de klagers recht van spreken hebben, kunnen dezelfde opmerkingen gelden als voor de bezwaren onder ten tweede genoemd.

De klachten onder 4e. genoemd, voelen werkelijk ook niet alleen de buiten-kerkelijken. Er is èn in de Herv. Kerk èn in het geheele Protestantisme een ontzaglijke verdeeldheid. Men overschat in den regel de beteekenis daarvan. Niet dáárin is het kwaad gelegen. Het gevaar voor de Kerk wordt pas dàn in het leven geroepen, wanneer men bij al die verschillende inzichten vergeet, dat de Liefde de eisch is van den Heer der Kerk.

Wat onder 5e. wordt opgemerkt, is een veel voorkomende klacht. Er zijn twee kanten aan deze zaak. In de eerste plaats de kant van degenen die de opmerking maken. Ze klagen over gebrek aan medeleven van de zijde der Kerk, maar toonen zelf in den regel ook maar weinig belangstelling. Als de noodige interesse er was, was er ook wel kerkbezoek, of bezoek van van bijbellezingen enz. Toch zal de Kerk goed doen voort te gaan op den weg die reeds ingeslagen is ter versterking van den band met haar leden, vooral door huisbezoek.

Het hoofdstuk „huisbezoek” heeft daarover het één en ander opgemerkt en dat is de tweede kant van deze zaak, bezien van de Kerk uit.

Zes personen bedankten omdat zij vrijzinnig waren en de Herv. Kerk te Utrecht geen vrijzinnige predikanten beroept

(sinds 15 Mei 1942 is er een vrijzinnige hulpprediker door de Herv. Kerk benoemd). Zij voelden zich destijds in Utrecht practisch buiten het Hervormde Kerkyverband staan en wenschten de lasten van de Herv. Kerk, die hun belangen toch veronachtzaamde, niet mede te dragen. De met den „Protestantenbond“ verbondenen gaven dáár hun bijdrage reeds.

De verhouding tot de vrijzinnigen is een zeer moeilijke aan gelegenheid. Aangezien het hier om theologische kwesties gaat, zullen we daar niet op ingaan. Een enkel woord werd er over deze verhouding gezegd in Hoofdstuk I § 5: „Groepeeringen binnen de Kerk“.

Vijf personen bedankten, omdat zij, of familieleden niet in aanmerking kwamen voor kerkelijke ondersteuning. Daar de Ned. Herv. Kerk „volkskerk“ is en de groote massa der bevolking omvat, is het haar niet mogelijk aan alle aanvragen om ondersteuning gevolg te geven, zoodat alleen de kerkelijk medele venden, die niet door Maatschappelijk Hulpbetoon gesteund worden, daarvoor in aanmerking komen. Men is dan vertoornd over het feit, dat men wel in den hoofdelijken omslag moet deelen, maar niet in de termen valt voor steun. Zij vormen ruim 4 % van het totaal aantal.

Vier personen verbraken den band met de Herv. Kerk, omdat die Kerk vijandig stond tegenover hun politieke overtuiging.

Zes personen waren vertrokken zonder nader adres en zes anderen weigerden bezoek.

Eén bedankte wegens verschil van meening met de wijkver eeniging. Zij ging naar het Leger des Heils over, kreeg spijt en keerde weer tot de Kerk terug.

Om het behandelde overzichtelijk te maken recapituleeren wij: De Ned. Herv. Stadszending bracht in September 1942 verslag uit aan den Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente over 124 personen, die zich aan de gemeenschap der Ned. Herv. Kerk onttrokken hadden.

Het waren zoowel lidmaten, die uit de lidmatenboeken wenschten te worden afgevoerd, als doopleiden, die te kennen gaven, dat ze niet langer tot de Ned. Herv. Kerk wenschten te worden gerekend.

Daar dit 124-tal een toevallige greep is uit het totaal aantal, dat zich van het kerkelijk register liet afvoeren, kan het waarschijnlijk als pars pro toto dienen.

42	personen bedankten wegens ontbreken van geestelijke belangstelling, d.i.	33.87 %
19	" wegens overgang naar een andere kerkelijke Gemeente	15.30 %
27	" wegens hoofdelijken omslag of kwesties in verband daarmee	21.77 %
8	" wegens bezwaren tegen de Kerk	6,45 %
6	" omdat zij vrijzinnig waren	4.84 %
5	" in verband met weigering van diaconalen steun	4.— %
4	" in verband met politieke overtuiging	3.20 %
6	" niet bekend. Vertrokken zonder nader adres	4.84 %
6	" niet bekend. Weigerden bezoek	4.84 %
1	" wegens verschil van meening. Weer teruggekeerd	0.90 %
124		100 %

Naar het aantal opzeggingen van 1909 af werd een onderzoek ingesteld. 1909 was het jaar waarin de hoofdelijke omslag werd ingevoerd. Dit was voor verschillenden aanleiding zich aan de gemeenschap der Kerk te onttrekken.

De gegevens zijn helaas niet geheel volledig, maar geven toch een beeld (zie blz. 93).

De relatief hoge cijfers voor 1909 en 1910 hangen ongetwijfeld samen met de invoering van den hoofdelijken omslag.

Van 1911 af zien wij een vrij gelijkmatig verloop tot 1920. In laatstgenoemd jaar neemt het aantal opzeggingen met een geweldigen sprong toe. Daar zijn twee oorzaken voor aan te wijzen:

1. De zoogenaamde „Waalische kwestie“: Het Vrijzinnig deel der gemeente wenschte een vrijzinnig predikant beroepen te zien. Aan dezen wensch werd al gedurende jaren niet voldaan. Daarom vroegen omstreeks 1920 vele van deze vrijzinnige leden hun attestatie op, om zich naar de Waalische Gemeente te laten overschrijven, wat eerst na een lange procedure gelukt is.

Jaar	totaal aantal opzeggingen	leden	doopleden
1909	492	363	129
1910	352	170	182
1911	135	85	50
1912	115	77	38
1913	171	105	66
1914	102	37	65
1915	134	68	66
1916	129	52	77
1917	134	57	77
1918	245	132	113
1919	211	114	97
1920	797	380	417
1921	957	479	478
1922	747	267	480
1923		geen opgave	
1924	60	25	35 (slechts opgave van 15 Dec. af)
1925	515	243	272
1926	623	247	376
1927	488	226	262
1928	287	144	143
1929	252	103	149
1930	491	243	248
1931	459	164	295
1932	466	181	285
1933	418	148	270
1934	327	159	168
1935	307	135	172
1936	243	118	125
1937	137	69	68
1938	144	71	73
1939	170	73	97
1940	156	74	82
1941	176	76	100

2. In 1920 werd voor den hoofdelijk en omslag de gerechtelijke vervolging ingesteld. Ieder, die op den gestelden termijn niet aan zijn financiëele verplichtingen heeft voldaan, krijgt een dwangbevel, dat het vooruitzicht geeft, dat, wanneer men nog langer nalatig blijft te betalen, gerechtelijke vervolging zal plaats hebben. Voor vele wanbetalers is dit aanleiding geweest zich aan de Herv. Kerk te onttrekken. Deze maatregel ondervindt veel protest. Dat de Kerk dergelijke dwangmaatregelen ook nu nog toepast, zien velen als in strijd met haar wezen. Het totaal aantal dat 't lidmaatschap opzegde was in de periode van 1909 tot en met 1941 (met aftrek van de jaren 1923 en 1924 tot 15 December 10440: t.w. 4885 lidmaten en 5555 doopliden.

Een gedeelte van degenen die zich aan de Hervormde Kerk onttrokken, — hoe groot het procent is, is niet bekend, maar het is verreweg het kleinste deel, — ging over tot andere Kerkgenootschappen. De anderen vermeerderden het aantal: „tot geen Kerkgenootschap behoorenden”.

Men zou bij de afvoering der kerkelijk- en geestelijk-onverschilligen van zuivering kunnen spreken, al blijft het roeping der Kerk haar zorgen ook aan deze moeilijk meer bereikbaren te geven.

Aangewezen hiervoor is allereerst het kerkelijk orgaan: de Ned. Herv. Stadszending.

HOOFDSTUK VI.

DE NEDERDUITSCH HERVORMDE GEMEENTE IN HAAR RELATIE TOT DE STADSZENDING.

§ 1. Van „Vereeniging Utrechtsche Stadszending“ tot „Vereeniging Nederlandsch Hervormde Stadszending“.

Thans kan men niet meer spreken over de Ned. Herv. gemeente in Utrecht, zonder ook een plaats in te ruimen aan het werk der Ned. Hervormde Stadszending, daar deze arbeid uitgaat van den Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente.

Wel wordt in de Ned. Herv. Kerk steeds meer de roep gehoord: Kerk en Zending (daaronder natuurlijk ook Stadszending) behooren bij elkaar, zijn krachtens hun wezen één, maar dat houdt niet in, dat dit nu ook direct practische werkelijkheid zou zijn. In dit opzicht gaat Utrecht vooraan.

Moed geeft een uitspraak als: „de Kerk moet (daarom) *al* haar leden aanspreken op d(i)e „diakonia“¹⁾ waartoe zij allen *mede-geroepenen* zijn, opdat de in haar gelegde krachten zoo volledig mogelijk tot ontplooiing komen tot opbouw der gemeente en tot heil der wereld“, een uitspraak van de buitengewone vergadering der Algemeene Synode der Ned. Herv. Kerk van 27—29 Mei 1941.

Daarbij was deze wensch: „de Synode spreke uit: ten eerste, dat de toestand der Kerk, waarin ook het bestaan der verschillende Evangelisaties een vaste trek is geworden, een gevolg is van de *gezamenlijke schuld* van de heele Kerk en van alle richten en groepen, daar de opdracht der Kerk en de nood der wereld niet brandend genoeg zijn geweest in onze zielen, in de verantwoordelijke organen der Kerk en in de verschillende groepen“. Wordt hier bij 't woord „Evangelisaties“ gedacht aan

¹⁾ Het woord „diakonia“ is hier gebruikt in den wijden zin van „dienst“, zooals in het Nieuwe Testament van de diaconia van Christus gesproken wordt.

kerkhoudende organisaties binnen de Kerk, deze uitspraak zou ook kunnen gelden voor Evangelisatie-lichamen, zooals de Stadszending te Utrecht er één is.

Sindsdien wordt dat geluid meer vernomen. Door de Synode is een Hervormde Raad voor Inwendige Zending ingesteld. De taak van dien Raad is: „de vormen te zoeken, waarin de invoering van den arbeid der Inwendige Zending binnen de Kerk zich zal kunnen voltrekken”. (aldus omschreven door den Voorzitter 21 Dec. 1941).

Deze Hervormde Raad richt zich in een schrijven van 12 Jan. 1942 tot de „Vereenigingen, werkzaam op het terrein der Inwendige Zending”, waarin gezegd wordt: „de Raad is voortgekomen uit een nieuw en verlevendigd inzicht in wezen en taak der Kerk, dat samenhangt met een verdiept besef van den veelzijdigen, onpeilbaren nood der wereld en een groeiend bewustzijn van den eigen nood der Kerk, waaraan harerzijds tot dusver geen of slechts geringe aandacht is gewijd”.

„De bestaansreden der Kerk is immers deze, dat zij er is om den nood en in den nood der wereld”.

„Evangelisatie-arbeid in engeren en ruimeren zin, behoort tot haar arbeidsterrein”. „De Kerk, die zichzelf in deze liefdedaad niet verteert, faalt in de navolging van haren Heer”.

„Daarom ziet de Raad als orgaan van de Ned. Herv. Kerk het als zijn eerste taak deze Kerk te herinneren aan haar Zendingsopdracht” „en haar op te wekken zich verantwoordelijk te stellen voor hetgeen op dit gebied door Hervormde Instellingen in haar naam geschiedt”.

„Het gaat er om, levenwekkende betrekkingen tot stand te brengen. Daarom zijn de organisatorische vormen van secundaire beteekenis”.

De Hervormde Raad concludeert in een rapport over: „De Ned. Herv. Kerk en de Inwendige Zending” van Juli 1942: „De verbinding, welke in het opschrift is gelegd tusschen de Ned. Herv. Kerk en de Inwendige Zending is eerder eisch dan werkelijkheid”. „De Kerk is zich haar heilige roeping op dit stuk niet bewust geweest”.

Al vroeger hadden dergelijke stemmen zich doen hooren, maar dat waren stemmen van speciale Inwendige-Zendingsvrienden, die zich tot stimuleering van dit werk vereenigden in Conferenties voor Inwendige Zending, maar daar was het niet

de stem van de officiële Kerk, méér dan dat, de officiële Kerk liet soortgelijke uitspraken aan zich voorbijgaan. Slechts éénmaal, voor zoover ik kon nagaan, werd een kerkelijk Congres voor de Inwendige Zending georganiseerd en wel door de Classicale Vergadering van Amsterdam.

Ik kan niet met zekerheid zeggen, of dit het eenige geweest is, maar als er al meer gehouden zijn, blijven het toch uitzonderingsgevallen.

Bedoeld congres vond reeds plaats in 1895.

Het is verrassend de overeenkomst te bemerken tusschen de uitspraken van toen en die van den Hervormden Raad voor Inwendige Zending van nu: „Een iegelijk van ons heeft te begeeren, dat alle Christelijke arbeid in een gemeente door haren Kerkeraad wordt geëerd; de Kerkeraad daarentegen daarin gekend wordt en dus de arbeid zelf verbonden wordt met haar plaatselijk organisme; een moeilijk werk, zeker! maar een werk, waarvoor de tijd is gekomen en dat als geloofsdaad veel belooft”.

„De Kerk moet wegen zoeken, welke er toe leiden kunnen om die Evangelisatiën in hare organisatie op te nemen; zij moet trachten die opneming zóó te doen plaats hebben, dat het eigenaardige leven der Evangelisatie niet gedood wordt”.

Maar overigens bleek de Kerk weinig klankbodem te bezitten voor een dergelijk geluid.

Nu wordt in Synodale kringen de Evangelisatie-eisch niet alleen steeds duidelijker uitgesproken, maar er worden ook pogingen in het werk gesteld om de kerkelijke besturen, Classicale besturen ¹⁾ en Kerkeraden ²⁾ en via hen de gemeenten van de noodzaak daarvan te doordringen.

Zoo werd in Febr. '43 aan de Kerkeraden een missive gezonden van de door de Synode ingestelde „Commissie voor kerke-

¹⁾ Een Classicaal Bestuur vormt het bestuur over een Classis en bestaat uit praeses, assessor, scribe (allen predikanten) en twee om meer dienstdoende predikanten, benevens één ouderling voor elk tweetal predikanten, die in het Bestuur zitting hebben. Het aantal bestuursleden wordt bepaald door het aantal predikantsplaatsen en in een Classis. Onder een Classis verstaan we een bij kerkelijk reglement vastgesteld ressort.

²⁾ In Gemeenten met drie of meer predikanten is de Kerkeraad onderscheiden in een Algemeenen en een Bijzonderen Kerkeraad. De Algemeene Kerkeraad bestaat uit: predikanten, ouderlingen en diakenen eener Gemeente, de Bijzondere Kerkeraad alleen uit de predikanten en ouderlingen.

lijk overleg" over Gemeente-opbouw (zie Slotbeschouwingen). Deze bevatte o.a. de volgende zinsneden:

„De actie voor Gemeente-opbouw komt voort uit den arbeid van de door de Synode ingestelde Commissie voor kerkelijk overleg. Mobilisering en activeering der Gemeentelieden is eerste vereischte, en moet het doel zijn van alle kerkelijke leiding. Thans is dit zelfs levenseisch. Waarom?"

O.a. „Omdat we bij het broodnoodige Evangelisatie-werk het leekenapostolaat niet missen kunnen".

Om dit te bevorderen is uit de Commissie voor kerkelijk overleg een „Werkgroep voor Gemeente-opbouw benoemd".

De Algemeene Synodale Commissie heeft het onderwerp aan de orde gesteld voor de Classicale vergaderingen, opdat de officiele organen zoo vast mogelijk worden ingeschakeld.

Niet breedvoerige discussies zijn het doel, maar „de Kerk principieel en concreet aan het werk".

De Hervormde Raad voor Inwendige Zending organiseerde samenkomsten met ambtsdragers en organen van in- en uitwendige zending op een negental plaatsen van ons land in Februari 1943, (waaronder Utrecht), teneinde met hen van gedachten te wisselen over de verhouding van Kerk en Zending en hen voor te lichten over den arbeid, dien de Raad ter hand heeft genomen.

In de daartoe verzonden uitnoodiging sprak de Raad uit, dat door zijn instelling de Synode mede tot uitdrukking heeft willen brengen, dat ook de Inwendige Zending in wezen Kerkewerk is. Terwijl de Evangelisatie-gedachte nu dus groeiende is, was tot voor kort alleen in Utrecht het Stadszendingswerk uitgaande van den Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente. Sinds 1942 is dit ook in den Haag het geval.

Als men zegt: „Kerk en Zending zijn krachtens hun wezen één", dan is de Zending dus ook met de Kerk gegeven, dan geldt ook van de Utrechtsche Gemeente, dat zij zich haar roeping langen tijd niet bewust is geweest, maar toch eerder dan andere plaatsen tot het zich bewust worden daarvan gekomen is. Immers reeds in 1932 ging in Utrecht het Stadszendingswerk geschieden, in opdracht van den Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente.

Het aantal van hen, die tot geen Kerkgenootschap behoorden was toen in Utrecht reeds ruim 4000. We constateerden in Hoofdstuk I dat de tot geen Kerkgenootschap behoorenden voor

het grootste deel aan de Herv. Kerk ontvallen waren. Boven- dien namen lang niet allen, die dan wel tot de Ned. Herv. Kerk behoorden, aan het kerkelijk leven deel. (Zie Hoofdstuk II § 1).

Werk onder buiten-kerkelijken en onkerkschen was wel de- gelijk noodzakelijk.

Wanneer enkelen zich aan een gemeenschap onttrekken, dra- gen zij zelf natuurlijk in de eerste plaats de verantwoordelijk- heid daarvoor, maar hun die achter blijven, geeft zulk een zich onttrekken toch ook een opdracht; ten eerste: zich af te vragen, waar de oorzaak van de afscheiding der anderen ligt; ten twee- de: daarin naar eigen schuld te zoeken; ten derde: zooveel mo- gelijk te herstellen, wat werd verzuimd of verkeerd gedaan.

Het onder ten tweede vermelde is veel te weinig geschied. Bij velen was er veel meer een neerzien op hen, die de Kerk verlieten, dan een liefdevol trachten nog tot elkaar te komen.

Wijlen Prof. Dr. F. W. A. Korff liet zich op de oprichtings- vergadering van de Vereeniging „Kerkopbouw“ (16 Febr. 1931), sprkende over „Tweeërlei houding in de Kerk, t.o. van degenen, die van haar afkeerig zijn“, aldus uit: „Er is ten eerste een indi- vidualisme, dat zich in eigen vroomheid opsluit en van al het overige zich weinig aantrekt; ten tweede, de andere houding, die zóó veelvuldig voorkomt, dat men haar wel de doorsnee-kerke- lijke kan noemen. Bij haar bekommert men zich, hetzij in min- dere, hetzij in meerdere mate, wel degelijk om de situatie, maar men beschouwt deze geheel of bijna geheel, als de schuld van „de wereld“, van haar ongeloof en goddeloosheid“, welke hou- ding Prof. Korff natuurlijk afkeurde, daar „de Kerk er eenvou- dig heeft te zijn voor de wereld“.

Ook het onder ten derde vermelde is vrijwel niet geschied.

Een heel groot tekort is jarenlang geweest, dat de Gemeente, om de Bijbelsche uitdrukking voor kerkelijke gemeenschap te gebruiken, het bewust *zoeken van de gemeenschap* niet zag als inhaerent aan haar godsdienstig leven. Trouwens ook nu leeft het nog maar hier en daar en is nog lang niet algemeen te noe- men. Velen meenen, dat alleen ambtsdragers een taak hebben in het bewaren van de gemeenschap, maar dat degenen, die bui- ten deze categorie vallen, genoeg hebben aan zich zelf, daarbij blijk gevend van het feit, dat zij van het wezen dezer dingen heel weinig begrijpen.

Zeker, de notulen van den Algemeenen Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente te Utrecht van 24 Februari 1908 melden, dat besloten wordt tot de vorming van twaalf wijkcommissies, bestaande uit den predikant, de ouderlingen en de diakenen der betrokken wijken; en uit de notulen van den Bijzonderen Kerkeraad van 24 October 1909 blijkt, dat het streven dier Wijkcommissies gericht moet zijn o.a. op het zoeken van hen, die door de Kerk niet worden bereikt. Echter wordt daarin ook toegegeven, dat als er van niet-kunnen-bereiken sprake is, dat alleen kan zijn door gebrek aan werkkrachten. Inderdaad, daar gaat het om. En dat is nu juist een kwestie van instelling: de Gemeente beseft niet, dat het *haar* taak is, dat het hier gaat om „zijn of niet zijn”.

Echter ook door de bestuurslichamen der Kerk werd aan deze dingen niet voldoende aandacht geschonken. Althans eenige actie op dit terrein werd niet georganiseerd.

Is het dan wonder, dat in deze situatie een predikant, die het afbrokkelen van de kerkelijke gemeenschap niet langer meende te mogen aanzien, zonder zijn beste krachten te geven om die gemeenschap te bewaren en te herstellen, een keuze moest doen tusschen het „gewone” ambtelijke werk (catechisaties, kerkdiensten, huwelijksinzegeningen, begrafenissen, bezoeken in verband daarmee, ziekenbezoek enz.) en 't trachten terug te brengen van hen, die aan de gemeenschap ontvielen? Zoowel het een als het ander vraagt immers den geheelen mensch!

Dat het „zoeken van hen, die afgedreven waren” geen overbodige zaak was, was gebleken toen de Nederlandsche Tentzending in Utrecht gewerkt had in September 1908.

De Heeren Ds. E. B. Couvée (destijds Leider van de Nederlandsche Tentzending), L. J. H. v. d. Kloot Meyburg, C. R. Kühnen, A. P. van der Vlucht en Mejuffrouw C. van Heusde, voelden de noodzakelijkheid dien Evangelisatie-arbeid voort te zetten en vormden zich daartoe tot een voorloopig Comité. Gedurende den winter van 1908—1909 werden in „Irene” des Zondagsavonds om de veertien dagen Evangelisatie-samenkomsten gehouden, die druk werden bezocht. Ook werden voor geloovigen des Donderdagsavonds om de veertien dagen bijeenkomsten belegd, om Gods kinderen dichter tot elkander te brengen, hen samen te verbinden en daardoor het geestelijk leven te verdiepen.

In Mei 1909 deelde Ds. Couvée op een vergadering van bovengemeld Comité mede, dat hij zich door God geroepen gevoelde, zijn ambt als predikant neer te leggen en zich geheel aan den Evangelisatie-arbeid te wijden.

Met groote dankbaarheid werd van dit besluit kennis genomen. Het werd door het Comité beantwoord met de belofte „zich mede voor dit werk te geven en als voorloopig Comité voor Utrecht de zaak der Evangelisatie op zich te nemen”.

(Ontleend aan de Inleiding op de Notulen der Vereeniging Stadszending te Utrecht).

Als nu de vraag rijst: „Deed Ds. Couvée nu wel goed en consequent zich aan de gemeenschap der Kerk te onttrekken, terwijl hij toch juist aan die gemeenschap wilde bouwen?” dan bedenke men, dat de kerkelijke toestanden van dien aard waren, dat binnen het kerkverband deze taak nog geen plaats kon vinden.

Als Ds. Couvée zijn roeping aan den Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente van Utrecht bekend maakt, wordt in den Kerkeraad noch in het Ministerie van Predikanten met een enkel woord een poging gedaan om Ds. Couvée voor *die* taak, die toch inhaerent is aan het wezen der Kerk, voor haar te behouden. Het algemeene inzicht is blijkbaar, dat iemand, die Evangelisatie als speciale taak wil aanvaarden, dit niet in het kerkelijk verband kan doen. De wegen daartoe ziet men nog niet.

De notulen van den Algemeenen Kerkeraad van 24 Mei 1909 vermelden: „De praeses doet voorlezing van twee brieven van Broeder E. B. Couvée, meldende dat hij tegen 15 Juli eervol ontslag vraagt uit zijne bediening, omdat hij gemeend heeft, dat er naast den officieelen arbeid der Kerk, voor de bereiking van de massa, behoefte bestaat aan Evangelisatie-arbeid, terwijl Br. Couvée zich voorstelt, dezen te doen plaats hebben in geen geval tegen, maar zooveel mogelijk in verband met de Ned. Herv. Kerk.

Bovendien zegt Ds. Couvée in dit schrijven: „Kende de Kerk nog een andere bediening van het ambt, dan als predikant, ik zou mij gaarne in dienst onzer Kerk zijn blijven stellen. Nu dit evenwel nog niet zoo is, moet ik mij uit mijn bediening, hoewel noode, losmaken”.

„De praeses drukt het leedwezen der vergadering uit over

het heengaan van Br. Couvée uit onzen kring, maar bidt hem de voortdurende zekerheid toe, dat hij in dezen is in den weg des Heeren".

De Kerk kende nog niet 't instituut van: Predikanten voor de vervulling van bijzondere werkzaamheden. Dit ontstaat pas later en treedt 15 Jan. 1918 in werking. Was dit instituut er geweest dan was Ds. Couvée zeer waarschijnlijk voor de Kerk behouden. De Evangelisatie-arbeid zou dan vanuit de Kerk begonnen zijn.

Ds. C. was er zeer sterk van doordrongen dat Evangelisatie-arbeid in de geheele stad noodig was. Mochten er al predikanten zijn, die voor Evangelisatie-arbeid gevoelden — wat nog niet hetzelfde is als er praktisch toe komen —, nog niet kan gezegd worden, dat de Kerkeraad in zijn geheel daarvoor rijp was. Er mocht dan ook niet verwacht worden, dat binnen afzienbaren tijd deze arbeid voor geheel Utrecht zou worden ter hand genomen. Bovendien zouden andere predikanten bij een eventueelen aanpak van den Evangelisatie-arbeid niet dezelfde ervaring opdoen als Ds. Couvée, dat „het gewone ambtelijke werk" en Evangelisatie-arbeid op eenigszins ruimer schaal praktisch niet te combineeren zijn?

Zoo komt Ds. Couvée dan met zijn nieuwe taak buiten de Ned. Herv. Kerk te staan, al blijft hij er persoonlijk aan verbonden.

Zeker, wel wordt bij het afscheid van den Kerkeraad op 12 Juli 1909 gesproken van „droefenis over het heengaan van Br. Couvée, dien men zeer gaarne voor de gemeente had behouden. Hij (praeses) eerbiedigt echter diens besluit in breeder kring voor Gods Koninkrijk te gaan werken".

Immers, Ds. Couvée denkt zich niet te bepalen tot de ex-leden en leden van de Ned. Herv. Kerk (dit laatste zag de Kerk als haar taak — een taak, die ze echter, zooals wij reeds zagen, bij gebrek aan werkkrachten niet aan kon) — hij denkt zich heel bijzonder te richten tot degenen, die van het Evangelie vervreemd zijn, of ze destijds behoord hebben tot de Ned. Herv. Kerk, of dat misschien nog doen, of tot een ander Kerkgenootschap.

Ds. Couvée verzekert bij dit afscheid: „dat zijn arbeid zal blijven: opbouw en versterking der gemeente".

1 Juni 1909 werd de Vereeniging „Stadszending" te Utrecht

opgericht. 17 Juli 1909 werden de Statuten Koninklijk goedgekeurd.

De artikelen waar het voor ons doel op aan komt, zijn:

Art. 3: De vereeniging grondt haar bestaan en werkzaamheden op de beginselen der Evangelische Alliantie ¹⁾). Dienovereenkomstig:

- a. huldigt zij Christus als haar Hoofd;
- b. erkent zij de éénheid van het lichaam van Christus;
- c. eerbiedigt zij de Schriften des Ouden en des Nieuwen Verbonds en verwerpt zij alle leeringen, die daar tegen strijden.

Art. 4: Doel der Vereeniging is de bevordering van Gods Koninkrijk.

Art. 5: Zij wendt daartoe alle beschikbare middelen aan, die overeen komen met de beginselen, waarvan zij blijkens Art. 3 uitgaat, met dien verstande, dat zij zich voornamelijk wijdt aan Evangelisatie en opbouwning der geloovigen, evenwel met de bedoeling, dat ieder zich kerkelijk voege in dat verband, waarin hij, naar zijn geweten, meent te moeten verkeerren. Bovenbedoelde middelen zijn hoofdzakelijk: Evangelisatie-samenkomsten, samenkomsten tot verdieping en opbouwning van het geloofsleven, verspreiding van Christelijke lectuur.

Art. 20: Bij eventueele ontbinding der Vereeniging gaan hare bezittingen over aan de Utrechtsche Zendingsvereeniging.

Deze Statuten spreken niet van eenig bijzonder contact met de Ned. Herv. Kerk. Dit contact wordt echter wel gezocht, maar niet alleen met de Ned. Herv. Kerk, ook met de Gereformeerden met de Luthersche Kerk.

In 1926 werd de band met de Ned. Herv. Kerk verstevigd, doordat de Stadszending toen den naam aannam van Ned. Herv. Stadszending, terwijl in 1932 het Stadszendingswerk ging geschieden in opdracht van den Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente. Ds. E. B. Couvée en Ds. G. Koning (der Ned. Herv. Stadszending) werden toen weer predikant van de Ned. Herv. Gemeente.

¹⁾ De Evangelische Alliantie is een internationale vereeniging van Protestanten; ze werd in 1846 te Londen gesticht door leden van ongeveer 50 verschillende kerkelijke gemeenschappen. Zij stelde zich ten doel een liefdevolle verstandhouding te bevorderen tusschen de geloovige Protestantsche Christenen over de geheele wereld.

Wat in 1909 niet mogelijk was, is in 1932 mogelijk geworden. Dit spreekt van een groeiend verantwoordelijkheidsbesef bij de Kerk tegenover de van het Evangelie vervreemden.

§ 2. *Aanrakingen tusschen Ned. Herv. Kerk en Stadszending, die leidden tot versteviging van den onderlingen band.*

Volgens de notulen van den Kerkeraad en van het Ministerie van Predikanten van de Ned. Herv. Gemeente te Utrecht, aangevuld met gegevens, uit ingekomen stukken en Stadszendingsnotulen.

Over de aanrakingen die tusschen de Ned. Herv. Kerk en de Stadszending hebben plaats gehad, bevatten de notulen van den Algemeenen- en van den Bijzonderen Kerkeraad en van het Ministerie van Predikanten met de daarop betrekking hebbende ingekomen stukken en gegevens uit de Stadszendingsnotulen het volgende:

21 Mei 1909: Ds. Coucée verzoekt na zijn ontslag als predikant te worden toegelaten tot het geven van godsdienstonderwijs.

25 Juni 1909: De Commissie voor het godsdienstonderwijs adviseert gunstig te beschikken op het verzoek van Ds C.

Notulen Algemeene Kerkeraad 13 Sept. 1909: Ds. Couvée wordt gekozen tot ouderling der Ned. Herv. gemeente, welke functie hij aanvaardt.

Notulen Algemeene Kerkeraad 24 Jan. 1910: Bij de opening van het lokaal der Stadszending (3 Febr. 1910) laat de Kerkeraad zich door een van zijn predikanten vertegenwoordigen.

Tot de ingekomen stukken van den Bijzonderen Kerkeraad van *24 Oct. 1909* behooren de Statuten van de Vereeniging „Stadszending” met een begeleidend schrijven, waarin samenwerking wordt aangeboden. „Besloten wordt aan de Vereeniging te vragen, hoe zij zich de samenwerking in algemeene lijnen voorstelt”.

Op de vergadering van den *Bijzonderen Kerkeraad van 13 Dec. 1909* is een schrijven van het Comité der Stadszending in zake samenwerking ingekomen.

Dit schrijven houdt het volgende in: „Uit den aard der zaak zullen wij niet dan algemeene lijnen voor samenwerking kunnen aanwijzen. Het contact tusschen een zoo lang reeds gevormd en afgesloten lichaam als de Ned. Herv. Kerk en een nog

voor geheel nieuwe banen staande corporatie als de Stadszending, zal in menig opzicht slechts in de praktijk kunnen worden aangewezen en vastgesteld.

Uitgaande van de veronderstelling, dat het U en ons in oprechtheid er om te doen is tot zoo groot mogelijken zegen te zijn voor de zielen, hebben wij volle vrijmoedigheid, U voor te stellen, dat er een voortdurende uitwisseling van arbeid plaats hebbe in dezen zin:

Waar wij krachtens onze statuten niemand kunnen aannemen tot „lid" der Stadszending en ons geroepen achten ieder in dat kerkelijk verband te laten, waarin hij naar zijn geweten thuis behoort, zullen wij gaarne de gezinnen, door onzen arbeid onder het bereik des Evangelies gekomen, behulpzaam zijn om zich in dat verband te voegen en den Wijkpredikant daarvan verwittigen.

Van hunne zijde zouden wij dan ook gaarne ondervinden, dat zij of hun ouderlingen die gezinnen, die het kerkelijk leven nog niet kunnen volgen, op onzen arbeid opmerkzaam maakten en ons van hun bestaan verwittigden, opdat wij trachten mogen ook in die harten ingang te vinden met het Evangelie der verlossing.

Al heeft de Kerkeraad ook hierover niet de beslissing, toch willen wij als wensch en als middel tot samenwerking noemen, dat de Broeders predikanten, zooveel hun dit mogelijk is, in de Evangelisatie-samenkomsten het Woord verkondigen.

Ten slotte stellen wij U voor uit Uw midden wel te willen benoemen eene vaste Commissie, tot welke wij ons in voorkomende gevallen van onzekerheid kunnen wenden en die zich ook met ons in contact kan stellen, wanneer zij daartoe aanleiding vindt in onze wijze van samenwerking.

Het voordeel van zulk een vaste Commissie zal U duidelijk zijn, daar deze door voortdurende aanraking ook te beter zal kunnen beoordeelen langs welke wegen verdere samenwerking zal kunnen gevonden worden".

Gevolg is, dat besloten wordt te komen tot de benoeming van een vaste Commissie uit den Kerkeraad, om overleg met het Bestuur der Stadszending te plegen.

14 Febr. 1910 worden drie personen benoemd.

Besloten wordt aan deze Commissie voorloopig geen mandaat te geven.

Later biedt de Stadszending verschillenden wijken hulp aan. Leidsche Vaart (*Not. Bijz. Kerkeraad 24 Nov. 1913*) Bethlehemkerk (*Not. Bijz. Kerkeraad van 26 Jan. 1914*).

Met beide wijken is voor een gedeelte van de wijk een vrijwel gelijklopende overeenkomst gesloten, zoodat we volstaan met één van deze overeenkomsten weer te geven, n.l. die met de „Bethlehemkerk” omdat die het uitvoerigst is:

„Het gewone huis- en ziekenbezoek, benevens het bezoeken dergenen, die zich van buiten af in deze gemeente vestigen, zal geschieden door de Stadszending; de bezoeken naar aanleiding van kerkelijke handelingen blijven aan den Wijkpredikant en de Wijkouderlingen.

De Stadszending zal in overleg met den Wijkpredikant al die middelen aanwenden, die zij tot bevordering van de geestelijke belangen dezer wijkbewoners noodig acht en verzekert van hare zijde, de wijkbewoners steeds te zullen wijzen op de gelegenheden, welke de Kerk biedt tot onderwijs en stichting.

De Stadszending zal de gevallen, waarin ondersteuning noodig mocht blijken, ter kennis brengen van de Wijkdiakenen en in gevallen, waarin de Stadszending meent zich met armenzorg te moeten inlaten, daarvan kennis geven aan de diakenen”.

De Stadszending houdt den Kerkeraad van uitbreiding van haar werkzaamheden op de hoogte:

Aan de totstandkoming van de overeenkomst tusschen Wijk Leidschevaart en de Stadszending ging het volgende vooraf: *Stadszendingsnotulen*:

6 September 1913: „Van Ds. B. is het verzoek uitgegaan aan Ds. Couvée om zijn Wijkouderling te worden. Ds. Couvée is hierop niet ingegaan, omdat dit al zijn krachten zou vragen, maar wenscht nu aan Ds. B. voor te stellen den Leidscheweg en alles wat aan deze zijde van het water ligt, de Croeselaan enz. aan de Stadszending ter bearbeiding te geven en dan zijn ouderling te worden als schakel tusschen den wijkarbeid en de Stadszending. Dit vindt instemming.”

15 September 1913: „Met Ds. B. heeft Ds. Couvée een onderhoud gehad, waarbij zijn voorstel werd aanvaard.

Ook vermelden de *Stadszendingsnotulen* van

25 September 1913: De mededeeling van Ds. B. in de zitting van den Kerkeraad, om een gedeelte zijner wijk aan de Stadszending ter bearbeiding te geven, is daar zeer vriendelijk opgenomen.

Not. Bijz. Kerkeraad 26 Juni 1916: „Voorlezing wordt gedaan van een schrijven van 't Comité der Stadszending, behelzende de mededeeling, dat 's Zondagsmorgens voor de Prot. soldaten in het Hospitaal vanwege dit Comité godsdienstoefeningen worden gehouden". Dit geschiedt sinds begin April. Volgens genoemd schrijven is het ziekenbezoek in het Hospitaal aanleiding geweest, den Minister van Oorlog te vragen gelegenheid te mogen hebben tot het houden van godsdienstoefeningen.

Daarom verbaast het ons als in een rapport van de Commissie die benoemd is n.a.l. van de synodale circulaire over de geestelijke verzorging van militairen van Sept. 1920, gezegd wordt: „Zal de geestelijke verzorging der Herv. militairen meer dan tot dus verre tot haar recht komen, dan zal er meer moeten geschieden dan het catechiseeren, dat aan de beide jongste predikanten is opgedragen. Dan zal de noodige aandacht geschonken moeten worden aan het bezoek der zieken in en buiten het Hospitaal. De Kerk mag niet doen alsof deze dingen haar niet aangaan, en zal dus deze jonge menschen moeten doen bezoeken".

Over den arbeid der Stadszending wordt daarin niet gesproken.

De Stadszendingsarbeid was nog wel geen kerkelijke arbeid, maar de Stadszending had den Kerkeraad toch samenwerking aangeboden. Verwacht mocht worden dat in deze althans op samspreking zou zijn aangedrongen.

Not. Bijz. Kerkeraad 14 Mei 1917: „Doorgezonden aan ons adres een schrijven van de Stadszending aan de Commissie van Contact, bij welk schrijven wordt melding gemaakt van een nieuwen post, dien de Stadszending heeft geopend in de Fultonstraat".

In dit schrijven werd vermeld, dat deze opening geschiedde in tegenwoordigheid mede van den Wijkpredikant, aan wien aangeboden werd aldaar zijn catechisaties te houden, waarmede in het najaar een aanvang zou worden gemaakt.

Genoemd schrijven eindigde aldus: „Moge dit werk zoo tegemoet komen in de behoefte aan geestelijke verzorging van de bewoners dezer nieuwe wijk en ook de Herv. Kerk in haar taak aldaar een helpende hand bieden".

Blijkens de *notulen van den Alg. Kerkeraad van 8 Dec. 1919*, laat de Kerkeraad op het tienjarig bestaan van de Stadszending zich weer vertegenwoordigen door zijn Voorzitter.

28 Juni 1920 is bij den Bijzonderen Kerkeraad een schrijven van den Director-Voorzitter der Stadszending ingekomen, mededeelende „dat het Comité der Stadszending zijn arbeid in de Elinckwijk voorloopig zal staken, nu het blijkt, dat de Wijkpredikant, Ds. K., in de hulp-Oranjekerk een middelpunt voor het werk heeft gevonden”.

„Bovendien”, zoo zegt het schrijven, „zullen de gegevens die het Ds. K. kunnen vergemakkelijken den Stadszendingsarbeid aldaar voort te zetten, aan hem worden overhandigd”.

Met groote belangstelling wordt van dit schrijven kennis genomen en den Scriba opgedragen uiting te geven aan de gevoelens van dank van den Kerkeraad voor hetgeen in dat nieuwe stadsgedeelte gedaan is door de Stadszending in een tijd, dat de Kerk het niet kon.

De Stadszending is vanaf 1913 Reclasseeringslichaam.

In 1925 wordt de mogelijkheid onderzocht Reclasseeringswerk namens den Kerkeraad te doen.

De Commissie, die hiervoor aangesteld is, „adviseert, zich met de Stadszending te verstaan, die haar Reclasseeringswerk wil uitbreiden en omzetten in een Ned. Herv. Reclasseeringsvereniging”, (*Not. Bijz. Kerkeraad. 4 Mei 1924*).

Besloten wordt eens per jaar een collecte te houden voor dezen Ned. Herv. Reclasseeringsarbeid.

Not. Bijz. Kerkeraad 9 Nov. 1925. De Stadszending is bereid 't werk in Abstede los te laten en over te geven aan den Wijkpredikant, zoodra deze is overgekomen.

Ook kan Ds. de H. mededeelen dat de Stadszending nu officieel den naam draagt van: „Ned. Herv. Stadszending”.

Aan deze naamsverandering zijn in het comité der Stadszending verschillende besprekingen voorafgegaan, waarover de Stadszendingsnotulen het volgende geven:

30 April 1925: Ds. Couvée vreest, dat de Stadszending zich te veel opsluit, een nauw kringetje vormt, niet wortelt in het volle leven der Gemeente. Dit n.a.l. van het koperen feest der Amsterdamsche Stadszending, die de eerste moeilijke jaren achter den rug heeft en nu blijkt een groote plaats in de Gemeente veroverd te hebben. Ds. Couvée vraagt of wij ons Alliantie-standpunt (het standpunt der Evangelische Alliantie) niet moeten opgeven en een Ned. Herv. Stadszending worden, zooals tegenwoordig dikwijls geadviseerd wordt.

Dit punt wordt ampel besproken, maar allen zijn het er over eens, dat de Stadszending komt te staan buiten het groote leven en daardoor toevloeiing mist van nieuwe werkkrachten.

Het voor en tegen van eene Ned. Herv. Stadszending wordt nu door het comité ernstig overwogen. Men voelt, dat een offer gevraagd wordt als men 't werk op een breederen basis zal gaan verrichten. Maar de slotsom is, dat als het beter voor de zaak is en het Gods weg blijkt te zijn, de zelfverloochening moet worden beoefend door eigen standpunt op te geven.

16 Juli 1925: Ds. Couvée vertelt van een gesprek met Ds. M., die rijpelijk heeft nagedacht over de vraag: „Hoe is de Stadszending tot een Ned. Herv. Stadszending te maken?“, en tot de conclusie kwam, dat in de verhouding tot de Kerk geen verandering te brengen viel, dat de Stadszending bij de oprichting geen anderen weg heeft kunnen inslaan en dat aan haar positie in wezen niets veranderd kon worden. De naam Nederlandsch Hervormd zou bij haren titel gevoegd kunnen worden, maar zonder verandering in den toestand aan te brengen. Dit oordeel van Ds. M. wordt met blijdschap vernomen, want ook van onze zijde is, hoeveel er ook over nagedacht en geconfereerd is, geen andere uitweg gevonden. Zoowel Ds. M. als wij — het Comité der Stadszending — voelen, dat het niet aangaat zich onder de Ned. Herv. Kerk te stellen; Stadszending moet een vrij werk blijven, maar náár de Kerk toe, zooals van den beginne ook de bedoeling is geweest.

10 September 1925: „Ds. Couvée wenscht een vergadering te beleggen met de Commissie van Contact en Ds. M. om voor te stellen, dat in den Kerkeraad worde uitgesproken, dat er geen ander verband tusschen Kerk en Stadszending mogelijk is dan hetwelk nu reeds bestaat, een band des vertrouwens. Dit kan dan worden uitgesproken door den naam aan te nemen van Ned. Herv. Stadszending“.

De statuten van de Vereeniging Stadszending zijn inmiddels gewijzigd, en bij Koninklijk besluit van 30 Juli 1926 goedgekeurd. Het contact met de Ned. Herv. Kerk wordt hierdoor versterkt.

Art. 1 wordt dan gelezen als volgt:

„Er bestaat te Utrecht een vereeniging „Nederlandsch Hervormde Stadszending“.

Uit art. 5 wordt weggelaten: „evenwel met de bedoeling dat

ieder zich kerkelijk voege in dat verband, waarin hij naar zijn geweten meent te moeten verkeerem".

De eerste alinea van

Art. 7, aldus luidende: „Zij bestaat uit minstens 5 leden, welk getal kan vergroot worden krachtens wettig genomen besluit in een wettige vergadering“, wordt als volgt aangevuld: „Deze leden worden gekozen uit leden der Ned. Herv. Gemeente“.

Art. 20 wordt Art. 19 en gelezen als volgt: „Bij eventueele ontbinding der vereeniging gaan haar bezittingen over aan de samenwerkende Zendingcorporaties te Oegstgeest“.

Het heeft geen zin hier nog andere kleine wijzigingen te vermelden, wij constateeren, dat Art. 3 (zie blz. 103) onveranderd is gebleven.

Not. Bijz. Kerkeraad 23 Sept 1929: „De Ned. Herv. Stadszending wenschte wel subsidie van het Rijk voor haar zielszorgarbeid, dien zij sedert 1916 in het Militair Hospitaal verrichtte.

Zij kon echter geen subsidie krijgen, tenzij de Kerkeraad haar opdracht gaf tot dezen arbeid.“

Het moderamen adviseerde die opdracht te geven, maar tevens te verzoeken een jaarlijksch verslag over dien arbeid over te leggen aan den Kerkeraad.

Een deel van 't werk der Stadszending geschiedde dus voortaan in opdracht van den Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente.

9 Maart 1931 verklaart Ds. Couvée in de vergadering van den Algemeenen Kerkeraad, dat er reeds veel contact tusschen Kerk en Stadszending bestaat, maar dat dit kan worden uitgebreid. „De Stadszending begeert dit, zij wil garne dienen“.

11 Jan. 1932 vermelden de notulen van het Ministerie van predikanten dat voorbereidingen zullen worden getroffen om Couvée en Koning te benoemen als predikanten voor bijzondere doeleinden.

8 Febr. 1932 komt dit onderwerp ter sprake in den Algemeenen Kerkeraad. De praeses zet uiteen, hoe de ontwikkeling van de feiten tot dit voorstel heeft geleid. Onder veler hoorbare instemming wordt dit goedgevonden.

14 Maart 1932: *Notulen Alg. Kerkeraad:* De vereischte stappen voor de beroeping van de Heeren Couvée en Koning als predikanten voor bijzondere werkzaamheden zullen worden gedaan.

13 Juli 1932: *Notulen Alg. Kerkeraad:* Van het Provinciaal

Kerkbestuur van Utrecht is de goedkeuring ontvangen tot het vestigen van twee predikantsplaatsen voor bijzondere werkzaamheden.

Met algemeene stemmen zijn daarop de predikanten Couvée en Koning beroepen.

11 Juli 1932: Notulen Alg. Kerkeraad. Ingekomen stukken.

1. Van de predikanten Couvée en Koning, dat zij de op hen uitgebrachte beroepen aannemen.

2. Een mededeeling van dezelfde, dat de bevestiging en intrede zal plaats hebben 17 Juli in de Domkerk.

De notulen van de Stadszending van 24 Maart 1932 zeggen over deze aangelegenheid: „Ingekomen is het verheugend bericht dat door den Kerkeraad in de vergadering van 14 Maart het rapport der Commissie van zeven met algemeene stemmen is aanvaard. Couvée en Koning zullen dienvolgens beroepen worden als predikanten met bijzondere opdracht voor Stadszendings- en ziekenhuisarbeid. En uit tweetallen, aan te bieden door het Stadszendingscomité, zullen een ouderling en een diaken door den Kerkeraad gekozen worden om zitting te nemen in het Stadszendingscomité”.

16 Juni 1932: Allereerst constateert de voorzitter met dank aan God, dat de mijlpaal nu bereikt is van de beroeping der beide Stadszendingspredikanten Couvée en Koning als predikanten voor bijzondere werkzaamheden bij de Herv. Gemeente van Utrecht.

12 September 1932: Notulen Alg. Kerkeraad: de predikanten voor bijzondere werkzaamheden Couvée en Koning, in Juli l.l. als zoodanig bevestigd, worden binnengeleid door een commissie. Praeses verwelkomt hen met hartelijke woorden en spreekt den wensch uit, dat deze nieuwe verhouding de Kerk en de Stadszending ten goede kome.

11 Juni 1934: Notulen Alg. Kerkeraad: De praeses brengt thans ter tafel een schrijven van de broeders E. B. Couvée en G. Koning, waarin zij verzoeken hun ook in de leiding van den Kerkeraad dezelfde bevoegdheden te geven als de andere predikanten, alsmede afvaardiging naar de classicale vergaderingen. Praeses zet aan de hand van Artikel 20, tweede lid Algemeen Reglement der Ned. Herv. Kerk uiteen, dat de predikanten voor de vervulling van bijzondere werkzaamheden, dezelfde bevoegdheden hebben als andere predikanten, tenzij de Kerke-

raad hun vrijstelling verleent op hun verzoek. De bedoeling is, dat het verband met de Kerk zoo nauw mogelijk zij. De vergadering vereenigt zich met deze zienswijze.

Sinds het verband tusschen Kerk en Stadszending is gelegd, is de samenwerking groeiende.

25 September 1939. Notulen Alg. Kerkeraad: Ds. Couvée wordt door het Ministerie van predikanten benoemd in de Commissie voor Kerkelijk leven (de commissie die tot taak heeft meer activiteit in de gemeente te brengen en den gemeenschapsband te versterken).

Aan de uitnoodiging voor het „Jeugdappèl“ in Mei 1942 nemen ook Stadszendings-jongeren deel. Aan alle Hervormde jongeren in Utrecht, die niet kerkelijk meeleeften, werd voor drie Evangelisatie-avonden in de Domkerk een uitnoodiging gebracht, waarbij de vraag gesteld werd, of men soms ook huisbezoek wenschte.

Naar den oorspronkelijken opzet zou dan ook de Stadszending aan het nawerk (het zoeken van persoonlijk contact door huisbezoek) deelnemen. Om onverklaarbare redenen wordt echter de Stadszending van deze taak, waarvoor zij de eerst-aangewezen zou zijn, uitgesloten.

In het Comité der Stadszending wordt *19 September 1942* de wensch uitgesproken, dat alles wat tot misverstaan aanleiding kan geven, worde weggeruimd.

Op een vraag van den Kerkeraad, of „de Commissie van contact tusschen Kerk en Stadszending“ nog als bestaande moet worden erkend, zal in ontkennenden zin geantwoord worden. Tevens zal aan den wensch tot verinniging van de samenwerking uiting worden gegeven: alleen die verhouding is de juiste waarbij de Stadszending als een organisch deel der Kerk wordt beschouwd“.

Op verzoek van het Breed-Moderamen van den Kerkeraad had *16 October 1942* een onderhoud plaats van het Breed-Moderamen met den Voorzitter der Stadszending, waarbij laatstgenoemde gelegenheid kreeg zijn gedachten uit te spreken. Aangedrongen werd op een zuivere verhouding van Kerk en Stadszending. De Stadszending worde niet gezien als een verwante, sympathieke vereeniging naast de Kerk, maar als een organisch deel daarvan — een kerkelijke wijk zonder geografische grenzen.

Met sympathie wordt deze gedachte ontvangen.

Men meent dat veel zal zijn gewonnen, als voor de Stadszending, evenals voor de wijken, ouderlingen worden benoemd.

Enkelen meenen dat men eerst daarover den ouderlingenkring zelf zal moeten hooren.

In den Bijzonderen Kerkeraad van 27 December 1942 wordt tot benoeming van ouderlingen, ook voor de Stadszending, besloten.

In Maart 1943 wordt een sub-commissie geïnstalleerd van den Hervormden Jeugdraad. Deze sub-commissie ontvangt de opdracht Evangelisatie-werk onder buitenkerkelijke meisjes te stimuleeren. In deze commissie, die uit negen leden bestaat, hebben vier Stadszendings-arbeidsters zitting.

20 Maart 1943, *Notulen Alg. Kerkeraad*: De „Collecte voor de Evangelisatie, uitgaande van de Ned. Herv. Stadszending“, zal voortaan heeten: „Collecte voor de Ned. Herv. Evangelisatie“ (Stadszending).

Bedoeling is, dat ook in den naam van de jaarlijks gehouden collecte tot uiting zal komen, dat het Stadszendingswerk Kerkerwerk is.

Verschillende onderwerpen die in den Kerkeraad of in het Ministerie van predikanten besproken werden, de Stadszending betreffende, kwamen uit den aard der zaak ook ter sprake in het Comité der Stadszending, zoodat zijn notulen hier en daar die van Kerkeraad en Ministerie van predikanten aanvullen. Voor zoover dit het geval is, maakten wij daarop reeds attent.

Er zijn echter andere onderwerpen, die niet in den Kerkeraad of in het Ministerie van predikanten behandeld werden.

Voor zoover het aanrakingen met Wijk-commissies betreft, gaven we deze weer in het hoofdstuk: „Het kerkelijk wijkwerk“.

De Stadszendingsnotulen geven dan het volgende: (de groote hiaten zijn te verklaren uit het feit, dat in de tusschenliggende perioden onderwerpen besproken werden, die ook in den Kerkeraad ter sprake kwamen).

Notulen 30 September 1910: „Er is een schrijven van Ds. G. ingekomen, waarin deze verzoekt de Bijbellezing en Bidstond niet op Donderdagavond te houden, omdat dit dan samen valt met zijn Bijbellezing. Hiertegen geen overwegend bezwaar

zijnde, wordt de avond in Bethel op Woensdagavond gesteld".

15 September 1913: „Over de installatie van Ds. Koning (den nieuw benoemden Director-Secretaris der Stadszending) wordt nader gesproken. Aan de Kerkvoogden is de Buurkerk voor de plechtigheid aangevraagd".

19 September 1913: „Ds. C. deelt mede dat er bezwaar is tegen het afstaan van de Buurkerk op Zondag 12 October, daar op dien datum de dankzegging na het Heilig Avondmaal plaats vindt. Eigenlijk is er bezwaar tegen het afstaan van een kerkgebouw op elken Zondagavond, omdat er dan in de Domkerk een beurt is te zeven ure. Daarom wordt overeengekomen de installatie van Ds. Koning te doen plaats hebben op Woensdag 8 October, des avonds te acht ure en daarvoor aan Kerkvoogden de Domkerk aan te vragen".

25 September 1913: „Door den Kerkeraad is toestemming gegeven tot gebruik der Domkerk voor de installatie van Ds. Koning.

De merkwaardige toenadering van den Kerkeraad wordt met grooten dank aan God door de vergadering opgemerkt en besproken".

29 Januari 1915: „Ds. C. deelt nog mede, dat hier in Utrecht een vergadering zal plaats hebben van hen, die in verschillende steden de Stadszending behartigen, zulks ter voorbereiding van de vergadering met de Synodale commissie".

„De bedoeling is prae-advies uit te brengen over de vraag in de Synode aanhangig gemaakt: welke plaats zullen predikanten, die eervol ontslag hebben aangevraagd om ander geestelijk werk te verrichten, voortaan in de Kerk innemen.

Ds. C. is tot onderhoud met een commissie uitgenoodigd".

12 Maart 1931: In 't Predikbeurtenblad zal van wege den Kerkeraad een aanbevelend woord gesproken worden voor de wijdingsavonden in Silo ¹⁾ gedurende de „stille week". Zijn zulke verschijnselen niet bemoedigend?

8 Juni 1934: Zondag 21 October zal, zoo God wil, des morgens

¹⁾ Silo is de naam van het hoofdgebouw der Stadszending. Deze naam is ontleend aan den Bijbel: Genesis 49 : 10, waar Silo een profetische naam is voor den Messias. Tevens is gedacht aan de tweede beteekenis: Jozua 18 : 1; hier is Silo de plaats waar de tent der samenkomst van de Israëlieten is opgericht.

in de Domkerk het 25-jarig bestaan van de Stadszending worden herdacht.

12 November 1937: De voorzitter der Stadszending zal met Scriba O. (den secretaris van den Kerkeraad) praten over het plaatsen der Stadszending op de lijst der kerkcollecten in 1938, waarvoor Br. V. (de door den Kerkeraad aangewezen diaken in het comité van de Stadszending) in den Kerkeraad reeds warm gepleit heeft.

21 April 1939: Het verslag der Stadszending over 1938 is door den Kerkeraad ontvangen en met dank en erkentelijkheid beantwoord.

Het was het eerste verslag, dat door de Stadszending aan den Kerkeraad aangeboden werd. Het begint met de opmerking: „Dat het aanbieden van een verslag aan den Kerkeraad niet eerder geschiedde, rekent het comité zich als een verzuim aan. Dat dit thans wel geschiedt heeft tweeërlei oorzaak:

1e. meenen wij, dat het besef nog te weinig is doorgedrongen, dat heel deze arbeid thans geschiedt in opdracht van den Kerkeraad en als zoodanig recht heeft op de volle belangstelling der Gemeente;

2e. is onze overtuiging, dat een nog meer openlijke en intensieve samenwerking tusschen Kerk en Stadszending, de Kerk in haar steeds moeilijker wordenden toestand alleen ten goede kan komen.

In 1909 stonden hier ingeschreven als „tot geen Kerkgenootschap behoorend“: 4343 personen. In 1930: 25.415.

Deze climax houdt aan: 1935: 27.392

1936: 27.574

1937: 27.890

1938: 28.140

Wie de toestanden van nabij kent, weet bovendien, hoe los de band is met tallozen, die dan voor 't uiterlijk nog niet met de Kerk hebben gebroken.

Bij ons 't besef: „hoewel wij alle krachten inzetten, zijn wij niet opgewassen tegen den stroom“.

Ons vragen is: „laat ons toch staan schouder aan schouder, opdat er niets van de kracht verloren ga, die wij tezamen door Gods genade zouden kunnen inzetten“.

Allerlei aanrakingen zijn er dus geweest, zoowel voor als na de tot standkoming van de eenheid van Kerk en Stadszending.

§ 3. *Punten waarin verschil van inzicht heerschte tusschen Ned. Herv. Kerk en Stadszending.*

Volgens de notulen van den Kerkeraad en van het Ministerie van predikanten van de Ned. Herv. gemeente te Utrecht, aangevuld met gegevens uit ingekomen stukken en Stadszendingsnotulen.

Hoewel we van het begin der Stadszending af op groeiend contact met de Ned. Herv. Kerk kunnen wijzen, sluit dat niet uit, dat ook wrijvingen voorkwamen.

De Kerk, die Ds. Couvée uitleidde, schijnt het in de practijk moeilijk te hebben kunnen verwerken, dat een Ned. Herv. predikant nu naast de Kerk arbeidde, een predikant, die aan die Kerk verbonden bleef, in steeds ruimer kring werkte, maar buiten de auspiciën van den Kerkeraad stond.

Het was ook niet makkelijk. Immers, alles wat de Stadszending deed, zou de Kerk gedaan moeten hebben.

Hebben we de aanrakingen die den band versterkten, tusschen de Ned. Herv. Kerk en de Stadszending uit beider notulen en ingekomen stukken nauwkeurig nagegaan, we willen dat ook doen met de terreinen waarop zij van inzicht verschilden, opdat de onderlinge verhoudingen in het juiste licht worden gezien.

De reactie op de aanbieding van samenwerking is, volgens de notulen van den *Bijz. Kerkeraad van 24 Oct. 1909* als volgt: „Br. B. meent, dat wij vooralsnog den loop van zaken zullen moeten afwachten, omdat deze vereeniging iets anders dan Stadszending uitsluitend ten behoeve van de Ned. Herv. Gemeente bedoelt, n.l. het zoeken van diegenen, die door de *Kerken* niet kunnen worden bereikt, terwijl onder ons juist de wijkvereenigingen dit werk zeer ter harte nemen en dus van niet kunnen bereiken ten onzent alleen door gebrek aan werkkrachten sprake kan zijn.

Br. v. B. meent, dat elke arbeid voor Gods Koninkrijk door den Kerkeraad met blijdschap moet worden begroet; Br. de J. deelt mede, dat veel huisbezoek bij onkerkelijken door deze vereeniging wordt gedaan en wijst er op, dat zij samenwerking aanbiedt.

De scriba is van oordeel, dat vermeerderde werkzaamheden

slechts dan met blijdschap kunnen begroet worden, indien door getroffen regelingen voorkomen wordt, dat tweemaal hetzelfde wordt gedaan en stelt tegenover de opmerking van Br. de J., dat aanbieding van samenwerking, zonder eenige aanduiding van de wijze waarop, te weinig zegt, om daarvan gezegende vruchten te kunnen verwachten.

Br. T. meent dat onderlinge afspraak nu dubbel noodig wordt en stelt voor aan de Vereeniging te vragen hoe zij zich in algemeene lijnen de samenwerking voorstelt.

Aldus wordt besloten".

Zooals we in § 2 zagen, kwam het toen tot de instelling van een commissie van contact.

De verschilpunten, in de kerkelijke notulen gemeld, zijn grootendeels tot drie terreinen terug te brengen:

1e. de verhouding tot de *Diaconie*.

De Stadszending houdt eenmaal des jaars haar collecte voor stille armen. Tegen Kerstmis krijgen zij, die daarvoor in aanmerking komen, een gift thuis gestuurd, anoniem.

Broeders diakenen vreezen, dat daardoor de Stadszending zich op hun terrein begeeft.

Zij uiteten dat in een schrijven aan den Kerkeraad:

„Waar de Stadszending zich bij haar optreden heeft aangediend als een arbeid, die der Kerk ten goede zoude komen, bevreemdt het ons zeer, haar nu met dit werk bezig te zien, waardoor zij de Kerkelijke Armenzorg niet alleen voorbij ziet, maar zelfs nadeel toebrengt.

Wij hebben daarom niet kunnen nalaten, dit te Uwer kennis te brengen, met het verzoek, maatregelen te beramen, opdat aan dit optreden der Stadszending een einde worde gemaakt".

Notulen van den Alg. Kerkeraad van 13 Febr. 1911: Het rapport, uitgebracht door de Commissie van contact tusschen de Ned. Herv. Kerk en de Stadszending inzake de collecte voor stille armen, vanwege „Silo" ¹⁾ gehouden, naar aanleiding van een brief van Broeders diakenen, concludeert, dat deze collecte als zoovele andere collecten buiten de beoordeeling van den Kerkeraad ligt, dat „Silo" ook zeker niet beoogde op 't terrein

¹⁾ In § 2 van dit hoofdstuk werd er reeds op gewezen dat het hoofdbouw van de Stadszending den naam „Silo" draagt. Ten onrechte wordt deze naam hier en daar gebruikt als men het werk der Stadszending bedoelt.

der Diaconie te komen. Op verzoek van Broeders diakenen wordt dit rapport aan hun college doorgezonden.

Vergadering van *den Alg. Kerkeraad van 8 Mei 1911*:

Ingekomen een schrijven van Broeders diakenen naar aanleiding van het rapport der Commissie van contact inzake de collecte voor stille armen vanwege „Silo“.

Dit rapport van de Commissie van contact houdt o.a. het volgende in:

„Wij gelooven dat hetgeen, alléén tegen Kerstfeest (en op hoevele wijzen geschiedt dit niet het geheele jaar door!) op de talrijke collectelijsten voor Zondagsschool-Kerstfeesten wordt opgehaald, dit bedrag (n.l. het door de Stadszending voor stille armen gecollecteerde) stellig eenige malen zal overtreffen“.

Voorts is 't Uwer commissie gebleken, dat deze som door de Stadszending gevraagd en bestemd geworden is voor z.g.n. „pauvres honteux,“ armen, die er niet aan *denken* zich bij de Diaconie om ondersteuning aan te melden.

Ook heeft de Stadszending er niet aan *gedacht* deze lieden te gaan „verzorgen“, maar slechts beproefd één enkele maal hun een blijden Kerstdag te bereiden, door hun een anonieme verassing thuis te bezorgen.

En dat niet alleen bij leden onzer Kerk, maar ook bij Afgescheidenen en zelfs bij Roomschen.

Dit ligt geheel in de lijn der Stadszending, die volstrekt *geen* Kerkelijk karakter wensch aan te nemen, wier statuten haar dit ten eenen male *verbieden* en wier ernstig streven het is en blijven *zal* nimmer den schijn zelfs van een apart kerkje te willen vormen, aan te nemen.

Mochten er — wat ons natuurlijk niet mogelijk was te beoordeelen — onder deze met Kerstfeest anoniem door ons verblijden óók enkelen zijn, die in de termen vielen van door Brs. Diakenen bedeed te *kunnen* worden, dan is dit ongetwijfeld slechts een zeer gering gedeelte geweest.

Waar Broeders diakenen in hun meergemelde klacht verzoeken „*maatregelen te beramen, opdat aan dit optreden der Stadszending een einde wordt gemaakt*“, gelooft Uwe commissie dat zij U tot geenerlei maatregelen van dien aard behoeft te adviseeren.

De Stadszending bleek ons ten volle bereid over *elke* zaak, waarbij zij zelfs maar *kans* liep op het terrein van Diaconie of

Kerkeraad te komen, met deze colleges te rekenen, en zij wenscht angstvallig te waken tegen *allen* schijn alsof het haar te doen is om concurrentie met of afbreuk aan den arbeid der Kerk, die zij veeleer hoopt te *steunen* met alle kracht.

Maar . . . het worde niet vergeten dat de Stadszending geen corporatie is uit en ten behoeve van de Ned. Herv. Kerk alleen, al zal uit den aard der zaak haar arbeid voor het aller-grootste deel *onze* Kerk ten goede komen. Ons zijn reeds personen bekend, die vroeger geheel *buiten* de Kerk leefden, maar door den arbeid der Stadszending 't lidmaatschap, de prediking en de sacramenten in onze Kerk gingen begeeren.

De Stadszending staat op den grondslag der Evangelische Alliantie, en dient de belangen van het *Godsrijk in het algemeen*.

Zij acht zich geen *Kerkelijke* taak aangewezen, maar begeert *Evangelisatie-arbeid* te verrichten, en zij vertrouwt dat alle leden onzer Kerk, ook van den Kerkeraad onzer gemeente, zich zullen kunnen en willen verheugen in *iedere* poging, die de waarheid des Evangelies en de barmhartigheid van onzen grooten Hoogepriester, nader wil brengen tot hen die, *in of buiten* de Ned. Herv. Kerk daaraan zoo grootelijks behoefte hebben.

Zóó heeft dus Uwe commissie, den ijver van Broeders diakenen waardeerende voor de belangen aan hunne hoede toevertrouwd, toch deze hunne klacht ongegrond moeten verklaren daarin echter vindende een welkome aanleiding, zich nog eens nader met den arbeid der Stadszending in te laten, een arbeid, dien zij van harte in de belangstelling en in de gebeden van den Kerkeraad blijft aanbevelen."

De diakenen toonen zich daarover niet voldaan.

Vandaar bij de volgende gelegenheid weer een klacht:

Notulen Alg. Kerkeraad van 23 December 1912.

Een schrijven n.a.l. van deze klacht beëindigt Ds. Couvé aldus:

„Is het te doen om samenwerking en overleg, dan is geen corporatie daar méér toe bereid dan de Stadszending.

Maar dan sla men een anderen weg in dan den tot nu toe gevolgte”.

Br. S. maakt deze opmerking: het is voor den Kerkeraad zeer moeilijk over deze vaak persoonlijke zaken een juist oordeel te vellen.

Het kon in het belang der zaken zijn dat Broeders diakenen iets wisten van de stille armen door „Silo” thans geholpen.

Br. A. wil deze conclusie trekken: aan de Commissie van contact schijnt wel iets te ontbreken.

Hij stelt voor deze te doen vervangen door een commissie uit den Alg. Kerkeraad, waardoor ook diakenen in deze commissie zitting zouden krijgen.

Over de „Armenzorg” der Stadszending vermelden *haar notulen van 14 Juli 1910* haar standpunt:

„Na eenige discussie komt men overeen dat de Stadszending als zoodanig geen armenzorg moet uitoefenen, omdat dit niet op haar weg ligt en de geestelijke arbeid er door geschaad zou worden.

Alleen bij uitzondering, als het geldt gezinnen, die geheel met de Stadszending medeleven en die niet door een Wijkcomité kunnen geholpen worden, moeten wij den noodigen steun verleen en daarvoor den inhoud van het busje van het Comité gebruiken.

25 Oct. 1915: Eén der diakenen stelt de vraag: „of de Kerkeraad de Commissie van contact met de Stadszending opmerkzaam wil maken op het feit der spijsuitdeeling des Zondagsmorgens in „Silo”, waardoor de desbetreffende menschen verhinderd worden de godsdienstoefening bij te wonen”.

22 Nov. 1915: Nog wordt voorgelezen een antwoord van de Commissie van contact met de Stadszending met begeleidend schrijven van Ds. Couvée, betreffende spijsuitdeeling des Zondagsmorgens in „Silo”.

Voor kennisgeving aangenomen.

In het oorlogsjaar 1915 is de Stadszending er n.l. toe overgegaan het overgeschoten eten uit de kazerne dagelijks uit te deelen.

Dit geschiedt ook des Zondagsmorgens tusschen 9 en 10 uur.

Het schrijven van Ds. Couvée houdt o.a. het volgende in:

„Het bezwaar door den Kerkeraad te Uwer kennis gebracht, is ook door ons gevoeld.

Minder met het oog op degenen, die op dat uur, de in de kazerne overgeschoten ochtendsoep komen halen, als wel met 't oog op hen, die met de uitdeeling zijn belast.

Onder de eerste rubriek toch, die uit allerlei gezindten bestaat, zullen er wel geen gevonden worden, die daardoor van een kerkgang worden afgehouden.

't Grootste bezwaar is evenwel dit, dat de kazerne-spijzen, door hun bijzondere manier van bereiding, niet een halven dag kunnen worden goedgehouden, maar ten spoedigste moeten worden uitgedeeld en genuttigd.

Daar het middagmaal des Zondags in de kazerne vroeger is afgeloopen, wordt nu het middageten ook vroeger verdeeld, zoodat er nu voor niemand een belemmering is, om althans de avondkerken te bezoeken".

2e. De overname van kerkelijk werk door de Stadszending wordt in den Kerkeraad scherp becritisceerd.

Notulen Bijz. Kerkeraad 26 Januari 1914.

„Ingekomen is bericht van Br. X ¹⁾ over een schikking met de Stadszending omtrent overdracht van werkzaamheden".

Br. L. zegt: „De predikanten hebben het recht niet zich boven den Kerkeraad te verheffen, ze mogen niet vragen wie zij maar willen. Op deze wijze wordt de Gemeente de dupe". Er is n.l. al een bezwaarschrift van den volgenden inhoud binnen gekomen van enkele inwoners van de desbetreffende wijk omtrent de overdracht van werkzaamheden in de wijk, aan de Stadszending:

„Ondergeteekenden geven beleefdelijk te kennen dat zij nota hebben genomen van de mededeeling, gedaan in 't Predikbeurtenblad, welke mededeeling inhoudt, dat een deel van 't herderlijk werk, verricht door Ds. X. aan de Stadszending zal worden overgedragen.

Met genoemde schikking kunnen zij niet sympathiseeren, aangezien ze van een dergelijke willekeur niets willen weten.

Tevens brengen zij ter kennis van den Kerkeraad de Stadszending niet in hunne woningen te zullen ontvangen.

Hopende dat deze poging met den gewenschten uitslag mag bekroond worden,"

De Notulen van den Bijz. Kerkeraad van 26 Jan. 1914 vervolgen dan:

Br. X. doet voorlezing van een stuk waarin hij zijne zienswijze omtrent samenwerking met de Stadszending verdedigt.

Br. L. wijst erop, dat hier strijd is tusschen beginselen, de één voelt voor de Stadszending en de andere is daartegen.

¹⁾ Hier en daar zijn de initialen gefingeerd .

Velen in de Gemeente begeeren de Stadszending niet.

Br. praeses wijst op het pijnlijke dat men in zijn wijk arbeiders van de Stadszending treft, als men zelf zich inspant boven krachten.

Ook betreurt hij dat zooveel offervaardigheid op deze wijze aan de Kerk wordt onttrokken.

3e. Moeilijkheden ontstaan uit het feit dat er soms samenkomsten door de Stadszending worden gehouden, waarvan men meent dat ze afbreuk doen aan het kerkbezoek.

Notulen Alg. Kerkeraad 14 Juni 1926: „Bij de rondvraag voert Ds. Z. het woord, en zegt: dat hij l.l. Zondagavond dienst had in de Vredeskerk en dat dicht bij die Kerk de Ned. Herv. Stadszending des namiddags een openlucht-samenkomst hield, waarbij twee predikanten der Gemeente, Ds. B. en Ds. O., voorgingen.

Dat werkt funest voor de opkomst in de Kerk. Temeer daar ook om 6 uur in de Borneostraat een samenkomst is van de Stadszending. Deze Stadszending heet: „Ned. Hervormd”, dus mag verwacht, dat zij naar de Kerk toewerkt. Maar nooit bemerkt hij b.v. dat de Stadszending in zijn wijk catechisanten aanbracht. Hij wilde gaarne via de Commissie van contact aan de Stadszending de vraag stellen, wat de bedoeling is van haar epitheton „Ned. Hervormd”.

Hij is niet tegen openlucht-samenkomsten, maar laat men dan 's avonds de Kerk gesloten houden”.

Ds. B. zegt, dat hij te laat gevraagd werd voor die openlucht-samenkomst om nog met het moderamen te kunnen overleggen, maar dat hij het voorstel van Ds. Z. ondersteunde of in dergelijke gevallen de Kerk te sluiten.

Br. T. werd niet aangenaam gestemd door de vraag van Ds. Z.: „Waarom heet de Stadszending „Ned. Hervormd?”

Mee kan hij gaan met diens voorstel om de Kerk te sluiten, als de Stadszending openlucht-samenkomsten organiseert en verder wenscht hij ongeschokt vertrouwen tusschen Kerkeraad en Stadszending.

Ds X. komt met kracht op tegen het voorstel om de Kerk te sluiten; hij wenscht niet dat de Kerk in haar arbeid achteruit treedt voor de Stadszending.

De Voorzitter draagt aan de Commissie van contact op, deze zaak met de Stadszending te bespreken.

Br. H. verklaart zich wel bereid dit te doen.

Notulen Alg. Kerkeraad 5 Juli 1926:

Namens de Commissie van contact met de Stadszending, leest Ds. H. haar rapport voor van de conferentie die genoemde commissie gehad heeft met den Director-Voorzitter der Ned. Herv. Stadszending.

De beraadslaging ging over de drie volgende punten:

1. Is het geen bezwaar dat de Ned. Hervormde Stadszending godsdienstige samenkomsten belegt, die samenvallen met de kerkdiensten in dezelfde buurt, zooals 's avonds in de Borneostraat, terwijl er dienst is in de Vredeskerk?

2. Wordt niet aan de opkomst in de Vredeskerk afbreuk gedaan, wanneer er een openlucht-samenkomst wordt belegd, gelijk geschiedde op 13 Juni in den tuin van „Oog in Al”, uitgaande van de Stadszending, waarop om 6 uur een zeer slecht bezochte avonddienst in de Vredeskerk volgde?

3. Wordt bij het huisbezoek, uitgaande van de Stadszending wel genoeg heengewezen naar onze Kerk en inzonderheid, worden de jonge menschen wel attent gemaakt op de catechisaties?

Bij punt 1 wijst het rapport er op, dat Evangelisatie-samenkomsten geheel andere samenkomsten zijn dan kerkdiensten. Na kerktijd kunnen die samenkomsten niet gehouden worden, omdat om 8 uur de hulpkrachten in „Silo” aanwezig moeten zijn.

Bij punt 2: Zulke samenkomsten zijn exceptie.

Voorgangers waren twee eigen predikanten der Gemeente; het terrein ligt niet vlak bij de kerk; de Kerk heeft geen stof tot klagen, als alzoo aan ± 1000 menschen het Evangelie wordt gebracht, waaronder stellig vele onkerkelijken zijn.

Bij punt 3: De Stadszending werkt steeds naar de Kerk toe, ook door het attent maken op catechisaties enz.

Na het rapport voert Ds. Couvée het woord, er op wijzend, dat tal van gegevens voorhanden zijn, om te bewijzen dat de Stadszending steeds het beginsel voorstaat, dat Evangelisatie naar de Kerk moet heen werken en dringt er krachtig op aan, dat vertrouwen en sympathie de verdachtmaking vervangen.

Het rapport eindigt met de volgende slotopmerkingen:

„Mochten zich gevallen voordoen van „dubbele zielszorg”, d.w.z. dat predikanten of wijkouderlingen komen in gezinnen, waar de bezoeken van den Stadszendeling huns inziens overbodig zijn, dan is het gewenscht, die bepaalde gevallen ter ken-

nis van het Bestuur van de Ned. Herv. Stadszending te brengen.

Eindelijk is het de Commissie van contact een behoefte er bij zijn medebroeders in den Kerkeraad op aan te dringen, het vele en getrouwe werk van de Ned. Herv. Stadszending niet licht te achten en er wel om te denken dat de Ned. Herv. Stadszending met zijn hulpleger onmiddellijk *naast* ons strijdt.

Een der grootste gevaren op geestelijk terrein, vormen in onze dagen de secten en men bedenke dat de Ned. Herv. Stadszending ook hierin kerkelijk werkt, dat ze heel wat zielen uit de vangarmen der secten houdt.

Het komt ons als Commissie van contact voor, dat wij, door het werk van de Ned. Herv. Stadszending met meer sympathie en meer vertrouwen aan te zien, *meer* van haar arbeid konden profiteeren.

Wanneer de Ned. Herv. Stadszending alleen zoo nu en dan onze bezwaren en aanmerkingen hoort, dan is dat voor hen, die nu reeds 20 jaar daarin werkzaam zijn, verre van bemoedigend.

Wij eindigen dit rapport met het uitspreken van den wensch, dat ook deze onderhandelingen mogen bevorderlijk zijn voor een nauwere samenwerking van Ned. Herv. Kerk en Ned. Herv. Stadszending in onze Gemeente en alzoo tot opbouw van de Gemeente van Christus.

Br. B. spreekt uit, dat hij als predikant der Gemeente den arbeid der Stadszending in zijn wijk hoog waardeert en dat bij gerezen moeilijkheden, samenspreking steeds goede resultaten heeft gehad.

Notulen Alg. Kerkeraad 9 Maart 1931:

De Commissie „Kerkeradslezingen” vraagt het oordeel van den Kerkeraad te hooren over straatprediking en anderen Evangelisatiearbeid, van den Kerkeraad uitgaande, tot opwekking van het kerkelijk leven.

De discussie is eenigszins verward.

Over straatprediking zonder meer willen velen zich niet uitspreken, alvorens een voorstel van reorganisatie onder de oogen te hebben.

Vooraf komt de Ned. Herv. Stadszending ter sprake.

Br. W. wil de zelfstandige positie van eventueelen Evangelisatiearbeid vanwege den Kerkeraad handhaven, waarbij gewerkt zou kunnen worden naast en in overleg met de Stadszending.

„Wat roeping is, mag niet aan anderen worden overgedragen”.

Ds. Couvée zegt, dat de geheele organisatie van de Stadszending gericht is op een werkwijze naar de Kerk toe. De historie van 20 jaar bewijst dit. Er is reeds veel contact met de Kerk. Dit kan worden uitgebreid. De Stadszending begeert dit. Zij wil gaarne dienen.

Br. P. meent dat er voorloopig andere arbeid genoeg is.

Conclusie: De Commissie kome met een concreet voorstel en profiteere van wat in de discussie werd opgemerkt”.

Over deze vergadering zeggen de notulen van de Stadszending het volgende:

12 Maart 1931:

De Voorzitter geeft indrukken van de laatste Kerkeraadsvergadering, waar verschillende predikanten medegewerkt hebben aan gezonde adviezen in zake Straatprediking en anderen Evangelisatiearbeid al of niet uitgaande van den Kerkeraad; zij pleiten voor samenwerking tusschen Kerk en Stadszending.

Hiermede hebben we weergegeven de punten waarover verschil van inzicht bestond tusschen Kerk en Stadszending.

Na de éénwording in 1932 komen dgl. wrijvingen in de notulen van den Kerkeraad en in die van het Ministerie van Predikanten niet meer voor.

De notulen van de „Vereeniging Stadszending” vullen hier en daar ook de punten, waarover verschil van inzicht bestond tusschen Kerk en Stadszending, aan.

Zoo lezen wij in de *notulen van 4 Maart 1910:*

„Er wordt een ingekomen schrijven van Ds. B. behandeld, waarin deze zich beklagt over het houden van een bidstond in Silo op denzelfden avond als de zijne in het wijklokaal.

Besloten wordt dit schrijven zoo zacht mogelijk te beantwoorden, maar de scheeve voorstellingen punt voor punt te weerleggen”.

„27 Januari 1911:

Nu ontspint zich een lange discussie over de moeilijkheid om de Stadszending ingang te doen vinden bij de Kerkelijke autoriteiten”.

7 April 1911:

„Nu komt ter tafel een persoonlijk schrijven van Ds. Y. aan Ds. Couvée met een voorstel tot samenwerking van Kerk en Stadszending. Men is algemeen van oordeel, dat hierop niet kan worden ingegaan, omdat Ds. Y. eischt, dat de Stadszending zich van hare vrijheid zal laten berooven en zich bepalen zal tot enkele, haar aangewezen gedeelten der stad.

Ds. Couvée stelt voor, als Ds. Y. met zijn voorstel komt om de stad in verschillende wijken te verdeelen, den Kerkeraad voor te stellen een bepaald gedeelte aan de Stadszending ter bear- ding te geven, evenwel zonder den eisch, zich daartoe te moe- ten beperken.

Dit vindt instemming, mits daardoor niets te kort gedaan wordt aan de vrijheid der der Stadszending om door de geheele stad te arbeiden.

21 Nov. 1913:

Ds. Couvée deelt mede, dat waarschijnlijk Maandag in den Kerkeraad gesproken zal worden over de verdeeling der stad in achttien wijken en Ds. Y. dan wellicht met het voorstel zal komen om twee wijken geheel af te staan aan de Stadszending, met dien verstande, dat dan ook alle Kerkelijk werk als catechi- seeren enz. aan de Stadszending worde opgedragen. In een per- soonlijk gesprek met Ds. Koning had Ds. Y. te kennen gegeven dat ,als deze maatregel tot stand kwam, zijne bezwaren tegen het werk der Stadszending grootendeels zouden opgelost zijn, omdat er dan een goede arbeidsverdeeling zou komen.

Hierover wordt druk van gedachten gewisseld, het voor en tegen van zulk een opdracht besproken.

Tenslotte stelt Ds. Couvée voor, om indien deze vraag mocht komen, uit te spreken dat deze niet wordt afgewezen, maar al- les zal afhangen van den inhoud van het geheele voorstel.

Dit vindt algemeene instemming."

4 Dec. 1913:

„Ds. Couvée deelt mede, dat Ds. Y. de zaak eener nieuwe re- geling der wijken in den Kerkeraad aanhangig heeft gemaakt, doch dat deze zaak niet verder is gekomen en waarschijnlijk voorloopig van de baan is".

12 Dec. 1913:

„Ds. Couvée deelt mede een officieus bezoek gehad te hebben van Ds. Y., Voorzitter der Commissie, benoemd om na te gaan

hoe in de bearbeiding der groote wijken kan worden voorzien.

Dit gesprek was een officieus polsen geweest om te verne-
men hoe Ds. Couvée erover dacht, als de Kerk de bearbeiding
der groote wijken aan de Stadszending wilde opdragen.

Ds. Couvée had te kennen gegeven, dat evenals de Kerk hare
voorwaarden zou stellen, de Stadszending dat ook zou doen.
Zij zou er nooit in kunnen toestemmen eenigen arbeid op zich
te nemen, als zij daarbij niet over eenzelfde vrijheid kan be-
schikken als waarover een predikant beschikt bij de organi-
satie van zijn wijkwerk".

20 Februari 1914: „Nog komt ter sprake de samenkomst op
morgen met Ds. Y. om te trachten tot overeenstemming te
komen ten einde een tweede droeve Kerkeradsvergadering
daardoor te vermijden".

27 Februari 1914: „Met droefheid wordt medegedeeld dat de
samenkomst met Ds. Y. op niets is uitgelopen.

Een oogenblik scheen Ds. Y. onder den indruk te komen en
stelde toen een plan van overeenkomst voor (volgens monde-
linge overlevering inhoudend dat Ds. Couvée, 10 uur catechi-
satie zou geven) maar op de Kerkeradsvergadering werd het
buiten behandeling gesteld.

30 Nov. 1922:

Van één der Wijkcommissies is een schrijven ingekomen om
te protesteeren tegen het feit dat de Stadszending eene samen-
komst heeft des Zondagsavonds op hetzelfde uur als de Gods-
dienstoefening in de nabij zijnde kerk.

Nagegaan wordt of het ook mogelijk is hierin verandering te
brengen, maar dit is zeer moeilijk, omdat men toch in het mid-
daguur geen samenkomst kan beleggen en Ds. Couvée er al-
tijd de hand aan gehouden heeft dat het aanvangsuur van de
samenkomsten in de posten niet zou samenvallen met dat van
Silo ('s avonds 8 uur) ten einde alle medewerkenden in staat te
stellen zich in dat centrum te vereenigen.

Besloten wordt dan ook in dezen geest het schrijven te be-
antwoorden.

12 April 1923: Ingekomen is een schrijven van den Bijz. Ker-
keraad om Silo 's Zondagsmorgens te mogen gebruiken voor een
Jeugdkerk. Maar tot stelregel is aangenomen de lokalen niet
te verhuren. Is het verstandig daarvan nu af te wijken, tenzij
dan dat de Bijz. Kerkeraad er in toestemt de Jeugdkerk te laten

uitgaan van eene commissie van den Kerkeraad en van de Stadszending, dus van Kerkeraad en Stadszending gezamenlijk?

Ds. Couvée zou deze combinatie zeer toejuichen en wil er met Ds. Koning samen een bespreking over hebben met den Bijz. Kerkeraad".

19 April 1923: „Ds. Couvée leest het antwoord voor van den Bijz. Kerkeraad inzake de Jeugdkerk, waarin duidelijk wordt uitgedrukt, dat „Silo" voor dat doel zal mogen gebruikt worden, indien deze Jeugdkerk uitgaat van Kerkeraad en Stadszending gezamenlijk".

17 Mei 1923: „Ds. Couvée doet nu verslag van zijn bespreking met de commissie voor de Jeugdkerk, gepresideerd door Ds. H. De houding van deze commissie was zeer sympathiek. Men kon zich geheel vinden in de gedachte, dat in deze zaak Kerk en Stadszending samen zouden gaan.

Maar op deze commissievergadering volgde er eene van den Bijz. Kerkeraad, welke allesbehalve welwillend was.

Bij monde van verschillende zijner leden werden tegen het plan bezwaren te berde gebracht om Kerk en Stadszending inzake de Jeugdkerk te doen samengaan".

21 Juni 1923: „Ds. Couvée leest daarop twee brieven voor: één van den Bijz. Kerkeraad om mede te deelen dat „Silo" niet noodig is voor de Jeugdkerk en een zeer aangenaam, welwillend schrijven van de Commissie der Jeugdkerk om haar leedwezen te betuigen over den afloop van deze zaak".

11 Juli 1928: Ds. Couvée vertelt van zijn ervaringen in den Kerkeraad met Ds. N., die de Stadszending een secte noemt en met Ds. R. die telkens stuit op de Stadszending als hij in zijn wijk krachten zoekt voor zijn jeugdwerk; hoe deze gravamina hem tot een pleitrede hadden genoodzaakt, die een goed onthaal had gevonden en voortgezette correspondentie met Ds. R. had uitgelokt, waarvan voorlezing geschiedt. De beschuldigingen van Ds. N. over leegpompen van een Zondagsschool in zijn wijk door de Stadszending had Ds. Couvée kunnen ontzenuwen door hem opgave te doen van de herkomst der kinderen, waarop „amende honorable" van de zijde van Ds. N. nog steeds niet was ingekomen.

23 April 1931: Ds. M. vertelt van zijn poging om bij Ds. X. zoo mogelijk grieven weg te nemen, die hij blijkbaar heeft, althans deze, dat op Woensdag, den catechisatieavond, de pad-

vinders bijeen komen. En verder, dat de Stadszending wel werkt in zijn wijk en die van Ds. N., maar waarom niet in de nieuwe gebieden van Maartensdijk, waar de heele wereld open ligt? (Dat is toen weldra geschied).

17 November 1939: „Aan de orde is de Diaconiekwestie in verband met het geval G. en de brief van Diakenen. Het beste is misschien hierover in een persoonlijk gesprek met de diakenen beter begrip bij te brengen, opdat onze tot het Evangelie gebrachten en mede-arbeidenden niet langer voor geestelijk en kerkelijk minderwaardig en „niet vol" worden aangezien. Desnoods kunnen de zaken altijd nog in het Moderamen worden gebracht en zoo in den Kerkeraad maar liever niet.

19 Januari 1940: „Met de Diaconie is nu het een en ander besproken op bevredigende wijze. Alleen zou zoo nu en dan een collecte voor de Diaconie in Silo, althans als symbolisch gebaar, niet overbodig zijn".

Gaandeweg hebben dus verschillende problemen een oplossing gevonden. De totstandkoming van de eenheid was daartoe de grootste stap. Voor de nog aanwezige problemen moet de oplossing gezocht worden in de volkomen gelijkschakeling van het Stadszendingswerk met het overige Kerkewerk.

§ 4. *De Nederduitsch Hervormde Gemeente in haar relatie tot de Stadszending, in het licht van openbare uitspraken en artikelen dienaangaande.*

Niet alleen de notulen van Kerkeraad en Ministerie van predikanten en Stadszending brengen de relatie van Kerk en Stadszending aan den dag; bij speciale gelegenheden werd deze verhouding ook wel openlijk besproken.

De openbare uitspraken bepalen zich tot enkele. Al zijn ze ook uit den begintijd der Stadszending, ze zeggen wel zóóveel over de onderlinge verhoudingen destijds, dat ze zeker vermeldenswaard zijn. Ze toonen mede aan, dat aan de éénwording van Kerk en Stadszending een *groeiproces* is vooraf gegaan.

Het Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad van 9 October 1913 geeft een verslag van de installatie van Ds. G. Koning, als Director-Secretaris van de Stadszending, in de Domkerk. In dit verband zijn de volgende zinsneden van belang:

„Een bijzondere reden tot dank hebben we voor deze sa-
 „menkomst. Niet alleen omdat we hier aan deze plaats,
 „in onze schoone Domkerk mogen bijeenkomen, waarin
 „zooiets verheffends ligt — en we zeggen Heeren Kerk-
 „voogden voor deze bijzondere vriendelijkheid hartelijk
 „dank, evenals aan de verschillende predikanten, kerke-
 „raadsleden en anderen voor hun bewijs van medeleven
 „— maar ons samenzijn hier heeft toch nog een bijzondere
 „beteekenis.

„Ds. J. heeft in het Predikbeurtenblad ons vergeleken
 „bij: de „dochter met de Ned. Herv. Kerk als haar moeder.
 „Wij aanvaarden die vergelijking, hebben die ook nooit
 „nog geloochend en zullen dat ook nooit doen. Wij be-
 „geeren niet iets remplaceerends voor de Kerk te zijn,
 „geen kerkje naast de Kerk, maar willen juist naar de
 „Kerk toewerken.

„Men heeft gezegd: ge zult Uw doel niet bereiken en ge-
 „bracht worden waarheen ge niet wilt. Ik ben daar niet
 „bang voor. Wel is het niet altijd gemakkelijk. Wel is de
 „Moeder niet steeds tevreden over de dochter geweest en
 „ook is niet altijd toeschietelijkheid met toeschietelijkheid
 „beantwoord, maar men draagt die ontevredenheid, als men
 „weet, Gods lijn te volgen.

„Ook heeft men voorspeld: Het werk der Stadszending
 „verloopt — maar we zijn zoo vrij die meening niet te
 „deelen.

„Wij willen niet blind zijn voor de historie. Wie zich op-
 „sluit in den eigen kring, komt tenslotte in een moeras
 „terecht.

„Hierom is dit samenzijn hier van groote beteekenis,
 „omdat dit een teeken is van waardeering, vroeger minder
 „ervaren en van broederlijke samenwerking. Zoo behoort
 „het ook”, aldus Ds. Couvée in zijn welkomstwoord.

„Ds. B. spreekt als lid van de Commissie van Contact en
 „zet de beteekenis der Commissie uiteen: „Haar opdracht
 „was oorspronkelijk, eventueele moeilijkheden, voortsprui-
 „tende uit het werk der Stadszending, op het terrein der
 „Kerk af te weren, of uit den weg te ruimen. De Stadszen-
 „ding heeft dit goed opgevat. Er is vertrouwen ontstaan.
 „En allengs is de opdracht der Commissie geworden niet

„slechts negatief, maar ook positief te werken, n.l. samen-
 „werking te verkrijgen. Hij ziet in de Stadszending niet een
 „parasitaire secte, die ontbindend, in plaats van saambin-
 „dend werkt, maar integendeel, een lichaam dat naar de
 „Kerk toewenkt, waarmede contact dient gezocht”.

„Ds. J.: „Als ik wetten kon maken, ik maakte er een,
 „waarbij Ds. Couvée en Ds. Koning werden aangesteld als
 „predikanten, belast met het werk van Stadszending, maar
 „met vrijstelling van het bijwonen der Kerkeradsvergade-
 „ringen. De Stadszending kan ook als de vrouw van de
 „Kerk beschouwd worden. Eva, die Adam terzijde moet
 „staan en mag Adam dan in haar een hulpe zien, dan is dit
 „tot rijken zegen”.

In de *Nederlandsche Kerkbode* van 16 Januari 1915 ver-
 scheen een artikel van Y., n.a. van de uitgave der Stadszending:
 „Vijf jaren Arbeid”. Het standpunt, daarin uiteengezet, vond
 zeker ook bij anderen ingang.

Zijn hoofdbezwaar is:

„Er wordt weinig nieuws gedaan, dat niet reeds gedaan
 werd, of gedaan zou kunnen worden door de Kerk, als haar
 maar de krachten ter beschikking werden gesteld, die nu ter
 beschikking zijn van de Stadszending”.

In het nummer van 30 Januari 1915 antwoordt Ds. C. daarop:

„Wij willen gaarne medewerken om te-kort aan kerke-
 lijke krachten aan te vullen. Wij bedoelen ook het waar-
 achtig heil van de Kerk, maar: wij meenen, dat er altijd
 plaats blijft voor een Evangelisatie-arbeid als de onze.

In die meening staan wij niet alleen; getuige het feit,
 dat zelfs de Kerkeraad der Gereformeerde Kerk te Utrecht
 voorstelt, niet een nieuwen predikant er bij, maar een spe-
 cialen evangelisatie-predikant te beroepen”.

Bij de herdenking van het tien-jarig bestaan, zegt het
Utrechtsch Provinciaal- en Stedelijk Dagblad in een artikel:

„Wij herinneren ons dat eerste begin nog zéér goed. Het
 „was een nieuwe arbeid, vol moeilijkheden en bewaren, een
 „arbeid, in sommiger oogen nog al vreemd en ongewoon,
 „een arbeid, die in zijn eerste dagen dan ook door menig-
 „een verkeerd is beoordeeld en wellicht door een even
 „groot aantal is veroordeeld, zooals iedere nieuwe wen-
 „ding op geestelijk- en niet het minst op kerkelijk gebied

„aanstonds velen gereed vindt met een afwijzend gebaar.
 „En vooral, wanneer eenig kerkelijk werk optreedt buiten
 „het aloude, officieele verband, dat liever niets ziet, dat
 „niet door het eigen bestuur wordt beheerd en geregle-
 „menteerd, dan is critiek in afkeurenden zin eerder van-
 „daag dan morgen aan het woord”.

In zijn herdenkingsrede zegt Ds. Couvée, getuige het verslag
 in het *Utrechtsch Dagblad* van 4 Maart 1920:

„Er is in deze tien jaar wel veel in opvatting veranderd.
 „Dat de Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente zich dezen
 „avond heeft willen doen vertegenwoordigen, stemt ons
 „tot groote dankbaarheid. Wij zien daarin een symptoom
 „van broederlijke gezindheid. Wij hebben tien jaar gele-
 „den wel verzekerd, dat wij geenszins bedoelden af te bre-
 „ken, maar wèl op te bouwen, doch niet iedereen wordt
 „dadelijk op z'n woord geloofd — het verblijdt ons zéér,
 „dat in de gedachten te onzen aanzien een ommekeer is
 „gekomen en men ervan overtuigd is geworden, dat wij
 „slechts wilden aanvullen, wat door anderen ongedaan
 „werd gelaten”.

Ds. B. brengt bij die gelegenheid de gelukwenschen over van
 den Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente:

„Wanneer ik hier enkel stond als particulier persoon,
 „dan zou ik in vriendschap en met groote waardeering
 „voor den arbeid der Stadszending zeggen: ik verheug mij
 „hartelijk met U, ga voort met Uw werk. Maar ik ben hier
 „gekomen als voorzitter van den Ned. Herv. Kerkeraad
 „en dus wordt het wat anders en rijst de vraag, of de ge-
 „voelens van den Kerkeraad wel mijn eigen gevoelens
 „dekken?

„Natuurlijk zitten in zulk een college vogels van diverse
 „pluimage; en zoo zijn er ook, die niet veel op hebben met
 „de Stadszending, die haar niet noodig vinden en van oor-
 „deel zijn, dat de menschen, die de Stadszending weet te
 „bereiken, in de Hervormde godsdienstoefeningen moes-
 „ten komen.

„Maar er zijn er natuurlijk óók, die de Stads-Evange-
 „lisatie een goed hart toedragen.

„Intusschen: namens dien Kerkeraad wensch ik de beide
 „directeuren der Stadszending van harte geluk met hun

„tweede lustrum. Er is altijd een zekere wrijving geweest „tuschen de Kerk en de Evangelisatie; sommigen zijn van „oordeel, dat alle werk uitsluitend vanwege de Kerk moet „geschieden; anderen spreken als hun meening uit, dat „de Kerk in dit opzicht in gebreke blijft, dat zij langzaam „vooruit gaat, dat er weinig beweging in haar logge lichaam „zit, dat er weinig warmte in haar is en zij, die de zaak „aldus bezien, roepen 't uit, dat men de hulp van 't particu- „liere initiatief moet aanvaarden, om gedaan te krijgen, „waartoe de Kerk niet komen kan.

„Dat was eveneens de opvatting van Ds. Couvée, toen „hij tien jaar geleden als dienaar van de Hervormde Kerk „te Utrecht heenging.

„Dat hebben velen hem toen kwalijk genomen, maar ik „voor mij heb, toen ik te dezer stede predikant werd, altoos „dit standpunt ingenomen: laat ons toch streven naar sa- „menwerking en die samenwerking is tot op heden tus- „schen ons voortgezet. Ik verheug mij van harte in een „organisatie, die een deel van de taak vervult, die door „de kerk *niet* is vervuld. Dat ik vanavond sta op deze „plaats, wil ik beschouwd zien als een profetie voor de „toekomst, een belofte voor eendrachtige samenwerking. „Die eendrachtige samenwerking kan er zijn, omdat Kerk „en Stadszending beide hun eigen terrein hebben en de ar- „bied alzoo verdeeld kan worden. De Stadszending wil de „buitenstaanders trekken, tot hen uitgaan; de Kerk wil „de menschen dan verder brengen tot de liefde van God“.

§ 5. *Wat de geciteerde notulen en aanrakingen doen zien.*

De jaren hebben in de Ned. Herv. Kerk de Evangeli- satiegedachte meer en meer doen rijpen (Hoofdstuk VI § 1), dat wil zeggen: de Ned. Herv. Kerk is steeds meer gaan zien dat zij er is „in en om den nood der wereld“; zij heeft daarvoor een boodschap: het Evangelie.

Daarbij komt 't niet aan op de vraag of zij te doen heeft met Ned. Hervormden, menschen van andere godsdienstige gezind- ten, of met menschen zonder godsdienstige gezindte, maar slechts of er nood is. En daar waar nood is, heeft zij een taak: het brengen van het Evangelie. Met opzet werd niet gezegd:

het *verkondigen* van het Evangelie, omdat, wanneer we de taak aldus formuleeren, uitsluitend gedacht wordt aan het brengen van de Bijbelboodschap met het *woord*, terwijl een brengen in *woord en daad* taak der kerk is.

Onder Evangelisatie wordt echter in het bijzonder verstaan: de *verkondiging* van het Evangelie aan hen, die dat niet kennen of ervan vervreemd zijn (al zullen daden niet altijd kunnen uitblijven). Lang voordat de leidende organen der Ned. Herv. Kerk als geheel de zendingstaak voor eigen omgeving begrepen, — de zendingsopdracht omvat immers „alle creaturen” en niet alleen de heidenen en voordat de wegen gebaad waren om dien arbeid als een speciale taak in de Kerk te kunnen aanvaarden (het instituut van predikant voor bijzondere werkzaamheden), werd het Stadszendingswerk in Utrecht begonnen.

Wanneer de Synode der Herv. Kerk, door de instelling van den Herv. Raad voor Inwendige Zending uitspreekt, dat ook de Inwendige Zending in wezen Kerke-werk is, erkent ze slechts, wat altijd zoo is geweest. Let wel: Kerke-werk. Eerst later werd mogelijk, dat deze arbeid meer en meer ook werd werk van de Ned. Herv. Kerk. Zouden we over de Kerk spreken als onzichtbaar geheel, dan kwamen we op theologisch terrein, maar de organisatie der Ned. Herv. Kerk kan zoowel uit theologisch gezichtspunt als uit sociologisch oogpunt bezien worden. Over de Kerk als onzichtbaar geheel, moeten we hier uit den aard der zaak zwijgen, maar de Ned. Herv. Kerk vraagt, als organisatie van een menselijke groepeerings, als sociologische eenheid, wel onze aandacht.

Was het Stadszendingswerk dus altijd Kerkewerk, in 1932 werd het verbonden aan de Ned. Herv. Kerk. De weg, die daartoe leidde, was nog wel eens oneffen: de Kerk begon met een afwijzende, soms vijandige houding aan te nemen tegenover de poging der Stadszending een verzuim der Kerk goed te maken. De bezorgdheid voor haar waardigheid schijnt bij de Kerk grooter geweest te zijn dan voor den geestelijken nood der steeds aangroeiende schare van onkerkelijken. Langzamerhand kregen betere gevoelens de overhand. Er kwam waardeering voor den velen arbeid door de Stadszending verricht in 't belang der Kerk, er ontstond begeerte tot toenadering. Met „ups and downs” groeide dit uit tot erkenning van

den Stadszendingsarbeid en inschakeling daarvan als deel van het geheel.

Dat de Stadszendingsarbeid juist aan de Ned. Herv. Kerk verbonden werd, was niet toevallig. Het is uit de volgende motieven te verklaren: 1e. Het groeiend verantwoordelijkheidsbesef voor de van het Evangelie vervreemden bij de Ned. Herv. Kerk zelf. 2e. Alleen de Ned. Herv. Kerk had het aanbod van de Stadszending om tot samenwerking te komen, aanvaard. 3e. Het werk was begonnen door een Ned. Herv. predikant, die weliswaar zijn ambt van predikant in die Kerk tijdelijk moest neerleggen, maar desniettemin deel van die Kerk bleef uitmaken. 4e. Degenen die bereikt werden, behoorden voor het allergrootste deel tot de Hervormde Kerk, maar leefden aan den rand daarvan, of behoorden tot geen Kerkgenootschap, wat in de meeste gevallen zeggen wilde, dat zij, of althans hun voorouders, tot de Ned. Herv. Kerk behoord hadden.

Wat de Utrechtsche Stadszending als haar taak zag, bleef ook haar opdracht, toen haar arbeid uitging van den Kerkeraad: n.l. „Aan zooveel mogelijk het Evangelie te verkondigen”. Uit een en ander is duidelijk, dat hierdoor in hoofdzaak de belangen van de Ned. Herv. Kerk gediend worden, al schroomt de Stadszending niet, een afgedwaalde van een ander Kerkgenootschap weer op de eigen Kerk te wijzen.

We moeten nog een oogenblik stilstaan bij den achtergrond van de moeilijkheden, die zich voordeden tusschen de Ned. Herv. Kerk en de Stadszending. Ze zijn voornamelijk hierin te zoeken dat het Stadszendingswerk door een vereeniging begonnen werd en niet door de Ned. Herv. Kerk zelf.

Dat was laatstgenoemde organisatie alles behalve welgevaldig, hoewel ze destijds geen andere mogelijkheid aangaf. Eenerzijds wilde de Kerk dezen arbeid beschouwen alsof het eigen werk ware waarover ze zeggenschap had en waarvan ze ook verantwoording kon vragen, anderzijds toonde ze een zekere geïrriteerdheid, wanneer weer aan den dag kwam, dat een zelfstandig lichaam naast haar arbeidde en het werk deed, dat zij had behooren te doen. De Stadszending vroeg harerzijds erkenning, maar wenschte tevens dat haar zelfstandigheid volkomen geëerbiedigd werd.

De moeilijkheden die zich voordeden lagen, zooals de geci-

teerde notulen en aanrakingen deden zien, op verschillende terreinen.

- 1e. Moeilijkheden met de diaconie.
- 2e. Moeilijkheden naar aanleiding van overname van kerkelijk werk.
- 3e. Moeilijkheden, ontstaan uit het feit dat er samenkomsten door de Stadszending gehouden werden, waardoor naar men meende afbreuk gedaan werd aan het kerkbezoek.
- 4e. Het samenvallen van Kerkelijk- en Stadszendingswerk op een bepaalden avond.
- 5e. De poging die men van kerkelijke zijde wilde doen om den Stadszendingsarbeid aan bepaalde wijken te binden.
- 6e. Het voorstel van de Stadszending om jeugddiensten die door den Kerkeraad voorbereid werden, te doen uitgaan van Kerk en Stadszending samen.

Ad. 1e. *De moeilijkheden met de Diaconie* ¹⁾.

De Diaconie meende gepasseerd te zijn, toen de Stadszending er toe overging aan enkele gezinnen een kerstgift te zenden, gezinnen die voor een gedeelte tot de Hervormde kerk behoorden. De vraag rijst: waarom hierover moeilijkheden?

De oorzaak daarvan moet hierin worden gezocht, dat men de armverzorging alleszins voldoende georganiseerd achtte.

Van neutrale zijde toch bestond de Vereeniging „Armenzorg”, die in 1890 was opgericht met het doel de armverzorging te regelen en bestaande misstanden weg te ruimen resp. te voorkomen, terwijl de Diaconie het lichaam was, dat zich de verzorging van behoeftige kerkelijke gemeenteleden zag opgedragen.

Aan ongeorganiseerd geven mocht geen plaats worden gelaten.

De vraag van de al of niet toelaatbaarheid van het particulier initiatief inzake armverzorging woog zwaar; een kwestie, die nog steeds actueel is en voorloopig wel niet tot elks tevredenheid zal zijn opgelost.

¹⁾ De Diaconie is de georganiseerde armverzorging eener Kerk, toevertrouwd aan een deel der leden van den Kerkeraad, Diakenen geheeten.

Immers, het pro heeft hier evenzeer zijn aanhangers als het contra.

Het contra-standpunt werd ingenomen door de Diaconie, voor de Stadszending daarentegen was het pro doorslaggevend, mede onder den invloed van het feit, dat het hier gold personen, die noch van kerkelijke zijde, noch van een anderen kant geholpen werden.

Daarbij deed ook hier de grond van alle moeilijkheden zich gevoelen: Kerk en Stadszending waren twee lichamen. De Kerkeraad wenschte volkomen op de hoogte te worden gebracht van wat de Stadszending in deze deed, de Stadszending daarentegen wenschte zonder meer volkomen vertrouwd te worden in haar doen en laten. Zij was een zelfstandig lichaam en meende daarom ook geen verantwoording schuldig te zijn aan den Kerkeraad.

Bovendien waar een gespannen verhouding heerscht, komen geprikkeldheden licht voor.

Als tweede moeilijkheid in dit kader werd genoemd het feit van de spijsuitdeeling op Zondagmorgen door de Stadszending. Daar het één der Diakenen was, die het geval aanhangig maakte, behandelen we het hier, al betreft het niet direct een moeilijkheid met de Diaconie.

De diaken meende: „de Kerkdienst komt in de knel, daar schijnt de Stadszending niet aan te denken!”

Waarom die veronderstelling? De Stadszending had zeer bewust geen Evangelisatie-samenkomsten op den Zondagmorgen belegd, om niemand die ter Kerke zou willen gaan, daarvan af te houden. Het was dus werkelijk niet noodig de Stadszending er op attent te maken dat door de spijsuitdeeling menschen verhinderd werden de kerkdienst bij te wonen. Het lag immers voor de hand, dat de Stadszending daaraan gedacht had, maar geen andere mogelijkheid zag? Voor haar gold echter: als er geen andere uitweg is, dan liever van 9 tot 10 's Zondagmorgens spijs uitdeelen, dan 't na te laten of uit te deelen na kerktijd, als 't eten bedorven is. Op Zondag moet een mensch toch óók leven. Hij is lichaam en ziel. En daar in schaarsche tijden het kazerne-eten een uitkomst is voor velen, moet dit ook verstrekt worden op Zondag. Het gaat niet aan, als men de gelegenheid heeft hongeri-

gen te voeden, ze op den Zondag weg te zenden met de mededeeling: „nu staat de Kerk voor je open”. Het was uit den aard der zaak niet de bedoeling van de Stadszending den menschen het Evangelie te onthouden. Echter, als het niet anders mogelijk was, dan liever naar de middagkerk of de Stadszendingssamenkomst 's avonds met een gevulde maag, dan met een leege naar den Morgendienst der Kerk.

Het is mogelijk dat de diaken door 't door de Stadszending gegeven antwoord bevredigd werd; 't is ook mogelijk dat hij een vertegenwoordiger was van die categorie in den Kerkeraad, die er een, we zouden willen zeggen sabbatistische Zondagsopvatting op na houdt, terwijl de Stadszending daarentegen op den voorgrond stelt: de ontferming ten opzichte van den lichamelijken nood óók op Zondag, zelfs onder kerktijd. Hieruit spreekt dus een verschil van mentaliteit bij beide.

In Hoofdstuk VI § 3) zagen we, dat het in 1939 nog een vraag was, of actief in het Stadszendingswerk betrokken personen wel in aanmerking kwamen voor diaconalen steun. Blijkbaar werden zij niet als „kerkelijk meelevend” beschouwd. Een bespreking bracht echter opheldering in deze. Thans worden actief in het Stadszendingswerk betrokkenen en in haar samenkomsten meelevendens ook beschouwd te zijn „kerkelijk meelevend”. In de Stadszending is men immers in de Hervormde kerk!

Ad. 2e. De moeilijkheden naar aanleiding van overname van kerkelijk werk door de Stadszending.

Was het Stadszendingswerk in wezen altijd Kerkerwerk, het was geen werk van de Ned. Herv. Kerk en stond daarom bij vele gemeenteleden minder in aanzien.

Vooralsdien die voldaan waren over den gang van zaken in de Kerk, namen een afwerende houding aan.

De aanwezigheid van de Stadszending was in zekeren zin een aanklacht tegen de Kerk, en die aanklacht verkozen velen niet. Deze redeneering kan de achtergrond zijn, waaruit de houding van sommige gemeenteleden verklaard moet worden. Bij anderen heeft misschien een

andere overweging gegolden. Zij keurden het af, dat een predikant, zonder den Kerkeraad daarin te kennen, er toe overging een deel zijner wijk aan anderen ter bewerking te geven. Bij hen ging het wellicht niet zoo zeer om het feit, dat die anderen in casu de Stadszending vormden, als wel het eigenmachtig optreden van een der predikanten.

Er was misschien nog een derde groep, waarvan we het standpunt echter niet vernemen, die de hulp van de Stadszending toejuichte. Zij zal het niet beneden de waardigheid van Kerk of wijk gevonden hebben te erkennen, dat de pastoriale zorg te zwaar was voor degenen op wier schouders ze rustte. Al deze houdingen bestonden blijkbaar niet alleen in de gemeente, maar ook in den Kerkeraad.

Ad. 3e. *De derde moeilijkheid ontstond uit het feit, dat er soms samenkomsten door de Stadszending gehouden werden, waardoor men meende dat afbreuk gedaan werd aan het kerkbezoek.*

Met name noemen de notulen van den Kerkeraad een openluchtsamenkomst op Zondagmiddag in Oog in Al, waardoor de nabijzijnde Vredeskerk des avonds slecht bezet heette te zijn. Voor juridische beschouwingen is hier geen plaats, wel voor de vraag: Wat kan tot dit bezwaar geleid hebben? We mogen toch niet veronderstellen, dat er een zoo breedvoerige bespreking zou hebben plaats gehad alleen over deze zaak, indien het alleen maar ging om een verondersteld causaal verband tusschen de des middags gehouden openluchtsamenkomst en het slechte bezoek in de Vredeskerk in den daarop volgende Avonddienst. Neen! hier botsten verschillende meeningen.

Men kan ze aldus formuleeren:

- 1e. Er is een strooming, die ter wille van een goed bezochte openluchtsamenkomst de kerk wil sluiten. Voor de vertegenwoordigers daarvan is het blijkbaar het belangrijkste, dat de menschen het Evangelie hooren, waar dan ook.
- 2e. Een strooming die het organiseeren van openluchtsamen-

komsten op Zondagmiddag verwerpt, omdat daardoor des avonds de Kerk wat minder bezocht werd. Haar houding kan men aldus formuleeren: Men acht het van het grootste belang dat de menschen het Evangelie in de Kerk hooren. Op Zondag behooren zij, die dat gewend zijn naar de Kerk te gaan.

Nu zegt de Stadszending: „dan maar liever eenige menschen minder in de Kerk, als we door openluchtsamenkomsten een schare onkerkelijken kunnen bereiken“. De bedoelde strooming in den Kerkeraad zegt echter: terwille van de enkele menschen, die nu naar een openluchtsamenkomst gaan, terwijl ze anders in de Kerk zouden zijn gekomen, moet aan de schare der onkerkelijken het Evangelie op Zondagmiddag maar onhouden worden.

- 3e. Is er de strooming, die in de Stadszending de concurrent ziet en zegt: „daar doen wij niet voor onder“. Een standpunt dat we bij Kerkeraadsliden niet zouden mogen verwachten.

Ook werd van kerkelijke zijde als bezwaar gevoeld, dat de Evangelisatie-samenkomsten in de „Stadszendingsposten“ (wat dit zijn, blijkt uit Hoofdstuk VII), samen vielen met de Avond-kerkdiensten.

Van Stadszendingzijde werd er op gewezen dat er niet alleen geen andere mogelijkheid was, maar tevens dat 't karakter van een Kerkdienst en van een Evangelisatie-samenkomst verschillend is. In een Evangelisatie-samenkomst wordt wel heel bijzonder de roepstem Gods, die tot den mensch komt, geaccentueerd en op persoonlijke overgave aangedrongen, terwijl bij den Kerkdienst in de eerste plaats gedacht wordt aan de „Gemeente“, die deze roepstem kent en in Christus haar Heer heeft gevonden, al klinkt in de kerkelijke prediking steeds meer de Evangeliseerende toon door.

Is de Evangelisatie-samenkomst dus in de eerste plaats bedoeld voor van het Evangelie-vervreemden, er is een groep menschen, die men niet meer tot die categorie kan rekenen, maar die zich in een Evangelisatie-samenkomst meer thuis voelt, dan in een massale kerkdienst. Wellicht speelt ook het feit hier een rol, dat in de Evangeli-

satie-samenkomst meer afwisseling is, daar er altijd een zangkoor of een soliste Evangelisatie-liederen doet hooren, terwijl de aanwezigen zelf ook nog al eens zingen. Bovendien duurt een Evangelisatie-samenkomst in het algemeen maar kort, ± een uur. Als deze Evangelisatiesamenkomsten er niet waren, zou bedoelde groep waarschijnlijk in een kleiner Kerkverband terecht komen dan de Ned. Herv. Kerk is. Met het oog op dergelijke menschen is in Stadszendingskringen wel eens gedacht aan het instellen van Stadszendings-kerkdiensten waarin ook van tijd tot tijd de Sacramenten zouden kunnen worden bediend, zoodat men dan nog directer dan nu in de Stadszending de Kerk betreedt.

Tenslotte werd in Hoofdstuk VI § 3, onder de punten, waarin verschil van inzicht heerschte tusschen Kerk en Stadszending, het plan voor Evangelisatiearbeid genoemd, dat in den Kerkeraad ter sprake kwam en bedoelde dien Evangelisatie-arbeid van den Kerkeraad te doen uitgaan. Enkelen wilden dat de Kerkeraad dit werk zelfstandig zou aanvatten, eventueel naast en in overleg met de Stadszending.

De Evangelisatie-gedachte was dus gegroeid. Nog werd gedacht aan een eigen taak van den Kerkeraad naast de Stadszending, eventueel in samenwerking met haar, maar reeds een jaar later was het zoover, dat de Kerkeraad tot Evangelisatie-arbeid overging door middel van de Stadszending. Nu deze stap gedaan is, gaat het er nog slechts om, dezen in al z'n consequenties door te voeren. Is er sprake van Evangelisatie-arbeid, dan is dat het terrein van het door den Kerkeraad daartoe aangesteld Evangelisatie-orgaan: de Ned. Herv. Stadszending.

In de notulen van de Stadszending lezen we dan nog, dat zich moeilijkheden voordeden over de volgende gelegenheden:

Ad 4e. *Het samenvallen van Kerkelijk- en Stadszendingswerk op een bepaalden avond.*

Het bleek (uit de Stadszendingsnotulen van 4 Maart 1910), dat de Stadszending zoo mogelijk bereid was een schikking te treffen.

Waarschijnlijk werd de fout gemaakt, dat van beide zij-

den verondersteld werd, dat men van elkaars doen en laten op de hoogte was. Dit is een fout, die in het dagelijksch leven veel gemaakt wordt en die zich ook in de verhouding Kerk—Stadszending nogal eens heeft voorgedaan en nóg wel eens voorkomt. 't Is thans echter nadrukkelijker dan voorheen geboden, wanneer men elkaars handelwijze niet begrijpt, of liever anders ziet, overleg te plegen, alvorens critiek te oefenen.

Ad 5e. *De poging die men van kerkelijke zijde wilde doen om den Stadszendingarbeid aan bepaalde wijken te binden.* De Stadszending wenschte echter haar netten over de geheele stad uit te breiden, wat niet zeggen wil, dat ze alle bewoners van Utrecht geestelijk wilde verzorgen, maar wel zooveel mogelijk degenen, die van het Evangelie vervreemd waren.

Zou de Stadszending zich aan een bepaalde wijk hebben laten binden, dan waren wel vele botsingen voorkomen, maar haar specifieke Evangelisatie-karakter zou ze daarvoor hebben prijsgegeven.

Nog steeds is de moeilijkheid die voortvloeit uit het feit, dat de Kerk geografisch begrensde wijken heeft, terwijl daar tevens de Stadszending is, die zich graag beschouwd wil zien als „kerkelijke wijk zonder geografische grenzen“, niet geheel tot een oplossing gekomen. Het is uit den aard der zaak gemakkelijker om geografische grenzen te trekken, dan om op grond van de geestelijke gesteldheid der in een bepaalde wijk wonende personen tot een verdeeling van werkzaamheden tusschen wijk en Stadszending te komen. Daarbij komt nog, dat door den Stadszendingarbeid in den loop der jaren verschillende menschen tot geestelijk ontwaken en geestelijken groei gebracht werden, die nu als „medearbeiders“ in 't Stadszendingswerk hun krachten geven, en die door de Stadszending dan ook worden geacht tot haar arbeidsterrein te behooren. Alleen een volkomen onderling vertrouwen kan hier de oplossing brengen.

Ad 6e. *Het voorstel van de Stadszending om jeugddiensten die door den Kerkeraad voorbereid werden te doen uitgaan van Kerk en Stadszending samen.*

De wijze waarop over dit punt in Hoofdstuk VI § 3 gesproken

werd, toont dat de Kerk meende t.o.v. de Stadszending een zekere reserve in acht te moeten nemen. Volledig vertrouwen, de eenige houding, die samenwerking mogelijk maakt, ontbrak nog. Nu die samenwerking er is, moet wederzijdsch vertrouwen zonder meer als eisch worden gesteld.

Nog steeds zijn de volle consequenties van den in 1932 gedanen stap, waarbij het Stadszendingswerk kerkelijk werk werd, niet getrokken. Was dit het geval, dan zou de Kerk haar leden met klem tot medearbeid ook daarin aansporen. Dit geschiedt echter maar zeer sporadisch. Meer is het voorgekomen, dat tegen iemand, die aan het Stadszendingswerk zijn krachten gaf, gezegd werd, dat hij als gemeente-lid een taak had te vervullen „in de Kerk”, alsof arbeiden in de Stadszending iets anders zou zijn.

Ongetwijfeld vraagt het wijkwerk ook krachten, en meestal is de grootte van den arbeid niet evenredig met het getal beschikbare arbeiders. Het spreekt ook van zelf, dat een wijkpredikant begint met krachten voor het eigen wijkwerk te zoeken. Dit houdt echter niet in, dat aan hen, die nu eenmaal in den Stadszendingsarbeid een taak vinden, de indruk gegeven moet worden, dat het wijkwerk meer op het terrein van het gemeentelid zou liggen dan het Stadszendingswerk. Beide zijn één en — gelijkwaardig.

De Gemeente moet gaan verstaan, dat naast het dienen van de Kerk in anderen vorm, „tot de Kerk behooren” óók inhoudt: haar Evangelisatiearbeid dragen, en haar zóó mogelijk ook dáárin dienen. Komt dit inzicht tot rijpheid dan zal dat ongetwijfeld en Kerk en Stadszending ten goede komen.

HOOFDSTUK VII.

HISTORIE EN GROEI DER UTRECHTSCHER STADSZENDING.

17 Juli 1909 verkreeg de Vereeniging Stadszending te Utrecht Koninklijke goedkeuring op haar statuten en daarmee begon haar bestaan. Beginsel en doel waren aldus omschreven:

Beginsel: De Vereeniging gaat bij al haren arbeid uit van de erkenning der eenheid van het lichaam van Christus en de eerbiediging der Heilige Schrift als het eenig Woord van God.

Zij spreekt uitdrukkelijk uit, te willen arbeiden naar de Kerk heen, en zoekt daarom zooveel mogelijk samenwerking met bestaanden Kerkelijken arbeid, zonder evenwel haar zelfstandigheid prijs te geven.

De Vereeniging „Stadszending” noodigt tot medearbeid uit, allen die, gedrongen door de liefde van Christus, begeeren hun kracht en gaven te gebruiken om anderen tot zegen te zijn en instemming betuigen met doel en beginsel der Vereeniging.

Doel: De Vereeniging bedoelt in al haren arbeid de uitbreiding van Gods Koninkrijk door de redding van zielen en den geestelijken opbouw der geloovigen.

De kiem voor haar ontstaan was reeds gelegd in 1905, toen een geestelijke opwekking, in Wales begonnen, naar ons land oversloeg. Conferenties en opwekkingssamenkomsten werden gehouden. Velen gingen zich verantwoordelijk voelen voor de zielen van anderen. In Nederland werd de tentzending-arbeid aangevat. Ook in Utrecht was de invloed van de Opwekkingsbeweging merkbaar; onder een kleine groep van menschen werd de evangelisatiegedachte levend. Dit werk moest voortgezet worden. Maar wie zou er leiding aan geven?

Ds. Couvée, in 1907 uit Schiedam naar Utrecht beroepen, zag

dezelfde noodzaak. Hem werd de wijk Buurkerk als kerkelijke wijk ter bearbeiding toegewezen.

Evangelisatie-avonden werden belegd in de Buurkerk en in Irene; de Nederlandsche Tenzending kwam in 1908 met haar tent naar Utrecht. Het bleek opnieuw, dat evangelisatiearbeid zeer noodig was. Maar zou die arbeid goed geschieden en zich als een net over de gansche stad uitbreiden, dan werd daarvoor meer kracht vereischt, dan met een goed geweten van de eerst aangewezen taak van een wijkpredikant mocht afgenomen worden. Het werd een punt van innerlijken strijd en veel gebed voor Ds. Couvée om den weg te gaan zien, dien God met hem wilde gaan. Maar het antwoord bleef niet uit. Ds. Couvée vroeg eervol ontslag als predikant der Ned. Herv. gemeente en begon, terzijde gestaan door een kleinen kring van Evangelisatie-vrienden, het Stadszendingswerk. Dit werk nam dus in 1909 een aanvang, zooals reeds werd opgemerkt, buiten de Kerk, om eerst in 1932 kerkelijk werk te worden.

Willen we het heden goed verstaan, dan doen we goed de Ned. Herv. Stadszending ook in haar wording en groei na te gaan. Zeer bijzonder treft ons de geest waaruit dit werk geboren is en die ook nu nog zijn stempel daarop drukt, n.l. een groot verantwoordelijkheidsbesef voor allen, die buiten het Evangelie leven en een sterk gevoel van afhankelijkheid van God, door Wien men zich in alle dingen wilde laten leiden.

Voortdurend lezen we in de notulen van de Vereeniging Stadszending: „de vergadering werd met bidstond besloten”, dat wilde zeggen, alle nooden en vragen voorleggend aan God en van Hem het antwoord verwachtend. „Een beslissing van eenig belang wordt uitgesteld tot de volgende vergadering, terwijl intusschen alle leden deze zaak in het gebed zullen gedenken”. Nooit werd iets met geweld doorgedreven, maar gehoorzaam op Gods tijd gewacht.

Treffend is het, telkens weer te lezen, hoe de eerste leden zich met elkaar steeds weer voor nieuwe uitgaven verantwoordelijk stelden, als salarissen voor evangelisten enz., wat inderdaad beteekende, dat deze lasten op hen persoonlijk neerkwamen. In gehoorzaamheid werd dit alles aanvaard.

Merkwaardig is ook, dat alleen met algemeene stemmen besluiten konden worden genomen. Dit alles bevorderde een zeer sterk gemeenschapsbesef en een werkelijk als één man

staan voor de gezamenlijke roeping. Als die roeping zag men: „In heel Utrecht evangeliseeren onder alle rangen en standen“.

Oospronkelijk was het de bedoeling dat Ds. Couvée in den zomer de leiding van de Tenzending op zich zou blijven nemen en dan vooral gedurende de wintermaanden zich aan de Utrechtsche taak zou wijden.

Voor den arbeid der Stadszending werden al spoedig eenige panden in de Heerenstraat aangekocht, waar 3 Februari 1910 „Silo“ geopend werd, een oude Rooms-Katholieke kapel der paters Redemptoristen, al lang niet meer als zoodanig in gebruik. Deze kapel leende zich door haar centrale ligging buitengewoon goed voor Evangelisatiesamenkomsten enz.

Ds. Couvée stelde zich door persoonlijk bezoek aan buitenlandsche Evangelisatie-centra (Berliner Stadtmission, London-City-mission, Parijs: MacAll-zending enz.) op de hoogte van elders aangewende pogingen en toegepaste methoden.

Zeer spoedig doet zich de behoefte gevoelen aan hulpkrachten.

In een woning, op het terrein van „Silo“ gelegen, werd een eerste poging ondernomen tot opleiding van evangelisten. Een tweetal jonge mannen werd aangenomen als leerling, die zoolwel theoretisch gevormd alsook practisch te werk gesteld werden.

In breedten kring vindt de opleidingsgedachte weerklank, want ook in andere steden wordt de behoefte aan Stadszendingsarbeid gevoeld. Een comité wordt gevormd, dat zich tot taak stelt een „Opleidingsschool voor evangelisten“ te stichten. De verwachting is n.l. dat overal in Nederland spoedig arbeiders zullen worden gevraagd om als evangelist werkzaam te zijn. Aanvankelijk neemt men het bredere Alliantie-standpunt in, verwachtend dat ook andere Kerken gaarne daarvan gebruik zullen maken. Bij de uitwerking van deze gedachte blijkt echter, dat juist het Alliantie-standpunt een gevaar zal zijn. De vrees wordt uitgesproken, dat personen, die geen plaats in een bestaand Kerkverband zullen vinden, zich zelf een plaats zullen scheppen door een „vrije gemeente“ te gaan vormen. Het comité wordt daarom ontbonden.

Telkens komt echter het probleem van de opleiding weer naar voren.

In Mei 1915 wordt op een bijeenkomst van verschillende

Stadszendingen (die inderdaad in enkele steden zijn gesticht), opnieuw een poging gewaagd. Met de Zendingsschool te Oegstgeest worden onderhandelingen gevoerd. Enkele evangelisten zijn daar opgeleid.

Later wordt een opleiding gevestigd te Heemstede. Maar tot een goed gefundeerde opleiding van evangelisten is het tot heden niet gekomen.

Naast de beide in de Stadszending werkzaam zijnde jonge mannen zijn weldra nieuwe krachten noodig, daar het werk zich snel ontwikkelt. De moeilijkheid is om den juisten man op de juiste plaats te vinden. Het Stadszendingswerk vraagt niet alleen bereidheid tot het aangrijpen van alle mogelijkheden om het Evangelie te brengen, maar zeker ook een bijzondere gave om met allerlei menschen om te gaan, een helder inzicht te hebben in de vragen, die de menschen bezighouden en een sterke overtuiging aangaande de onmisbaarheid en de kracht van het Evangelie.

Al gaat het in de Kerk en in de Stadszending om dezelfde boodschap, de vorm waarin, de wijze waarop die gebracht wordt, moet verschillend zijn.

In den loop der jaren moet telkens tot de aanstelling van een evangelist overgegaan worden, waardoor meermalen voortreffelijke krachten in het werk hun plaats vinden. Soms krijgen zij een gespecialiseerde taak: als evangelist-colporteur, als jeugd-evangelist, een anderen keer wordt hun de leiding van één der posten der Stadszending opgedragen.

Al spoedig doet de vrouw haar intrede in den kring der evangelisten, waarbij zij bewijst, „dat de haar van God gegeven aanleg haar in dit werk zeker niet de mindere van den man doet zijn”¹⁾. Ook onder haar een groote verscheidenheid van opleiding: universitair gevormde theologen, een sociaal geographe, een onderwijzeres, leerlingen van buitenlandsche scholen voor opleiding van evangelisten, in en door het werk zelf gevormden enz.

Het aantal dezer vaste arbeiders is wisselend.

Reeds in 1914 wordt de wenschelijkheid gevoeld een predikant der Ned. Herv. Kerk tot hulp naast Ds. Couvée te benoe-

¹⁾ Aldus het oordeel van den Director-Voorzitter der Ned. Herv. Stadszending.

men. Ds. G. Koning, predikant te Enkhuizen, verklaart zich bereid zulk een benoeming te aanvaarden. Aanvankelijk wordt hem opgedragen het werk onder de mannelijke jeugd, dat reeds een groote uitbreiding heeft gekregen.

In den loop der jaren verwisselt hij deze functie met de taak de zielzorg uit te oefenen over de „medearbeidenden”. Daarna wordt hem in 1932 de geestelijke verzorging der gestichten opgedragen.

Naast de aangestelde krachten groeit een kring van vrijwillig medearbeidenden, die zich geven aan één of meer onderdeelen van het werk. Het zijn juist deze krachten, die in Evangelisatie-arbeid zoo noodig zijn. Een prachtige taak voor meelevende Gemeenteleden!

Al van het begin af aan wordt de behoefte gevoeld deze medearbeidenden samen te verbinden, „opdat er een krachtige gemeenschapsband groeie en het de gebedsgeest zij, die telkens weer deze arbeiders zal bezielen”.

7 Maart 1910 wordt de eerste bijeenkomst met de medearbeidenden gehouden. Later groeit hieruit een maandelijksche bidstond en een driemaandelijksche vergadering (23 Febr. 1911) waarop het werk besproken wordt, terwijl in Sept. 1913 aan de groep der medearbeidenden een vaster vorm wordt gegeven, door de opstelling van voorwaarden voor medearbeid.

Leden heeft de Stadszending, behalve het zeven-, respectievelijk zes-tal, dat het bestuur vormt, nooit gekend; men kan alleen als medearbeidende aan de Stadszending verbonden zijn.

Hieraan ligt de bedoeling ten grondslag, dat de Stadszending op geen enkele wijze als „kerkje” wil optreden; ze wil alleen maar een werkgemeenschap zijn, om degenen die Christus niet kennen, met Hem in aanraking te brengen. Is dat doel bereikt, dan wil ze deze personen wijzen op de Kerk, waarin ze krachtens hun geboorte thuis hooren. In verreweg de meeste gevallen is dat de Ned. Herv. Kerk. Wel ziet de Stadszending gaarne dat de aldus bereikte menschen aan haar werkzaamheden actief deelnemen.

Met den groei van het werk en de toeneming van het aantal evangelisten houdt de behoefte aan nieuwe lokalen om den arbeid in verschillende stadsgedeelten te centraliseeren, gelijken tred. Al wordt zoo nu en dan dankbaar gebruik gemaakt van gastvrijheid, verleend in wijklokalen (o.a. Vaartkerk, wijk-

gebouw Leidschevaart) de vrije beschikking over vergaderruimten is levensnoodzaak. De instelling op onkerkelijken, het ontbreken van eenig lokaal in een bepaald stadsdeel, het bijzonder karakter eener buurtbevolking, doen telkens weer de hand leggen op panden, waarin een „post” gevestigd kan worden. In de Noteboomenlaan wordt in 1911 daartoe een huisje gehuurd. Later wordt deze post opgeheven en een nieuw begin gemaakt in een door de Stadszending gebouwd lokaal aan den Abstederdijk. De zeer aparte mentaliteit van de bevolking in verschillende stadsdelen wordt wel zeer duidelijk in 't licht gesteld in het boek van Mejuffrouw Dr. L. F. Jens: „Criminaliteit te Utrecht in verband met familie en wijk”.

Over de wijk Noteboomenlaan cum annexis, laat zij zich aldus uit:

„De bevolking van deze buurt wordt gevormd door een samenraapsel van stads- en plattelandsbevolking van minder allooi. Tot ongeveer 1912 gold de Noteboomenlaan als een der meest beruchte buurten van de stad”. Er wordt echter onderscheid gemaakt tusschen de van ouds in die omgeving wonende hoveniers, die uitsluitend tot de R.K. en de Oud-Katholieke kerk behooren en de groep die zich tusschen 1870 en 1880 daar vestigde. De hier uitgesproken oordeelen gelden de laatstbedoeld groep. Dit is de groep die voor bearbeiding door de Stadszending in aanmerking kwam. We leeren deze menschen kennen als „bekkesnijders”, drankmisbruikers en dobbelaars”. Thans is het peil der buurt wel iets gestegen. Toen de Stadszending daar haar arbeid aanving, was de toestand echter als boven beschreven werd. Deze karakteriseering werd door Stadszendingen volkomen juist geacht.

In de Hoogstraat, bij de Roodebrug-bevolking, wordt in 1910 een pakhuisje gehuurd, waar het werk wordt aangevangen, om in later jaren vervangen te worden door een eigen lokaal.

Ook van in die wijk wonende bevolking wordt door Mejuffrouw Dr. Jens een beschrijving gegeven.

Ook dáár treffen we hoveniers aan. Van hen kan hetzelfde gezegd worden als van hun beroepsgenooten in de voorgaande wijk.

Daarnaast vestigde zich in de Middeleeuwen een tweede groep „die verband hield met de functie van de Vecht” in dien tijd, de groep die waarschijnlijk een ongunstig karakter droeg. „Later vestigde zich aan de Roode Brug nog een derde groep, n.l. de arbeiders van de steen- en pannenfabrieken langs de Vecht”.

„Nadat in 1889 het Merwedekanaal voor de scheepvaart was opengesteld, is de tweede groep uit het sociologisch beeld van de Roode Brug verdwenen. Vermoedelijk heeft zij zich gedeeltelijk elders gevestigd, terwijl de rest zich vermengd heeft met de derde groep”.

Daaromheen groepeerden zich de grondwerkers en ongeschoolde krachten, die werk vonden in de fabrieken in de omgeving, met name de Been-zwart- en de Loodwitfabriek".

„Globaal bezien wordt deze buurt dus bewoond door een arbeidersbevolking (zij het dan ook van weinig hoog gehalte)".

Tot voor pl.m. 20 jaren genoot deze buurt een zekere beruchtheid, door drankmisbruik en vechtpartijen in verband daarmee, door baldadigheid der jeugd en familieveeten die aanleiding gaven tot vijandige uitingen. „De voorwaarden voor de ontwikkeling van geestelijk leven waren onder de bevolking van deze wijk zeer ongunstig. Religieus en kerkelijk besef ontbrak hier bijna totaal".

Op Hoograven (burgerlijk Jutphaas) begint men in 1911 eveneens een werk onder de steenoven-arbeiders in een gehuurde arbeiderswoning. Dit werk breidt zich snel uit en na eenige jaren wordt de kleine woning verwisseld met een eigen gebouwd lokaal.

Over deze wijk wordt door Mejuffrouw Jens niet geschreven. Inlichtingen uit Stadszendingskringen rechtvaardigen de volgende karakteristiek:

De bevolking van Hoograven had destijds veel gemeen met die aan de Roode Brug. Ook hier reeds in de Middeleeuwen een nederzetting in de naaste omgeving van de stadspoorten in verband met de functie van de Vaartsche Rijn, waarvan ook de opmerking geldt dat de desbetreffende bevolkingsgroep waarschijnlijk een ongunstig karakter droeg. Daarnaast eveneens arbeiders van steen- en pannebakkerijen. De opmerking die Dr. Jens maakt over de arbeiders van de wijk Roode Brug is zeker ook hier op haar plaats: „De steenfabrieksarbeiders nemen een aparte plaats in onder de arbeidersbevolking. In verband met den ongequalificeerden arbeid zijn de loonen laag. Er vindt diensgevolge een maatschappelijke selectie plaats, met dien verstande, dat naar deze bedrijven die arbeidskrachten toevloeden, welke niet geschikt zijn voor meer ingewikkelden arbeid, maar aan de andere zijde over genoeg vitaliteit beschikken voor het verrichten van zwaar lichamelijk werk".

Drankmisbruik en vechtpartijen kwamen ook hier veelvuldig voor.

Het Stadszendingswerk was er niet gemakkelijk, maar bleef niet zonder vrucht. De politie constateerde dat de geestelijke verheffing van die wijk voor een groot deel aan den arbeid der Stadszending was toe te schrijven.

Sedert 1912 wordt geregeld huisbezoek gedaan in de arbeiderswijken, gelegen aan den Amsterdamschen Straatweg.

In 1914 vindt daar de opening plaats van een lokaal in de Narcisstraat, dat als centrum zal dienen voor den daar te beginnen arbeid.

Deze post ligt dus in één van de oudere arbeiderswijken van Utrecht en herbergt grootendeels een bevolking van Utrechtenaren. Dr. P. I. Ritter Jr. schrijft over de Utrechtenaren in het boek: „De Nederlandsche Volkskarakters”, dat het hartstochtelijk bewogene aan het Utrechtsch volkskarakter ontbreekt, terwijl er ook een complex van eigenschappen aanwezig is, waarin ongetwijfeld de nawerking van oude clericale en feodale invloeden valt te bespeuren. Zelfs de arbeidersklasse draagt een klein burgerlijk karakter”. Deze eigenschappen mogen gelden voor de onderhavige wijk.

De feodale inslag blijkt misschien nog eenigszins uit het feit dat men op iedere uitnoodiging voor samenkomsten en vereenigingen: „ja” zegt. Men zegt moeilijk: „neen”. Maar zich houden aan een dergelijke belofte doet men niet.

In 1917 wordt een nieuw lokaal ingewijd in de „Elinckwijk”, een groote nieuwe, steeds aangroeiende wijk. De kerk kon daar destijds nog geen „wijk” ontwerpen.

Elinckwijk („Nieuw Zuilen”), heeft een gemengde bevolking van arbeiders. Dr. J. P. Kruyt geeft de samenstelling aldus weer: „mensen uit de stad Utrecht, uit den Westhoek der provincie, uit de rest van Zuilen, uit Maarssen en Maarsseveen, maar ook een niet gering aantal uit Amsterdam”. Deze groepen hebben elkander beïnvloed. Het karakter is in die wijk dan ook vlotter dan in de voorgaande. De menschen zijn meer open. Men heeft spoedig contact met hen. Ze kunnen ook wel eens warm loopen. Maar ook zij lijden aan het euvel, meer te beloven dan ze nakomen.

Het uitgestrekte stadsdeel achter het station met zijn duizenden-bevolking, had reeds meermalen de aandacht der Stadszending getrokken. In 1924 vindt in de Borneostraat de opening plaats van een nieuw lokaal als centrum voor den arbeid in dat stadsdeel, in 1942 aangevuld door een bij-post aan de Schoenerstraat.

De omgeving van de Borneostraat heeft weer een bevolking van overwegend Utrechtenaren. Het karakter lijkt dan ook veel op dat van de omgeving van de Narcisstraat.

Het nieuw verrezen woningcomplex in het zoogenaamde Tuindorp blijft niet onopgemerkt. Hier is geen arbeidersbevolking. Maar de Stadszending wil *allen* met het Evangelie bereiken. Eén der nieuw te bouwen huizen wordt als vergaderlokaal voor de Stadszending ingericht (1932).

Ook de afgelegen nieuwe wijk „Oog in Al”, geographisch gezien, de tweelingzuster van de wijk „Leidschevaart”, maar daarvan wat den maatschappelijken welstand harer bevolking

betreft zeer onderscheiden, ontvangt geestelijke hulp van de Stadszending. Voor de daar werkende Evangeliste wordt een gehuurde woning als werk-centrum ingewijd (1939).

Tuindorp en Oog in Al hebben een soortgelijke bevolking van in hoofdzaak intellectueele middenstanders. Zij komen uit verschillende windstreken des lands, wat weer zijn invloed heeft uitgeoefend. Het is een vrij vlotte bevolking, die zich tamelijk sterk één geheel voelt.

De keuze der stadswijken waarin de „posten“ der Stadszending gevestigd worden, bevestigt de trouw der Stadszending aan haar roeping, onder alle kringen der bevolking het Evangelie te brengen. Zij deinst niet terug voor de „a-socialen“ en zoekt evenzeer de „intellectueelen“ te bereiken.

In 1913 is de Stadszending door de regeering erkend als Reclasseeringslichaam. Celbezoek in de strafgevangenis volgt daarop.

Op de Christelijke feestdagen gaat één der Stadszendingkoren liederen zingen in de gevangenis.

Contact wordt onderhouden met ontslagen gevangenen.

Ds. Couvée wordt lid, later secretaris van den Reclasseeringsraad. Na de opheffing van dat lichaam, lid-secretaris van de Commissie van voorlichting in strafzaken in het Arrondissement Utrecht.

In het ontspanningslokaal van de woningen voor a-socialen op het Houtplein neemt de Stadszending een taak op zich onder de jeugd (1927).

De bewoners van het woonwagenkamp worden bezocht. In 1925 wordt er voor het eerst Kerstfeest met hen gevierd in de stal van het kamp.

De volkslogementen hebben belangstelling. Elken Zaterdagavond worden daar liederen gezongen voor de gasten en een korte Evangelie-prediking gebracht. Ook met hen wordt Kerstfeest gevierd in het nabij gelegen kerkelijk wijklokaal.

Als de pinda-mannen ook in Utrecht hun intrek nemen, wordt met hen contact gezocht, waarbij een oud-zendeling uit China zijn medewerking verleent.

De koetsiers, destijds nog in groote stallen hun werk vindend, worden niet alleen bezocht, maar des Zondagsochtends wordt in de stallen een korte Evangelie-prediking gehouden.

De kellners, die door hun werk eveneens meestal geen gele-

genheid vinden om een Kerkdienst bij te wonen, zijn mede een voorwerp van belangstelling. Wat kan men voor hen doen? Een Kerstfeestviering in den nacht belegd, mislukt. Een tijdlang wordt contact onderhouden met den Internationalen Christelijken Kellnersbond, die een blad uitgeeft, dat in Nederlandse vertaling onder hen wordt verspreid. De pogingen deze groep te bereiken, moeten zich overigens beperken tot huisbezoek.

Ook door haar samenkomsten tracht de Stadszending menschen van allerlei geestesgesteldheid en ontwikkeling te bereiken.

Er zijn Evangelisatie-samenkomsten gehouden in den vorm eener Evangelie-prediking waarbij het voorschrift (aan Luther toegeschreven) betracht werd: „spreek zóó, dat een eenvoudige dienstbode u begrijpen kan, dan zal ook een Hooggeleerde er iets aan hebben”. Maar ook werden samenkomsten belegd, ingesteld op de mentaliteit van bepaalde groepen van menschen. Apologetische samenkomsten, debatavonden voor de „Dageraads-menschen”, de jaarlijks (sedert 1923) terugkeerende „Drie uren van Ernst”, waarin actueele vragen op geestelijk gebied worden behandeld, en de „Stille week” aan den Paaschdag voorafgaande samenkomsten, die een uitgesproken gewijd karakter dragen.

Het spreekt van zelf, dat ook van openlucht-prediking in verschillenden vorm gebruik gemaakt wordt: In de parken voor de Zondagswandelaars, op de pleinen in de volksbuurten, 's Zondagsmorgens de zoogenaamde Hofjes-prediking, een samenkomst op bescheiden schaal, in de hofjes van wijk C en dergelijke straten en stegen, voor degenen, die zeker niet naar een Kerk gaan, en aan wie het Evangelie daarom wordt thuis gebracht.

In 1941 en 1942 worden vroeg op den Paaschmorgen, samenkomsten gehouden op het Janskerkhof, in samenwerking met andere Kerken.

Colporteur, colportrice of kleine groepen medearbeidenden bieden van huis tot huis evangelisatie-lectuur of Bijbelgedeelten aan.

In 1923 worden duizenden Evangeliën verspreid in courantvorm, onder den titel: „Jezus van Nazareth”, uittreksel van het door Dr. A. Westphal samengesteld boekje van dien naam.

Met de Evangelisatie-drukkerij te Brussel, uitgeefster van het Evangelisatie-blad de „Blijde Boodschap”, wordt een accord aangegaan voor de levering van een bepaald aantal exemplaren van dit blad (1910).

Begonnen wordt met elke week 50 exemplaren af te nemen. Geleidelijk stijgt dit getal tot \pm 2500.

Bij de kermissen werkte reeds geruimen tijd de „Bijbelwagen”, een poging aanwendend om door lectuur en prediking de massa te beïnvloeden.

In 1913 wordt deze Bijbelwagen door de Stadszending overgenomen en later omgezet in een Bijbelauto, met de bedoeling daarmede Evangelisatie-colportage-tochten te maken door ons land.

In 1914 laat de Stadszending een tent bouwen van kleineren omvang als die, waarover de Nederlandsche Tentzending beschikt, om daarmede in 't bijzonder kleinere plaatsen en dorpen te bezoeken.

Als een voldoen aan de opdracht „te zaaien aan alle wateren” kunnen nog aangemerkt worden: 1e. de zoogenaamde „Plakkaatzending”. Met Kerstmis, soms ook op Goeden Vrijdag worden op Stadsaanplakborden duidelijk in 't oog vallende teksten geplaatst, die herinneren aan de beteekenis van die dagen.

2e. De bij den uitgang van het Centraal Station (later in den tunnel) geschilderde Bijbelwoorden, waarvan het de bedoeling is, dat ze in het bewustzijn van den reiziger blijven haken.

3e. De hier en daar in de stad aangebrachte Bijbelkastjes, waarin, achter glas, een open Bijbel is neergelegd, leesbaar voor elken voorbijganger.

Doen zich bijzondere omstandigheden voor, dan wordt het werk daarbij aangepast.

In den oorlog 1914—1918 wordt voor onze militairen één der lokalen opengesteld als Tehuis.

Het overgebleven eten uit de kazernes wordt onder de behoeftige gezinnen verdeeld.

Ruim 30.000 Belgische militairen zijn dan in Nederland geïnterneerd en ondergebracht in verschillende kampen. In opdracht van de Belgische Protestantsche Kerken neemt de Stadszending de geestelijke verzorging dier militairen op zich.

Zeker zou het beeld in dit hoofdstuk gegeven van den arbeid der Stadszending onvolledig zijn, indien het Jeugdwerk daarin niet werd geteekend.

Zowel in het centrum (Heerenstraat) als in de opgerichte posten worden van stonde aan ernstige pogingen aangewend de jeugd te bereiken.

Soms wordt bestaand jeugdwerk overgenomen, meestal wordt dit zelfstandig opgericht. De belangstelling gaat uit zoowel naar de mannelijke als naar de vrouwelijke jeugd.

In dezen arbeid is een rijke schakeering.

Al heeft ook dit jeugdwerk als hoofddoel, de jeugd in aanraking te brengen met Christus, de wegen waarlangs dit geschiedt, zijn zeer talrijk. Sport en muziekclubs, sloyd-afdeelingen, literaire werkzaamheden, gymnastiek-vereeningen, nuttige en fraaie handwerken, alles wat de jeugd kan boeien wordt daartoe aangewend.

Wat zich nog niet in clubs laat voegen, wordt ontvangen in „vertel-uren”, waar ieder kind, ook zonder zich aangemeld te hebben, welkom is.

Vooraf wordt de gedachte geaccentueerd den jongeren te leeren, welk een vreugde het geeft iets voor anderen te doen.

Bijzonder komt dit ook uit in het zoogenaamde Driehoekwerk, een afdeling van de *N*(ederlandsch) *M*(eisjes) *C*(lubs), opgericht in 1927. Het hoogtepunt in dit vereenigingsleven is de Kerstfeestviering met eenzame lieden. In kleine groepen begeeft men zich met kerstboompjes en eenvoudige geschenken naar zieken en ouden van dagen, die bereid zijn hen in hun woning te ontvangen. Kerst-evangelie en enkele gezongen kerstliederen brengen de kerstboodschap in de ziekenkamer. In 1942 werd het werk der N. M. C. (het eenige geuniformeerde meisjeswerk in Stadszendingsverband) opgeheven.

Andere meisjesgroepen werken het geheele jaar om met Kerstmis in de ziekenhuizen kleine geschenken aan de patiënten te gaan uitreiken.

Van groote beteekenis zijn ook de Zondagsscholen.

In 1915 werd in de post „Abstede” een Zondagsschool volgens de Westhill-methode aangevangen, in het bijzonder geschikt voor kinderen uit onkerkelijke gezinnen.

In 1918 werd een bestaande Zondagsschool door de Stadszending overgenomen, die haar plaats kreeg in „Silo” (Heerenstraat) en spoedig werd ook daar diezelfde methode, met goed resultaat toegepast.

Ook in de posten Narcisstraat, Borneostraat en Hoograven werden Zondagsscholen geopend.

In de Betonbouw-woningen geschiedde dit te zamen met de Kerkelijke wijk-vereeniging.

Aan het vraagstuk der drankbestrijding wordt volle aandacht geschonken. Van hen die willen medearbeiden, wordt de belofte gevraagd, zich geheel van het gebruik van alcoholische dranken te zullen onthouden.

In het insigne, dat alleen door medearbeidenden mag gedragen worden, komt o.m. een blauw kruis voor.

Aanvankelijk vormde de afdeeling der Geheel Onthouding een deel van de N(ationaal) C(hristen) G(eheel) O(nthouders) V(ereeniging). Later werd dit verband losgelaten, maar het beginsel bleef. Als practische uiting daarvan kan de „Vang-Uw-Kameraad”-beweging beschouwd worden. Kameraden brengen hun vroegere kroeggenooten mede naar een bijeenkomst met een geheel andere atmosfeer.

Men kan niet anders verwachten dan dat in een Evangelisatie-arbeid als de Stadszending is, een overvloedig gebruik wordt gemaakt van den ingrijpenden invloed van het lied. Een door de Stadszending uitgegeven bundel „Sionsliederen” blijkt daarbij van niet geringe beteekenis te zijn. Wat het gesproken woord niet bij machte is te bereiken, wordt dikwijls door het gezongen woord wel bereikt.

Van den aanvang af treffen wij dan ook een zangkoor aan en naar mate het werk uitgroeit in verschillende posten, worden daar eveneens zangkoren, zoowel van ouderen als van kinderen, opgericht.

Een muziekkorps, onontbeerlijk bij openlucht-samenkomsten, orkesten van strijkinstrumenten, pijper-korps, 't heeft alles de dubbele bedoeling: buitenstaanders te trekken en hen, die zich lieten trekken vast te houden en te bewaren onder den machtigen invloed van het Evangelie.

Wanneer wij oorsprong en ontwikkeling der Stadszending overzien, moeten wij constateeren, dat de kleine plant spoedig opgroeide tot een grooten boom, waarin een aanwij-

zing ligt, dat er een dringende behoefte was aan dergelijk werk en dat hier een voor de Kerk waardevolle pioniersarbeid is verricht.

Is later door de Kerk, in haar wijkarbeid veel hiervan overgenomen of nagevolgd, de Stadszending heeft er den eersten stoot toe gegeven en door haar voorbeeld de oogen geopend voor kansen, waaraan de Kerk was voorbijgegaan.

HOOFDSTUK VIII.

CONTACTEN VAN DE NED. HERVORMDE STADSZENDING.

De jaren door heeft de Stadszending getracht contact te krijgen met hen, die van het Evangelie vervreemd waren. Daarnaast heeft zij pioniersarbeid verricht in die stads gedeelten, die de Kerk niet of zeer onvoldoende kon bewerken.

In het historisch overzicht werd er reeds op gewezen op welke wijze en met welke categorieën van menschen zij contact trachtte te krijgen. Thans zijn daarvan door de tijdsomstandigheden nog de volgende groepen over: de logementbewoners, de arbeiders van de beenzwartfabriek, die eens per 14 dagen op Zaterdagmorgen in den schafttijd bezocht worden door één der Stadszendingen en het belangrijke werk in ziekenhuizen, hospitaal en krankzinnigengestichten.

Ook aan de sociaal ontwrichten, die met den Strafrechter in aanraking kwamen, wordt volle aandacht gewijd in het Reclasseeringswerk. Uit den aard der zaak kan niet in cijfers worden uitgedrukt, hoeveel aanrakingen op deze wijze zijn verkregen. Lagen deze binnen de zone van het waarneembare, het zou een groot getal blijken te zijn, waarvan een groot percentage toekwam aan van het Evangelie vervreemden.

Daarnaast bereikt de Stadszending vele menschen door huisbezoek en door colportage van huis tot huis. Uit den aard der zaak richt zij zich bij het huisbezoek voornamelijk tot die gezinnen, die van de Kerk vervreemd zijn, tenzij haar een stads gedeelte wordt toevertrouwd, dat vanuit de kerkelijke wijk nog niet bearbeid kan worden. Het is moeilijk het aantal op te geven van de contacten, die door colportage werden gelegd. Het is tamelijk wisselend. Jaarlijks worden van Stadszendingen wege minstens 5000 huisbezoeken gebracht.

De Stadszending tracht de menschen met wie ze op deze wijze in contact treedt, zooveel mogelijk in vereenigingen onder te

brenge. Een enkele maal lukt dat. De Stadszending werkt nu reeds meer dan 30 jaar. Verschillende menschen zijn in den loop der jaren zoover gekomen, dat ze Evangelisatiebijeekommen en Kerkdiensten zijn gaan bezoeken. Verscheidene thans kerkelijk meelevende personen hebben den stoot daartoe gekregen door middel van de Stadszending. Zij hebben zich deels van de Stadszending losgemaakt, deels zijn ze nog in Stadszendingverband gebleven; uit hen kwamen ruim 300 vrijwillig medearbeiders voort. Zij dienen den arbeid der Stadszending in zangkoren, fanfarecorpsen, colportage-arbeid en werk onder de jeugd. Zij zijn meerendeels lidmaat van de Hervormde Kerk; verschillenden van hen waren dat reeds vóór zij met het Stadszendingswerk in aanraking kwamen. Voor de meesten was het echter niet meer dan een formeele band, die niet tot kerkbezoek en kerkelijk meelevende leidde. Een ander gedeelte is direct of indirect door den arbeid der Stadszending tot het lidmaatschap van de Hervormde Kerk gekomen.

De Stadszending zoekt zoowel jongeren als ouderen in kringen en clubs te vereenigen, om aldus tot een geregelde bearbeiding van die personen te komen; zoo heeft ze 3 vrouwenvereenigingen (= Moederkringen), 11 Bijbelkringen, 2 mannenkringen, 2 Jonge Vrouwenvereenigingen, 2 Jonge Mannenvereenigingen, 3 Meisjesvereenigingen, 2 Meisjesbonden, 4 Jongensbonden, 1 Verteluur, 6 Zondagsscholen en het zng. KEOM-werk (Kerkelijk Evangelisatiewerk Onder Meisjes), met verschillende afdeelingen voor meisjes van 8 jaar af.

Ook geeft ze godsdienstonderwijs op enkele Openbare Scholen. Onder al deze groepen werd in de maanden April en Mei van het jaar 1943 een enquête ingesteld.

Uit den aard der zaak komen thans in de vereenigingen van ouderen vele leden voor, die ook de kerk bezoeken, zij het dan ook min of meer onregelmatig, d.w.z. sommigen hebben het nog niet verder gebracht dan kerkbezoek bij bijzondere gelegenheden, anderen zijn daarentegen reeds tot vrij regelmatig kerkbezoek gekomen.

Het is de bedoeling van de Stadszending, de menschen die zij bereikt, ook tot medearbeid op te voeden.

Hier volgen nu de door de enquête verkregen gegevens:

De Moederkringen.

De Moederkringen zijn kringen, waarin de Bijbelbespreking het belangrijkste deel van het programma vormt. Na de Bijbelbespreking door de leidster kunnen de leden vragen stellen en opmerkingen maken. Voor het 2e gedeelte van den middag hebben de moeders een handwerk meegebracht. Daarbij wordt een boek voorgelezen. De Moederkringen omvatten tezamen 142 vrouwen t.w.:

107	van haar zijn	Lidmaat van de Ned. Hervormde Kerk.
23	" " "	Dooplid van de Ned. Hervormde Kerk.
3	" " "	Afgevoerd als Lidmaat van de Ned. Hervormde Kerk.
3	" " "	Rooms-Katholiek.
1	" " "	is Doopsgezind.
2	" " "	zijn Oud Rooms-Katholiek.
3	" " "	Gereformeerd.

Kerkelijk meeleven.

79	van haar	gaan min of meer regelmatig ter Kerk (dit kan dus zijn: uitsluitend bij bijzondere gelegenheden).
49	" "	bezoeken min of meer regelmatig uitsluitend de Stadszendings-samenkomsten.
58	" "	bezoeken zoowel Kerk als Stadszendings-samenkomsten.
14	" "	bezoeken Kerk noch Stadszendings-samenkomsten. (12 lidmaten, 1 dooplid van de Herv. Kerk en 1 Rooms-Katholiek).

Van deze 142 Moeders werken er 35 in den Stadszendingsarbeid mee.

De Bijbelkringen.

De Bijbelkringen omvatten 148 deelneem(st)ers.

92	van hen zijn	Lidmaat van de Ned. Hervormde Kerk.
32	" " "	Dooplid van de Ned. Hervormde Kerk.
7	" " "	Evangelisch-Luthersch.
5	" " "	Gereformeerd.
6	" " "	Rooms-Katholiek.
1	" " "	is Duitsch-Evangelisch.
1	" " "	Christelijk Gereformeerd.

3 van hen behooren tot geen Kerkgenootschap.

1 " " is afgevoerd van het lidmatenregister der Ned. Hervormde Kerk.

Kerkelijk meeleven:

- 98 van hen gaan min of meer regelmatig ter Kerk (waarvan 94 naar de Hervormde Kerk).
- 24 " " bezoeken min of meer regelmatig uitsluitend de Stadszendings-samenkomsten.
- 25 " " bezoeken zoowel Kerk als Stadszendings-samenkomsten.
- 26 " " bezoeken Kerk noch Samenkomsten (te weten 10 Doopleden en 9 Lidmaten der Ned. Herv. Kerk, 2 tot geen Kerkgenootschap behoorenden, 1 Duitsch-Evangelische en 2 Evang. Lutherschen).
- 25 " " hebben een actief aandeel in het Stadszendingswerk.

Enkele Opmerkingen: Het Bijbelkringwerk werd door de Stadszending ter hand genomen alvorens de Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente daartoe overging, n.l. in 1940. Zoo in Tuindorp, waar de kring begonnen was met 't oog op volkomen van het Evangelie vervreemden, maar waar al spoedig ook kerkelijk meelevendenden zich aansloten.

In Oog in Al vatte de Stadszending haar werk aan, omdat de kerkelijke wijk nog geen kans zag dat gedeelte meer intensief te bewerken. Ook dáár trokken de Bijbelkringen naast anderen, verschillende kerkelijk meelevendenden.

Trouwens ook elders werden personen tot Bijbelkringen uitgenoodigd, min of meer getrouwe kerkgangers, wier bijbelkennis desondanks zeer gering was, wat gebleken was bij de eerste ontmoeting, die de Stadszending met hen had.

De Bijbelkringbezoekers die uitsluitend de Stadszendings-samenkomsten bezoeken, komen uit het Centrum der stad of uit de omgeving van de Narcisstraat.

Mannenkringen.

Het bezoek aan de Mannenkringen is uit den aard der zaak door de tijdsomstandigheden sterk verminderd.

Het programma bevat weer als hoofdpunt de Bijbelbespre-

king, terwijl het tweede deel van den avond gewijd wordt aan onderwerpen van verschillenden aard.

De beide kringen omvatten 43 deelnemers:

- 31 van hen zijn Lidmaat van de Ned. Hervormde Kerk.
- 8 " " " Dooplid van de Ned. Hervormde Kerk.
- 2 " " " Roomsch-Katholiek.
- 1 " " is Gereformeerd.
- 1 " " behoort tot geen Kerkgenootschap.

Kerkelijk meelevende.

- 15 van hen bezoeken min of meer trouw de Ned. Hervormde Kerk.
- 3 " " " min of meer trouw de Gereformeerde Kerk.
- 22 " " " uitsluitend min of meer geregeld de Stadszendings-samenkomsten.
- 14 " " " bezoeken zoowel de Kerk als Stadszendings-samenkomsten.
- 3 " " " bezoeken Kerk noch Stadszendings-samenkomsten (te weten 2 doopleden en 1 lidmaat van de Ned. Hervormde Kerk).
- ± 12 " " hebben een actief aandeel in het Stadszendingswerk.

Jonge Vrouwen Vereenigingen. (Meisjes boven 16 jaar).

Eén van de Jonge Vrouwen-vereenigingen is langzamerhand zoover gekomen, dat de Bijbelbespreking nu en dan door de leden zelf verzorgd wordt. Daarnaast wordt er gehandwerkt onder het voorlezen van een boek, soms wordt er een spel-avond gehouden of gezongen; een anderen keer worden er leespartijen voorbereid. De vereeniging werkt het geheele jaar aan cadeautjes voor het Kerstfeest in de ziekenhuizen. Deze meisjes deelen daar zelf hun cadeautjes uit en brengen er in hun liederen de Kerstboodschap. Hoewel ze verder niet in het Stadszendingswerk betrokken zijn, nemen ze op deze wijze toch actief deel aan het Evangelisatiewerk.

De beide vereenigingen tellen 49 deelneemsters:

- 13 van haar zijn Lidmaat van de Ned. Hervormde Kerk.
- 31 " " " Dooplid van de Ned. Hervormde Kerk.
- 1 " " is Dooplid van de Chr. Gereformeerde Kerk.
- 4 " " zijn ongedoopten.

Kerkelijk meeleven.

- 35 van haar gaan wel ter Kerk; een gedeelte regelmatig, een ander deel zeer ontrouw.
- 5 " " leven uitsluitend mee in de Stadszendings-samenkomsten.
- 14 " " bezoeken min of meer regelmatig zoowel de Kerk als de Stadszendings-samenkomsten.
- 9 " " gaan naar Kerk noch samenkomsten.
- 11 " " hebben actief aandeel in 't Stadszendingswerk.

Enkele opmerkingen:

Verschillende meisjes zijn van huis uit in de Stadszending gekomen. Ouders werkten in de Stadszending mee, of waren door den arbeid der Stadszending geestelijk ontwaakt.

Een deel der meisjes is door het Stadszendingswerk tot geestelijke belangstelling en daardoor tot kerkbezoek gebracht; verscheidene waren wel gedoopt, maar wisten toch heel weinig van het Evangelie; enkele die van huis uit kerkelijk meeleeften, kwamen met vriendinnen mede.

Jonge Mannen Vereenigen: jongens boven 16 jaar).

Het programma is gelijk aan dat van de Jonge Vrouwen Vereenigen, alleen is het handwerken vervangen door dammen, tafeltennissen enz.

Ook in de Jonge Mannen Vereenigen doen de tijdsomstandigheden zich sterk gevoelen. Toch telden zij tijdens de enquêteering nog 43 leden:

- 6 van hen zijn Lidmaat der Ned. Hervormde Kerk.
- 28 " " " Dooplid der Ned. Hervormde Kerk.
- 3 " " " Gerefomeerd.
- 6 " " " ongedoopt.

Kerkelijk meeleven:

- 18 van hen gaan min of meer geregeld ter Kerk.
- 5 " " bezoeken uitsluitend de Stadszendings-samenkomsten.
- 13 " " bezoeken min of meer regelmatig zoowel de Kerk als de Stadszendings-samenkomsten.
- 20 " " komen in Kerk noch samenkomst.
- ± 12 " " zijn actief in het Stadszendingswerk betrokken.

Opmerkingen:

Dezelfde opmerkingen kunnen gelden als voor de Jonge Vrouwen Vereenigen.

Meisjesverenigingen: (Meisjes van 12—16 jaar).

Er zijn thans 3 meisjesverenigingen in de Stadszending.

Zij omvatten 62 meisjes:

In deze vereeniging zijn in den Post Borneostraat en in den Post Narcisstraat nog al wat fabrieksmeisjes onder gebracht. In beide posten doet zich het verschijnsel voor dat tegen Kerstmis de belangstelling het grootst is.

32 van haar zijn Dooplid van de Ned. Hervormde Kerk.

6 " " " Roomsch-Katholiek.

4 " " " Chr. Gereformeerd.

4 " " " Gereformeerd.

1 " " is Dooplid van de Oud-Katholieke Kerk.

1 " " " Dooplid v. d. Evangelisch-Luthersche Kerk.

14 " " zijn ongedoopt.

Kerkelijk meeleven:

26 van de 27 meisjes uit de afdeeling Heerenstraat komen uit gezinnen, die min of meer (waarschijnlijk meestal min) geregeld naar de Kerk gaan. Anders is dat in de Borneostraat en in de Narcisstraat.

De afdeeling Borneostraat telt 16 leden, waarvan er geen uit een gezin komt, dat kerkelijk meeleeft in de Ned. Herv. Kerk;

2 van haar zijn uit een gezin, dat meeleeft in de Gereformeerde Kerk.

2 " " " " dat meeleeft in de Roomsch-Kath. Kerk.

1 " is " " dat meeleeft in de Oud-Katholieke Kerk.

De afdeeling Narcisstraat telt 19 leden;

5 van haar komen uit een gezin dat nog wel eens ter Kerk gaat; 2 daarvan gaan zelf wel eens ter Kerk.

4 " " bezoeken de Stadszendings-samenkomsten.

Opmerkingen:

Vooraf in de Borneostraat en in de Narcisstraat worden door de meisjesverenigingen voor het allergrootste deel meisjes uit volkomen onkerkelijke gezinnen bereikt.

Jongensbonden.

Behalve het Bijbelverhaal, staat er veelal spel op het programma.

Er zijn thans 4 jongensbonden in de Stadszending, waarvan één in Oog in Al. Van Oog in Al zijn over het jeugdwerk echter geen gegevens ontvangen.

De overige jongensbonden tellen 124 leden:

77 van hen zijn Dooplid van de Ned. Hervormde Kerk.

11 " " " Roomsch-Katholiek.

3 " " " Gereformeerd.

3 " " " Hersteld-Apostolisch.

31 " " " ongedoopt.

Deze jongens komen uit 103 gezinnen, waarvan er 41 min of meer regelmatig de Kerk bezoeken; 2 behooren tot de Hersteld Apostolisch Gemeente; 1 gezin bezoekt Leger des Heils-samenkomsten) en 59 leven niet kerkelijk mee.

Opmerkingen:

1e. Het aantal jongens uit niet kerkelijk meelevende gezinnen is aanmerkelijk grooter dan het aantal uit min of meer kerkelijk meelevende kringen.

2e. Blijkt ook hier, dat tal van ouders hun kinderen laten doopen, zonder dat ze verder kerkelijk meeleven ¹⁾).

Meisjesbonden: (Meisjes van 6—12 jaar).

Er zijn thans 2 Meisjesbonden in de Ned. Hervormde Stadszending, met tezamen 304 deelneemsters.

Ze zijn grootendeels in kleine clubs verdeeld, die althans gedurende de wintermaanden in particuliere woningen waren ondergebracht in de omgeving waar de kinderen woonden.

149 van haar zijn Dooplid van de Ned. Hervormde Kerk.

41 " " " Roomsch-Katholiek.

14 " " " Gereformeerd.

8 " " " Oud-Katholiek.

2 " " behooren tot de Oud-Gereformeerde Gemeente.

1 " " is Evang. Luthersch.

89 " " zijn ongedoopt.

¹⁾ 67 jongens bezoeken een Christelijke School, waarvan 25 uit niet kerkelijk meelevende gezinnen; 52 jongens bezoeken een Openbare School, waarvan 13 uit kerkelijk meelevende gezinnen; 5 jongens bezoeken een Roomsch Katholieke School.

Deze kinderen komen uit 234 gezinnen, waarvan er 72 min of meer trouw de Ned. Hervormde Kerk bezoeken en 147 niet kerkelijk meelevende, terwijl de overige in andere Kerken min of meer trouw meelevende.

Opmerkingen:

Dezelfde als bij de jongensbonden ¹⁾).

Verteluur:

Alleen Post Borneostraat heeft nog een verteluur; een uur waarop alle mogelijke kinderen van 4—9 jaar uit de omgeving mogen komen om naar het vertellen van Bijbelsche en andere verhalen te luisteren. Er is slechts een los verband tusschen deze kinderen en de Stadszending.

Omstreeks Kerstmis zijn er in den regel ruim 200 kinderen. Tijdens de enquêteering waren er nog 122 min of meer trouwe deelnemers(sters).

73 van hen zijn Dooplid der Ned. Hervormde Kerk.

14 " " " Roomsch-Katholiek.

6 " " " Gereformeerd.

2 " " " Apostolisch.

27 " " " ongedoopt.

Deze kinderen komen uit 68 gezinnen, waarvan er 33 min of meer kerkelijk meelevende en 35 niet.

Opmerkingen:

Voor het verteluur gelden dezelfde opmerkingen als voor de jongens- en meisjesbonden ²⁾).

Zondagsscholen.

De Stadszendings-Zondagsscholen tellen samen 510 leerlingen. Hier en daar komen de leerlingen al van 3 jaar af.

316 van hen zijn Dooplid van de Ned. Hervormde Kerk.

24 " " " Roomsch-Katholiek.

¹⁾ 121 kinderen bezoeken een Christelijke School, waarvan 40 uit niet kerkelijk meelevende gezinnen; 176 bezoeken een Openbare School, waarvan 26 uit kerkelijk meelevende gezinnen; 7 bezoeken een Roomsch Katholieke School.

²⁾ 55 kinderen bezoeken een Christelijke School; waarvan 16 uit niet kerkelijk meelevende gezinnen; 62 kinderen bezoeken een Openbare School, waarvan 16 uit kerkelijk meelevende gezinnen; 5 kinderen bezoeken een Roomsch Katholieke School.

14	van	hen	zijn	Gereformeerd.
5	"	"	"	Gereformeerd in Hersteld Verband.
4	"	"	"	Evangelisch-Luthersch.
4	"	"	"	Oud-Katholiek.
4	"	"	"	Doopsgezind.
138	"	"	"	ongedoopt.

Kerkelijk meeleven:

Deze kinderen komen uit 328 gezinnen, waarvan er 127 min of meer kerkelijk meeleven en 201 niet.

Opmerkingen:

Over de Zondagsscholen kunnen we dezelfde opmerkingen maken als over de Jongens- en de Meisjesbonden ¹⁾.

Kerkelijk Evangelisatiewerk onder meisjes (KEOM).

Een vlotte vorm van meisjeswerk die verstandelijke-, lichamelijke-, maatschappelijke en geestelijke ontwikkeling beoogt.

Veel wordt aan de meisjes geleerd in wedstrijd- en spelvorm. Doel van het werk is uit den aard der zaak, evenals trouwens van alle Stadszendingswerk: Evangelisatie.

Voor de stimuleering van dit en ander werk is door den Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente een Commissie benoemd.

Door dezen vorm van jeugdwerk worden 293 meisjes bereikt. Hierbij zijn niet de cijfers voor „Oog in Al“.

99 in de afdeeling Oudsten, boven 15 jaar (Astra's).

83 in de afdeeling Middelsten, 12 t/m 15 jaar (Stella's).

111 in de afdeeling Jongsten 8 t/m 12 jaar, (Scintilla's).

Er zijn clubs in het Centrum, in de Borneostraat, de Narcisstraat, Tuindorp en Oog in Al.

18 van haar zijn Lidmaat van de Ned. Hervormde Kerk.

176 " " " Dooplid van de Ned. Hervormde Kerk.

11 " " " Dooplid van de Gereformeerde Kerk.

7 " " " Dooplid van de Rooms-Katholieke Kerk.

3 " " " Dooplid van de Ger. Kerk in Herst. Verband.

1 " " is Vrij Evangelisch.

¹⁾ 239 kinderen bezoeken een Christelijke School; 220 kinderen bezoeken een Openbare School; 7 kinderen bezoeken een R. Kath. School. De overige kinderen gaan nog niet naar school. Van de 239 kinderen, die een Christelijke School bezoeken, zijn er 110 uit niet kerkelijk meelevende gezinnen. Van de 220 kinderen die een Openbare School bezoeken zij er 43 uit kerkelijk meelevende gezinnen.

1 van haar is Oud-Katholiek.

1 " " " Evangelisch Luthersch.

1 " " " Apostolisch.

74 " " zijn ongedoopt.

Kerkelijk meeleven:

Afd. Astra's: 54 van haar gaan min of meer trouw ter Kerk.

13 " bezoeken uitsluitend de Stadszending-samenkomsten.

32 " bezoeken Kerk noch samenkomst.

Afd. Stella's: 46 van haar komen uit min of meer kerkelijk meelevende gezinnen,
(Voor een belangrijk deel min).

37 " komen uit niet-kerkelijk meelevende gezinnen.

Afd. Scintilla's: 55 meisjes komen uit min of meer kerkelijk meelevende gezinnen.

56 meisjes komen uit niet kerkelijk meelevende gezinnen.

Opmerkingen:

Voor de Astra's gelden dezelfde opmerkingen als voor de „Jonge Vrouwen“. Door den vorm van het werk worden verschillende meisjes getrokken uit kerkelijke- zoowel als uit onkerkelijke kringen.

Immers in kerkelijke kringen komt een dgl. vorm van werk maar zelden voor. De gewone Meisjesvereniging trekt haar niet. Zij vormen een kern, waar de kinderen uit niet-kerkelijk meelevende gezinnen zich omheen groepeeren. Deze vorm van jeugdwerk is minstens zoo geschikt gebleken voor meer- als voor minder ontwikkelde meisjes.

Van Stadszendingewege wordt godsdienstonderwijs gegeven op de openbare lagere school in Tuindorp, evenals in „Oog in Al“. Er zijn alleen gegevens van de school in Tuindorp waar het godsdienstonderwijs 108 leerlingen betreft. Over 7 leerlingen werden geen inlichtingen ontvangen.

Van de 101 leerlingen zijn er:

34 van hen zijn Dooplid der Ned. Hervormde Kerk.

3 " " " Hersteld Apostolisch.

3 " " " Remonstrantsch.

2 " " " Gereformeerd.

2 van hen zijn Oud-Katholiek.

1 " " is Rooms-Katholiek.

1 " " " Evangelisch-Luthersch.

55 " " " zijn ongedoopt.

Deze kinderen komen uit 98 gezinnen, waarvan 64 zeiden niet kerkelijk meelevend te zijn, 22 meeleefden in de Hervormde Kerk, terwijl van 6 gezinnen een gedeelte min of meer regelmatig naar de Ned. Hervormde Kerk ging en er 6 andere gezinnen waren die een andere Kerk bezochten dan de Ned. Hervormde.

Bij de enquête werd ook de volgende vraag gesteld: „Hoe ontstond het contact met de Stadszending?“

Uit de antwoorden bleek, dat het vooral onder de jongeren veel voorkwam, dat de een den ander meebracht. Verder gaven huisbezoek, openluchtwerk, colportage-arbeid en lichtbeelden-samenkomsten voor kinderen aanleiding tot het contact.

Via de jeugd zoekt de Stadszending aanraking met de gezinnen. Vooral tracht zij daarbij het oog te richten op de niet-kerkelijk meelevende gezinnen, om zodoende getrouw te zijn aan haar opdracht: „Het Evangelisatie-orgaan der Ned. Hervormde Kerk te zijn“.

SLOTBESCHOUWINGEN.

In Hoofdstuk I worden tal van gegevens vermeld, die alleen voor Utrecht gelden. Men kan door deze Utrechtsche verhoudingen niet tot algemeen geldende conclusies komen. Wil men inzicht verkrijgen in de toestanden in andere plaatsen, dan zullen ook daar de feiten gekend moeten worden. Vast staat echter dat men in Utrecht ook verschijnselen aantreft, die zich niet tot deze stad beperken. In het bijzonder geldt dit voor de onkerkelijkheid, die de laatste jaren veler aandacht trok. Door Dr. J. P. Kruyt in zijn boek „De onkerkelijkheid in Nederland”, is op dit verschijnsel licht geworpen en in den jongsten tijd werden o.a. door het werkje van Ds. B. J. Aris, predikant te Amsterdam, over „De verlegenheid der Kerk ten aanzien der verloren groepen (boeren, arbeiders, intellectueelen)”, vele geoemoederen in beweging gebracht.

Dit boekje is in 1941 uitgekomen en heeft een voorrede van Prof. Dr. H. Kraemer, waaruit blijkt, dat het oorspronkelijk de bedoeling was, dat de inhoud van het werkje als inleiding uitgesproken zou zijn voor de eerste „Conferentie van de gedelegeerden voor Gemeente-opbouw in de Ned. Hervormde Kerk”, in den zomer van dat jaar.

„Kerk en Gemeente-opbouw” is een der werkgroepen van de Synodale Commissie voor Kerkelijk Overleg.

Deze Commissie omvat de volgende werkgroepen:

Kerk en School.

Kerk en Jeugd.

Kerk en Zending.

Kerk en Ziekenzorg.

Kerk en Overheid.

Kerk en Prediking.

Kerk en Financiën.

Kerk en Pers.

Kerk en Gemeente-opbouw.

Kerk en Kerken.

Kerk en Prediking en Kerk en Gemeente-opbouw.

De werkzaamheden van de Werkgroep „Kerk en Gemeente-opbouw“ hebben geleid tot aanstelling van gedelegeerden voor „Gemeente-opbouw“ in alle Classes der Kerk.

Bovendien heeft deze werkgroep zich bezig gehouden met de taak, een advies te geven over een normaler verhouding van de Kerk tot de verschillende Evangelisaties, dan het geval is¹⁾.

Een vrucht van den arbeid van de werkgroep „Kerk en Jeugd“ is de instelling van den Hervormden Jeugdraad geweest. Deze Raad overkoepelt de Hervormde Jeugd raden, die in diverse plaatsen zijn opgericht, alwaar ze alle Jeugdverenigingen en Zondagsscholen op Hervormd terrein, omvatten. De Hervormde Jeugdraad stimuleert ook werk onder buitenkerkelijke jeugd.

De werkzaamheden van de werkgroep „Kerk en Zending“ hebben geleid tot de instelling van een Hervormden Raad voor Inwendige Zending en een Hervormden Raad voor Uitwendige Zending. (27—29 Mei '41).

De Hervormde Raad voor Inwendige Zending heeft weer verschillende Commissies ingesteld, die over verschillende onderwerpen van advies moeten dienen:

- A. Kerk en Kinderbescherming.
- B. Kerk en Evangelisatie.
- C. Kerk en Boeren.
- D. Kerk en Samenleving.
- E. Kerk en Arbeiders.

Het vraagstuk van de Evangelisatie en van de verhouding van de bestaande Evangelisatie-lichamen tot de Hervormde Kerk, geniet thans dus volle belangstelling.

Het genoemde boekje van Ds. Aris (wij citeeren hier gedeeltelijk de voorrede van Prof. Dr. H. Kraemer) wijst op „een volstrekt-onchristelijke naar-binnen-gekeerdheid van de Kerk en legt die Kerk klemmend aan het geweten, dat er in haar „een onweerstandelijke begeerte moest losbreken om zelf veranderd te willen worden en waarlijk apostolisch te worden toegerust“.

„Het vermaant dan ook met grooten ernst en met kennis van

¹⁾ Bij Hoofdstuk VI § 1 werd reeds opgemerkt, dat in dit verband onder Evangelisaties, Kerkhoudende organisaties binnen de Hervormde Kerk moeten worden verstaan.

zaken, de leiders der Kerk om wakker te worden voor den concreten nood der wereld in al haar geledingen".

De inleider heeft zelf op een Conferentie van de gedelegeerden voor Gemeente-opbouw de aanwezigen er op gewezen, dat de eerste taak der Kerk in dezen tijd is: „Evangelisatie, Evangelisatie, Evangelisatie“.

Het is de bedoeling om het bestaande Evangelisatiewerk, voor zoo ver dit nog niet geschied is, in kerkelijk verband te brengen en nieuw werk te stimuleeren.

Wat den bestaanden arbeid betreft, wil de Raad „levenwekkende betrekkingen tot stand brengen“.

De ervaringen van de Ned. Herv. Stadszending te Utrecht leidden tot de conclusie, dat het Stadszendingswerk nog te weinig wortelde in het leven der Gemeente. Daarin ligt dus onuitgesproken het verlangen naar de totstandkoming daarvan.

De Hervormde Raad voor Inwendige Zending heeft reeds den stoot gegeven tot een Evangelisatie-poging: de in Juni 1943 gehouden „Kerkeweek voor iedereen“, die in verschillende plaatsen in het land gehouden werd. De Hervormde Raad werkt nu door haar Commissies voortdurend in die richting.

In den Hervormden Raad voor Inwendige Zending hebben verschillende personen zitting, die ook een bestuursfunctie bekleeden in den „Centraal Bond voor Inwendige Zending en Christelijk Philantropische Inrichtingen“. Ook dit duidt er op, dat de Synode het bestaande Inwendige-Zendingswerk volkomen wil erkennen.

De „Centraal Bond“ omvat tal van vereenigingen, werkzaam op het gebied van de Inwendige Zending en werd in 1925 opgericht. De Bond dankt zijn ontstaan aan een fusie tusschen de „Centraal Bond voor Christelijke Philantropische Inrichtingen in Nederland“ (opgericht in 1901) en het „Comité voor Inwendige Zending“ (opgericht in 1915). Hij draagt een interkerkelijk karakter.

Binnen het kader van dezen Bond kwam in Februari 1940 een „Federatie van Ned. Herv. Stadszendingen“ tot stand, omvatende het Evangelisatie- of Stadszendingswerk in: Utrecht, Amsterdam, 's-Gravenhage, Leiden, Rotterdam, Deventer, Hilversum, Groningen, Harlingen, Zwolle, Enschede, Leeuwarden en Haarlem.

Deze Federatie is als zoodanig niet in den Hervormden Raad

voor Inwendige Zending vertegenwoordigd. Daardoor heeft die Raad zich heel wat ervaring op het terrein van Evangelisatie-arbeid te kort gedaan.

Enkele malen per jaar roept de genoemde Federatie de aangesloten vereenigingen bijeen om ervaringen uit te wisselen en aldus stimulerend op elkander in te werken.

Voor Utrecht constateerden we een geleidelijke groei van de Evangelisatiegedachte. Zoo ver is men in de Hervormde Kerk echter nog lang niet overal. Hier en daar heerscht een groote zelfgenoegzaamheid. Men komt daarvan wel heel sterk onder den indruk bij het lezen van het boekje van Prof. Dr. H. Kraemer: „De Nood der Kerk, empirisch en principieel”, waarin de schrijver uiteenzet, dat kennis van den toestand der Kerk moet voeren tot schrik daarover, maar tevens moet leiden tot „hunkering” naar de wording van een beteren toestand, meer in overeenstemming met het wezen der Kerk. Hij spreekt van de drieëenheid: Kennis, Schrik, Hunkering.

Van de gedelegeerden voor Gemeente-opbouw heeft de schrijver echter verslagen ontvangen over den toestand in verschillende gemeenten, die hem tot zijn groote ontsteltenis deden zien, dat „Kennis, Schrik en Hunkering” lang niet overal samen gaan, wat echter nog maar de eerste stap zou beteekenen op den weg naar verbetering.

Van het hoogste Kerkelijk College, de Synode, kan in deze echter een geweldige stimulans uitgaan. Dat is ook haar bedoeling. Haar Evangelisatie-taak kan bij die zelfgenoegzame gemeenten beginnen.

De Evangelisatie-gedachte, uit den nood geboren, heeft in gang gevonden in verschillende Protestantsche kringen.

In de Hervormde Kerk is het tot voor kort uitsluitend het particulier initiatief geweest, dat tot Evangelisatiewerk leidde. De Kerkeraden gingen tot organisatie van dien arbeid nog niet over. In 1932 werd in Utrecht de eerste stap in die richting gedaan door de inschakeling van de Ned. Herv. Stadszending in Kerkelijk verband, waardoor dat werk voortaan uitging van den Kerkeraad.

De Gereformeerde Kerken gingen er al eerder toe over, door middel van de Kerkeraden, het Evangelisatiewerk te organiseren (in 1923), al werd tevoren door particulier initiatief ook reeds heel wat gedaan.

De Gereformeerde Kerken hebben in verschillende plaatsen Evangelisatie-Commissies, die zich vrijwillig kunnen aansluiten bij een Verband van Evangelisatie-Commissies van de Gereformeerde Kerken in Nederland.

In Utrecht is in elk der zeven wijken een „Wijk-Evangelisatie-Commissie“. Deze kiest uit haar midden een vertegenwoordiger in de Centrale Evangelisatie-Commissie. Naast den Wijkpredikant hebben in de „Wijk-Evangelisatie-Commissies“ verschillende personen zitting, die voor Evangelisatie-arbeid geschikt zijn. Dit kunnen ouderlingen zijn, maar noodzakelijk is dat niet.

Deze Commissies arbeiden onder van de Kerk en het Evangelie vervreemden, onverschillig uit welke Kerk ze afkomstig zijn. Zij doen dat door middel van huisbezoek, zondagsschool-arbeid, cursussen (meisjes: naaikransen; jongens: handenarbeid). moederkring, samenkomsten, zangkoor, tractaatverspreiding. Er zijn twee wijken, die een Evangelisatie-gebouw hebben.

Het hoofddoel van de Evangelisatie is, dat men de afgedwaalden brengt tot zich bekeeren tot God. Waar het contact met afgedwaalden catechetisch onderwijs ten gevolge heeft, daar ziet men dat het liefst door de Gereformeerde Kerk gegeven.

Ook de Christelijk Gereformeerde Kerk kent Evangelisatie-arbeid. Voor dat werk heeft ze landelijke deputaten. Deze moeten zorgen, dat er in elke gemeente geëvangeliseerd wordt. De respectievelijke gemeenten hebben haar Evangelisatie-Commissies. De predikant der Gemeente is Voorzitter. Verder is de Commissie samengesteld uit leden van den Kerkeraad en andere gemeenteleden. Van die Evangelisatie-Commissies bestaat een landelijk verband.

In Utrecht wordt door de Christelijk Gereformeerde Kerk reeds ongeveer 25 jaar geëvangeliseerd. Men had aldaar tot voor kort voor dien arbeid een gebouw „Maranatha“ op den Springweg, een zeer onkerksche buurt. Tijdsomstandigheden maakten daaraan een einde.

De bedoeling is: van het Evangelie vervreemden te bereiken, onverschillig tot welk Kerkgenootschap zij behooren of behoord hebben. Op een zich aansluiten bij de Chr. Gereformeerde Kerk wordt nooit aangedrongen.

Wekelijks werd een Evangelisatie-avond gehouden, waarvoor de menschen die in den omtrek van het Evangelisatie-ge-

bouw woonden, persoonlijk werden uitgenoodigd. Daarbij werden tractaten verspreid. Waar men tractaten bezorgde, tracht men later een huisbezoek te brengen. Men probeert deze menschen in verschillende vereenigingen onder te brengen: mannen-, vrouwen- en meisjeskring en knapenvereeniging. Voorts gaan van de Chr. Gereformeerde Kerk vier Zondagsscholen uit.

Het werk komt voor een groot deel neer op vrijwillige krachten, ongeveer twintig in getal. Voor hen worden avonden gehouden, waarop het werk besproken wordt.

Bij de andere Protestantsche Kerkgenootschappen is het Evangelisatiewerk onder van Kerk en Evangelie vervreemden, geen speciale tak van arbeid. Men doet wel pogingen tot verdieping van het geestelijk leven van gemeenteleden, waarbij ook niet-gemeenteleden hartelijk welkom zijn, maar dat is toch een andere opzet dan we in de Hervormde-, Gereformeerde- en Christelijk Gereformeerde Kerken aantreffen.

De opzet van het Evangelisatiewerk van deze drie Kerkgenootschappen is in Utrecht gedifferentieerd.

De Hervormde Kerk heeft thans één Evangelisatie-orgaan voor de stad: de Nederlandsch Hervormde Stadszending, waaraan zij het Evangelisatiewerk heeft opgedragen en waarvoor zij een predikant heeft beroepen. Eveneens beriep de Kerkeraad een predikant voor het werk in de ziekenhuizen en de krankzinnigengestichten, voor een belangrijk deel ook Evangelisatiewerk. Deze arbeid is organisatorisch aan de Stadszending verbonden.

De Gereformeerde Kerk heeft voor iedere wijk een Evangelisatie-Commissie. De Evangelisatie-arbeid is daar dus wijksgewijze geregeld. Er is geen speciale Evangelisatie-predikant beroepen, maar iedere predikant moet in zijn wijk leiding geven aan den Evangelisatie-arbeid.

In de Christelijk Gereformeerde Kerk, die veel kleiner is, berust de leiding van het Evangelisatiewerk bij den predikant, die voor de gemeente is beroepen.

Men kan zich afvragen of de opzet, zooals de Gereformeerden de Christelijk Gereformeerde Kerken die kennen, ook voor de Hervormde Kerk in Utrecht meer aan te bevelen zou zijn dan de huidige. Deze is echter historisch gegroeid en de geschiedenis kan niet ongedaan gemaakt worden.

Er zal naar getracht moeten worden de voordeelen van beide vormen van organisatie zooveel mogelijk te combineeren.

Het voordeel van de wijksgewijze inschakeling is, dat de wijkpredikant een schifting maakt tusschen hen, die voor het „gewone” herderlijke werk in aanmerking komen en degenen, die als Evangelisatie-object moeten worden beschouwd. Daar de wijken voor de „gewone” herderlijke bearbeiding en het Evangelisatiewerk een éénhoofdige leiding hebben, kan verschil van inzicht, wie op de eene wijze moeten worden bewerkt en wie op de andere, niet voorkomen.

Nu zijn de wijken van de Gereformeerde Kerk, wat zielen-aantal betreft, aanmerkelijk kleiner dan die van de Hervormde Kerk. Het bezwaar van deze éénhoofdige leiding is, dat de aandacht moet verdeeld worden. Het voordeel echter van de wijze waarop het Evangelisatiewerk in de Hervormde Kerk georganiseerd is, is dat één lichaam (de Ned. Herv. Stadszending), uitsluitend aan den Evangelisatie-arbeid aandacht schenkt. Dit betekent een practische arbeidsverdeeling tusschen wijkpredikanten en Evangelisatie-orgaan der Kerk.

Een tweede voordeel van de wijksgewijze organisatie van het Evangelisatie-werk is, dat de krachten die uit de Gemeente hulp kunnen bieden, door den Wijkpredikant gekend worden.

De Ned. Herv. Stadszending kent slechts degenen, die door haar tot mede-arbeid gebracht zijn, maar heeft er óók behoefte aan in het volle leven van de Gemeente te wortelen.

Om zooveel mogelijk de voordeelen van de beide vormen van organisatie te combineeren, is 't noodzakelijk, dat zeer bewust en consequent naar een arbeidsverdeeling gestreefd wordt op grond van de geestelijke structuur der gezinnen. Daar hier en daar de grenzen vloeiend zijn, is overleg onmisbaar. Bij de samensprekingen daarover kunnen de wijkpredikanten de Stadszending op de hoogte brengen van de meelevende gemeentelieden in hun wijk, die in den Evangelisatiearbeid zouden kunnen dienen. Uit den aard der zaak moeten die personen zelf be-arbeid blijven door den Wijkpredikant en degenen die hem ter zijde staan.

Op deze wijze zou een samenwerking ontstaan die Kerk en Stadszending beide ten goede zou komen.

De Stadszending maakt dan niet alleen organisatorisch, maar ook organisch deel uit van de Ned. Herv. Kerk.

En dat is een onvoorwaardelijke eisch voor gezond functioneerend leven van beide.

LITERATUURLIJST.

- 50 ARBEITS-JAHRE IM DIENSTE DES GLAUBENS UND DER LIEBE.
1877—1927. Jubiläumsschrift der Berliner Stadtmission.
- B. J. ARIS: De verlegenheid der Kerk ten aanzien der verloren groepen (arbeiders, intellectueelen, boeren). D. A. Daamen's Uitgeversmaatschappij N.V. 's-Gravenhage 1941.
- BEITRAGE ZUR GESCHICHTE DER ENTWICKLUNG DER INNEREN MISSION MIT BESONDERER BEZIEHUNG AUF HAMBURG.
Festschrift zur 50-jährigen Jubiläumsfeier des Hamburger Vereins für Innere Mission, verfasst von Pastor Mahling, Vorsteher der Hamburger Stadtmission. Hamburg 1898. In Kommission bei Lucas Gräfe.
- BESLUITEN V. D. BUITENGEWONE VERGADERING VAN DE ALGEMEENE SYNODE DER NED. HERV. KERK, gehouden op 27—29 Mei 1941 naar aanleiding van den arbeid der Commissie voor Kerkelijk Overleg.
- Prof. Mr. W. A. BONGER: Geloof en ongeloof in Nederland (1909—1920). Een statistische studie. N.V. Boekhandel en Uitgeversmaatschappij „Ontwikkeling“. A'dam 1924.
- BOUWSTEENEN. Tijdschrift voor Inwendige Zending onder redactie van Dr. L. Heldring. Uitgever: Breijer Utrecht.
- 1e Jaargang 1882: De Inwendige Zending in hare beteekenis voor de gemeente.
- 4e Jaargang 1885: *H. V. Hogerzeil*: Het verband tusschen Inwendige Zending en Kerk.
- 9e Jaargang 1890: *W. H. Kirberger*: Leekenarbeid voor Evangelisatie en Zending.
- 14e Jaargang 1895: *Dr. G. J. Vos*: De gevoelens van het kerkelijk Congres ten opzichte van de Inwendige Zending.
- J. C. Montijn*: In welk verband behoort de Evangelisatie te staan tot de organisatie der Kerk en wat kan deze doen om dat werk te bevorderen?
- CONGRES VOOR GEREFORMEERDE EVANGELISATIE op Dinsdag 8 en Woensdag 9 April 1913 te Amsterdam.
- E. B. COUVEE: De geestelijke opwekking in ons kerkelijk leven. Uitgever: J. A. de Heer. Schiedam 1906.
- E. B. COUVEE: De Hand aan den Ploeg. Een woord van afscheid en van rekenschap. Erven J. Bijleveld, Utrecht. 1909.

- Prof. Dr. F. W. GROSHEIDE: Toerusting van Arbeiders tot het Evangelisatiewerk. Referaat gehouden op het tweede Congres voor Gereformeerde Evangelisatie te Rotterdam, 3 Mei 1916.
- HANDELINGEN VAN HET CONGRES VOOR GEREFORMEERDE EVANGELISATIE op Dinsdag 8 en Woensdag 9 April 1913 gehouden te A'dam.
- W. G. HARRENSTEIN: Het Arbeidsterrein der Kerk in de groote Steden. Academisch Proefschrift. Amsterdam Vrije Universiteit 1913.
- L. HELDRING: Inwendige Zending en Gemeente. Academisch Proefschrift. Leiden 1877.
- LUDWIG HENRICHS: Etliche zu Evangelisten. 1922.
Beitrage zur frage der Evangelisation. Barmen W. Elberfeld. Buchh. des Erziehungsvereins. 1922.
- DE HERVORMING HERDACHT 1517—1917. Uitgever: Ruys, Utrecht.
- PFARRER HUSCHENBETH: Gräben und Brücken zwischen dem Evangelium und dem Seelenleben des modernen Arbeiters. Neue Kirchliche Zeitschrift 30e Jrg. 1919. S. 13—42.
- JAARBOEK VAN DE NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK, onder redactie van H. C. Briët. 23e Jrg. N.V. Drukkerij Nauta en Co., Zutphen. 1939.
- L. F. JENS: Criminaliteit te Utrecht in verband met familie en wijk. Academisch Proefschrift. Utrecht 1940.
- KERKELIJKE TOENADERING. Referaat, gehouden op een streekvergadering van kerkeeraadsleden der Nederlandsche Hervormde- en Gereformeerde Kerken te Lemele op den 4en October 1941. Uitgever Pansteens boekhandel, Nijverdal.
- KERKE-WERK. Beschrijvingen van den Arbeid der Hervormde Kerk in Stad en Land. Samengesteld door Prof. Dr. S. F. H. J. Berkelbach van der Sprenkel, N. Stufkens en H. C. Touw. Uitgever: Callenbach, Nijkerk.
- KERKOPBOUW: Toespraken gehouden op de stichtingsvergaderingen der Vereeniging op 16 Februari 1931.
Dr. A. M. Brouwer: Openingswoord.
Dr. W. Th. Boissevain: De Kerk in hare verscheidenheid.
Prof. Dr. G. v. d. Leeuw: De Kerk in haren dienst.
Dr. F. W. A. Korff: De dienst der Kerk aan de wereld.
- J. H. F. KOHLBRUGGE: Practische Sociologie. Deel I. Sociale opvoeding. De mensch in dienst der Maatschappij. Uitg. J. B. Wolters, Gron.—den Haag.
- KORTE HANDLEIDING VOOR HET VOEREN VAN ACTIE OP HET GEBIED DER INWENDIGE ZENDING. Uitgave van het Comité voor Inwendige Zending. 1918.
- Dr. F. W. A. KORFF: Op weg naar een nieuwe levenseenheid. H. J. Paris, Amsterdam. 1937.

- Dr. H. KRAEMER: De Nood der Kerk, empirisch en principieel. D. A. Daamen's Uitg. Maatschappij N.V., 's-Gravenhage. 1941.
- J. P. KRUYT: De onkerkelijkheid in Nederland, Haar verbreiding en oorzaken. Proeve eener sociografiese verklaring. Academisch Proefschrift. Amsterdam 1933.
- Prof. Dr. G. v. d. LEEUW, Prof. L. VAN VUUREN: De zin van ons leven en het antwoord voor de praktijk. H. Veenman en Zonen, Wageningen.
- NAAR HET HERSTEL DER KERK: Uitgave van het Ned. Hervormd Verbond tot Kerkherstel, Uitgevers H. Veenman en Zonen te Wageningen.
- 2e Serie nr. 5: *G. van Veldhuizen*: Kerkherstel en de plaats der Kerk in de huidige samenleving.
- 2e Serie nr. 6: *J. van Kuiken*: Kerkherstel en de jongeren.
- 3e Serie nr. 1: Volkskerk, Belijdeniskerk, Vrije kerk.
- 3e Serie nr. 3: *Dr. R. B. Evenhuis*: Presbyteriaal of episcopaal.
- 1909—1934. NED. HERV. STADSZENDING UTRECHT.
- DE NEDERLANDSCHE VOLKSKARAKTERS. Onder redactie van P. J. Meertens en Anne de Vries. Uitgegeven door J. H. Kok N.V. te Kampen, 1938.
- Dr. O. NOREL. Die Evangelisation in Holland. Aus der Inneren Mission Holland.
- Prof. Dr. H. J. POS: Filosofie der wetenschappen. Vijf inleidende voordrachten. v. Loghum Slaterus' Uitgeversmaatschappij N.V. Arnhem — In 't jaar M C M X L.
- Prof. Dr. H. J. POS: De tweevoudige grondslag van de Sociale Wetenschappen. Verslag van de lezing gehouden in het Geologisch Instituut der Rijks Universiteit te Utrecht, op Maandag 30 October 1939.
- RAPPORTEN BEHOORENDE BIJ DE ACTA DER GENERALE SYNODE VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND. Gehouden te Utrecht 21 Aug.—14 Sept. 1923.
- RAPPORT UITGEBRACHT IN DEN KERKERAAD DER GEREFORMEERDE KERK te Amsterdam, over: Wat kan er, nevens den Dienst des Woords en het Huisbezoek, gedaan worden, om de van de Kerk afdwalenden weder onder de beademing van het Woord Gods te brengen? Uitgave W. Kirchner, Amsterdam 1909.
- J. v. d. SPEK: Kerkgaan. Practisch Christendom. Serie III nr. 2. Utrecht G. J. A. Ruys 1919.
- J. v. d. SPEK: De psychologie van het godsdienstig leven der fabrieksjeugd. Uitgave Godsdienst-psychologische-studie-vereeninging I 1922.
- Dr. Joh. v. d. SPEK: De zielkundige achtergrond van hedendaagsche religieus geestelijke bewegingen. Uitgever A. Voorhoeve, R'dam 1938.
- STADSZENDING UTRECHT (1909—1922).
- N. STUFKENS: Het Evangelie in de Jongerenwereld. Uitgever G. F. Callenbach, Nijkerk. 1936.

VERSLAG der Vergadering gehouden op Dinsdag 13 April 1915 in „Parkzicht“ te Amsterdam over: *Samenwerking op het gebied der Inwendige Zending.*

VERSLAGEN VAN DE CONFERENTIES VOOR INWENDIGE ZENDING.
Gehouden te Doetinchem: 11—14 Juli 1911; 15—18 Juli 1912;
14—17 Juli 1913; 13—16 Juli 1914; 14—17 Juli 1919.

VERSLAG VAN HET KERKELIJK CONGRES VOOR HERVORMDEN, gehouden te Amsterdam op 1 November 1895.

Prof. L. VAN VUUREN: De mensch als subject in de wereldeconomie.

VIJF JAAR ARBEID. 1909—1914 Stadszending Utrecht.

Sidney and B. WEBB: *Methods of social Study.* Longmans. 1932.

JOHAN WINKLER: De grote ontmoeting (van Christendom en Socialisme). *Tijd en Taak* — serie onder redactie van Dr. W. Banning. N.V. Arbeiderspers, Amsterdam 1937.

Bevolking naar de Kerkelijke gezindte (a = absoluut; b = in % van de totale bevolking) per 1 Januari.

TABEL I.

KERKELIJKE GEZINDTE	1942		1940		1938		1936		1934		1932		1930		1928		1926		1924		1922		31-12-1920		31-12-1909		31-12-1899	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
Nederd. Hervormd	54.304	31,9	53.110	32,2	53.389	32,8	53.517	33,2	53.889	33,7	63.679	40,7	63.515	41,4	63.591	41,9	63.756	42,5	63.593	42,8	62.432	43,3	60.267	42,9	55.989	47,1	52.349	51,3
Gereformeerd	9.972	5,8	9.819	6,0	9.782	6,0	9.475	5,9	9.313	5,8	9.295	6,0	9.184	6,0	8.993	5,9	8.613	5,8	8.272	5,6	8.359	5,8	7.868	5,6	7.551	6,3	4.901	4,8
Evang. Luthersch	1.943	1,1	1.918	1,2	2.114	1,3	2.232	1,4	2.560	1,6	3.338	2,1	3.216	2,1	3.257	2,2	3.296	2,2	3.773	2,5	3.153	2,2	2.997	2,1	2.720	2,3	2.236	2,2
Remonstrant	1.203	0,7	1.152	0,7	1.201	0,7	1.267	0,8	1.350	0,8	1.325	0,9	1.366	0,9	1.436	1,0	1.437	1,0	1.493	1,0	1.540	1,1	1.609	1,1	1.303	1,1	894	0,9
Doopsgezind	849	0,5	855	0,5	857	0,5	847	0,5	917	0,6	1.120	0,7	1.155	0,8	1.199	0,8	1.201	0,8	1.234	0,8	1.260	0,9	1.201	0,9	992	0,8	748	0,7
Christ. Gereformeerd	1.033	0,6	1.023	0,6	1.014	0,6	1.027	0,6	994	0,6	954	0,6	915	0,6	915	0,6	918	0,6	928	0,6	968	0,7	927	0,7	821	0,7	654	0,6
Waalsh Hervormd	266	0,2	266	0,2	270	0,2	285	0,2	291	0,2	246	0,2	243	0,2	268	0,2	270	0,2	278	0,2	292	0,2	308	0,2	343	0,3	446	0,4
Herst. Luthersch	75	0,0	55	0,0	67	0,0	78	0,1	87	0,1	166	0,1	170	0,1	169	0,1	155	0,1	157	0,1	180	0,1	107	0,1	99	0,1	364	0,4
Roomsch-Katholiek	63.248	37,1	61.277	37,1	60.006	36,8	58.660	36,4	57.270	35,8	56.876	36,3	55.235	36,1	54.130	35,6	52.874	35,3	52.318	35,3	50.563	35,1	49.345	35,2	41.448	34,9	35.993	35,3
Oud-Roomsch	1.213	0,7	1.231	0,7	1.253	0,8	1.254	0,8	1.315	0,8	1.415	0,9	1.428	0,9	1.457	1,0	1.511	1,0	1.502	1,0	1.521	1,1	1.480	1,1	1.557	1,3	1.437	1,4
Ned. Israëlietisch	1.625	1,0	1.161	0,7	1.164	0,7	1.158	0,7	1.238	0,8	1.092	0,7	1.122	0,7	1.113	0,7	1.116	0,7	1.117	0,8	1.076	0,8	1.019	0,7	859	0,7	828	0,8
Port. "	28	0,0	24	0,0	22	0,0	23	0,0	15	0,0	12	0,0	8	0,0	12	0,0	10	0,0	8	0,0	18	0,0	11	0,0	11	0,0	11	0,0
Personen v. e. andere of onbek. kerkelijke gezindte	4.263	2,5	3.924	2,4	3.702	2,3	3.696	2,3	3.570	2,2	2.293	1,5	2.114	1,4	2.055	1,4	2.022	1,4	2.000	1,3	1.342	0,9	1.826	1,3	970	0,8	214	0,2
Personen niet beh. tot een ker- kelijke gezindte	30.523	17,9	29.201	17,7	28.140	17,3	27.574	17,1	27.086	17,0	14.476	9,3	13.537	8,8	13.065	8,6	12.640	8,4	11.937	8,0	11.176	7,8	11.344	8,1	4.343	3,6	1.011	1,0
Totaal	170.545	100	165.016	100	162.981	100	161.093	100	159.895	100	156.287	100	153.208	100	151.660	100	149.819	100	148.610	100	143.880	100	140.309	100	119.006	100	102.086	100

Staat der bevolking van de Stad Utrecht en getal leden van iedere godsdienstige gezindheid op den 1sten Januari 1835. ¹⁾

Gereformeerden	Roomsche-Catholijken	Oud-Roomschen	Lutherschen	Doopsgezinden	Remonstranten	Israëlieten	Niet genoemde gezindheden	Totale bevolking
25.815 (88,42 o/o)	15.489 (35,06 o/o)	969 (2,19 o/o)	1.112 (2,52 o/o)	137 (0,31 o/o)	49 (0,11 o/o)	605 (1,37 o/o)	9 (0 02 o/o)	44.185 (100 o/o)

¹⁾ De alsnog met de schutterij afwezigen, zijn even zoo als ook die welken als Vrijwilligers in dienst zijn, niet van de bevolking afgetrokken. Het tijdelijk zich alhier bevindende Garnizoen is niet op de staat gebracht.

Overzicht aantal lidmaten Ne
geboren 1854-1925 (89-18 jaren)

Jaar van geboorte	Leeftijd	Aantal vrouwen	in procenten	Aantal mannen	in procenten	Totaal aantal vrouwen en mannen	in procenten opzichte van het totaal aantal geboren
1854	89	27	67 ⁵⁰	13	32 ⁵¹	40	0.17004
1855	88	30	57 ⁶⁹	22	42 ⁸¹	52	0.22105
1856	87	36	73 ⁴⁷	13	26 ⁵³	49	0.20821
1857	86	42	65 ⁸³	22	34 ³⁷	64	0.27206
1858	85	44	56 ⁴¹	34	43 ⁵⁹	78	0.33158
1859	84	57	67 ⁸⁶	27	32 ¹⁴	84	0.35705
1860	83	52	57 ¹⁴	39	42 ⁸⁶	91	0.33685
1861	82	70	61 ⁴⁰	44	38 ⁶⁰	114	0.48461
1862	81	71	56 ³⁵	55	43 ⁶⁵	126	0.53562
1863	80	88	59 ¹⁶	60	40 ⁵⁴	148	0.62919
1864	79	90	56 ⁶⁰	69	43 ⁴⁰	159	0.67591
1865	78	120	58 ²⁵	86	41 ⁷⁵	206	0.87570
1866	77	106	57 ⁶¹	78	42 ³⁹	184	0.78217
1867	76	104	58 ⁴³	74	41 ⁵⁷	178	0.75666
1868	75	127	57 ²¹	95	42 ⁷⁹	222	0.94372
1869	74	130	61 ⁶¹	81	38 ³⁹	211	0.89696
1870	73	144	64 ⁸⁶	78	35 ¹⁴	222	0.94372
1871	72	109	48 ⁰²	118	51 ⁹⁸	227	0.96497
1872	71	180	59 ⁶⁰	122	40 ¹⁰	302	1.28380
1873	70	160	57 ⁷⁶	117	42 ²⁴	277	1.17752
1874	69	155	56 ³⁶	120	43 ⁶⁴	275	1.16902
1875	68	175	53 ³⁵	153	46 ⁶⁵	328	1.39432
1876	67	203	59 ⁰¹	141	40 ⁹⁹	344	1.46234
1877	66	202	58 ⁵⁵	143	41 ⁴⁵	345	1.46659
1878	65	208	60 ¹²	138	39 ⁸⁸	346	1.47084
1879	64	214	60 ⁸⁰	138	39 ²⁰	352	1.49634
1880	63	200	57 ¹⁷	148	42 ³³	348	1.47934
1881	62	227	61 ¹⁹	144	38 ⁸¹	371	1.57711
1882	61	214	57 ⁶⁸	157	42 ³²	371	1.57711
1883	60	269	61 ⁵⁶	168	38 ⁴⁴	437	1.85765
1884	59	238	58 ⁰⁵	172	41 ⁹⁵	410	1.74290
1885	58	263	58 ⁷¹	185	41 ²⁹	448	1.90444
1886	57	247	60 ³⁴	161	39 ⁴⁶	408	1.73446
1887	56	265	64 ¹⁶	148	35 ⁸⁴	413	1.75565
1888	55	269	59 ⁶⁵	182	40 ³⁵	451	1.91715
1889	54	268	60 ⁰⁹	178	39 ⁹¹	446	1.89594

5404

Hervormde Kerk gemeente Utrecht, c.a.
naar den stand op 25 November 1942

Jaar van geboorte	Leeftijd	Aantal vrouwen	in procenten	Aantal mannen	in procenten	Totaal aantal vrouwen en mannen	in procenten opzichte van het totaal aantal lidmaten
1890	53	248	56 ⁸⁸	188	43 ¹²	436	1.85343
1891	52	282	60—	188	40—	470	1.99796
1892	51	299	61 ⁶⁵	186	38 ³⁵	485	2.06172
1893	50	298	61 ⁸²	188	38 ⁶⁸	486	2.06598
1894	49	270	63 ²⁸	157	36 ⁷⁷	427	1.81517
1895	48	293	63 ²⁸	170	36 ⁷²	463	1.96820
1896	47	284	63 ²⁵	165	36 ⁷⁵	449	1.90869
1897	46	320	65 ¹⁷	171	34 ⁸³	491	2.08728
1898	45	284	61 ⁸⁷	175	38 ¹³	459	1.95120
1899	44	277	60 ⁶¹	180	39 ³⁹	457	1.94270
1900	43	283	63 ⁰³	166	36 ⁹⁷	449	1.90869
1901	42	287	61 ⁰⁶	183	38 ⁹⁴	470	1.99796
1902	41	274	59 ⁰⁵	190	40 ⁹⁵	464	1.97245
1903	40	310	63 ⁹²	175	36 ⁰⁸	485	2.06172
1904	39	270	60 ⁸¹	174	39 ¹⁹	444	1.88743
1905	38	276	62 ⁷³	164	37 ²⁷	440	1.87043
1906	37	303	63 ⁹²	171	36 ⁰⁸	474	2.01496
1907	36	270	61 ⁰⁸	172	38 ⁹¹	442	1.87893
1908	35	290	64 ⁴⁴	160	35 ⁵⁶	450	1.91294
1909	34	273	60 ⁵³	178	39 ⁴⁷	451	1.91719
1910	33	280	60 ⁴⁸	183	39 ³²	463	1.96820
1911	32	237	60 ¹⁵	157	39 ⁸⁵	394	1.67489
1912	31	256	62 ²⁹	155	37 ⁷¹	411	1.74715
1913	30	260	57 ⁹¹	189	42 ⁰⁹	449	1.90869
1914	29	272	60 ⁷¹	176	39 ²⁹	448	1.90444
1915	28	218	58 ¹³	157	41 ⁸⁷	375	1.59412
1916	27	280	63 ⁹³	158	36 ⁰⁷	438	1.86193
1917	26	222	58 ⁷³	156	41 ²⁷	378	1.60687
1918	25	253	61 ²⁶	160	38 ⁷⁴	413	1.75565
1919	24	248	66 ¹³	127	33 ⁸⁷	375	1.59412
1920	23	256	64 ⁶⁵	140	35 ³⁵	396	1.68339
1921	22	208	63 ⁰³	122	36 ⁹⁷	330	1.40282
1922	21	124	58 ⁴⁹	83	41 ⁵¹	212	0.90121
1923	20	66	62 ⁸⁶	39	37 ¹⁴	105	0.44635
1924	19	10	62 ⁵⁰	6	37 ⁵⁰	16	0.06802
1925	18	1	50—	1	50—	2	0.00850
Totaal		14.286	60 ⁷⁸	9.238	39 ²⁷	23.524	99.94995

Overzicht

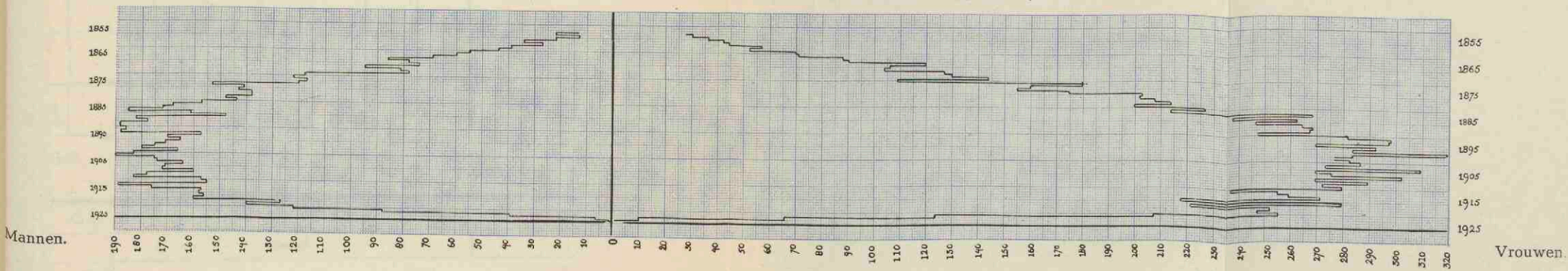
betreffende 1) aantal lidmaten Nederduitsch Hervormde Gemeente, dat kerkelijk onder *Utrecht* behoort; 2) aantal woningen naar de verschillende „welstandskringen” in de burgerlijke gemeente *Utrecht* en naar die verschillende deelen van de burgerlijke gemeenten *Jutphaas*, *Maartensdijk* en *Zuilen*, die kerkelijk onder *Utrecht* zijn ingedeeld.

„Welstands”- kring.	Aantal lidmaten Nederd. Herv. Gem. in betr. kring.	Aant. woningen in de betr. kring gelegen.	Het quotient verkregen uit het aantal lidmaten gedeeld door het aantal woningen	Aantal lidmaten in betr. kring woonachtig, in % ten opzichte totaal aantal lidmaten.
1	2498	4389	0.57	10.6
2	853	1799	0.47	3.6
3	1125	1838	0.61	4.8
4	1688	2384	0.71	7.2
5	443	654	0.68	1.9
6	998	1518	0.66	4.2
7	823	1162	0.71	3.5
8	1454	2451	0.59	6.2
9	943	1473	0.64	4.-
10	197	595	0.33	0.8
11	382	1210	0.32	1.6
12	1929	3749	0.51	8.2
13	278	440	0.63	1.2
14	664	1216	0.55	2.8
15	260	565	0.46	1.1
16	428	1061	0.40	1.8
17	617	1939	0.32	2.6
18	908	2421	0.38	3.9
19	406	1103	0.37	1.7
20	464	1430	0.32	2.-
21	1407	2997	0.47	6.-
22	502	1219	0.41	2.1
23	334	719	0.46	1.4
24	} Zuilen	4517	0.29	5.6
25				
26	1090	2463	0.44	4.6
27	95	619	0.15	0.4
27	54	226	0.24	0.2
Jutphaas	665	1595	0.42	2.8
Maartensdijk	703	1400	0.50	3.-
Totaal	23.524	49.152	0.48	100.-

Leeftijdspyramide van de lidmaten der Ned. Hervormde Gemeente te Utrecht.

Op de abscis zijn de aantallen aangegeven, op de ordinaat de geboortejaren.

TABEL V.

a = protestant. b = roomsch-katholiek. c = oud-roomsch. d = israëlietisch. e = geen. f = andere. g = onbekend.

Tusschen haakjes het procent van het totaal

		GODSDIENST VAN DE MOEDER																												GODSDIENST VAN HET KIND																													
		a							b							c							d							e							f							g							Totaal								
GODSDIENST VAN DEN VADER	Onwettig	a	b	c	d	e	f	g	a	b	c	d	e	f	g	a	b	c	d	e	f	g	a	b	c	d	e	f	g	a	b	c	d	e	f	g	a	b	c	d	e	f	g	a	b	c	d	e	f	g	Totaal								
		22 (0,70)				1 (0,03)				1 (0,03)	21 (0,67)						2 (0,06)													6 (0,19)				4 (0,13)									29 (0,92)	21 (0,61)			7 (0,22)				57 (1,81)								
		1121 (35,61)				31 (0,98)				46 (1,46)	68 (2,16)						41 (1,49)		1 (0,03)	1 (0,03)	6 (0,19)			1 (0,03)					11 (0,35)				3 (0,1)			1 (0,03)						1180 (37,48)	68 (2,19)	1 (0,03)		82 (2,60)				1331 (42,28)									
		47 (1,49)	42 (1,33)			31 (0,98)				1279 (40,63)							2 (0,06)		1 (0,03)											6 (0,19)			3 (0,1)									47 (1,49)	1328 (42,19)			36 (1,14)				1411 (44,82)									
		2 (0,06)		1 (0,03)						1 (0,03)	1 (0,03)									9 (0,29)																					2 (0,06)	1 (0,03)	11 (0,35)						14 (0,44)										
		1 (0,03)								1 (0,03)							1 (0,03)														11 (0,35)										1 (0,03)	1 (0,03)		11 (0,35)	1 (0,03)				14 (0,44)										
		22 (0,70)				21 (0,67)				13 (0,41)							4 (0,13)			1 (0,03)												2 (0,06)		257 (8,16)							24 (0,76)	13 (0,41)	1 (0,03)		282 (8,96)				320 (10,17)										
																																				1 (0,03)										1 (0,03)			1 (0,03)										
Totaal	1215 (38,60)	42 (1,33)	1 (0,03)	84 (2,67)				47 (1,49)	1383 (43,93)	1 (0,03)					50 (1,58)		1 (0,03)	1 (0,03)	11 (0,35)	6 (0,19)		1 (0,03)				19 (0,60)	6 (0,19)			267 (8,48)			1 (0,03)	1 (0,03)					1283 (40,76)	1432 (45,49)	13 (0,41)	11 (0,35)	408 (12,96)	1 (0,03)			3148 (100)												
	1342 = 42,63 %							1481 = 47,03 %							19 = 0,60 %							12 = 0,38 %							292 = 9,28 %							2 = 0,06																							

		GODSDIENST VAN DE MOEDER																												GODSDIENST VAN HET KIND																													
		a							b							c							d							e							f							g							Totaal								
GODSDIENST VAN DEN VADER	Onwettig	a	b	c	d	e	f	g	a	b	c	d	e	f	g	a	b	c	d	e	f	g	a	b	c	d	e	f	g	a	b	c	d	e	f	g	a	b	c	d	e	f	g	a	b	c	d	e	f	g	Totaal								
		38 (1,15)	1 (0,03)							39 (1,18)							4 (0,12)														1 (0,03)					15 (0,45)					38 (1,15)	41 (1,24)		1 (0,03)	19 (0,57)				99 (3,00)										
		1232 (37,28)	1 (0,03)			20 (0,61)				45 (1,36)	57 (1,72)						44 (1,33)		2 (0,07)	2 (0,07)	3 (0,09)				1 (0,03)			6 (0,18)				13 (0,39)									1285 (38,88)	58 (1,75)	2 (0,07)		81 (2,45)				1426 (43,15)										
		66 (2)	50 (1,51)			53 (1,60)				1288 (38,97)							2 (0,07)		3 (0,09)	1 (0,03)	1 (0,03)								3 (0,09)			5 (0,15)									66 (2)	1344 (40,67)	1 (0,03)		61 (1,84)				1472 (44,54)										
		1 (0,03)		1 (0,03)		2 (0,07)														11 (0,33)																				1 (0,03)		12 (0,36)		2 (0,07)				15 (0,45)											
						1 (0,03)																								13 (0,39)													13 (0,39)	1 (0,03)				14 (0,42)											
		13 (0,39)				20 (0,61)				7 (0,21)							10 (0,30)				1 (0,03)													227 (6,87)							13 (0,39)	7 (0,21)			258 (7,81)				278 (8,41)										
Totaal	1350 (40,85)	52 (1,57)	1 (0,03)	96 (2,91)				45 (1,36)	1391 (42,09)						60 (1,82)	1 (0,03)	2 (0,07)	3 (0,09)	14 (0,42)	5 (0,15)					14 (0,42)	1 (0,03)			260 (7,87)								1403 (42,45)	1450 (43,87)	15 (0,45)	14 (0,42)	422 (12,77)	1 (0,03)			3305 (100)														
	1499 = 45,35 %							1497 = 44,30 %							24 = 0,73 %							15 = 0,45 %							270 = 8,17 %																														

Gedoopten in de Ned. Herv. Kerk te Utrecht.

Lidmaat Ned. Hervormd.
 Geen lidmaat Ned. Herv.
 Roomsch Katholiek.
 Luthersch.

5. Duitsch-Evangelisch.
 6. Gereformeerd.
 7. Chr. Gereformeerd.
 8. Remonstrantsch.

9. Doopsgezind
 10. Oud Roomsch-Katholiek.
 11. Mormoon.
 12. Vrij-Evangelisch.

Horizontaal: de godsdienst van de moeder.
 Verticaal : de godsdienst van den vader.
 Tusschen () het procent van het totaal.

Volv.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Totaal
40 (4,95)	7 (0,86)	7 (0,86)		1 (0,12)									55 (6,81)
1 2 (0,25)	275 (34,03)	53 (6,56)	7 (0,86)	6 (0,74)		3 (0,37)							346 (42,81)
2 3 (0,37)	129 (15,96)	192 (23,76)	28 (3,46)	3 (0,37)		1 (0,12)		1 (0,12)					357 (44,16)
3	13 (1,61)	22 (2,72)											35 (4,33)
4	2 (0,25)	1 (0,12)											3 (0,37)
5	1 (0,12)												1 (0,12)
6	3 (0,37)	3 (0,37)											6 (0,74)
7													
8													
9													
10	1 (0,12)	2 (0,25)											3 (0,37)
11		1 (0,12)											1 (0,12)
12	1 (0,12)												1 (0,12)
Totaal	45 (5,57)	432 (53,44)	281 (34,78)	35 (4,32)	10 (1,23)	4 (0,49)		1 (0,12)					808 (100)

1937 **Gedoopten in de Ned. Herv. Kerk te Utrecht.**

1. Lidmaat Ned. Hervormd.	5. Duitsch-Evangelisch.	9. Doopsgezind
2. Geen lidmaat Ned. Herv.	6. Gereformeerd.	10. Oud Roomsch-Katholiek.
3. Roomsch Katholiek.	7. Chr. Gereformeerd.	11. Apostolisch.
4. Luthersch.	8. Remonstrantsch.	12. Israëlietisch.

Horizontaal: de godsdienst van de moeder.

Verticaal : de godsdienst van den vader.

Tusschen () het procent van het totaal.

	Volw.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Totaal
	88 (9,64)	9 (0,99)	5 (0,55)		1 (0,11)									103 (11,26)
1	4 (0,44)	253 (27,71)	46 (5,04)	10 (1,10)	8 (0,88)		4 (0,44)	1 (0,11)	1 (0,11)		1 (0,11)			328 (35,94)
2	6 (0,67)	120 (13,14)	228 (24,97)	29 (3,17)	3 (0,33)		5 (0,55)						1 (0,11)	392 (42,95)
3		25 (2,74)	48 (5,26)				1 (0,11)							74 (8,11)
4		4 (0,44)												4 (0,44)
5														
6		5 (0,55)	2 (0,22)	1 (0,11)	1 (0,11)									9 (0,99)
7														
8														
9		1 (0,11)												1 (0,11)
10			1 (0,11)											1 (0,11)
11			1 (0,11)											1 (0,11)
12														
Totaal	98 (10,75)	417 (45,68)	331 (36,26)	40 (4,37)	13 (1,43)		10 (1,10)	1 (0,11)	1 (0,11)		1 (0,11)		1 (0,11)	913 (100,00)

1938

Gedoopten in de Ned. Herv. Kerk te Utrecht.

1. Lidmaat Ned. Hervormd.	5. Duitsch-Evangelisch.	9. Doopsgezind
2. Geen lidmaat Ned. Herv.	6. Gereformeerd.	10. Oud Roomsch-Katholiek.
3. Roomsch Katholiek.	7. Chr. Gereformeerd.	11. Boeddhist.
4. Luthersch.	8. Remonstrantsch.	

Horizontaal: de godsdienst van de moeder.

Verticaal : de godsdienst van den vader.

Tusschen () het procent van het totaal.

	Volw.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11		Totaal
	76 (8,66)	1 (0,11)	5 (0,57)											82 (9,34)
1	4 (0,46)	280 (31,93)	58 (6,61)	12 (1,36)	2 (0,23)		9 (1,10)				1 (0,11)			366 (41,80)
2	3 (0,34)	118 (13,45)	215 (24,52)	13 (1,47)	5 (0,57)		3 (0,34)				2 (0,23)			359 (40,92)
3		15 (1,71)	30 (3,42)				1 (0,11)							46 (5,24)
4		2 (0,23)												2 (0,23)
5		1 (0,11)												1 (0,11)
6		7 (0,87)	2 (0,23)											9 (1,10)
7		1 (0,11)	3 (0,34)											4 (0,45)
8		1 (0,11)												1 (0,11)
9			1 (0,11)											1 (0,11)
10		5 (0,57)												5 (0,57)
11		1 (0,11)												1 (0,11)
Totaal	83 (9,46)	432 (49,31)	314 (35,80)	25 (2,83)	7 (0,80)		13 (1,45)				3 (0,34)			877 (100)

Gedoopten in de Ned. Herv. Kerk te Utrecht.

1. Lidmaat Ned. Hervormd. 5. Duitsch-Evangelisch. 9. Doopsgezind
 2. Geen lidmaat Ned. Herv. 6. Gereformeerd. 10. Oud Roomsch-Katholiek.
 3. Roomsch Katholiek. 7. Chr. Gereformeerd. 11. Mormoon.
 4. Luthersch. 8. Remonstrantsch.

Horizontaal: de godsdienst van de moeder.

Verticaal : de godsdienst van den vader.

Tusschen () het procent van het totaal.

Volw.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Totaal
79 (8,77)	4 (0,44)	5 (0,55)	2 (0,22)									90 (9,98)
1 (0,11)	302 (33,52)	52 (5,77)	17 (1,88)	2 (0,22)	2 (0,22)	5 (0,55)			2 (0,22)	1 (0,11)		384 (42,60)
2 (0,11)	106 (11,76)	214 (23,75)	24 (2,66)	4 (0,44)		7 (0,78)						356 (39,50)
3	17 (1,88)	43 (4,77)										60 (6,65)
4		1 (0,11)										1 (0,11)
5												
6	7 (0,78)	1 (0,11)										8 (0,89)
7		1 (0,11)										1 (0,11)
8												
9												
10		1 (0,11)										1 (0,11)
11												
Totaal	81 (8,99)	436 (48,40)	318 (35,28)	43 (4,76)	6 (0,66)	2 (0,22)	12 (1,33)		2 (0,22)	1 (0,11)		901 (100)

Gedoopten in de Ned. Herv. Kerk te Utrecht.

1. Lidmaat Ned. Hervormd. 5. Duitsch-Evangelisch. 9. Doopsgezind
 2. Geen lidmaat Ned. Herv. 6. Gereformeerd. 10. Oud Roomsch-Katholiek.
 3. Roomsch Katholiek. 7. Chr. Gereformeerd. 11. Apostolisch.
 4. Luthersch. 8. Remonstrantsch. 12. Israëlietisch.

Horizontaal: de godsdienst van de moeder.

Verticaal : de godsdienst van den vader.

Tusschen () het procent van het totaal.

	Volw.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Totaal
	59 (7.07)	3 (0,36)	5 (0,60)											67 (8,03)
1	2 (0,24)	289 (34,66)	39 (4,67)	9 (1,08)	1 (0,12)	1 (0,12)	1 (0,12)				2 (0,24)			344 (41,25)
2	5 (0,60)	108 (12,95)	220 (26,36)	19 (2,28)			1 (0,12)						1 (0,12)	354 (42,43)
3		12 (1,44)	38 (4,56)		1 (0,12)									51 (6,12)
4		3 (0,36)	1 (0,12)		1 (0,12)									5 (0,60)
5														
6		7 (0,84)	1 (0,12)									1 (0,12)		9 (1,08)
7														
8		1 (0,12)												1 (0,12)
9														
10		1 (0,12)												1 (0,12)
11														
12		2 (0,24)												2 (0,24)
Totaal	66 (7,91)	426 (51,09)	304 (36,43)	28 (3,36)	3 (0,36)	1 (0,12)	2 (0,24)				2 (0,24)	1 (0,12)	1 (0,12)	834 (100)

1941

Gedoopten in de Ned. Herv. Kerk te Utrecht.

1. Lidmaat Ned. Hervormd.	5. Duitsch-Evangelisch.	9. Doopsgezind
2. Geen lidmaat Ned. Herv.	6. Gereformeerd.	10. Oud Roomsch-Katholiek.
3. Roomsch Katholiek.	7. Chr. Gereformeerd.	11. Mormoon.
4. Luthersch.	8. Remonstrantsch.	12. Vrij-Evangelisch.

Horizontaal: de godsdienst van de moeder.

Verticaal : de godsdienst van den vader.

Tusschen () het procent van het totaal.

	Volw.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Totaal
	70 (7,64)	4 (0,44)	1 (0,11)											75 (8,19)
1	298 (32,53)	49 (5,35)	6 (0,66)	1 (0,11)	2 (0,22)	6 (0,66)	2 (0,22)	1 (0,11)					1 (0,11)	366 (39,97)
2	1 (0,11)	116 (12,66)	252 (27,4)	34 (3,71)	2 (0,22)	1 (0,11)	3 (0,33)				2 (0,22)			411 (44,76)
3		15 (1,64)	33 (3,6)											48 (5,24)
4		2 (0,22)												2 (0,22)
5														
6		3 (0,33)	7 (0,77)											10 (1,10)
7			2 (0,22)											2 (0,22)
8		1 (0,11)												1 (0,11)
9														
10			1 (0,11)											1 (0,11)
11														
12														
Totaal	71 (7,75)	439 (47,93)	345 (37,56)	40 (4,37)	3 (0,33)	3 (0,33)	9 (0,99)	2 (0,22)	1 (0,11)		2 (0,22)		1 (0,11)	916 (100)

Gedoopten in de Ned. Herv. Kerk te Utrecht.

1942

1. Lidmaat Ned. Hervormd.
2. Geen lidmaat Ned. Herv.
3. Roomsch Katholiek.
4. Luthersch.

5. Duitsch-Evangelisch.
6. Gereformeerd.
7. Chr. Gereformeerd.
8. Remonstrantsch.

9. Doopsgezind
10. Oud Roomsch-Katholiek.
11. Mormoon.

Horizontaal: de godsdienst van de moeder.
 Verticaal : de godsdienst van den vader.
 Tusschen () het procent van het totaal.

	Volw.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Totaal.
	70 (7,61)	2 (0,22)	8 (0,87)										80 (8,7)
1	1 (0,11)	293 (31,85)	52 (5,65)	7 (0,76)	4 (0,44)	1 (0,11)	9 (0,98)	2 (0,22)	2 (0,22)	2 (0,22)			373 (40,56)
2		109 (11,85)	256 (27,82)	14 (1,52)	3 (0,33)		9 (0,98)		1 (0,11)		2 (0,22)		394 (42,83)
3		17 (1,85)	27 (2,93)	1 (0,11)			1 (0,11)						46 (5)
4		2 (0,22)	3 (0,33)		1 (0,11)								6 (0,66)
5													
6		6 (0,65)	6 (0,65)		1 (0,11)								13 (1,41)
7		1 (0,11)	1 (0,11)										2 (0,22)
8		2 (0,22)											2 (0,22)
9		2 (0,22)											2 (0,22)
10			1 (0,11)										1 (0,11)
11		1 (0,11)											1 (0,11)
Totaal	71 (7,72)	435 (47,30)	354 (38,47)	22 (2,39)	9 (0,99)	1 (0,11)	19 (2,07)	2 (0,22)	3 (0,33)	2 (0,22)	2 (0,22)		920 (100)

1936 t/m. 1942

Gedoopten in de Ned. Herv. Kerk te Utrecht.

1. Lidmaat Ned. Hervormd. 5. Duitsch-Evangelisch. 9. Doopsgezind
 2. Geen lidmaat Ned. Herv. 6. Gereformeerd. 10. Oud Roomsch-Katholiek.
 3. Roomsch Katholiek. 7. Chr. Gereformeerd. 11. Andere gezindte.
 4. Luthersch. 8. Remonstrantsch.

* *met tijt de kerk behouden*
 Horizontaal: de godsdienst van de moeder.

Verticaal : de godsdienst van den vader.

Tusschen () het procent van het totaal.

Volw.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Totaal	
482 (7.81)	30 (0.49)	36 (0.58)	2 (0.03)	2 (0.03)								552 (8.95)	
1 14 (0.23)	1990 (32.26)	349 (5.66)	68 (1.10)	24 (0.39)	6 (0.10)	37 (0.60)	5 (0.08)	4 (0.07)	4 (0.07)	5 (0.08)	1 (0.02)	2507 (40.64)	
2 19 (0.31)	806 (13.07)	1577 (25.56)	161 (2.61)	20 (0.33)	1 (0.02)	29 (0.47)		2 (0.03)		6 (0.10)	2 (0.03)	2623 (42.52)	
3	114 (1.85)	241 (3.92)	1 (0.02)	1 (0.02)		3 (0.05)						360 (5.84)	
4	15 (0.24)	6 (0.10)		2 (0.03)								23 (0.37)	
5	-2 (0.03)											2 (0.03)	
6	38 (0.62)	22 (0.36)	1 (0.02)	2 (0.03)							1 (0.03)	64 (1.04)	
7	2 (0.03)	7 (0.11)										9 (0.15)	
8	5 (0.08)											5 (0.08)	
9	3 (0.05)	1 (0.02)										4 (0.07)	
10	7 (0.11)	6 (0.10)										13 (0.21)	
11	5 (0.08)	2 (0.03)										7 (0.12)	
Totaal	515 (8.35)	3017 (48.91)	2247 (36.59)	233 (3.79)	51 (0.83)	7 (0.11)	69 (1.12)	5 (0.08)	6 (0.10)	4 (0.07)	11 (0.18)	4 (0.07)	6169 (100)

Gedoopten in de Ned. Herv. Kerk te Utrecht

1936

1. Lidmaat Ned. Hervormd. 5. Duitsch-Evangelisch. 9. Doopsgezind.
 2. Geen lidmaat Ned. Hervormd. 6. Gereformeerd. 10. Oud Roomsch-Katholiek.
 3. Roomsch Katholiek. 7. Chr. Gereformeerd. 11. Hersteld-Apostolisch.
 4. Luthersch. 8. Remonstrantsch. 12. Vrij-Evangelisch.

Horizontaal: de godsdienst van de moeder.

Verticaal : de godsdienst van den vader.

O: geantwoord op de doopvragen door de Ouders,
 V: " " " " " den Vader,
 M: " " " " " de Moeder,
 A: " " " " " Ander.

Volw.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Totaal	Totaal
40	7-M.	7-M.		1-M.									40 15-M.	55
1	Geen M. 2 V.	274-O. 1-M.	52-O. 1-V.	4-O. 3-V.	6-O.	2-O. 1-V.							338-O. 7-V. 1-M.	346
2	3 V.	116-O. 13-M.	183-O. 1-V. 8-M.	21-O. 7-V.	2-O. 1-V.	1-O.		1-O.					324-O. 12-V. 21-M.	357
3		8-O. 5-M.	13-O. 9-M.										21-O. 14-M.	35
4		2-O.	1-O.										3-O.	3
5		1-O.											1-O.	1
6		3-O.	3-O.										6-O.	6
7														
8														
9														
10		1-O.	1-O. 1-M.										2-O. 1-M.	3
11			1-O.										1-O.	1
12		1-M.											1-M.	1
Totaal	40 5 V.	405-O. 27-M.	254-O. 2-V. 25-M.	25-O. 10-V.	8-O. 1-V. 1-M.	3-O. 1-V.		1-O.					40 696-O. 19-V. 53-M.	808
	45	432	281	35	10	4		1						808

1937

Gedoopten in de Ned. Herv. Kerk te Utrecht.

1. Lidmaat Ned. Hervormd.	5. Duitsch-Evangelisch.	9. Doopsgezind.
2. Geen lidmaat Ned. Hervormd.	6. Gereformeerd.	10. Oud Roomsch-Katholiek.
3. Roomsch Katholiek.	7. Chr. Gereformeerd.	11. Apostolisch.
4. Luthersch.	8. Remonstrantsch.	12. Israëlietisch.

Horizontaal: de godsdienst van de moeder.

Verticaal : de godsdienst van den vader.

O: geantwoord op de doopvragen door de Ouders,
 V: " " " " " den Vader,
 M: " " " " " de Moeder,
 A: " " " " " Ander.

	Volw.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Totaal	Totaal
	88	Geen V. 9-M.	2-M. 3-A.		1-M.									88 12-M. 3-A.	103
1	Geen M. 4-V.	253-O.	43-O. 2-M. 1-A.	7-O. 3-V.	8-O.		4-O.	1-O.	1-O.		1-O.			318-O. 7-V. 2-M. 1-A.	328
2	6-V.	113-O. 7-M.	219-O. 9-M.	20-O. 9-V.	2 O. 1-M.		5-O					1-V.		359-O. 16-V 17-M	392
3		13-O. 12-M.	24-O. 24-M.				1-O.							38-O. 36-M	74
4		3-O. 1-M.												3-O. 1-M.	4
4															
6		5-O.	2-O.	1-V.	1-O.									8-O. 1-V.	9
7															
8															
9		1-O.												1-O.	1
10			1-M.											1-M.	1
11			1-O.											1-O.	1
12															
Totaal	88 10 V.	388-O. 29-M.	289-O. 38 M. 4-A.	27-O. 13-V.	11 O. 2-M.		10-O.	1-O.	1-O.		1-O.		1-V.	88 728-O. 24-V. 69-M. 4-A.	913
Totaal	98	417	331	40	13		10	1	1		1		1		913

Gedoopten in de Ned. Herv. Kerk te Utrecht.

1938

1. Lidmaat Ned. Hervormd. 5. Duitsch-Evangelisch. 9. Doopsgezind.
 2. Geen lidmaat Ned. Hervormd. 6. Gereformeerd. 10. Oud Roomsch-Katholiek.
 3. Roomsch Katholiek. 7. Chr. Gereformeerd. 11. Boeddhist.
 4. Luthersch. 8. Remonstrantsch.

Horizontaal: de godsdienst van de moeder.

Verticaal : de godsdienst van den vader.

O: geantwoord op de doopvragen door de Ouders,
 V: " " " " " den Vader,
 M: " " " " " de Moeder,
 A: " " " " " Ander.

Volw.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Totaal	Totaal
76	1-M.	5-M.										76 6-M.	82
1	Geen M. 4-V.	280-O. 1-M.	55-O. 2-V. 1-M.	7-O. 5-V.	2-O.	8-O. 1-V.				1-V.		352-O. 13-V. 1-M.	366
2	3-V.	108-O. 10-M.	200-O. 1-V. 14-M.	9-O. 3-V. 1-A.	4-O. 1-M.	3-O.				2-O.		326-O. 7-V. 25-M. 1-A.	359
3		7-O. 8-M.	19-O. 11-M.			1-O.						27-O. 19-M.	46
4		2-O.										2-O.	2
5		1-O.										1-O.	1
6		5-O. 2-M.	1-O. 1-M.									6-O. 3-M.	9
7		1-O.	3-O.									4-O.	4
8		1-O.										1-O.	1
9			1-O.									1-O.	1
10		4-O. 1-M.										4-O. 1-M.	5
11		1-M.										1-M.	1
Totaal	76 7-V.	409-O. 23-M.	279-O. 3-V. 32-M.	16-O. 8-V. 1-A.	6-O. 1-M.	12-O. 1-V.				2-O. 1-V.		76 724 O. 20-V. 56-M. 1-A.	
Totaal	83	432	314	25	7	13				3			877

1939

Gedoopten in de Ned. Herv. Kerk te Utrecht.

1. Lidmaat Ned. Hervormd.	5. Duitsch-Evangelisch.	9. Doopsgezind.
2. Geen lidmaat Ned. Hervormd.	6. Gereformeerd.	10. Oud Roomsch-Katholiek.
3. Roomsch Katholiek.	7. Chr. Gereformeerd.	11. Mormoon.
4. Luthersch.	8. Remonstrantsch.	

Horizontaal: de godsdienst van de moeder.

Verticaal : de godsdienst van den vader.

O: geantwoord op de doopvragen door de Ouders,
 V: " " " " " " den Vader,
 M: " " " " " " de Moeder,
 A: " " " " " " Ander.

	Volw.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Totaal	Totaal
	79	Geen V. 4-M.	5-M.	2-A.									79 9-M. 2-A.	90
1	Geen V. 1-V.	301-O. 1-M.	52-O.	7-O. 10-V.	2-O.	2-O.	5-O.			2-O.	1-O.		372-O. 11-V. 1-M.	384
2	1-V.	97-O. 9-M.	199-O. 1-V. 14-M.	11-O. 13-V.	4-O.		7-O.						318-O. 15-V. 23-M.	356
3		11-O. 6-M.	15-O. 28-M.										26-O. 34-M.	60
4			1-O.										1-O.	1
5														
6		5-O. 2-M.	1-O.										6-O. 2-M.	8
7			1-O.										1-O.	1
8														
9														
10			1-O.										1-O.	1
11														
Totaal	79 2-V.	414-O. 22-M.	270-O. 1-V 47-M.	18-O. 23-V. 2-A.	6-O.	2-O.	12-O.			2-O.	1-O.		79 725-O. 26-V. 69-M. 2-A.	
Totaal	81	436	318	43	6	2	12			2	1			901

Gedoopten in de Ned. Herv. Kerk te Utrecht.

1940

1. Lidmaat Ned. Hervormd.	5. Duitsch-Evangelisch.	9. Doopsgezind.
2. Geen lidmaat Ned. Hervormd.	6. Gereformeerd.	10. Oud Roomsch-Katholiek.
3. Roomsch Katholiek.	7. Chr. Gereformeerd.	11. Apostolisch.
4. Luthersch.	8. Remonstrantsch.	12. Israëlietisch.

Horizontaal: de godsdienst van de moeder.

Verticaal : de godsdienst van den vader.

O: geantwoord op de doopvragen door de Ouders,
 V: " " " " " den Vader,
 M: " " " " " de Moeder,
 A: " " " " " Ander.

Volw.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Totaal	Totaal
59	3-M. Geen V.	5-M.											59 8-M.	67
1	289-O. 2-V. Geen M.	39-O.	5-O. 3-V. 1-M.	1-O.	1-O.	1-O.				1-O. 1-V.			337-O. 6-V. 1-M.	344
2	101-O. 7-M.	195-O. 12-V. 13-M.	18-O. 1-V.			1-O.						1-O.	316-O. 18-V. 20-M.	354
3	8-O. 4-M.	17-O. 21-M.		1-M.									25-O. 26-M.	51
4	3-O.	1-O.		1-O.									5-O.	5
5														
6	7-O.	1-O.										1-O.	9-O.	9
7														
8	1-O.												1-O.	1
9														
10	1-O.												1-O.	1
11														
12	2-O.												2-O.	2
Totaal	59 7-V. 14-M.	412-O. 12-V. 39-M.	23-O. 4-V. 1-M.	2-O. 1-M.	1-O.	2-O.				1-O. 1-V.	1-O.	1-O.	59 696-O. 24-V. 55-M.	
Totaal	66	426	304	28	3	1	2			2	1	1		834

1941

Gedoopten in de Ned. Herv. Kerk te Utrecht.

1. Lidmaat Ned. Hervormd.	5. Duitsch-Evangelisch.	9. Doopsgezind.
2. Geen lidmaat Ned. Hervormd.	6. Gereformeerd.	10. Oud Roomsch-Katholiek.
3. Roomsch Katholiek.	7. Chr. Gereformeerd.	11. Mormoon.
4. Luthersch.	8. Remonstrantsch.	12. Vrij-Evangelisch.

Horizontaal: de godsdienst van de moeder.

Verticaal : de godsdienst van den vader.

O: geantwoord op de doopvragen door de Ouders,
 V: " " " " " den Vader,
 M: " " " " " de Moeder,
 A: " " " " " Ander.

	Volw.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Totaal	Totaal
	70	Geen V. 4-M.	1-M.											70 5-M.	75
1	Geen M.	297-O. 1-M.	49-O.	6-O.	1-O.	2-O.	5-O. 1-V	2-O.	1-O.				1-O.	364-O. 1-V. 1-M.	366
2	1-V.	112-O. 4-M.	245-O. 1-V. 6-M.	25-O. 7-V. 2-M.	2-O.	1-O.	3-O.				2-O.			390-O. 9-V. 12-M.	411
3		10-O. 5-M.	16-O.											26-O. 22-M.	48
4		2-O.												2-O.	2
5															
6		3-O.	7-O.											10-O.	10
7			2-O.											2-O.	2
8		1-O.												1-O.	1
9															
10			1-O.											1-O.	1
11															
12															
Totaal	70 1-V.	425-O. 14-M.	320-O. 1-V. 24-M.	31-O. 7-V. 2-M.	3-O.	3-O.	8-O. 1-V.	2-O.	1-O.		2-O.		1-O.	70 796-O. 10-V. 40-M.	
Totaal	71	439	345	40	3	3	9	2	1		2		1		916

1942

Gedoopten in de Ned. Herv. Kerk te Utrecht.

1. Lidmaat Ned. Hervormd.	5. Duitsch-Evangelisch.	9. Doopsgezind.
2. Geen lidmaat Ned. Hervormd.	6. Gereformeerd.	10. Oud Roomsch-Katholiek.
3. Roomsch Katholiek.	7. Chr. Gereformeerd.	11. Mormoon.
4. Luthersch.	8. Remonstrantsch.	

Horizontaal: de godsdienst van de moeder.

Verticaal : de godsdienst van den vader.

O: geantwoord op de doopvragen door de Ouders,
 V: " " " " " den Vader,
 M: " " " " " de Moeder,
 A: " " " " " Ander.

Volw.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Totaal	Totaal
70	Geen V. 2-M.	8-M.										70 10-M.	80
1	Geen-M 1-V.	290-O. 3-M.	50-O. 1-V. 1-M.	4-O. 3-V.	4-O.	1-O.	9-O.	2-O.	2-O.	2-O.		364-O. 5-V. 4-M.	373
2		95-O. 14-M.	236-O. 2-V. 18-M.	12-O. 1-V. 1-M.	3-O.		9-O.		1-O.	2-O.		358-O. 3-V. 33-M.	394
3		10-O. 7-M.	20-O. 1-V. 6-M.	1-M.			1-M.					30-O. 1-V. 15-M.	46
4		1-O. 1-M.	3-O.		1-O.							5-O. 1-M.	6
5													
6		6-O.	5-O. 1-M.		1-O.							12-O. 1-M.	13
7		1-O.	1-O.									2-O.	2
8		2-O.										2-O.	2
9		2-O.										2-O.	2
10			1-O.									1-O.	1
11		1-O.										1-O.	1
Totaal	70 1-V.	408-O. 27-M.	316-O. 4-V. 34-M.	16-O. 4-V. 2-M.	9-O.	1-O.	18-O. 1-M.	2-O.	3-O.	2-O.	2-O.	70 777-O. 9-V. 64-M.	920
Totaal	71	435	354	22	9	1	19	2	3	2	2		920

1936 t/m 1942

Gedoopten in de Ned. Herv. Kerk te Utrecht.

1. Lidmaat Ned. Hervormd.	5. Duitsch-Evangelisch.	9. Doopsgezind.
2. Geen lidmaat Ned. Hervormd.	6. Gereformeerd.	10. Oud Roomsch-Katholiek.
3. Roomsch Katholiek.	7. Chr. Gereformeerd.	11. Andere gezindte.
4. Evang. Luthersch.	8. Remonstrantsch.	

Horizontaal: de godsdienst van de moeder.

Verticaal : de godsdienst van den vader.

O: geantwoord op de doopvragen door de Ouders,

V: " " " " " den Vader,

M: " " " " " de Moeder,

A: " " " " " Ander.

Volw.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Totaal
482	30-M Geen V.	33-M. 3-A.	2-A.	2-M.									482 65-M. 5-A.
1	1984-O. 14-V. 6-M.	340-O. 4-V. 4-M. 1-A.	40-O. 27-V. 1-M.	24-O.	6-O.	34-O. 3-V.	5-O.	4-O.	4-O.	3-O. 2-V.		1-O.	2445-O. 50-V. 11-M. 1-A.
2	19-V.	742-O. 64-M.	1477-O. 18-V. 82-M.	116-O. 41-V. 3-M. 1-A.	17-O. 1-V. 2-M.	1-O.	29-O.	2-O.		6-O.		1-O. 1-V.	2391-O. 80-V. 151-M. 1-A.
3		67-O. 47-M.	124-O. 1-V. 116-M.	1-M.	1-M.		2-O. 1-M.						193-O. 1-V. 166-M.
4		13-O. 2-M.	6-O.		2-O.								21-O.
5		2-O.											2-M. 2-O.
6		34-O. 4-M.	20-O. 2-M.	1-V.	2-O.							1-O.	57-O. 1-V. 6-M.
7		2-O.	7-O.										9-O.
8		5-O.											5-O.
9		3-O.	1-O.										4-O.
10		6-O. 1-M.	4-O. 2-M.										10-O. 3-M.
11		3-O. 2-M.	2-O.										5-O. 2-M.
12													
Totaal	482 33-V.	2861-O. 156-M.	1981-O. 23-V. 239-M. 4-A.	156-O. 69-V. 5-M. 3-A.	45-O. 1-V. 5-M.	7-O.	65-O. 3-V. 1-M.	5-O.	6-O.	4-O.	9-O. 2-V.	3-O. 1-V.	482 5142-O. 132-V. 406-M. 7-A.
Tot.	515	3017	2247	233	51	7	69	5	6	4	11	4	6169

1937

Ned. Herv. Ingezegende Huwelijken

1. Lidmaat Ned. Hervormd.	6. Gereformeerd.	11. Bapt. Gemeente.
2. Geen lidmaat.	7. Chr. Gereformeerd.	12. Apostolisch.
3. Roomsch-Katholiek.	8. Remonstrantsch.	13. Oud Gereformeerd.
4. Luthersch.	9. Doopsgezind.	
5. Duitsch-Evangelisch.	10. Oud Roomsch-Katholiek.	

Horizontaal : de Godsdienst van de vrouw.

Verticaal : de Godsdienst van den man.

Tusschen () het procent van het totaal.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Tot
1	113 (48,29)	20 (8,55)	1 (0,43)			5 (2,14)								139 (59,4)
2	37 (15,81)	44 (18,80)	4 (1,71)			1 (0,43)				1 (0,43)				87 (37,1)
3	1 (0,43)	4 (1,71)												5 (2,1)
4	1 (0,43)													1 (0,4)
5														
6														
7														
8														
9														
10	2 (0,85)													2 (0,8)
11														
12														
13														
Totaal	154 (65,81)	68 (29,06)	5 (2,14)			6 (2,56)				1 (0,43)				237 (100,0)

1938

Ned. Herv. Ingezegende Huwelijken

1. Lidmaat Ned. Hervormd.	6. Gereformeerd.	11. Bapt. Gemeente.
2. Geen lidmaat.	7. Chr. Gereformeerd.	12. Apostolisch.
3. Roomsch-Katholiek.	8. Remonstrantsch.	13. Oud Gereformeerd.
4. Luthersch.	9. Doopsgezind.	
5. Duitsch-Evangelisch.	10. Oud Roomsch-Katholiek.	

Horizontaal : de Godsdienst van de vrouw.

Verticaal : de Godsdienst van den man.

Tusschen () het procent van het totaal.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Totaal
1	147 (56,24)	24 (9,23)	4 (1,54)			1 (0,38)				1 (0,38)				177 (68,08)
2	42 (16,15)	30 (11,54)	2 (0,77)			1 (0,38)								75 (28,85)
3	2 (0,77)	4 (1,54)												6 (2,31)
4	1 (0,38)	1 (0,38)												2 (0,77)
5														
6														
7														
8														
9														
10														
11														
12														
13														
Totaal	192 (73,85)	59 (22,69)	6 (2,31)			2 (0,77)				1 (0,38)				260 (100)

1939

Ned. Herv. Ingezegende Huwelijken

1. Lidmaat Ned. Hervormd.	6. Gereformeerd.	11. Bapt. Gemeente.
2. Geen lidmaat.	7. Chr. Gereformeerd.	12. Apostolisch.
3. Roomsch-Katholiek.	8. Remonstrantsch.	13. Oud Gereformeerd.
4. Luthersch.	9. Doopsgezind.	
5. Duitsch-Evangelisch.	10. Oud Roomsch-Katholiek.	

Horizontaal : de Godsdienst van de vrouw.

Verticaal : de Godsdienst van den man.

Tusschen () het procent van het totaal.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Totaal
1	142 (50)	19 (6,69)	1 (0,35)		1 (0,35)	1 (0,35)		1 (0,35)		1 (0,35)				10 (5)
2	57 (20,07)	44 (15,50)	2 (0,70)			2 (0,70)				1 (0,35)				1 (3)
3	2 (0,70)	1 (0,35)												(
4	2 (0,70)													(
5														
6	3 (1,06)	2 (0,70)												(
7														
8	1 (0,35)													
9														
10	1 (0,35)													(
11														
12														
13														
Totaal	208 (73,24)	66 (23,24)	3 (1,06)		1 (0,35)	3 (1,06)		1 (0,35)		2 (0,70)				28 (

Ned. Herv. Ingezegende Huwelijken

lidmaat Ned. Hervormd.
 Geen lidmaat.
 Rooms-Katholiek.
 Luthersch.
 Duitsch-Evangelisch.

6. Gereformeerd.
 7. Chr. Gereformeerd.
 8. Remonstrantsch.
 9. Doopsgezind.
 10. Oud Rooms-Katholiek.

11. Bapt. Gemeente.
 12. Apostolisch.
 13. Oud Gereformeerd.

Horizontaal : de Godsdienst van de vrouw.

Verticaal : de Godsdienst van den man.

Tusschen () het procent van het totaal.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Totaal
1	126 (48,28)	15 (5,75)				2 (0,77)	1 (0,38)		1 (0,38)					145 (55,56)
2	48 (18,39)	49 (18,77)	5 (1,92)			1 (0,38)								103 (39,46)
3	3 (1,15)	3 (1,15)												6 (2,30)
4	2 (0,77)													2 (0,77)
5														
6	1 (0,38)	1 (0,38)												2 (0,77)
7														
8														
9	1 (0,38)													1 (0,38)
10	1 (0,38)													1 (0,38)
11	1 (0,38)													1 (0,38)
12														
13														
	183 (70,11)	68 (26,05)	5 (1,92)			3 (1,15)	1 (0,38)		1 (0,38)					261 (100)

1941 Ned. Herv. Ingezegende Huwelijken

1. Lidmaat Ned. Hervormd.	6. Gereformeerd.	11. Bapt. Gemeente.
2. Geen lidmaat.	7. Chr. Gereformeerd.	12. Apostolisch.
3. Roomsch-Katholiek.	8. Remonstrantsch.	13. Oud Gereformeerd.
4. Luthersch.	9. Doopsgezind.	
5. Duitsch-Evangelisch.	10. Oud Roomsch-Katholiek.	

Horizontaal : de Godsdienst van de vrouw.

Verticaal : de Godsdienst van den man.

Tusschen () het procent van het totaal.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Totaal
1	83 (43,23)	19 (9,90)				1 (0,52)								103 (53,81)
2	36 (19,27)	32 (16,67)				1 (0,52)	1 (0,52)	1 (0,52)						71 (36,68)
3	4 (2,08)	1 (0,52)												5 (2,60)
4														
5														
6	8 (4,07)	1 (0,52)				1 (0,52)								10 (5,57)
7														
8														
9														
10		1 (0,52)												1 (0,52)
11														
12	1 (0,52)													1 (0,52)
13	1 (0,52)													1 (0,52)
Totaal	133 (69,27)	54 (28,13)				3 (1,56)	1 (0,52)	1 (0,52)						192 (100,00)

Ned. Herv. Ingezegende Huwelijken

lidmaat Ned. Hervormd.
 een lidmaat.
 Rooms-Katholiek.
 Lutherisch.
 Duitsch-Evangelisch.

6. Gereformeerd.
 7. Chr. Gereformeerd.
 8. Remonstrantsch.
 9. Doopsgezind.
 10. Oud Rooms-Katholiek.

11. Bapt. Gemeente.
 12. Apostolisch.
 13. Oud Gereformeerd.

Horizontaal : de Godsdienst van de vrouw.

Verticaal : de Godsdienst van den man.

Tusschen () het procent van het totaal.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Totaal.
128 (39,88)	26 (8,09)		2 (0,62)		2 (0,62)		1 (0,31)						159 (49,53)
67 (20,87)	70 (21,80)	4 (1,24)	1 (0,31)		2 (0,62)				1 (0,31)				145 (45,17)
1 (0,31)	2 (0,62)												3 (0,93)
1 (0,31)	1 (0,31)												2 (0,62)
8 (2,49)													8 (2,49)
2 (0,62)													2 (0,62)
1 (0,31)													1 (0,31)
1 (0,31)													1 (0,31)
209 (65,11)	99 (30,84)	4 (1,24)	3 (0,93)		4 (1,24)		1 (0,31)		1 (0,31)				321 (100)

1936 t/m 1942

Ned. Herv. Ingezegende Huwelijken

1. Lidmaat Ned. Hervormd.
2. Geen lidmaat.
3. Roomsch-Katholiek.
4. Luthersch.
5. Duitsch-Evangelisch.

6. Gereformeerd.
7. Chr. Gereformeerd.
8. Remonstrantsch.
9. Doopsgezind.
10. Oud Roomsch-Katholiek.

11. Bapt. Gemeente.
12. Apostolisch.
13. Oud Gereformeerd.

Horizontaal : de Godsdienst van de vrouw.

Verticaal : de Godsdienst van den man.

Tusschen () het procent van het totaal.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Totaal
1	835 (47,63)	148 (8,44)	8 (0,46)	2 (0,11)	1 (0,06)	13 (0,74)	1 (0,06)	2 (0,11)	1 (0,06)	2 (0,11)				1013 (57,75)
2	323 (18,43)	298 (17)	17 (0,97)	2 (0,11)		11 (0,63)	1 (0,06)	1 (0,06)		3 (0,17)				656 (37,44)
3	13 (0,74)	16 (0,91)												29 (1,63)
4	10 (0,57)	3 (0,17)												13 (0,72)
5		1 (0,06)												1 (0,06)
6	20 (1,15)	4 (0,23)				1 (0,06)								25 (1,41)
7	2 (0,11)													2 (0,11)
8	2 (0,11)													2 (0,11)
9	2 (0,11)													2 (0,11)
10	6 (0,34)	1 (0,06)												7 (0,40)
11	1 (0,06)													1 (0,06)
12	1 (0,06)													1 (0,06)
13	1 (0,06)													1 (0,06)
Totaal	1216 (69,37)	471 (26,87)	25 (1,43)	4 (0,22)	1 (0,06)	25 (1,43)	2 (0,12)	3 (0,17)	1 (0,06)	5 (0,28)				1753 (100)

Huwelijken naar den godsdienst der echtgenooten.

in procenten van het totaal aantal.

Tusschen () het procent dáárvan, dat kerkelijk is ingezegend.

Godsd. v.d. man.	Godsdienst der vrouw.							Totaal
	Prot.	R.K.	O.K.	Israël.	Geen	Andere	Onbe- kend.	
Prot.	43,75 (48,61)	7,79 (10,42)	0,16 —	—	1,14 (21,43)	—	—	52,84 (43,78)
R.K.	7,71 (8,42)	28,49 (88,03)	0,16 —	—	0,57 —	—	—	36,93 (69,67)
O.K.	0,57 (28,57)	0,32 —	0,16 (50)	—	—	—	—	1,05 (23,08)
Israël.	0,08 —	—	—	0,89 (81,81)	—	—	—	0,97 (75)
Geen	2,19 (11,11)	0,57 —	0,16 (50)	—	5,28 (1,54)	—	—	8,20 (4,95)
Andere	—	—	—	—	—	—	—	—
Onbekend	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	54,30 (42,6)	37,17 (69,65)	0,64 (25)	0,89 (81,81)	6,99 (4,65)	—	—	100 (50,24)

1937

TABEL X. B

Godsd. v.d. man.	Godsdienst der vrouw.							Totaal
	Prot.	R.K.	O.K.	Israël.	Geen	Andere	Onbe- kend.	
Prot.	42,70 (53,87)	8,41 (13,68)	0,35 (60)	0,07 —	1,44 (20)	0,07 —	—	53,05 (46,61)
R.K.	6,40 (9)	30,98 (88,63)	0,07 —	0,07 —	0,50 —	—	—	38,03 (73,72)
O.K.	0,50 (42,86)	0,07 —	0,58 (75)	—	—	—	—	1,15 (56,25)
Israël.	0,07 —	0,14 —	—	0,65 (88,88)	—	—	—	0,86 (66,66)
Geen	2,01 (14,29)	0,58 —	0,29 (50)	—	4,03 (5,36)	—	—	6,90 (9,48)
Andere	—	—	—	—	—	—	—	—
Onbekend	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	51,69 (46,59)	40,19 (71,2)	1,29 (61,11)	0,79 (81,82)	5,97 (8,43)	0,07 —	—	100 (54,64)

Huwelijken naar den godsdienst der echtgenooten

in procenten van het totaal aantal.

Tusschen () het procent dáárvan, dat kerkelijk is ingezegend.

Godsd. v.d. man.	Godsdienst der vrouw.							Totaal
	Prot.	R.K.	O.K.	Israël.	Geen	Andere	Onbekend.	
Prot.	45,22 (51,17)	8,23 (10,26)	0,35 (40)	0,07 —	1,62 (17,38)	—	—	55,49 (43,98)
R.K.	7,24 (6,80)	27,77 (88,1)	—	0,07 —	0,42 —	0,07 (100)	—	35,58 (70,36)
O.K.	0,42 —	—	0,35 (100)	0,15 —	—	—	—	0,91 (38,46)
Israël.	0,07 —	—	—	0,77 (72,73)	—	—	—	0,84 (66,66)
Geen	2,11 (20)	0,70 (10)	0,07 (100)	0,07 —	4,22 (1,67)	—	—	7,17 (8,92)
Andere	—	—	—	—	—	—	—	—
Onbekend . . .	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	55,06 (43,68)	36,70 (69,16)	0,77 (72,72)	1,13 (50)	6,26 (5,62)	0,07 (100)	—	100 (50,98)

1939

TABEL X. D

Godsd. v.d. man.	Godsdienst der vrouw.							Totaal
	Prot.	R.K.	O.K.	Israël.	Geen	Andere	Onbekend.	
Prot.	44 (51,02)	7,56 (6,02)	0,28 (40)	0,11 —	1,36 (4,17)	—	—	53,32 (43,38)
R.K.	5,46 (5,21)	31,04 (84,06)	0,11 —	0,06 —	0,57 (20)	—	—	37,24 (71,15)
O.K.	0,45 (50)	0,17 —	0,28 (100)	—	—	—	—	0,90 (56,25)
Israël.	0,11 —	—	—	0,63 (81,82)	—	—	—	0,74 (69,23)
Geen	2,5 (20,45)	0,97 (5,88)	0,06 (100)	—	4,26 —	—	—	7,79 (8,03)
Andere	—	—	—	—	—	—	—	—
Onbekend . . .	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	52,52 (44,8)	39,74 (66,95)	0,73 (61,54)	0,80 (64,29)	6,19 (2,75)	—	—	100 (51,28)

Huwelijken naar den godsdienst der echtgenooten.

in procenten van het totaal aantal.

Tusschen () het procent daárvan, dat kerkelijk is ingezegend.

Godsd. v.d. man.	Godsdienst der vrouw.							Totaal
	Prot.	R.K.	O.K.	Israël.	Geen	Andere	Onbe- kend.	
Prot.	42,33 (50,23)	9,43 (15,17)	0,26 (25)	—	2,54 (33,33)	—	—	54,56 (43,26)
R.K.	7,54 (22,41)	26,40 (84,97)	0,13 (50)	—	1,37 (23,81)	—	—	35,44 (69,17)
O.K.	0,59 (0,44)	0,07 —	0,33 (60)	—	0,07 —	—	—	1,04 (43,75)
Israël.	0,13 —	0,07 —	—	0,59 (88,88)	0,07 —	—	—	0,84 (61,54)
Geen	3,64 (25)	1,63 (16)	—	0,20 —	2,67 (12,20)	—	—	8,13 (18,4)
Andere	—	—	—	—	—	—	—	—
Onbekend . .	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	54,23 (44,48)	37,58 (64,16)	0,72 (45,45)	0,79 (66,67)	6,70 (22,33)	—	—	100 (50,59)

1941

TABEL X. F

Godsd. v.d. man.	Godsdienst der vrouw.							Totaal
	Prot.	R.K.	O.K.	Israël.	Geen	Andere	Onbe- kend.	
Prot.	36,85 (50,7)	8,57 (18,1)	0,37 (60)	0,22 —	3,18 (18,6)	0,08 —	—	49,27 (42,73)
R.K.	8,49 (24,35)	28,07 (87,1)	0,30 (50)	—	1,26 (52,94)	—	—	38,12 (71,71)
O.K.	0,30 (50)	0,08	0,15 (100)	—	—	—	—	0,53 (57,14)
Israël.	—	—	—	0,44 (83,33)	—	—	—	0,44 (83,33)
Geen	3,77 (17,65)	1,92 (15,38)	—	0,08 —	5,91 (33,75)	—	—	11,68 (25,32)
Andere	—	—	—	—	—	—	—	—
Onbekend . .	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	49,41 (43,64)	38,64 (68,07)	0,82 (63,63)	0,74 (50)	10,35 (31,43)	0,08 —	—	100 (51,92)

Huwelijken naar den godsdienst der echtgenooten.

in procenten van het totaal aantal.

Tusschen () het procent daárvan, dat kerkelijk is ingezegend.

Godsd. v.d. man.	Godsdienst der vrouw.							Totaal
	Prot.	R.K.	O.K.	Israël.	Geen	Andere	Onbe- kend.	
Prot.	36,78 (54,08)	8,57 (25,28)	0,34 (42,85)	—	3,84 (34,61)	—	—	49,53 (47,51)
R.K.	8,71 (29,94)	30,43 (85,44)	0,10 —	—	0,94 (36,84)	—	—	40,18 (72,06)
O.K.	0,30 (83,33)	0,10 (100)	0,05 (100)	—	0,05 (100)	—	—	0,50 (90)
Israël. . . .	0,05 —	0,05 (100)	—	0,98 (75)	0,10 —	—	—	1,18 (66,66)
Geen	5,07 (28,16)	1,33 (22,22)	0,05 —	—	2,07 (23,81)	—	—	8,52 (26,01)
Andere . . .	0,05 (100)	—	—	—	—	—	—	0,05 (100)
Onbekend . .	—	0,05 —	—	—	—	—	—	0,05 —
Totaal	50,96 (47,54)	40,53 (70,79)	0,54 (36,36)	0,98 (75)	7 (31,67)	—	—	100 (56,01)

1936 t/m. 1942

TABEL X. H

Godsd. v.d. man.	Godsdienst der vrouw.							Totaal
	Prot.	R.K.	O.K.	Israël.	Geen	Andere	Onbe- kend.	
Prot.	41,45 (51,94)	8,37 (14,81)	0,31 (42,42)	0,07 (14,29)	2,25 (24,9)	0,02 —	—	52,47 (44,72)
R.K.	7,37 (17,07)	29,15 (86,41)	0,12 (23,08)	0,03 —	0,81 (26,44)	0,01 —	—	37,49 (71,21)
O.K.	0,44 (42,55)	0,11 (16,67)	0,26 (82,14)	0,02 —	0,02 (50)	—	—	0,85 (50,55)
Israël. . . .	0,08 —	0,04 (25)	—	0,72 (80,52)	0,03 —	—	—	0,86 (68,48)
Geen	3,16 (21,83)	1,12 (13,33)	0,08 (55,56)	0,05 —	3,91 (11,22)	—	—	8,32 (15,92)
Andere . . .	0,01 (100)	—	—	—	—	—	—	0,01 (100)
Onbekend . .	—	0,01 —	—	—	—	—	—	0,01 —
Totaal	52,51 (45,09)	38,80 (68,57)	0,77 (54,22)	0,88 (6,70)	7,01 (17,42)	0,03 (33,34)	—	100 (52,52)

Huwelijken naar den godsdienst der echtgenooten.

Tusschen () de *niet* Kerkelijk ingezegende huwelijken, welke begrepen zijn in het totaal.

Godsd. v.d. man.	Godsdienst der vrouw.							Totaal
	Prot.	R.K.	O.K.	Israël.	Geen	Andere	Onbekend.	
Prot.	539 (267)	96 (86)	2 (2)	—	14 (11)	—	—	651 (366)
R.K.	95 (87)	351 (42)	2 (2)	—	7 (7)	—	—	455 (138)
O.K.	7 (5)	4 (4)	2 (1)	—	—	—	—	13 (10)
Israël.	1 (1)	—	—	11 (2)	—	—	—	12 (3)
Geen	27 (24)	7 (7)	2 (1)	—	65 (64)	—	—	101 (96)
Andere	—	—	—	—	—	—	—	—
Onbekend	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	669 (384)	458 (139)	8 (6)	11 (2)	86 (82)	—	—	1232 (613)

Godsd. v.d. man.	Godsdienst der vrouw.							Totaal
	Prot.	R.K.	O.K.	Israël.	Geen	Andere	Onbekend.	
Prot.	594 (274)	117 (101)	5 (2)	1	20 (16)	1 (1)	—	738 (394)
R.K.	89 (81)	431 (49)	1 (1)	1 (1)	7 (7)	—	—	529 (139)
O.K.	7 (4)	1 (1)	8 (2)	—	—	—	—	16 (7)
Israël.	1 (1)	2 (2)	—	9 (1)	—	—	—	12 (4)
Geen	28 (24)	8 (8)	4 (2)	—	56 (53)	—	—	96 (87)
Andere	—	—	—	—	—	—	—	—
Onbekend	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	719 (384)	559 (161)	18 (7)	11 (2)	83 (76)	1 (1)	—	1391 (631)

Huwelijken naar den godsdienst der echtgenooten

Tusschen () de niet Kerkelijk ingezegende huwelijken, welke begrepen zijn in het totaal.

Godsd. v.d. man.	Godsdienst der vrouw.							Totaal
	Prot.	R.K.	O.K.	Israël.	Geen	Andere	Onbe- kend.	
Prot.	643 (314)	117 (105)	5 (3)	1 (1)	23 (19)	—	—	789 (442)
R.K.	103 (96)	395 (47)	—	1 (1)	6 (6)	1	—	506 (150)
O.K.	6 (6)	—	5	2 (2)	—	—	—	13 (8)
Israël.	1 (1)	—	—	11 (3)	—	—	—	12 (4)
Geen	30 (24)	10 (9)	1	1 (1)	60 (59)	—	—	102 (93)
Andere	—	—	—	—	—	—	—	—
Onbekend	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	783 (441)	522 (161)	11 (3)	16 (8)	89 (84)	1	—	1422 (697)

1939

TABEL XI. D

Godsd. v.d. man.	Godsdienst der vrouw.							Totaal
	Prot.	R.K.	O.K.	Israël.	Geen	Andere	Onbe- kend.	
Prot.	774 (378)	133 (125)	5 (3)	2 (2)	24 (23)	—	—	938 (531)
R.K.	96 (91)	546 (87)	2 (2)	1 (1)	10 (8)	—	—	655 (189)
O.K.	8 (4)	3 (3)	5	—	—	—	—	16 (7)
Israël.	2 (2)	—	—	11 (2)	—	—	—	13 (4)
Geen	44 (35)	17 (16)	1	—	75 (75)	—	—	137 (126)
Andere	—	—	—	—	—	—	—	—
Onbekend	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	924 (510)	699 (231)	13 (5)	14 (5)	109 (106)	—	—	1759 (857)

Huwelijken naar den godsdienst der echtgenooten.

Tusschen () de *niet* Kerkelijk ingezegende huwelijken, welke begrepen zijn in het totaal.

Godsd. v.d. man.	Godsdienst der vrouw.							Totaal
	Prot.	R.K.	O.K.	Israël.	Geen	Andere	Onbe- kend.	
Prot.	651 (324)	145 (123)	4 (3)	—	39 (26)	—	—	839 (476)
R.K.	116 (90)	406 (61)	2 (1)	—	21 (16)	—	—	545 (168)
O.K.	9 (5)	1 (1)	5 (2)	—	1 (1)	—	—	16 (9)
Israël.	2 (2)	1 (1)	—	9 (1)	1 (1)	—	—	13 (5)
Geen	56 (42)	25 (21)	—	3 (3)	41 (36)	—	—	125 (102)
Andere	—	—	—	—	—	—	—	—
Onbekend	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	834 (463)	578 (207)	11 (6)	12 (4)	103 (80)	—	—	1538 (760)

1941

TABEL XI. F

Godsd. v.d. man.	Godsdienst der vrouw.							Totaal
	Prot.	R.K.	O.K.	Israël.	Geen	Andere	Onbe- kend.	
Prot.	499 (246)	116 (95)	5 (2)	3 (3)	43 (35)	1 (1)	—	667 (382)
R.K.	115 (87)	380 (49)	4 (2)	—	17 (8)	—	—	516 (146)
O.K.	4 (2)	1 (1)	2	—	—	—	—	7 (3)
Israël.	—	—	—	6 (1)	—	—	—	6 (1)
Geen	51 (42)	26 (22)	—	1 (1)	80 (53)	—	—	158 (118)
Andere	—	—	—	—	—	—	—	—
Onbekend	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	669 (377)	523 (167)	11 (4)	10 (5)	140 (96)	1 (1)	—	1354 (650)

Huwelijken naar den godsdienst der echtgenooten

Tusschen () de niet Kerkelijk ingezegende huwelijken, welke begrepen zijn in het totaal.

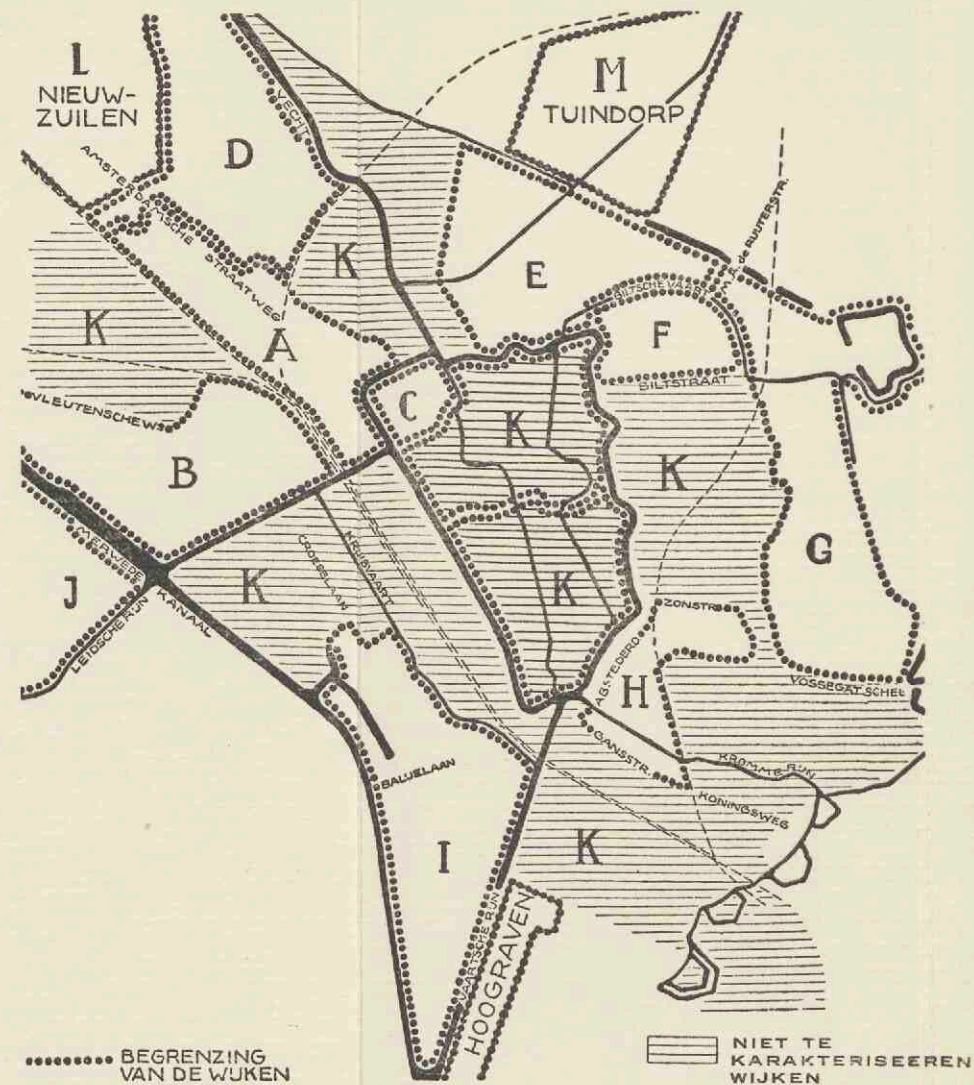
Godsd. v.d. man.	Godsdienst der vrouw.							Totaal
	Prot.	R.K.	O.K.	Israël.	Geen	Andere	Onbekend.	
Prot.	747 (343)	174 (130)	7 (4)	—	78 (51)	—	—	1006 (528)
R.K.	177 (124)	618 (90)	2 (2)	—	19 (12)	—	—	816 (228)
O.K.	6 (1)	2	1	—	1	—	—	10 (1)
Israël. . . .	1 (1)	1	—	20 (5)	2 (2)	—	—	24 (8)
Geen	103 (74)	27 (21)	1 (1)	—	42 (32)	—	—	173 (128)
Andere . . .	1	—	—	—	—	—	—	1
Onbekend . .	—	1 (1)	—	—	—	—	—	1 (1)
Totaal	1035 (543)	823 (242)	11 (7)	20 (5)	142 (97)	—	—	2031 (894)

1936 t/m. 1942

TABEL XI. H

Godsd. v.d. man.	Godsdienst der vrouw.							Totaal
	Prot.	R.K.	O.K.	Israël	Geen	Andere	Onbekend.	
Prot.	4447 (2137)	898 (765)	33 (19)	7 (6)	241 (181)	2 (2)	—	5628 (3110)
R.K.	791 (656)	3127 (425)	13 (10)	3 (3)	87 (64)	1	—	4022 (1158)
O.K.	47 (27)	12 (10)	28 (5)	2 (2)	2 (1)	—	—	91 (45)
Israël. . . .	8 (8)	4 (3)	—	77 (15)	3 (3)	—	—	92 (29)
Geen	339 (265)	120 (104)	9 (4)	5 (5)	419 (372)	—	—	892 (750)
Andere . . .	1	—	—	—	—	—	—	1
Onbekend . .	—	1 (1)	—	—	—	—	—	1 (1)
Totaal	5633 (3093)	4162 (1308)	83 (38)	94 (31)	752 (621)	3 (2)	—	10727 (5093)

Verdeeling der stad Utrecht in „Welstandskringen”

% v. 't aantal Ned. Herv. lidmaten
in de respectievelijke wijken t.o.v.
het totaal aantal lidmaten in Utrecht.

6,0	A	Amsterdamschestraatweg e.o.
9,3	B	Lombok, Transvaal, Nieuw-Engeland, Laan van N.-Guinea e.o.
1,1	C	Voormalig Wijk C.
6,4	D	Ondiep.
8,4	E	Vogelbuurt en Tuinwijk.
7,2	F	Wittevrouwen.
7,5	G	Achter het Wilhelminapark en de Zeeheldenbuurt.
0,8	H	Sterrenbuurt (e.o.)
8,2	I	Rivierenwijk.
1,7	J	Oog in Al.
34,8	K	Diverse niet te karakteriseeren stadsgeedelten. De binnenstad telt 10% der Ned. Herv. lidmaten.
5,6	L	Zuilen.
3,0	M	Maartensdijk.

STELLINGEN.

I.

Het is noodzakelijk, dat de Ned. Herv. Kerk te Utrecht de volle consequenties aanvaardt van de inschakeling der Ned. Herv. Stadszending in kerkelijk verband, door voortaan alle evangelisatie-arbeid door middel van haar, te organiseeren.

II.

Het is voor de Ned. Herv. Kerk van het grootste belang, dat zij aandacht schenkt aan het vraagstuk van de vermindering der geboorten bij haar leden. Zij dient wegen te zoeken om tot bespreking daarvan in de gemeente te kunnen komen.

III.

Door de ontkerkelijking van groote groepen in ons land in hoofdzaak toe te schrijven aan maatschappelijke oorzaken, minder aan zuiver ideëele motieven, veronachtzaamt Dr. Kruyt de belangrijke factor van de verwaarloozing der massa destijds door de Kerk. (Hierbij speciaal gedacht aan de Ned. Herv. Kerk).

Dr. J. P. Kruyt: „De Onkerkelikheid in Nederland”. pag. 172.

IV.

In Nederland met zijn dichte bevolking is zonder twijfel planologische arbeid ter regeling van het grondgebruik voor wonen, werken en ontspannen noodzakelijk. Deze planologische arbeid kan echter den breedten socialen grondslag niet missen, die geleverd zal moeten worden door een diepgaande analyse

van de sociale structuur der bepaalde gebieden door daarvoor speciaal gevormde academici.

V.

Nog veel te veel worden ook in ons land, zelfs door geographen, de fysieke eigenschappen van het milieu, zoowel van den bodem als van het klimaat, ten grondslag gelegd aan de occupatievormen.

VI.

De sociale aardrijkskunde is een sociale wetenschap, die betrokken is op de idee van de sociale gerechtigheid.

VII.

Voor de beantwoording van de vraag of de gletscherbeweging stroomend of laminair is, kan pollenanalytisch onderzoek van belang zijn.

VIII.

De meening van A. Penck, dat de periglaciaale gebieden gedurende den Würm-ijstijd geen koud klimaat zouden gehad hebben, wordt althans voor ons land door de kryoturbate verschijnselen tegengesproken. (A. Penck: Europa zur letzten Eiszeit. Länderk. Forschung, pg. 229).

